

**

*0: EK

*1: 2007-2008

*2: 4

*3: WordXP

*4: 4de vergadering

*5: Dinsdag 16 oktober 2007

*6: 10.15 uur

**

Voorzitter: Timmerman-Buck

Tegenwoordig zijn 71 leden, te weten:

Asscher, Van de Beeten, Bemelmans-Videc, Van den Berg, Biermans, Van Bijsterveld, De Boer, Böhler, Broekers-Knol, Doek, Dölle, Van Driel, Dupuis, Duthler, Eigeman, Elzinga, Essers, Franken, Goyert, De Graaf, Haubrich-Gooskens, Hendriks, Hermans, Hillen, Ten Hoeve, Hofstra, Holdijk, Ten Horn, Huijbregts-Schiedon, Janse de Jonge, Van Kappen, Klein Breteler, Kneppers-Heijnert, Koffeman, Kox, Kuiper, Lagerwerf-Vergunst, Laurier, Leijnse, Leunissen, Van der Linden, Meindertsma, Meulenbelt, Meurs, Noten, Peters, Putters, Quik-Schuijt, Rehwinkel, Reuten, Rosenthal, Russell, Schaap, Schouw, Schuurman, Slager, Slagter-Roukema, Smaling, Strik, Swenker, Tan, Terpstra, Thissen, Timmerman-Buck, Vedder-Wubben, Vliegthart, De Vries, De Vries-Leggedoor, Werner, Willems en Yildirim,

en de heer Balkenende, minister-president, minister van Algemene Zaken, de heer Bos, viceminister-president, minister van Financiën, de heer Rouvoet, viceminister-president, minister voor Jeugd en Gezin, de heer Verhagen, minister van Buitenlandse Zaken, de heer Hirsch Ballin, minister van Justitie, de heer Plasterk, minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, de heer Van Middelkoop, minister van Defensie, mevrouw Cramer, minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, mevrouw Van der Hoeven, minister van Economische Zaken, mevrouw Verburg, minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, de heer Donner, minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, de heer Klink, minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, de heer Koenders, minister voor Ontwikkelingssamenwerking, mevrouw Vogelaar, minister voor Wonen, Wijken en Integratie, mevrouw Albayrak, staatssecretaris van Justitie, mevrouw Bijleveld-Schouten, staatssecretaris van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, mevrouw Van Bijsterveldt-Vliegthart, staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, mevrouw Dijksma, staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, de heer De Jager, staatssecretaris van Financiën, de heer Van der Knaap, staatssecretaris van Defensie, mevrouw Huizinga-Heringa, staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat, de heer Heemskerk, staatssecretaris van Economische Zaken, de heer Aboutaleb, staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, en mevrouw Bussemaker,

staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Sport.

**

*N

De **voorzitter**: Ik deel aan de Kamer mede dat zijn ingekomen berichten van verhindering van de leden:

Sylvester, wegens verblijf buitenslands;

Engels, wegens persoonlijke omstandigheden;

en van de volgende bewindspersonen:

de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, wegens een werkbezoek aan Suriname;

de minister van Verkeer en Waterstaat, wegens een werkbezoek aan de Verenigde Staten;

de staatssecretaris van Buitenlandse Zaken, wegens het bijwonen van een conferentie in Valencia.

Verder zal in de loop van de dag een aantal bewindspersonen gedurende kortere of iets langere tijd afwezig zijn wegens werkzaamheden in de Tweede Kamer of wegens internationale verplichtingen in ons land.

Ik heb zojuist vernomen dat minister Bos en staatssecretaris Bussemaker nog in een file zitten die is ontstaan door een auto-ongeluk. Zij hebben Amsterdam nog niet kunnen verlaten, maar wij zijn in blijde afwachting van hun komst.

**

Deze berichten worden voor kennisgeving aangenomen.

De **voorzitter**: De ingekomen stukken staan op een lijst die in de zaal ter inzage ligt. Op die lijst heb ik voorstellen gedaan over de wijze van behandeling. Als aan het einde van de vergadering daartegen geen bezwaren zijn ingekomen, neem ik aan dat de Kamer zich met de voorstellen heeft verenigd.

**

(Deze lijst is, met de lijst van besluiten, opgenomen aan het einde van deze editie.)

*B

!Algemene politieke beschouwingen!

Aan de orde zijn:

- de algemene politieke beschouwingen inzake het in 2008 te voeren beleid (31200).

De **voorzitter**: Ik heet de minister-president en alle overige bewindspersonen van harte welkom, met name diegenen die voor het eerst in hun

functie bij de plenaire vergadering van deze Kamer aanwezig zijn.
**

De beraadslaging wordt geopend.

*N

De heer **Rosenthal** (VVD): Mevrouw de voorzitter. Wij hebben hier in deze Kamer lang moeten wachten. Het werk werd eind vorig jaar stilgezet door de controversieelverklaring van een aantal belangrijke wetsvoorstellen waaronder de huurliberalisatie, met als gevolg dat de woningmarkt nu op slot zit. Daarna kwamen de formatie, het coalitieakkoord, de regeringsverklaring en toen nog de 100 dagen. Het land werd ook nog eens voor ruim drie maanden in de wachtstand gezet.

Wij zijn nu aangeland bij de plannen van het kabinet voor 2008 en volgende jaren. Wij dachten het kabinet nu eindelijk te mogen prijzen voor de aankondiging van een begrotingsoverschot in 2011, maar dat komt dan wel tot stand door lastenverzwaringen en een overschatting van de economische groei. Wij waarderen de poging tot samenhang van de zes pijlers, maar het beton van dertien departementen is een stuk harder. Wij zien veel goede bedoelingen, maar bedoelingen zijn nooit genoeg en kunnen averechts uitwerken.

Mijn fractie voert geen oppositie om de oppositie. Maar dit kabinet vraagt wel om een kritische beoordeling, want het ruilt vertrouwen in de mensen in voor de eigendunk van de Staat. Wij vinden de plannen van dit kabinet demotiverend voor de burgers, de hard werkende Nederlanders en de ondernemers. Wij hebben daarom kritiek op de inhoud én de toon van de kabinetsplannen.

Het was begin dit jaar al te voorzien. Een kabinet van CDA, PvdA en ChristenUnie is een kabinet van socialistisch staatspaternalisme -- sorry, minister Bos komt nog -- en bevoogding in immateriële aangelegenheden. Laten we er geen doekjes om winden. Dit kabinet heeft een duidelijke politieke filosofie. Wouter Bos zei twee jaar geleden tegen de premier: "De mensen in het land willen dat u hun problemen oplost." Dat was een volstreekte overschatting van de rol van de overheid.

De heer **Werner** (CDA): Ik heb de hele tekst van de heer Rosenthal nog niet gelezen. Het is echter niet de eerste keer dat ik hem hier hoor zeggen dat dit kabinet zo bevoogdend is. Zou hij dat nu of in de loop van zijn tekst wat nader willen duiden en een concreet voorbeeld willen geven van waar naar zijn opvatting het kabinet over de schreef gaat in zijn bevoogding?

De heer **Rosenthal** (VVD): Dit punt komt later in mijn betoog terug. Ik zal dat expliciet vermelden.

De heer **Noten** (PvdA): Hoorde ik de heer Rosenthal echt het woord staatssocialisme gebruiken?

De heer **Rosenthal** (VVD): Nee, dat heeft u niet gehoord, mijnheer Noten. Ik heb gesproken over paternalisme.

De heer **Noten** (PvdA): Paternalisme, oké, dat is mooi. Ik schrok me helemaal dood, mevrouw de voorzitter.

De heer **Rosenthal** (VVD): Trek het u aan, zou ik zeggen.

De socialistische inbreng in dit kabinet naar de burgers toe is eigenlijk: "Wij lossen uw problemen op." Dat wilde Bos vorig jaar al horen. En verder: "Dat kunnen wij, want wij weten wat goed voor u is." De christendemocratische boodschap is: "U bent allemaal ondergeschikt aan het overheidsgezag en aan de maatschappelijke ordening die nu eenmaal van hogerhand opgelegd is." Dat is de christendemocratische filosofie/ideologie. Die respecteren wij maar daarmee zijn wij het niet eens.

De Miljoenennota is helder. Het kabinet wil "een samenleving die mensen de ruimte biedt om eigen keuzes te maken en verantwoordelijkheid te dragen". Dat lijkt een mooie frase maar het is eigenlijk een heel vreemde wens, want op deze manier wordt de samenleving boven de mensen gesteld die de samenleving maken. Alles moet kennelijk beginnen met de samenleving en de Staat en de burgers zijn daaraan ondergeschikt.

Wij liberalen hebben een andere kijk op de mensen en op de samenleving. Wij zeggen: begin bij de burger, bij diens eigen kracht. Daar wordt de samenleving sterker en beter van. En wij verkeren hier in goed gezelschap van de informateur van dit kabinet, Herman Wijffels. Terugkijkend op de formatie zei hij dat de premier en de beide vicepremiers er nog niet aan toe waren het maatschappelijk belang van individuele ontplooiing te erkennen. De premier en de vicepremiers moeten zich dit herinneren. Wat vinden de premier en misschien ook de vicepremiers van deze constatering van Herman Wijffels?

Dit kabinet onderkent de kracht van de internationalisering en globalisering. Ook internationaal hebben wij, zo zeggen liberalen, baat bij een overheid die bereid is de mensen ruimte te geven en niet te veel pretenties heeft.

In de internationale arena komt de Atlantische samenwerking er bij dit kabinet bekaaid vanaf. Waarom wordt onze verbondenheid met de Verenigde Staten nauwelijks expliciet vermeld in de beleidsagenda van het kabinet? Hoe anders ligt het bij het internationaal milieubeleid. Daar moet Nederland vooroplopen, het kabinet zal "hoog inzetten tijdens de onderhandelingen over een post-Kyotoregime". Wat betekent die voortrekkersrol concreet? Hoe denkt het kabinet bijvoorbeeld de internationale concurrentiepositie van ons land te borgen als het zwaardere milieueisen stelt dan alle andere landen?

Ook in het internationale veiligheidsbeleid heeft het kabinet forse ambities. Het hoeft dat van ons niet te overdrijven. Wij zitten nu eenmaal niet in de eredivisie van de grote mogendheden. Hoe dan ook, ambities zijn alleen te realiseren als

daarvoor voldoende middelen beschikbaar zijn. Bij ontwikkelings samenwerking is Nederland wereldkampioen met 0,8% van het BNP. Maar met onze defensie-uitgaven zitten we onder de NAVO-norm. Als je naar rato van je positie op de internationale ladder ambities hebt, moet je die in elk geval vertalen in voldoende financiële middelen. Is het kabinet in de driehoek Buitenlandse Zaken, Ontwikkelings samenwerking en Defensie bereid tot herschikking van de financiële middelen?

Dit kabinet kan zich in zijn buitenlands beleid niet losmaken van de neiging anderen de maat te nemen. Dit geldt naar ons oordeel ook in eigen land: wij weten wat goed voor u is en gedraagt u daarnaar. Of dat inderdaad zo zal zijn, is een heel ander verhaal.

Het kabinet verhoogt de accijnzen op roken en alcohol. Het verhoogt de belastingen op zogeheten milieuonvriendelijke brandstoffen en auto's en op vliegen. Het intervenueert tot achter de voordeur. Het eist -- bevoogdend -- een papieren ouderschapsplan in geval van scheiding. Het gaat alle ouders helpen met de opvoeding van hun kinderen. Het wil voor elk kind -- bevoogdend -- een elektronisch dossier, hoewel deskundigen zeggen dat dit echt niet nodig is. Al deze maatregelen en nieuwe regels zijn bedoeld om gedragsbeïnvloeding te bewerkstelligen.

De heer **Werner** (CDA): Ik heb net al even een voorschot genomen op deze thematiek. De stelligheid waarmee de heer Rosenthal dit brengt, verbaast mij. Hij kan er toch geen bezwaar tegen hebben dat dit kabinet mensen aanspreekt op hun verantwoordelijkheid als zij nalatig zijn in het uitoefenen van hun ouderplicht of de opvoeding van hun kinderen chronisch verwaarlozen? Hij kan er toch geen bezwaar tegen hebben dat het kabinet de ouders met bemoeizorg of andere dingen op hun verantwoordelijkheid wijst? Hij kan er toch geen bezwaar tegen hebben dat mensen die hun vuilniszakken vanaf drie hoog naar beneden gooien omdat zij te beroerd zijn om het naar beneden te brengen, worden aangepakt? Ik heb van de heer Rosenthal wel eens andere geluiden gehoord. Wat zit hem nu precies dwars en waar gaat volgens hem het kabinet over de schreef?

De heer **Rosenthal** (VVD): Ik herhaal: een papieren ouderschapsplan in geval van echtscheiding: alle ouders helpen met de opvoeding van hun kinderen; voor elk kind een elektronisch dossier. Dat is bevoogdend en betuttelend!

De heer **Werner** (CDA): Volgens mij is het niet mis te verstaan dat een deel van de jeugd zwaar lijdt onder overmatig alcoholgebruik. De heer Rosenthal kan toch geen bezwaren maken tegen het feit dat daaraan iets gedaan wordt? Dat is toch geen overdreven bevoogding? Het kan toch ook geen kwaad als er voorlichting gegeven wordt aan ouders in het kader van de opvoeding van kinderen? Ik vind dat de heer Rosenthal in dezen schromelijk overdrijft!

De heer **Rosenthal** (VVD): Als het gaat om roken en alcohol en het gedrag van kinderen en volwassenen, kom ik meteen bij de vraag die ik aan de minister-president zou willen voorleggen. Wat doet het kabinet als de maatregelen om het gedrag te beïnvloeden, bijvoorbeeld een verhoging van de accijnzen op roken en alcohol (MEV, pagina 114), niet blijken te werken? Draait het kabinet de accijnsverhogingen dan terug? Dat zou een logische consequentie zijn.

Ik ben niet tegen een beleid voor het rook- en drinkgedrag van de bevolking, maar ik vraag mij wel af of het verhogen van accijnzen op roken en alcohol inderdaad het geëigende middel is om die gedragsbeïnvloeding te bewerkstelligen.

De heer **Noten** (PvdA): Ik constateer dat de heer Rosenthal een wat romantisch idee bij scheidingen heeft en over hoe die in de praktijk verlopen. Ik heb daarbij een ander beeld maar daarover kunnen wij van mening verschillen.

Ik kom even terug op het begrip EKD.

De heer **Rosenthal** (VVD): Waarop?

De heer **Noten** (PvdA): EKD. De heer Rosenthal floept dat eruit en zegt dat het een vorm van bevoogding zou zijn.

De heer **Rosenthal** (VVD): EKD?

De heer **Noten** (PvdA): Ik heb het echt goed verstaan: het elektronisch kinderdossier. Ik begrijp dat de heer Rosenthal daarvan een verklaard tegenstander is want dat zou bevoogdend werken. Ik kan mij voorstellen, en ik hoor graag of de heer Rosenthal dat ook kan, dat het handig is dat gegevens over kinderen en problematische situaties beschikbaar zijn voor de verschillende professionals die de samenleving juist ter ondersteuning in het veld brengt. Of hoeft volgens de heer Rosenthal die verkokering in de jeugdzorg en in de dienstverlening niet doorbroken hoeft te worden omdat het allemaal in het belang is van de privacy en het zelfbeschikkingsrecht van het kind van twee of drie maanden?

De heer **Rosenthal** (VVD): Ik herhaal wat ik heb gezegd. Ik zou het prettig vinden als de heer Noten dat gewoon even goed tot zich laat doordringen. Ik heb het gehad over het probleem dat het kabinet voor elk kind een elektronisch dossier wil, hoewel deskundigen zeggen dat dit absoluut niet nodig is. Ik heb uitgebreid over dit onderwerp gelezen. Daar gaat het om.

De heer **Noten** (PvdA): Waar het volgens mij om gaat, is dat de overheid de opdracht heeft om degenen die kwetsbaar zijn in deze samenleving -- en dat zijn kinderen in sommige situaties -- naar behoren te beschermen.

De heer **Rosenthal** (VVD): De heer Noten zegt "kinderen in sommige situaties" en geeft daarmee de lijn aan die ik ook graag zou zien.

De heer **Kox** (SP): Ik begrijp de zorgen van de fractievoorzitter van de VVD. Wij moeten niet overdrijven. Heel veel kinderen in dit land groeien gezond op. Het is dus de vraag of zo'n dossier daarbij helpt. Het is echter wel de vraag waarom wij hen gedwongen hebben altijd een ID-bewijs bij zich te hebben, waarom wij als zij gaan vliegen gegevens doorsluizen naar de Amerikanen om te weten of zij misschien wel homoseksueel zijn of iets anders dat de Amerikanen niet zo leuk vinden. Kortom, moet de heer Rosenthal niet wat consistentier zijn? Is het over het algemeen niet zo je alleen gegevens bij moeten houden als je reden hebt om dat te doen? Snoept u niet een beetje van het ene en het andere walletje?

De heer **Rosenthal** (VVD): Bij de totstandkoming van het wetsvoorstel voor de algemene identificatieplicht en de toonplicht heb ik sterk de nadruk gelegd op het nut van die maatregelen voor wat in het jargon de generale preventie heet; ervoor zorgen dat de samenleving inderdaad het gevoel heeft dat men op een aantal punten niet te gemakkelijk ontkomt als men iets verkeerd doet en dan een verkeerde naam en adres opgeeft. Juist voor jongeren kan dat een heel goede opvoedende maatregel zijn. Dat speelt bij zo'n onderwerp en daar zijn wij dus ook niet tegen!

De heer **Kox** (SP): Ik onderschrijf de vraag van de heer Rosenthal of het wel voor ieder kind nodig is. Juist als het gaat over de preventieve werking, zou het misschien wel heel goed zijn als ouders weten dat hun kind ook nog door anderen wordt bekeken dan alleen door henzelf en dat er gegevens worden opgeslagen. Wij weten dat de meeste ouders goed voor hun kinderen zorgen, maar wij weten ook dat veel te veel ouders niet goed voor hun kinderen zorgen. Dan zou dat juist vanuit preventieoogpunt een goed argument kunnen zijn. Ik zie graag liberalen en ik zie graag consistente liberalen. Ik zie hen niet graag hen en weer fladderen bij dit onderwerp.

De heer **Rosenthal** (VVD): Ik denk dat er een behoorlijke mate van consistentie in mijn betoog zit. De heer Kox zegt dat wij moeten onderkennen dat het goed zou zijn dat kinderen ook door anderen worden bekeken dan door hun ouders. Alleen al die toonzetting vind ik niet zo erg prettig. Laat ik het zo zeggen. Dat vind ik het bevoogdende en paternalistische van een dergelijke redeneertrant.

De heer **Schuurman** (ChristenUnie): De heer Rosenthal begon zijn betoog met heel zware woorden als socialistisch staatspaternalisme en bevoogding in immateriële zaken. Dan ben je vanaf dat moment wel zeer alert.

Eigenlijk ben ik het met de heer Kox eens. Waarom benoemt u de problemen niet goed, mijnheer Rosenthal, en stelt u de principiële vraag:

wat behoort de overheid daaraan te doen? Wij hebben inderdaad een gigantisch jeugdprobleem. U wijst het elektronisch kinddossier blijkbaar helemaal af, waarbij u er volledig aan voorbijgaat dat inmiddels van elk kind een papieren dossier bestaat. Overigens is dit hele vraagstuk nog in debat tussen de Tweede Kamer en de minister. Ik begrijp niet waarom u niet zegt: wij hebben een ernstig jeugdprobleem in de Nederlandse samenleving. Het kabinet doet daar dit aan en daar zijn wij het niet mee eens. Als de algemene tendens zou zijn dat de overheid zich met elk kind gaat bezighouden waar helemaal geen reden voor is, zou het best kunnen dat u mij aan uw kant vindt. U wijst het beleid echter in alle opzichten af. Omdat u zulke zware woorden hebt ingezet, wekt dat een blijvend wantrouwen tijdens dit debat, tenzij u helderheid geeft.

De heer **Rosenthal** (VVD): Ik herhaal voor de tweede keer wat ik heb gezegd. Ik heb de tekst ook uitgedeeld, dus lees het even na. Dit kabinet wil voor elk kind een elektronisch dossier, hoewel deskundigen zeggen dat dat absoluut niet nodig is. Daar houd ik het op.

De economische vooruitzichten zijn minder gunstig dan het kabinet suggereert. Het consumentenvertrouwen is scherp gedaald. Het CPB schat de groei op 1,75%, maar het kabinet houdt vast aan 2%. Voor de komende jaren gaat het kabinet uit van 2,5% groei, maar ook daar laat het tegenvallers buiten beschouwing. Het kabinet maakt het zich gemakkelijk: het verhoogt de belastingen.

Het kabinet maakt het zich gemakkelijk. Dat blijkt onder meer uit hoe het de hardwerkende Nederlanders bejegt. Ik citeer emeritus hoogleraar Leo Stevens: "het fiscale instrument wordt te pas en te onpas van stal gehaald om het gedrag van de burger te sturen". De verhoging van de belastingen en de collectieve lasten betekent voor de burgers: inleveren. De koopkracht van de middengroepen staat zwaar onder druk. Dat is demotiverend en belemmert de economische groei. Onze vraag is wat het kabinet doet als de groei tegenvalt en als, zoals Flip de Kam stelt, ongeveer 1 mld. aan hoogst onzekere bezuinigingen niet wordt gehaald. Dempt het kabinet dan de investeringsuitgaven? Of verhoogt het dan weer de belastingen? De minister van Financiën is nog onderweg, maar hij had het in de Tweede Kamer over "de eerste stap". Dat wekt de suggestie dat het kabinet nu al rekening houdt met verdere belastingverhogingen. Wij zijn benieuwd naar het antwoord van de premier.

Dat de minister van Financiën de middengroepen tot de grote winnaars van deze kabinetsperiode uitroept, achten wij niet erg op zijn plaats. Want de winnaar zou dan moeten zijn: de leraar, de verpleegkundige, de kleine ondernemer die net buiten de toeslagen valt en wel aanzienlijk meer voor de auto moet betalen, en, niet te vergeten, uiteindelijk ook moet meebetalen aan de zogenaamde gratis voorzieningen. Want wie moet die gratis voorzieningen betalen? Dat zijn toch wij, de belastingbetalers, inclusief die middengroepen.

Is de minister-president het met deze redenering eens? Een andere vraag die typisch is weggelegd voor de minister-president, is of de gratis voorzieningen zullen bijdragen aan het economische normen- en waardenbesef van onze burgers.

De koopkracht staat zwaar onder druk, en dan is het wachten op de eisen van de vakbeweging. De eerste berichten zijn 3,5%. Dit betekent dat ook de werkgevers, inclusief de ondernemers in het midden- en kleinbedrijf, wel wat zullen willen. Daarmee doemt het spook van de inflatie weer op. Dat is kunstmatige groei. De vraag aan het kabinet is wat het van plan is daartegen te doen.

De belastingverhogingen en nieuwe wettelijke maatregelen slaan er bij de ondernemers direct in. Ik noem de btw-verhoging, de leaseauto, het grijze kenteken en de belasting op de verpakkingen. Voor de verpakkingsindustrie zijn het niet alleen die 250 mln. die het hem doen, maar zeker ook de kafkaïaanse administratieve lasten. Volgens ons kunnen de ondernemers in het midden- en kleinbedrijf dat er niet bij hebben. De vraag aan het kabinet is of het een uitvoeringstoets heeft gedaan op de verpakkingsbelasting met die enorme administratieve lasten.

De heer **Kox** (SP): Als ik de naam Kafka hoor, word ik altijd alert. Liberalen en socialisten zijn het erover eens dat kafkaïaanse toestanden moeten worden vermeden. De heer Rosenthal rept van een kafkaïaanse administratievelastendruk. Die hebben wij en die wordt nog erger. Is het hem opgevallen dat zijn partij de afgelopen jaren mede aan de macht is geweest en meegeredeerd heeft? Neemt hij verantwoordelijkheid voor het feit dat de kafkaïaanse administratievelastendruk een resultaat is van zoveel jaren liberalen aan het bewind? Houdt hij dit kabinet, waaraan geen liberalen meedoen, voor: maak niet dezelfde fout als wij hebben gedaan en doe er iets aan? Ik zou het heel positief vinden als hij dat bedoelt.

De heer **Rosenthal** (VVD): Het vorige kabinet heeft zwaar ingezet op een vermindering van de administratieve lasten met zo'n 25%. Wij hebben daarover voortgangsrapportages gezien en ik meen dat het beoogde percentage behoorlijk is gehaald. Het gaat ons nu om een belasting op de verpakkingen die waar het de administratieve lasten betreft kafkaïaanse trekken vertoont. Die administratie is buitengewoon ingewikkeld. Het is al eens ergens gewisseld. De categorieën en verbijzonderingen in het kader van de verpakkingsbelasting zijn ongekend. Wij achten dat een belasting van de administratie van met name het midden- en kleinbedrijf. Dat is buitengewoon zonde.

Mevrouw de voorzitter. Het kabinet maakt het zich gemakkelijk. De andere kant van die medaille is, dat het kabinet moeilijke keuzen uit de weg gaat of die zo lang mogelijk uitstelt. Ook volgens Alan Greenspan, niemand minder dan hij, is de versoepeling van het ontslagrecht een testcase voor het Nederlandse kabinet. Toch wel

mooi dat uit Amerika dit signaal komt. Het is inderdaad essentieel, niet in de laatste plaats voor het midden- en kleinbedrijf. Onze vraag aan het kabinet is of het dit plan echt doorzet en zo ja, wanneer het zijn wetsvoorstellen om het ontslagrecht te versoepelen, zal indienen.

De gemakkelijke weg zien wij ook in het streven van het kabinet naar herverdeling en nivellering. Wij blijven het nivellering noemen. Dit kabinet gelooft daarin. De vele inkomensafhankelijke maatregelen spreken voor zich: de woning, aftopping aftrek pensioenpremies, arbeidskorting, kindertoeslag, zorgtoeslag (ook voor wanbetalers, hebben wij begrepen). De AOW-belasting laat ik nu voor wat die is. Het kabinet weet dat mijn kabinet, pardon mijn fractie daar niets in ziet.

Opgelegde solidariteit bevordert de maatschappelijke cohesie niet. Onze vraag is of het kabinet de negatieve neveneffecten van de herverdeling heeft ingeboekt en hoe het op dat punt zit met de armoedeval. Is het kabinet bereid de begroting 2008 te onderwerpen aan een toets op de armoedeval?

Sommige voorstellen van het kabinet hebben eerder symbolisch dan economisch effect. Ik noem de extra heffing op dure woningen, de aftopping van de aftrek pensioenpremies, de parkeertaks op vuile auto's. Wij dringen er bij het kabinet op aan, deze symbolische maatregelen weg te strepen. Want het is symboliek zonder voorbeeldwerking. Dat demotiveert, zonder dat het echt iets opbrengt. Wegstrepen motiveert, zonder dat het veel kost.

Het is trouwens niet alleen het kabinet dat aan herverdeling doet. Er zijn woningcorporaties die besloten hebben om mensen met een laag inkomen een huurkorting te geven. Hoewel het niet direct aan het kabinet is, vragen wij toch wat het ervan vindt dat sommige woningcorporatie deze extra toeslag op de huurtoeslag gaan invoeren.

De heer **Noten** (PvdA): Ik wil even terugkomen op wat de heer Rosenthal zei over nivellieren. Hij sprak over motiveren en demotiveren. Mijn vraag is wie het demotiveert of motiveert. Of geldt dit onderscheid voor alle 16 miljoen Nederlanders? Demotiveert het aftoppen van de pensioenopbouw 16 miljoen Nederlanders? Heb ik dat goed begrepen? Of kan de heer Rosenthal het specifiek maken?

De heer **Rosenthal** (VVD): Het demotiveert uiteindelijk de bevolking als geheel op het moment dat in plaats van dat op economische groei wordt ingezet en de mensen worden gemotiveerd om hard te werken enzovoort, zij worden geconfronteerd met herverdelingsmaatregelen met alle negatieve neveneffecten die deze hebben.

De heer **Noten** (PvdA): Als ik de woorden van de heer Rosenthal goed begrijp, demotiveert het 16 miljoen mensen als zij op het moment dat zij meer dan €185.000 gaan verdienen een aftopping van hun pensioenrechten ervaren. Begrijp ik dat goed?

De heer **Rosenthal** (VVD): U maakt een karikatuur van wat ik heb gezegd. Het gaat erom dat een groot aantal maatregelen op het punt van de herverdeling invloed hebben op het functioneren van hardwerkende Nederlanders, middengroepen et cetera. Laten wij daarover duidelijk zijn.

Mevrouw de voorzitter. Het kabinet zegt veel van de burgers te moeten vragen om zijn investeringsagenda te kunnen uitvoeren. Maar wij constateren dat achter die investeringen zeer uiteenlopende uitgaven schuilgaan. Voor een groot deel gaat het om alledaagse onderhouds- en beheersuitgaven. Is het onderhoud van wegen investeren in de toekomst? Is het opheffen van de noodtoestand rond de leraren investeren in de toekomst? Hoe zit het met het wegwerken van zwakke plekken in de waterkeringen en met het aanpakken van nieuwe wachtlijsten in de zorg? Wij willen van het kabinet graag weten welk deel van de investeringsagenda onderhoud en beheer betreft, en welk deel zichtbare verbeteringen in de toekomst, dus echte diepte-investeringen, zoals ik destijds bij economie heb geleerd. Wij zijn daar zeer benieuwd naar.

De investeringsagenda van dit kabinet overtuigt ons dus niet. Het kabinet gaat een aantal moeilijke keuzen uit de weg. Het investeert volgens ons niet in keuzen voor de toekomst. Ik neem een aantal van de beleidsterreinen op dat punt ter hand. Wat immigratie en integratie betreft, zijn wij bezorgd over de inbreng van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, die vorig jaar verraste met het pleidooi om te gaan praten met Hamas en nu de Nederlandse identiteit ter discussie stelt, naar ons oordeel op ondeugdelijke gronden. Ik las in een toelichting van de schrijvers van dat rapport: "Wij willen de Nederlandse identiteit niet afschaffen." Ik zou zeggen: u wordt bedankt. Ruud Lubbers, voormalig premier en van het CDA, heeft het gelukkig beter op het netvlies. Hij zegt dat de Nederlandse identiteit alles te maken heeft met initiatiefrijke, energieke en individualistische mensen. Wij liberalen zijn het, het zal niemand verbazen, daarmee geheel eens. Nu het kabinet nog. Wij zijn benieuwd naar de reactie van het kabinet op het advies van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid. Wij begrijpen uiteraard dat het vandaag niet het moment is om dat uit den treure te wisselen, toch zouden wij graag zien dat het kabinet een tipje van de sluier oplicht.

Mijn fractie staat positief tegenover de inspanningen van dit kabinet richting probleemwijken. Wel valt ons op dat over de corporatiegelden nog veel onzekerheid bestaat. Daarbij komt dat geld nooit een afdoende middel kan zijn, zolang in veel probleemwijken intimidatie, angst en onbehagen heersen en niet krachtig de kop wordt ingedrukt. Ik heb deze tekst voorbereid voordat wij met de laatste ontwikkelingen in Amsterdam-Slotervaart zijn geconfronteerd.

In het veiligheidsbeleid spreken ons de landelijke prioriteiten in het algemeen aan. Maar de investeringen zijn beperkt. Het viel ons op wat een moeite het heeft gekost om geld te vinden voor 500 extra wijkagenten. Maar ook veiligheidsbeleid is

niet alleen een kwestie van geld. Het gaat ook om het mobiliseren van steun bij de burgers, die zich nu te vaak in de steek gelaten voelen als zij voor zichzelf opkomen. Zie de onvrede in dit land over de huidige toestand rond noodweer en noodweerexces. Het kabinet zegt voor 2008-2010 te streven naar vermindering van de criminaliteit met 25% ten opzichte van 2002. Onze vraag is eenvoudig waar Nederland op dit moment staat met de vermindering van de criminaliteit.

Ik pak nu een paar punten uit de economische agenda. Wat de investeringen in de energievoorziening betreft, stellen wij vast dat de energiebesparende maatregelen en wind- en zonne-energie de toekomstige energiebehoefte niet dekken. De regering komt nu met milieuvriendelijke kolencentrales; naar ons oordeel een contradictio in terminis. Het mantra is en blijft: geen kernenergie vanwege de afvalproblematiek. De vraag is dan wel hoe zit het met de afvalproblematiek bij de kolencentrales. De voorgenomen technologie is immers nog altijd onbeproofd.

Dan het mobiliteitsbeleid. De vicepremier heeft vandaag weer gemerkt wat mobiliteit en files kunnen betekenen. Begin 2006 is ingezet op een robuust systeem om de kosten van de infrastructuur duurzaam te kunnen innen. Daar hoort ook de defiscalisering van de auto bij. Echter, het kabinet creëert nu veeleer weer wantrouwen bij burgers en bedrijven door de auto weer als melkkoe van stal te halen. Wij zijn verheugd over de plannen van het kabinet voor de wegverbreding van de A6 en de A9, maar wij willen graag weten wanneer concreet wordt begonnen met de integrale uitvoering van het plan-Nouwen. Over keuzen voor de toekomst gesproken! Het gaat daarbij om kilometerbeprijzing, maar samen met extra diepte-investeringen en defiscalisering van de auto.

Wij Nederlanders besteden 5% van ons bruto nationaal product aan onderwijs; naar ik heb begrepen ongeveer evenveel als Slowakije, maar aanzienlijk minder dan bijvoorbeeld Scandinavië, Duitsland en Groot-Brittannië. Er komen forse middelen voor onafhankelijk onderzoek. Die doen het goed bij de wetenschappers, maar ook daar is de vraag welk deel de academische consumptie en welk deel de toekomst dient. Jazeker, dat zeg ik die voor een deel werkzaam is in de universitaire sfeer. Waar is de toekomstvisie op het onderwijs? Waar zijn de diepte-investeringen? Wij zitten ook daar met de vraag wat echte diepte-investeringen zijn en wat valt onder onderhoud en beheer. In het middelbaar beroepsonderwijs zitten wij bijvoorbeeld met ernstige hiaten vanwege demotivatie onder de leraren, en in het voortgezet onderwijs komt de basisbekostiging in het gedrang. Als dat het geval is, zijn wij nog helemaal niet toe aan die investeringen. Daarbij komt nog de vraag waar dat bedrag van ruim 1 mld. vandaan moet komen voor de leraren van Alexander Rinnooy Kan, zoals ik het maar huiselijk zeg. En omdat het weer niet alleen om geld gaat, stellen wij ons ook de vraag wat er gaat gebeuren om de micronarigheid van "leraren voor de klas" weg te nemen die zich niet bepaald beperkt tot het loonstrookje.

In sommige domeinen lijken harde keuzen op dit moment niet nodig, bijvoorbeeld in de sfeer van de sociale zekerheid. Wel is een beetje durf nodig om de ingezette hervormingen in de sociale zekerheid door te zetten. Helaas gaat het daarmee op een aantal punten weer de andere kant op. Ik wijs erop dat de keuring van 45- tot 50-jarigen in de WAO wordt versoepeld. Versoepeling van iets is het kabinet wel toevertrouwd; nu het ontslagrecht nog. 5% van de jongeren boven de 18 gaat de Wajong in. Onze vraag is wat het kabinet doet om op dat punt de arbeidsparticipatie over eind te houden.

Ik kom nu bij het bestuur en de investeringen daarin. Het kabinet heeft zijn beleid ondergebracht in de zogeheten zes pijlers. Wij vinden dat een positieve aanpak, het zij gezegd. Ik heb trouwens al eerder gezegd dat wij dit goed vinden. Echter, het roept bij ons wel de klemmende vraag op waarom niet is doorgepakt in de bestuurlijke organisatie in Den Haag. De vraag is wie de primaire verantwoordelijkheid voor die pijlers dragen. Wij willen dat wel weten. En hoe staat het met de inbedding van de twee programmaministers in het interdepartementale bestel? Ik zie een van de vicepremiers al kijken. Een wat huiselijke vraag waarop naar ik hoop het antwoord nee zal zijn, is of de ministers Rouvoet en Vogelaar nog steeds rondjes moeten rijden van het ene naar het andere departement. Uit de lichaamstaal van de vicepremier leid ik af dat het antwoord waarschijnlijk ontkennend zal zijn.

Mevrouw de voorzitter. Ik kom tot mijn conclusies. De kabinetsplannen overtuigen ons allerminst. Ze getuigen van paternalisme en bevoogding. Ik herhaal: wij denken en handelen voor u, wij weten wat goed voor u is. Het vertrouwen van de burgers in dit kabinet is nu al opmerkelijk laag. Wij moeten helaas tevens constateren dat ook het omgekeerde geldt: dit kabinet heeft geen vertrouwen in de burgers, de hardwerkende Nederlanders en ondernemers. Als dat vertrouwen er wel was, zou het kabinet die burgers, hardwerkende Nederlanders en ondernemers niet confronteren met zo veel belastingverhogingen en herverdelingsmaatregelen, maar inzetten op de motivatie van die burgers, hardwerkende Nederlanders en ondernemers om aan de slag te gaan en te blijven. Dit kabinet slaat de gemakkelijke route in van belastingverhogingen en herverdeling. De verleiding zal groot zijn, die weg te vervolgen. De Staat creëert dan een eigen openeinderegeling. Ik moest daar ook even aan denken toen de vicepremier, de minister van Financiën, op een gegeven moment opnieuw het begrip "brede welvaart" muntte. Wat de investeringen en de investeringsagenda betreft, spreken de woorden ons aan, maar de daden niet. Het kabinet trekt hier toch eigenlijk een wissel op de toekomst. Het wekt verwachtingen bij de burgers. De burgers verwachten dan iets terug van die investeringen, anders hebben zij voor niets ingeleverd.

Alles bij elkaar zijn de kabinetsplannen demotiverend voor de burgers en de hardwerkende Nederlanders, vanwege de belastingen en de druk

op de koopkracht, en voor de ondernemers en de investeerders, vanwege de grilligheid van de overheidsmaatregelen. Samengevat zal dit kabinet naar ons oordeel dus meer ruimte moeten geven aan de mensen en meer vertrouwen moeten uitstralen in de mensen. Dat ontbreekt nu namelijk in de inhoud en toon van de kabinetsplannen. Wij wachten de antwoorden van de regering met zeer veel belangstelling af.

*N

De heer **Werner** (CDA): Al bij het in deze Kamer gehouden debat naar aanleiding van de regeringsverklaring heeft de CDA-fractie in algemene zin haar instemming uitgesproken over de inzet en koers van dit kabinet. Met de economische wind in de rug, is er ruimte om weer te investeren in de kwaliteit van de samenleving, de investeringsagenda waarop ook het CDA in zijn verkiezingsprogramma heeft aangedrongen. Ik noem het investeren in een duurzame leefwijze en productie, beter onderwijs en zorg, een sterke economie door innovatie en een aantrekkelijk vestigingsklimaat. Ik noem het investeren in maatschappelijke betrokkenheid en participatie, door probleemwijken aan te pakken, door een deltaplan voor een niet-vrijblijvende inburgering, het vergroten van de arbeidsdeelname, het ondersteunen van het vrijwilligerswerk en de verplichte maatschappelijke stage voor scholieren. Ik noem het investeren in de jeugd en het gezin. Ik noem het investeren in een sterke positie van Nederland in Europa en in de wereld, om Nederland internationaal beter op de kaart te zetten. Wij gaan ook door met het investeren in veiligheid, stabiliteit en respect. Ook daar heeft onze politieke beweging -- en de minister-president in het bijzonder -- zich sterk gemaakt om de verloedering van de samenleving een halt toe te roepen, de criminaliteit terug te dringen en het zinloze geweld te bestrijden. Waarachtig een beleidsprogramma waarin de CDA-fractie zich goed kan vinden.

De regering heeft in de uitvoering daarvan de ambtelijke departementale verkokering willen doorbreken met twee programmaministers, zes pijlerministers, tien projectministers en 70 doelen. Mag ik de minister-president vragen of deze werkwijze nog wordt geëvalueerd en zo ja, of de Kamer daarover wordt geïnformeerd? Het is niet mijn bedoeling om de overeenstemming die er in het kabinet over deze aanpak is bereikt weer opnieuw ter discussie te stellen, maar om meer duidelijkheid te verkrijgen over hoe een en ander nu precies in elkaar steekt. Het geschuif met gelden in enveloppen, boxen, departementale begrotingen en specifieke fondsen oogt niet altijd even transparant. Hoe is de ambtelijke ondersteuning van de programma's, pijlers en projecten geregeld? Wie is verantwoordelijk voor de wetgeving ter zake? Zou de minister-president ons alsnog die helderheid willen verschaffen teneinde de Kamer in de gelegenheid te stellen, haar controlerende taak naar behoren te vervullen?

Het doet de CDA-fractie goed dat de regering zoveel aandacht geeft aan

gemeenschapsvorming en gemeenschapszin. De christendemocratie heeft daaraan altijd grote betekenis toegekend. Mensen leven niet alleen, maar samen, in alle mogelijke verbanden. Gemeenschappen zoals familie, gezin en andere samenlevingsvormen waarin mensen zich verplichten tot elkaar, vormen de basis van onze samenleving. Van daaruit wordt geparticipeerd in andere gemeenschappen, zoals in private en publieke werkgemeenschappen, in geloofsgemeenschappen, in een kleurrijk netwerk van uiteenlopende verenigingen en maatschappelijke organisaties, variërend van de plaatselijke harmonie en oranjevereniging tot deelname in tal van vrijwilligersorganisaties met ideële en maatschappelijke doelen zoals patiëntenverenigingen, milieuorganisaties en politieke partijen. In al die gemeenschappen komen mensen tot ontplooiing en wordt zin gegeven aan het leven: er zin in hebben om te participeren en mee te doen in de buurt, in het land en in de wereld. De verantwoordelijke samenleving, de civil society, waar de burger zich niet alleen verantwoordelijk voelt voor zijn eigen bestaan, maar zich ook mede verantwoordelijk weet voor de gemeenschap, is in de christendemocratie altijd het uitgangspunt geweest voor de inrichting van de samenleving.

De heer **Kox** (SP): Ik heb meegelezen met de tekst van de heer Werner, die mij zeer aanspreekt. Mijn bedoeling in dit debat is om meer zicht te krijgen op wat het kabinet is, wat het wil, waar het naartoe gaat en hoe wij daarover denken. De heer Werner somt nu een aantal zaken op die hij terugvindt in dit kabinetsbeleid. Dat is heel interessant. Mijn vraag aan hem is echter hoe dit kabinet volgens hem anders is dan het vorige kabinet. Wat hebben Bos en Rouvoet wat Zalm ons niet kon bieden? Als wij dat te weten komen, weten wij ook waarop wij dit kabinet kunnen beoordelen. Mijn tweede vraag is dan: als Bos en Rouvoet zoveel meer bieden dan Zalm ooit kon leveren, waarom is het CDA dan zo lang met laatstgenoemde doorgegaan?

De heer **Werner** (CDA): Zullen wij daarop terugkomen als ik mijn betoog heb gehouden? De heer Kox zal merken dat ik enerzijds op een aantal punten aandring op continuïteit van datgene wat het vorige kabinet heeft gedaan, en dat ik anderzijds een aantal vernieuwingen van deze kabinetsperiode volledig onderschrijf. Dat heb ik nu al gedaan bij het opsommen van de zaken die ook de CDA-fractie heel graag ziet in deze kabinetsperiode, zoals de investeringsagenda.

De heer **Kox** (SP): Ik kan het voorstel van de heer Werner accepteren, mits wij afspreken dat hij niet alleen blijft opsommen, maar aan het einde van zijn betoog ook de balans opmaakt en mij vertelt wat Bos en Rouvoet bieden wat Zalm niet bood. In de begrotingssamenvatting staan heel veel punten, maar daaruit komt niet naar voren hoeveel de begroting nu eigenlijk kost; een kleine omissie, zou je kunnen zeggen. Ik hoop dat in het verhaal van de heer Werner uiteindelijk wel de balans wordt

opgemaakt over het verschil tussen dit kabinet en het vorige. Ik vind dat van belang, ook met het oog op mijn eigen bijdrage.

De heer **Werner** (CDA): Het zal de heer Kox toch niet zijn ontgaan dat er enig verschil is?

De heer **Kox** (SP): Neen, maar ik wil graag van de heer Werner horen wat zijn politieke waardering daarvan is.

De heer **Werner** (CDA): Jazeker, dat krijgt de heer Kox van mij te horen.

De heer **Rosenthal** (VVD): De heer Werner had het over de maatschappelijke organisaties, het gezin en het individu daarbinnen. Ik zou graag van hem horen of hij er aan toe is, waar de premier en de beide vicepremiers dat volgens Herman Wijffels nog niet waren, om het maatschappelijk belang van individuele ontplooiing te erkennen.

De heer **Werner** (CDA): Het is mij niet bekend dat dit kabinet individuele ontplooiing niet centraal stelt. Kijk bijvoorbeeld naar de inspanningen die worden gepleegd in het kader van participatie, om mensen weer aan de slag te krijgen die tot op heden moeilijk aan de slag te krijgen zijn. Kijk bijvoorbeeld naar de investeringen in het onderwijs, aan de inzet die men pleegt op tal van andere terreinen, zoals innovatie en ondernemerschap. Je kunt dan toch niet zeggen dat het kabinet de individuele ontplooiing van mensen laat liggen? Bovendien stimuleert het kabinet mensen om hun gedrag socialer te maken. Je kunt dan toch niet zeggen dat het kabinet op dit punt geen inzet heeft?

De heer **Rosenthal** (VVD): Ik ben natuurlijk heel benieuwd naar wat de premier straks in eerste termijn gaat melden naar aanleiding van mijn vragen. Herman Wijffels, informateur van dit kabinet, heeft erbij gezeten. Terugkijkend op de formatie zegt hij dat de premier en de beide vicepremiers er nog niet aan toe waren om het maatschappelijk belang van individuele ontplooiing te erkennen. Mijn vraag aan de heer Werner als fractievoorzitter van het CDA in de Eerste Kamer, is of hij er wel aan toe is om het maatschappelijk belang van individuele ontplooiing te erkennen. Ik hoop het.

De heer **Werner** (CDA): Ik sta hier natuurlijk niet voor de heer Wijffels, die ik overigens zeer hoog acht. Wij zien in de plannen die het kabinet ons voorlegt, wel degelijk de individuele ontplooiing van mensen terugkomen als centraal thema.

De heer **Thissen** (GroenLinks): De heer Werner gaf een opsomming van punten waarop mensen in de civil society worden geacht om actief te zijn. Geloof hij in het concept van de maakbare samenleving? Als mensen op al die verschillende terreinen hun eigenheid kunnen ontplooiën en zich kunnen ontwikkelen, is de heer Werner het volgens mij zeer eens met het rapport van de WRR dat de

Nederlandse identiteit niet bestaat, dat er heel veel pluriforme identiteiten zijn die vreedzaam kunnen samenleven en dat dit mogelijkwerwijs valt te kenschetsen als onze identiteit.

De heer **Werner** (CDA): Op de identiteit kom ik straks nog even heel kort terug. In dit kabinet herkennen wij volledig datgene wat de heer Thissen zegt. Ik zie dus niet zo goed waar de schoen voor hem precies wringt.

De heer **Thissen** (GroenLinks): Het is opmerkelijk om uit de mond van een fractievoorzitter van het CDA te horen dat hij het concept van de maakbare samenleving volmondig en van harte omhelst, en dat hij burgers stimuleert om volop mee te doen op het pad dat het kabinet voor elke burger schijnt te effenen. Dat is verheugend; dat merk ik alleen even op.

De heer **Werner** (CDA): De heer Thissen kent de achtergrond en de visie van de christendemocratie op de samenleving. Een subsidiaire overheid en de soevereiniteit in eigen kring zijn heel vertrouwde, geijkte begrippen. Als de heer Thissen mij vraagt of ik geloof in het concept van de maakbare samenleving, zeg ik hem dat wij de rol van de overheid duidelijk zien als complementair op datgene wat mensen zelf doen. Wij zien een eigenstandige positie van overheidstaken die wij in de gemeenschap nu eenmaal niet als individu kunnen behartigen. Op dat snijvlak zien wij het optreden van het kabinet en de inspanningen die worden gepleegd om mensen meer kansen te bieden en de zelfontplooiing en zelfredzaamheid te bevorderen, als heel goede beleidsvoornemens om de samenleving weer kracht te geven en de burger meer kansen te bieden.

De heer **Thissen** (GroenLinks): Ik zal er straks in mijn eigen bijdrage ruim op ingaan, maar ik merk op dat de heer Werner met deze bewoordingen in ieder geval afstand neemt van de eerste drie kabinetten-Balkenende.

De heer **Werner** (CDA): De heer Thissen mag dat zo zien als hij dat wil, maar evengoed zal hij in mijn betoog continuïteit aantreffen. Hij zal zelfs hier en daar horen dat er nog wat meer moet worden gedaan zodat hetgeen het vorige kabinet heeft bereikt, niet wegvloeit. Hij zal dus, net zoals de heer Kox, mijn verhaal even moeten afwachten. Aan het einde van de avond zullen wij dan onze conclusies trekken.

Voorzitter. Ik kom te spreken over de context van het regeringsbeleid. Het regeerakkoord en het beleidsprogramma straalden soms een bijna typisch Hollandse knusheid en gezelligheid uit -- samen fijn aan de slag voor een betere samenleving -- maar gaan soms wat te gemakkelijk voorbij aan een aantal fundamentele veranderingen die vergaande en diepgrijpende consequenties hebben voor onze samenleving. De gevolgen daarvan strekken zich uit over de grenzen van kabinetsperiodes heen en vragen om een beleid gericht op de langere termijn. Hoezeer doen de

globalisering en de zich snel wijzigende machtsverhoudingen in de wereld, zich economisch, politiek en militair in Nederland voelen. Landen die nog niet zo lang geleden als ontwikkelingslanden werden bestempeld, dreigen in ras tempo het Westen te overvleugelen. Dat kan ons buitenlands beleid niet onberoerd laten. Ook de mondiale hervervorming van de voortbrenging van goederen en diensten als gevolg van sterk en snel veranderende mondiale concurrentieverhoudingen, heeft grote gevolgen voor onze werkgelegenheid. Niemand kan er meer op rekenen om zijn gehele arbeidzame leven dezelfde baan bij dezelfde werkgever te hebben. 40 jaar trouwe dienst zal een uitzondering worden. De buitengewoon snelle en ingrijpende technologische veranderingen maken een education permanente voor de gehele bevolking nodig. De internetrevolutie, de nanotechnologie, de life sciences en biotechnologie hebben bijvoorbeeld verstrekkende gevolgen voor onze samenleving.

Dan is er de voortgaande migratie van bevolkingsgroepen binnen Europa, en in mindere mate van daarbuiten. Het is een illusie om te denken dat die in de toekomst zal verminderen. Wij zullen onze grenzen, behalve voor vluchtelingen, ook moeten openstellen voor bijvoorbeeld buitenlandse kenniswerkers, zorgverleners, vaklieden en technici.

De heer **Kox** (SP): Dat zal ongetwijfeld het geval zijn. De wereld migreert aan de lopende band. De heer Werner sprak van "knus en gezellig". Ooit was Horst aan de Maas een knus en gezellig dorp in Limburg. Op dit moment is een op de vier inwoners daar Pools. Zij zitten ook heel knus en gezellig bij elkaar, meestal met zijn tien, zoals wij vroeger thuis ook met zijn tien of twaalf in een huis zaten, alleen hebben zij een nog iets kleiner huis. Moeten wij accepteren dat dit nu eenmaal zo gaat, of vindt de heer Werner dat wij onze ogen toch eens moeten openen? Wij hebben ervaring met de eerste golf van gastarbeid. Vindt de heer Werner dat, als mensen al migreren, wij dat op een betere manier moeten begeleiden? Ik kan mij voorstellen dat Horst aan de Maas in Polen buitengewoon aantrekkelijk is, maar toch denk ik dat het raar is dat nu 25% van de inwoners van dat dorp Pools spreekt. Moeten wij dat accepteren? Moeten wij dat zijn gang laten gaan? Of zou de regering hierin moeten participeren of wellicht optreden?

De heer **Werner** (CDA): In ieder geval kan het antwoord niet zijn dat wij de grenzen sluiten voor buitenlandse werknemers die hier komen werken, maar dat bepleit de heer Kox ook niet. Die tijd is voorbij.

De heer **Kox** (SP): Wij zien dit verschijnsel in Horst aan de Maas, maar ook op een aantal andere plekken. Het is fijn dat er af en toe een Poolse pastoor wordt ingevlogen, maar dat de bevolking in zo'n snelle tijd verandert, kan toch niet door de CDA-fractie als knus en gezellig worden bestempeld?

De heer **Werner** (CDA): Neen, maar dat sloeg ook op een andere activiteit. Laten wij het helder stellen. Wanneer mensen van buiten naar Nederland komen om hier te werken en te verblijven, is alle aandacht nodig om ervoor te zorgen dat zij hier op een fatsoenlijke manier wonen, het salaris verdienen dat hier gebruikelijk is en de rechtsbescherming krijgen die hier voor burgers geldt. Dat is voor mij geen enkel punt; die aandacht moet er zijn.

De heer **Kox** (SP): Dat is nu juist mijn vraag. Wij vinden dat dit zo moet zijn. Ik constateer echter, en ik ben niet de enige, dat dit niet zo is. Anders moeten wij samen naar Horst aan de Maas gaan om dat daar te bekijken. Als de heer Werner onderkent dat migratie een noodzakelijk iets is, moeten wij dan niet beter kijken hoe dat gaat? Moet de regering dan niet worden opgeroepen om niet alleen in Horst aan de Maas te gaan kijken, maar ook op alle andere plekken waar wij op dit moment een razendsnelle verandering van de bevolkingsamenstelling zien?

De heer **Werner** (CDA): Ik ben het er mee eens dat wij dit alle aandacht moeten geven en dat wij hier veel aan moeten doen. Ik heb van het kabinet begrepen dat het veel in het land is geweest om het zelf te zien. Het inburgeringsplan dat wordt gemaakt, het deltaplan, zal daarin ook moeten voorzien. Wij zullen heel nauwlettend in de gaten houden dat bij de plannen en de wetgeving die ontwikkeld worden, aan die aspecten heel veel aandacht wordt gegeven.

Voorzitter. Deze dynamiek gaat naar het gevoel van velen gepaard met het afbrokkelen van symbolen van onze nationale en culturele identiteit, of misschien verandert die er zelf ook wel door, gelet op de zoektocht die thans gaande is naar onze nationale identiteit. De aanwezigheid van grote bevolkingsgroepen met andere culturele, etnische en religieuze achtergronden roept maatschappelijke spanningen op waarvan wij echt niet moeten denken dat deze in een regeringsperiode zullen kunnen worden opgelost, maar die wel alle aandacht vragen. Veel oer-Hollandse bedrijven, zoals ABN AMRO, Fokker en KLM, die evenzeer symbool waren van onze nationale trots, verdwijnen of komen in handen van grote buitenlandse bedrijven. En dan is er natuurlijk het vraagstuk van de vergrijzing. Iedereen is zich bewust van de vergaande consequenties van onze snel verouderende bevolking. De zorgwekkende veranderingen in het klimaat en de aantasting van het milieu kunnen wij daaraan toevoegen.

De heer **Thissen** (GroenLinks): Ik vind het wat merkwaardig dat KLM en ABN AMRO, de zogenaamde economische kroonjuwelen van Nederland, in buitenlandse handen verdwijnen. Onze economie is de afgelopen decennia, dat is nu eenmaal de kern van de vrijemarkteconomie, zo sterk geworden omdat Nederlandse bedrijven "all over the world" buitenlandse bedrijven opkochten. Als de heer Werner vindt dat de kapitalistische vrijemarkteconomie aan banden moet worden

gelegd -- dan moet hij dus ook knokken voor het behoud van ABN AMRO en al die anderen -- moet hij ook aan Nederlandse bedrijven verbieden dat zij "all over the world" andere bedrijven opkopen. Of hij vindt dat goed, maar dan wil ik geen krokodillentranen zien.

De heer **Werner** (CDA): Ik zou niet bepleiten dat wij weer de grenzen sluiten en het economische wereldgebeuren niet aanvaarden als een gegeven. Ik ga die discussie dus niet opnieuw aan. Desalniettemin moeten wij oog hebben voor de consequenties die dit heeft voor het gevoel en het zich thuis voelen van veel Nederlanders binnen dit land. Zij zien dat allemaal verdwijnen en vragen zich af: wat is hier aan de hand, wat is er met Nederland aan de hand? Op die symboliek, op dat gevoel van "wat doen wij in Nederland, leveren wij ons niet over aan het buitenland" zou moeten worden gerespondeerd. Wij zullen helder en duidelijk moeten maken dat dit niet gepaard gaat met een groot verlies van onze Nederlandse kracht.

De heer **Thissen** (GroenLinks): Heeft de heer Werner diezelfde compassie aan de dag gelegd voor al die buitenlandse werknemers van bedrijven in al die verre buitenlanden waarvan de afgelopen decennia Nederlandse bedrijven ineens de heerschappij overnamen? Dat was die VOC-mentaliteit, weet de heer Werner dat nog? Daar zijn wij groot in geworden. Dat geldt niet alleen voor de in Nederland woonachtige werknemers, maar dan ook voor al die andere wereldburgers die onder Nederlandse heerschappij hebben moeten werken en dag in dag uit nog werken.

De heer **Werner** (CDA): Dat was geen vraag, maar een aanmoediging, geloof ik, of een opmerking.

Wie zijn blik richt op de toekomst en over de grenzen van een kabinetsperiode heen kijkt, kan zijn ogen niet sluiten voor deze diep ingrijpende en fundamentele veranderingen in de wereld. Grote delen van onze bevolking slagen er wonderwel goed in de uitdagingen van deze tijd op te pakken en te profiteren van de vele nieuwe kansen en mogelijkheden die deze ontwikkelingen bieden en pakken de nieuwe uitdagingen voortvarend op. Zij weten hun kennis en vaardigheden aan te passen aan de vereisten die deze nieuwe tijd stelt. Zij reizen de hele wereld af op zoek naar nieuwe bedrijvigheid en kansen. Maar er is ook een groot deel van de bevolking dat niet met de grote veranderingen kan of wil meegaan, zich bedreigd en onbegrepen voelt en terugvalt in soms wel erg extreme behoudzucht of reactionaire opvattingen. Dat zal echter nooit het juiste antwoord kunnen zijn en zal op termijn zonder meer leiden tot een groot verlies aan welvaart.

Onze fractie is ervan overtuigd dat grote aanpassingen in onze samenleving nodig zijn, al is daar niet altijd meteen draagvlak voor. Ons land kan niet blijven steken in behoudzucht en vasthouden aan zekerheden die op wat langere termijn geen houvast zullen blijken te bieden. Dat vraagt om meer dan begripvol luisteren. Het vraagt ook om een helder antwoord op de vele gevoelens

van onzekerheid, onrust en angst voor de toekomst. "Ik heb het nu nog goed, maar ik betwijfel of dat voor mijn kinderen ook nog zo zal zijn" is een veel gehoorde verzuchting.

De heer **Kox** (SP): De heer Werner geeft voortdurend aan welke feiten zich voordoen en hij noemt ook deze verzuchting, maar ik wil graag zijn appreciatie weten. Volgens mij denken mensen voor het eerst in de recente Nederlandse geschiedenis dat het voor hun kinderen slechter zal worden dan het voor hen is geweest. Mijn ouders wisten één ding zeker, namelijk dat het voor hun kinderen beter zou worden dan het voor hen was geweest. Dat was de dynamiek in de westerse samenleving. Hoe apprecieert de heer Werner het feit dat mensen zich nu zorgen maken of het met hun kinderen wel zo goed zal gaan als het met hen is gegaan? Wat is de oorzaak en wat doet hij eraan?

De heer **Werner** (CDA): Daarop zal ik dadelijk komen. De heer Kox valt mij iedere keer in de rede wanneer ik even iets poneer. Vervolgens kom ik met een aantal zaken die ik vind. Ik verzoek hem te luisteren naar mijn hele betoog, dan zal hij deels antwoorden op zijn vragen krijgen en dan zullen wij daarna de conclusies trekken. Ik kom nu op zijn vragen en ook op de appreciatie van het vorige kabinet.

Het vorige kabinet heeft een omvangrijk pakket hervormingsmaatregelen doorgevoerd en dat heeft ons land in vele opzichten goed gedaan en economisch sterker gemaakt. Mede dankzij dat beleid kan deze regering daarvan thans de vruchten plukken en een omvangrijk investeringsprogramma ter hand nemen. In onze zienswijze blijft het nadrukkelijk ook voor dit kabinet een opgave om Nederland mee te loodsen, voor te bereiden en sterk te maken voor de enorme veranderingen die op mondiale schaal gaande zijn. Dus ik apprecieer een deel van het beleid van het vorige kabinet, zeg ik tot de heer Kox en de heer Thissen. Dat hebben wij van harte gesteund. Wij vinden dat het moet worden voortgezet en dat de vruchten die het heeft opgeleverd in deze kabinetsperiode niet verloren mogen gaan. Ik vind zelfs dat dit kabinet met het oog op de verre toekomst misschien hier en daar nog een stapje verder moet gaan met het voorbereiden van dit land op de toekomst. De heer Kox en de heer Thissen hebben dus al een gedeeltelijk antwoord op hun vragen.

De heer **Schouw** (D66): Het vorige kabinet heeft deze maatregelen genomen op twee specifieke terreinen, namelijk sociale zekerheid en gezondheidszorg. Wat de heer Werner heeft gezegd is fantastisch, maar het is nog verder dan een vergezicht. Kan hij inzoomen op concrete thema's, waarin hij die hervormingen ziet, bijvoorbeeld flexibilisering van ontslagregels, milieu?

De heer **Werner** (CDA): Ik zal op al deze zaken terugkomen, op de flexibilisering van de arbeid, op de AWBZ, op de vergrijzingsproblematiek.

Eerst kom ik op buitenlands beleid en defensie. In de sterk veranderende mondiale krachtsverhoudingen speelt de samenwerking in Europa een belangrijke rol. Wil Nederland meespelen en opkomen voor de westerse waarden en zijn belangen in de wereld dan zal dat alleen kunnen door middel van het Europese bruggenhoofd in Brussel. Onze fractie is dan ook een groot voorstander van een innige Europese samenwerking waar nodig en zij is dan ook gelukkig met het nieuwe verdrag dat een democratischer, daadkrachtiger, minder bureaucratisch Europa mogelijk maakt, een verdrag waarmee Europa een vooraanstaande plaats in de wereld kan innemen.

De CDA-fractie complimenteert de minister-president met de bereikte resultaten. Er werd destijds wat meewarig gesproken over de rede die de minister-president op 23 mei jongstleden heeft gehouden voor slechts een gering aantal aanwezige leden in het Europees parlement. Ten onrechte, want hetgeen hij toen heeft uitgesproken, komt nagenoeg overeen met wat er uiteindelijk is uitgekomen. Onze fractie had en heeft ook nu geen behoefte aan een referendum en is verheugd dat een meerderheid in de Tweede Kamer daarover nu ook zo denkt.

De energievoorziening is een mondiaal vraagstuk van grote importantie. Is de regering voornemens om in het buitenlands beleid de gewijzigde geopolitieke situatie mee te nemen en de diplomatieke banden te verstevigen met landen die van grote betekenis zijn voor het voorzien in de toekomstige energiebehoefte? In het verlengde hiervan is ook nog veel werk te doen voor onze ambassades om de export door bijvoorbeeld het midden- en kleinbedrijf beter te ondersteunen in de buitenlandse markten. Dit in nauwe samenwerking met Economische Zaken. Nederlandse ondernemers zullen gestimuleerd en creatief gefaciliteerd moeten worden om hun ondernemerschap ook in den vreemde tot succes te brengen. Dit speerpunt willen wij herkenbaar in het buitenlands beleid terugzien.

Een welvarend land als Nederland dient ook bereid te zijn om zijn bijdrage te leveren aan vredes- en veiligheidsmissies, ook al is de prijs soms hoog. Wij hebben grote waardering voor onze mensen die deze taak met gevaar voor eigen leven in den vreemde uitvoeren en onze fractie betuigt haar medeleven met de nabestaanden, familie en vrienden van hen die daarbij het leven hebben verloren.

De CDA-fractie heeft grote zorgen over de beschikbare financiële middelen bij Defensie en of ze toereikend zijn om het hoge ambitieniveau waar te maken en niet alleen vanwege Uruzgan. Nederland is het enige land ter wereld dat in de Grondwet de ambitie heeft vastgelegd om vrede en veiligheid te bevorderen. In de praktijk schragen wij die ambitie met onze inspanningen op het gebied van ontwikkelingssamenwerking. Nederland is een van de grootste donoren, maar steeds meer blijkt dat ontwikkelingssamenwerking alleen niet voldoende is. Waar mensenrechten worden geschonden, onvrijheid heerst en geweld burgers bedreigt en verdrijft van huis en haard, is de inzet

van de krijgsmacht noodzakelijk complementair. Budgettair wordt die complementariteit niet waargemaakt. Waar ontwikkelingssamenwerking kan rekenen op een vast percentage en dus in omvang meegroeit met het bruto binnenlands product, ziet de krijgsmacht enerzijds zijn inspanningen toenemen maar anderzijds zijn middelen dalen. Een enkele keer komt er incidenteel wat verlichting, maar structureel is het percentage gedurig gedaald van 2,8 in 1989 naar 1,2 in 2011.

Nederland heeft als welvarend land terecht een krijgsmacht die tot op het hoogste geweldsniveau kan optreden. Ons land heeft de afgelopen jaren laten zien dat het bereid is risicovolle operaties uit te voeren en heeft getoond ze ook aan te kunnen. Het is onverantwoord om militairen in de voorste linies te laten meestrijden, maar daarbij de eigen krijgsmacht te laten opeten. Waar staat het kabinet in dezen? Acht het de beschikbare middelen toereikend om het ambitieniveau te handhaven of dienen de ambities te worden aangepast omdat de middelen niet toereikend zijn? Is er bij andere Europese landen bereidheid om financieel bij te dragen aan de kosten die wij maken voor bijvoorbeeld ons optreden in Uruzgan, als zij niet voldoende zijn toegerust om in het hoogste geweldsspectrum mee te doen?

Ik kom op het financieel-economisch beleid. De ambitieuze investeringsagenda kost geld, heel veel geld, dat door bedrijfsleven en burgers moet worden opgebracht. Ondanks de goed draaiende economie gaat vrijwel niemand erop vooruit en zijn de meest kwetsbare groepen ontzien dankzij een omvangrijk pakket lastenverschuivingen, -verhogingen en -verlagingen. De lasten van arbeid worden verlicht ten koste van de hogere inkomens en de consumptie, waarbij het bevorderen van milieubewustzijn en gezonde levensstijl wordt benadrukt.

De CDA-fractie onderschrijft deze hoofdlijnen, maar plaatst toch enkele kanttekeningen. Hier blijkt ook een appreciatie van iets wat bij het vorige kabinet niet aanwezig was en wat wij prima vinden en waarvan wij de richting steunen. De heer Kox wordt op zijn wenken bediend. Het eigenwoningforfait is op de eerste plaats bedoeld om de woonlasten van huur- en koopwoning min of meer gelijkwaardig te maken. Tegen die achtergrond is het begrijpelijk dat de grens van het forfait wordt geschrapt want de voordelen van de eigen woning lopen ook boven de grens van 1,5 mln. door. Minder begrijpelijk is de sterke progressie in het tarief boven de 1 mln. naar 2,3%. Het eigenwoningforfait is toch nooit bedoeld geweest als inkomenspolitiek instrument? Waar is die 2,3% op gebaseerd? Wordt daarmee willekeur in de belastingwetgeving niet in de hand gewerkt en kan dit ook mensen raken die helemaal niet zulke hoge inkomens hebben? De huizenprijzen lopen in het land sterk uiteen, waardoor vooral de mensen in het westen van het land sterker worden getroffen. Wij plaatsen dus kanttekeningen bij deze maatregelen, maar niet bij de richting.

Ook bij de beperking van de aftrekbaarheid van de pensioenpremie kan een groot vraagteken worden geplaatst. Op lange termijn levert de maatregel niets op, alleen een verschuiving in de tijd van de inning van de belasting, hetgeen uit het oogpunt van de vergrijzing eigenlijk ongewenst is. De inbreuk op het systeem is administratief bewerkelijk en er bestaat wederom willekeur bij het leggen van de grens. Hier lijkt toch echt sprake van symboolwetgeving. Beide regelingen doen afbreuk aan de consistentie in ons belastingstelsel. Wat beoogt de regering nu eigenlijk met deze maatregelen? Daarover willen wij duidelijkheid krijgen. Heeft de regering binnen die doelstelling, die ons nog niet helemaal duidelijk is, alternatieven overwogen en waarom zijn deze verworpen?

De heer **Noten** (PvdA): De heer Werner heeft bezwaar gemaakt tegen de maatregel als zodanig, maar niet tegen de richting. Dat betekent dat de richting voor hem duidelijk is. Daarna heeft hij de regering gevraagd naar de doelstellingen van de maatregel. Wat is dan de richting die hij onderschrijft?

De heer **Werner** (CDA): De richting die wij onderschrijven zal ik nogmaals voorlezen. Die heb ik net genoemd. De CDA-fractie onderschrijft de hoofdlijnen van de belastingmaatregelen, waarbij de lasten op arbeid worden verlicht ten koste van hogere inkomens en de consumptie. Wij onderschrijven die lijn. Bij deze twee maatregelen hebben wij de kanttekeningen geplaatst of dat doel wel wordt bereikt, of de maatregelen wel effectief zijn, of ze passen binnen de grondslagen van ons belastingstelsel, of ze inderdaad redelijk zijn qua belasting naar draagkracht. Gelijke monniken, gelijke kappen. Daarover hebben wij veel vragen. Wij willen precies weten wat de regering met deze maatregelen beoogt. Als ze echt bedoeld zijn om de zwaarste schouders de zwaarste lasten te laten dragen, dan hebben wij daarop nog wel enige kritiek.

De heer **Noten** (PvdA): De heer Werner onderschrijft dus dat er meer wordt gevraagd van de hogere inkomens, maar niet de wijze waarop?

De heer **Werner** (CDA): Ja.

De heer **Noten** (PvdA): Dus hij onderschrijft het principe van de zwaarste lasten voor de sterkste schouders?

De heer **Werner** (CDA): Ja. Binnen dat uitgangspunt is natuurlijk een variëteit van maatregelen denkbaar.

De CDA-fractie is van mening dat in meer algemene zin kan worden gesproken van een solide financieel beleid en verwacht dat de aangescherpte regels voor de budgetdiscipline ook daadwerkelijk zullen worden toegepast als de omstandigheden daartoe aanleiding geven. Want er zijn ook veel risico's, waarvan er enkele in de Macro-Economische Verkenningen zijn genoemd en op effecten doorgerekend. De onzekerheid over de

gevolgen van de hypotheekcrisis, de krapte op de arbeidsmarkt en inkomensachteruitgang kunnen de inflatie aanwakkeren waardoor onze concurrentiepositie verslechtert. Er is onzekerheid over de olieprijs, de regering spreekt van het bewust afremmen om oververhitting van de economie tegen te gaan. Akkoord, maar de prijs is erg hoog en de risico's zijn erg groot. De collectieve uitgaven als percentage van het bruto binnenlands product nemen voor het eerst sinds vele jaren weer toe en dat is geen goed signaal.

Met alle aandacht die er is voor lerarensalarissen moet worden bedacht dat ook andere sectoren als de zorg, de politie, de gevangenisbewaarders en onze militairen, met vergelijkbare problemen op de arbeidsmarkt kampen en dat er een loongolf in de hele publieke en semipublieke sector kan ontstaan. Ook dat kan inflatie aanwakkeren. Hoe denkt het kabinet dit te voorkomen?

Dit alles vraagt om grote behoedzaamheid in het financieel beleid. Het zal toch heel moeilijk te verkopen zijn als de regering bij tegenvallende ontwikkelingen opnieuw bij de burger en bedrijven moet aankloppen, vooral omdat het kabinet zo nadrukkelijk te kennen heeft gegeven dat men er over de hele kabinetsperiode in inkomen op vooruit zal gaan. Ik vraag een duidelijke reactie van het kabinet op dit punt.

Het is merkwaardig dat de Miljoenennota met geen woord spreekt over de verdere flexibilisering van de arbeidsmarkt. De participatietop was toch slechts gedeeltelijk geslaagd. De aard en omvang van de werkgelegenheid verandert snel door velerlei omstandigheden. Ik zal ze hier niet herhalen. Dat vraagt om flexibele aanpassing van het beschikbare arbeidsaanbod. Aanpassing van ontslagregels is een noodzakelijk complement in het totale pakket van participatiebevorderende maatregelen, zoals loonkostensubsidie, participatiebanen, bij- en nascholing, en kan niet geïsoleerd worden beoordeeld. Onze fractie sluit niet uit dat vooral op het terrein van de voorzorg de inspanningen om te voorkomen dat mensen geen werk hebben nog aanzienlijk zullen moeten worden opgevoerd. Daarbij mag ook een beroep worden gedaan op de eigen verantwoordelijkheid van de werknemers door hen toe te rusten met vaardigheden die hen minder afhankelijk maken van één baas. Werkgevers zullen alleen bereid zijn de risicovolle werknemers, namelijk ouderen, allochtonen, gedeeltelijk arbeidsongeschikten, aan te nemen als doorstroming naar andere banen binnen en buiten de onderneming gemakkelijker wordt. Zeker voor het midden- en kleinbedrijf, waar het overgrote deel van onze werkgelegenheid zit, zal dat zonder meer noodzakelijk zijn. Het zal geen kleinigheid zijn om de arbeidsparticipatie op 80% te brengen en 200.000 mensen meer aan de slag te krijgen. Wij zien de plannen van het kabinet in dezen met belangstelling tegemoet.

Het participatiebeleid is ook wezenlijk voor de integratie en ontplooiing van Nederlanders van buitenlandse afkomst. De Wet inburgering was een eerste stap om de allochtone beroepsbevolking

beter toe te rusten en een aantal minimale vaardigheden bij te brengen om in de Nederlandse samenleving beter mee te kunnen komen. Met bezorgdheid heeft de CDA-fractie kennis genomen van berichten dat de implementatie van deze wet uitermate moeizaam verloopt. Wat is er aan de hand en wat gaat de regering hieraan doen? Enige beheersing van de Nederlandse taal en kennis van de inrichting van Nederland is toch zonder meer nodig om in dit land te kunnen meedoen.

De inspanningen van het kabinet om de kenniseconomie te bevorderen zien er veelbelovend uit. Kennis is de sleutel van onze economie. Het Innovatieplatform heeft de afgelopen periode zijn waarde bewezen en wordt terecht voortgezet. Samenwerking van het midden- en kleinbedrijf met universiteiten en het actief aan de man brengen van hun kennis aan het midden- en kleinbedrijf moet derhalve door dit kabinet verder worden gestimuleerd. Laat bijvoorbeeld de waardering van universiteiten mede afhangen van het aantal succesvolle innovaties dat zij dankzij hun kennis samen met het bedrijfsleven tot stand hebben gebracht. Dat geldt ook voor de innovaties op het terrein van milieu- en klimaattechnologie, waarin Nederland koploper van de wereld zou worden. Ook dat zal onze economie ten goede komen.

Onze welvaart zal in hoge mate afhangen van ons innovatief vermogen, maar zullen de inspanningen om het onderwijs op een kwalitatief hoger niveau te brengen toereikend zijn? Hoe komen wij af van de door de minister-president genoemde en door onze fractie beaamde zesjescultuur? Onze fractie is ervan overtuigd dat nieuwe bekostigingsmethoden op basis van geleverde kwaliteit in plaats van afgeleverde diploma's geboden zijn. Zijn de plannen die dat beogen door middel van bijvoorbeeld leerrechtenbekostiging echt helemaal van de baan? Wij wachten nog op het kabinetsstandpunt over het in deze Kamer voorliggende wetsontwerp van het vorige kabinet.

Ik kom op de vergrijzing. De veroudering van de bevolking heeft grote gevolgen voor ons land. Zeker, ook dit kabinet doet mondjesmaat iets om de toekomstige problemen op te vangen. Ouderen met midden- en hogere inkomens gaan nu betalen aan de AOW en zullen een hogere eigen bijdragen voor de zorg uit de AWBZ moeten betalen. Het langer doorwerken van ouderen wordt iets aantrekkelijker gemaakt. Toch lijkt de sense of urgency wat te zijn weggefallen. Zeker het vorige kabinet heeft succesvol drastische hervormingsmaatregelen genomen, onder andere in de sfeer van VUT en prepensioen en de ziektekosten. Daarop wordt thans voortgebouwd.

Opvallend is dat de Miljoenennota toch vrij gemakkelijk aan het vraagstuk van de vergrijzing voorbij lijkt te gaan. Dat geldt in het bijzonder voor veruit de grootste post in de lastenverzwaring, de kosten van de ouderenzorg in de AWBZ. Volgens de CDA-fractie is een structurele hervorming van de AWBZ urgent, zeker gelet op de lange doorlooptijd van dergelijke operaties. Ik was kort geleden op de 50+-beurs. Als er één thema was waar de ouderen zich echt zorgen over maakten, dan was dat de

toekomst van de zorg in de AWBZ. Al jaren wordt gesleuteld aan de AWBZ met allerlei maatregelen, maar van jaar tot jaar worden wij desondanks geconfronteerd met omvangrijke overschrijdingen. De bureaucratie is immens en de kwaliteit laat veel te wensen over. De AWBZ is zoals wij dat noemen "out-of-control".

Wij kunnen niet door blijven gaan met het versralen van de zorg, het beknibben op het AWBZ-pakket en het verhogen van bijbetalingen. De toekomstige generatie ouderen is aanzienlijk welvarender dan de naoorlogse, en beter in staat zelf de kosten voor de zorg te dragen. Wordt het niet tijd de inspanningen vanuit de collectieve middelen meer te richten op die ouderen die tijdens hun leven geen of weinig vermogen en pensioen hebben kunnen opbouwen? Zo kan voor hen de toegankelijkheid tot zorg worden gewaarborgd. Kunnen wij ervoor zorgen dat de snel groeiende groep van meer welvarende ouderen zelf aan de zorgkosten bijdragen door te beginnen met het schrappen van de verblijfskosten uit de AWBZ? Een meer fundamentele hervorming van de AWBZ is geboden om de zorg in de toekomst betaalbaar te houden.

De heer **Kox** (SP): Voorzitter. De heer Werner zegt dat wij niet door kunnen gaan met versralen en beknibben op de zorg. Wij waren samen op de 50+-beurs en wij constateerden daar dat de grote zorg van mensen boven de 50 is wat er allemaal gaat gebeuren met de thuiszorg. Vindt hij de ingrepen in de thuiszorg, dat er mensen worden ontslagen en tegen een goedkoper loon weer worden aangenomen met slechte arbeidsvoorwaarden, zo'n voorbeeld van beknipping en versraling die wij eigenlijk niet zouden moeten accepteren? Als wij dat eigenlijk niet zouden moeten doen, heeft hij dan misschien een stichtelijk woord voor het kabinet om op dat punt wellicht iets te repareren? Het ging ons beiden aan het hart dat daar zoveel mensen juist met dat probleem voor de dag kwamen, te midden van al die luxe.

De heer **Werner** (CDA): Wij lopen niet weg voor de verandering die is aangebracht met de Wet maatschappelijke ondersteuning. Wij vinden het zeer goed dat juist de zorg die dicht bij mensen ligt lokaal wordt vormgegeven, maar de transitie van het een naar het ander gaat absoluut gepaard met grote problemen. Ik vraag daarvoor ook de volle aandacht van het kabinet en ik verwacht dat het kabinet met een aantal reparaties zal komen om te voorkomen dat dit uit de hand gaat lopen.

De heer **Noten** (PvdA): Voorzitter. Ik hoor de heer Werner de gedachte opperen om de verblijfskosten voor de ouderenzorg uit de AWBZ te halen.

De heer **Werner** (CDA): Ik bedoel de huisvestingskosten.

De heer **Noten** (PvdA): Sorry, de huisvestingskosten. Dat gaat over waanzinnig veel geld. Dat is niet zomaar een kleine post op de zorg,

maar een fundamenteel deel. Daarmee introduceert u volgens mij een ander principe. Op het moment dat je deze kosten namelijk uit de AWBZ haalt, worden ze ofwel particulier verzekeraar, ofwel een particulier risico. Ziet u dat ook zo, wordt het met deze gedachte een particulier risico om voor je eigen huisvestingskosten te zorgen op het moment dat je zorg nodig hebt?

De heer **Werner** (CDA): Zo zie ik dat inderdaad.

De heer **Noten** (PvdA): Het is een vergaand voorstel. Ik doe daarover geen uitspraak. Hierover moet ik echt nadenken.

De heer **Werner** (CDA): Het is jammer dat u dat nog niet hebt gedaan. Er zijn natuurlijk al heel veel adviesraden die in die richting hebben geadviseerd. Momenteel ligt er een adviesaanvraag bij de SER waarop wij moeten wachten, terwijl het echt urgent is dat er wat gebeurt aan de AWBZ. Het gaat in de eerste plaats om huisvestingskosten. Als dit kabinet nu al zegt dat het het vermogen gaat meerekenen bij de eigen bijdragen, dan wordt een begin gemaakt met het afbreken van de verzekeringskracht van de AWBZ. Niemand wil natuurlijk een brandverzekering, waarbij men eerst gaat kijken hoeveel je nog op je bankrekening hebt staan, alvorens je huis wordt vergoed als het is afgebrand. Ik vraag ook om een fundamentele heroverweging van de AWBZ. Wij vinden dat nodig met het oog op de lange doorlooptijd en de urgentie die op deze problematiek zit.

De heer **Noten** (PvdA): Dezelfde gedachtegang volgt u ook bij andere ouderenvoorzieningen, zoals de AOW?

De heer **Werner** (CDA): Ik denk dat wij hier zeer heldere keuzes moeten maken. Je kunt ouderen hun inkomen laten behouden en hen meer laten bijbetalen aan alle collectieve zorgarrangementen en andere zaken. Nu is het een beetje onduidelijk. Nu gebeurt er van alles wat. Je kunt hen ook laten meebetalen aan de AOW en in de AWBZ de vermogenstoets inzetten. De consistentie die wij op de langere termijn in deze zaken willen, ontbreekt. Ik houd een pleidooi opdat dit kabinet daar verder op zal doordenken.

De regering is voornemens het overheidsapparaat af te slanken met 12.000 ambtenaren. Misschien zijn het er 14.000, maar dat laat ik in het midden. Afslanken kan geen doel op zich zijn, maar moet passen en in overeenstemming zijn met een efficiënt werkend en kwalitatief op hoog niveau functionerend overheidsapparaat, dat goed toegerust is om zijn taak naar behoren te kunnen vervullen. Het gaat dus volgens onze fractie in de eerste plaats om een beter functionerende overheid. Als dat doel met minder ambtenaren te bereiken is, is dat natuurlijk mooi meegenomen. Wij moeten echter oppassen en ons niet al te makkelijk te laten leiden door populistische praat over die almaar uitdijende en disfunctionerende overheid.

Saneren van overbodige regelgeving en vereenvoudiging dient voorop te staan. Bij het debat over de regeringsverklaring heb ik al aangegeven dat onze fractie de wetgeving daarop veel kritischer zal beoordelen. De CDA-fractie betwijfelt of de administratieve last aan het eind van de kabinetsperiode voor de burger per saldo echt merkbaar zal zijn verminderd met de veelheid aan nieuw beleid en nieuwe maatregelen.

De CDA-fractie verzoekt de regering dringend geen stappen tot afslanking of opheffing van de adviesraden te effectueren dan nadat ook deze Kamer daar een oordeel over heeft kunnen geven. Na de Woestijnwet moet de regering met zwaarwegender argumenten komen dan die genoemd zijn in de Nota Vernieuwing Rijksdienst. Voor deze Kamer is een onafhankelijke advisering met deskundigheidsrepresentatie van wezenlijk belang. Die advisering beoordelen wij als veelzijdig en van hoge kwaliteit. Deze Kamer wenst dan ook in een vroeg stadium bij de heroverweging van het adviesstelsel te worden betrokken, zoals aangegeven in de Kamerbreed ondersteunde vragen aan de minister van Binnenlandse Zaken. Gaarne een duidelijke uitspraak op dit punt.

Binnen de context van het ontbureaucratiseren spreekt de regering mooie woorden om de professional weer het voortouw en de regie in de uitvoering te geven. Ik citeer: "Mensen die een vak uitoefenen: docenten, verplegers, hulpverleners, ondernemers en onderzoekers, zijn veel tijd kwijt aan papieren rompslomp en vergaderen. Hun liefde voor het vak, hun professionaliteit, deskundigheid en betrokkenheid komen weer in het volle licht te staan. De komende jaren gaan professionals merken dat zij binnen de grenzen van de wet meer ruimte krijgen." Ik ben zo vrij hier aan toe te voegen: politieagenten, rechters, medici en vele andere beroepsbeoefenaren. Helaas zien wij daarvan in de uitwerking van het beleidsprogramma en de Miljoenennota weinig terug. Wat gaat de regering hieraan concreet doen?

Met grote instemming heeft onze fractie kennis genomen van de beslissing om het advies van de commissie-Veldhuis -- die nota bene 3,5 jaar gewerkt heeft aan nieuwe profielen in het voortgezet onderwijs, het zogenaamde derde middenprofiel -- naar de prullenbak te verwijzen en zelfs niet eens ter discussie het land in te sturen. Wat hebben wij aan zulke herstructureringen als wij op korte termijn niet eens genoeg leraren hebben? Ik hoef de paters Jezuïeten van het Canisius College in Nijmegen, die mij hebben opgeleid, niet terug, maar ik zie wel graag de professionaliteit, passie en gedrevenheid waarmee zij onderwijs gaven het nieuwe elan worden in ons onderwijs. Een beetje meer vertrouwen in en ruimte voor de professional in alle sectoren van overheidszorg en wat minder bureaucratie zou wel eens wonderen kunnen verrichten. Ik daag het kabinet uit daar op alle fronten van overheidszorg uitwerking aan te geven.

De heer **Thissen** (GroenLinks): Applaus. Ik ben het van harte eens met uw pleidooi om de professional op de werkvloer weer alle ruimte te geven om zijn

of haar vak, zijn of haar passie en engagement, betrokkenheid en professionaliteit uit te oefenen voor de burger, en de burger weer te geven wat hij of zij nodig heeft. U daagt het kabinet uit om met concrete maatregelen te komen, opdat dit ook mogelijk is. U zou ook ons, 75 Eerste Kamerleden en de overzijde, 150 Tweede Kamerleden, samen 225 leden der Staten-Generaal, moeten uitdagen om eindelijk onze bovenmatige interesse in stapels dikke verantwoordingsrapporten achter ons te laten en ons vertrouwen te geven aan al die professionals die dag in dag uit bezig zijn met de publieke zaak.

De heer **Werner** (CDA): Dank voor deze steun en voor het heldere voorstel. Ik denk dat het inderdaad heel goed is om te bekijken of al die dikke vragenlijsten wel zo zinnig zijn.

De heer **Rosenthal** (VVD): Mevrouw de voorzitter. Er is nog een ander facet in de opsomming omtrent de professionals: docenten, verplegers, hulpverleners, ondernemers, onderzoekers, politieagenten en vele andere beroepsbeoefenaren. Jazeker, zij dienen meer ruimte te krijgen om hun professie te kunnen uitoefenen. Vele van deze categorieën behoren echter tot wat wij de middengroepen noemen. Heeft de heer Werner met mij ook zorgen over het koopkrachtplaatje van deze professionals? Zij worden niet allemaal bediend met een commissie Rinnooy Kan.

De heer **Werner** (CDA): Ik heb dit element er duidelijk bij betrokken. Als de leraren bediend worden, zal natuurlijk de hele categorie andere mensen die in de semi- of collectieve sector werken, dikwijls op professionele basis, ook aan de bel gaan trekken. Er ligt dus een groot zorgpunt voor het kabinet om daarop enige regie te voeren, zodat het niet uit de hand gaat lopen. De inkomenspolitiek op macroniveau is wat dat betreft voor alle mensen uit die groepen hetzelfde. Wij hebben aanvaard dat deze mensen op dit moment niet veel vooruitgaan, of gelijk blijven. Die investering moet worden gedaan, dat hebben wij geaccepteerd, maar wij zien wel dat het perspectief in de totale kabinetsperiode beter wordt. Daarover heb ik ook een paar kanttekeningen geplaatst. Ik hoop hierover van de regering duidelijkheid te krijgen. Mocht het gaan tegenvallen, dan moeten wij niet opnieuw de lastenkant pakken om de boel weer recht te krijgen.

De heer **Rosenthal** (VVD): Voelt u er dan met mij voor om voor al deze professionals extra goed naar hun koopkracht te kijken? De docenten zetten wij even apart, die worden bediend door Rinnooy Kan. Het gaat om de verplegers, de hulpverleners, de ondernemers -- vooral in het midden- en kleinbedrijf -- de onderzoekers, politieagenten en vele andere beroepsbeoefenaren.

De heer **Werner** (CDA): Ik heb het hier niet direct over de koopkracht. Ik heb het hier op de eerste plaats over hun werkomgeving en wat hen hindert in het uitoefenen van hun vak. Iedereen kent de voorbeelden uit de praktijk, hoe dokters en

verpleegsters allemaal zwoegen met dikke pakken papier, prestatie-indicatoren enzovoorts en niet meer aan hun gewone goede werk toekomen.

De heer **Rosenthal** (VVD): Ik ben het daarmee eens. De zorg die u met prachtige woorden uitspreekt, moet zich toch ook een beetje uitstrekken tot het basale of banale punt van wat zij vervolgens in hun portemonnee terugzien voor al die inspanningen die zij plegen voor de bevolking?

De heer **Werner** (CDA): Ik heb over het inkomensbeleid gezegd wat ik daarover te zeggen heb. Het zit er voor de komende kabinetsperiode dus niet in. Ik houd hier een pleidooi om de bureaucratie die eromheen zit op te ruimen.

De heer **Rosenthal** (VVD): Jammer.

De heer **Schouw** (D66): Ik begrijp de positie van de CDA-fractie bij het advies van de commissie Rinnooy Kan over de lerarensalarissen. Zij zegt dat als je aan die kaart gaat trekken, er nog wel meer komen. Zo'n houding leidt natuurlijk niet tot de verbetering van de kwaliteit van het onderwijs. Kan de heer Werner aangeven of zijn fractie daaraan een nummer 1-prioriteit kan geven. Wij dienen die molen toch een keer in beweging te zetten? Dat is toch wat anders dan de constatering dat het ene met het andere samenhangt? Dan kan de minister van Onderwijs geen enkele stap zetten.

De heer **Werner** (CDA): Ik heb in mijn hoofd niet zomaar een oplossing zitten om dat te voorkomen. Ik wil hier volstaan met het signaleren van het risico dat als je voor de ene groep wat doet, dit een uitwaaiingseffect kan hebben op de andere groep, dat je zeer goed moet opletten hoe je argumenteert en wat voor type maatregel je neemt om te rechtvaardigen dat je die alleen voor de leraren neemt en niet voor de andere beroepsgroepen.

De heer **Schouw** (D66): Bent u het met mij eens dat als het gaat om zulke indringende problematiek als die is geconstateerd in het rapport van Rinnooy Kan, wij natuurlijk binnen een paar maanden daaraan prioriteit moeten geven?

De heer **Werner** (CDA): Ik steun het voorstel. Ik wuif het niet weg, maar vind het prima. Maar ik wil wel zien dat het op een zodanige manier wordt verantwoord en vormgegeven, dat de uitwaaiing naar andere sectoren die in dezelfde vijver naar arbeidskrachten vissen niet plaatsvindt, het werven van arbeidskrachten voor die sectoren niet wordt geschaad en het probleem niet daar naartoe overwaait. Dan krijgen wij namelijk wel een zeer groot probleem. Over die zorg wil ik graag klaarheid hebben, evenals over het feit dat het kabinet er goed voor zal zorgen dat dat niet gebeurt.

Voorzitter. Speerpunten in het woonbeleid zijn het opknappen van 40 wijken en de bouw van heel veel nieuwe betaalbare woningen, met name voor starters. De CDA-fractie wil daaraan het bevorderen van de doorstroming in de goedkope huursector toevoegen. Wat wil de regering aan dit

laatste gaan doen nu de plannen van het vorige kabinet tot geleidelijke liberalisering van de huren in de ijskast zijn gezet? Of laat het kabinet het er bij dat veel huurders met te hoge inkomens in woningen met lage huren blijven zitten en starters moeten uitwijken naar duurdere huur- en koopwoningen? Het openbreken van de huizenmarkt is met het oog op de toekomst urgent. Wat gaat er op dit punt gebeuren?

"Samen werken", het motto van dit kabinet, heeft gelukkig geleid tot overeenstemming tussen kabinet en woningbouwcorporaties met betrekking tot het bij elkaar brengen van de benodigde gelden om te investeren in de 40 wijken. Hulde daarvoor. Het ingrijpen in de kas van zelfstandige autonome ondernemingen als de corporaties door de overheid zal een zeer zware ingreep zijn geweest, waarvoor zeer bijzondere omstandigheden zouden moeten gelden om dat te rechtvaardigen. De betrouwbaarheid van de overheid is hier namelijk in hoge mate in het geding. De CDA-fractie is verheugd dat alsnog overeenstemming is bereikt.

Blijft staan het voornemen tot belastingheffing op het rendement, de winst, van de corporaties. In de troonrede werd aangekondigd dat het kabinet dit parlementaire jaar zal komen met een wetsontwerp met betrekking tot de maatschappelijke onderneming. Van oudsher kent Nederland een omvangrijke sector, voortgekomen uit het particulier initiatief, die semipublieke taken en diensten laat uitvoeren op private basis. Woningbouwcorporaties, ziekenhuizen, universiteiten, zorginstellingen en scholen worden daartoe gerekend. De maatschappelijke onderneming wordt gekenmerkt door een hoge mate van medezeggenschap van de belanghebbenden in bestuur en beleid, heeft geen winstoogmerk noch winstuitkering en is hoofdzakelijk gericht op het publieke belang. Met deze ondernemingsvormen wordt beoogd meer ondernemerschap te koppelen aan het dienen van het publieke belang. In onze visie is dat een inrichting van de samenleving waarin deze ondernemingsvorm zeer goed past. Het rendement zal ingezet worden ter verbetering van zorg, onderwijs of wonen.

In het wetsontwerp dat ter advisering in het land circuleert, staat niets over de fiscale behandeling van de maatschappelijke onderneming. Voorshands wordt gezegd dat deze zal afhangen van de concrete activiteiten die de maatschappelijke onderneming verricht. Dat geeft zeer weinig houvast.

Het heffen van vennootschapsbelasting over het rendement van corporaties zal ongetwijfeld zijn schaduw vooruitwerpen op andere instellingen die zich in dit veld bewegen. Als wooncorporaties vennootschapsbelasting moeten betalen, waarom dan ook niet ziekenhuizen, zorginstellingen, scholen en universiteiten? Daarenboven, als de overheid een deel van de winst kan opeisen, waarom de kapitaalverschaffers dan ook niet en wat is dan nog het onderscheid met de bestaande rechtspersonen? Het komt de CDA-fractie voor dat het hier gaat om een vrij fundamentele vraag over de aard en inrichting van deze semipublieke sector. Ik vraag

de regering om de belastingvoorstellen ten aanzien van de woningcorporaties niet los te zien van een meer principiële discussie over de rol, plaats en positie van de maatschappelijke onderneming en de fiscale behandeling daarvan. In deze discussie dient ook de fiscale behandeling van overheidsbedrijven te worden betrokken waarover de Eerste Kamer recentelijk een notitie heeft ontvangen.

Dan kom ik nu bij Koninkrijkszaken. Het jaar 2008 wordt een belangrijk jaar voor de uitwerking van de akkoorden tussen Nederland en de Nederlandse Antillen. Nu ook Curaçao de slotverklaring van 2 november 2006 heeft aanvaard, zal de uitwerking in de resterende maanden van 2007 en in 2008 moeten gebeuren. Een en ander zal leiden tot grote wijzigingen in de structuur van het koninkrijk. Aruba, Sint Maarten en Curaçao als landen binnen het Koninkrijk en Saba, Sint Eustatius en Bonaire als onderdelen van Nederland.

Toekomstige wetgeving zal door onze fractie worden getoetst aan de voorwaarden van de motie-Schuurman c.s. van 21 februari 2006. Dat betekent dat schuldsanering onlosmakelijk verbonden is met een goede rechtshandhaving, effectief financieel toezicht en deugdelijk bestuur. De CDA-fractie hoopt dat nu ook de voorwaarden worden geschapen voor een werkelijk vruchtbare gemeenschappelijke toekomst voor het koninkrijk in een wederzijds gewaardeerde band.

Ik vat samen. Dit kabinet staat voor de opgave Nederland te leiden, sterk en weerbaar te maken, in een tijd waarin fundamentele veranderingen gaande zijn die grote gevolgen voor Nederland hebben. De regering zoekt naar een balans tussen noodzakelijke vernieuwing en behoud van verworvenheden en zoekt naar een balans tussen daadkracht en draagvlak.

De heer **Koffeman** (PvdD): De heer Werner heeft het gehad over de grote veranderingen die ons land te wachten staan, waaronder het klimaat en milieuvervuiling. Hij heeft gezegd dat hij nog zou terugkomen op allerlei implicaties daarvan. Maar ik mis eigenlijk in zijn betoog dat de veehouderij een van de grootste vervuilers is als het gaat om milieu en klimaat. In de klimaatmaatregelen van het kabinet komt daar niets van terug. Kan hij aangeven of dat vergeten is of dat het bewust is gebeurd? Vindt hij misschien dat het alsnog moet gebeuren? Moeten vervuilers betalen en moet dat ook gelden voor vervuilers uit de veehouderij? Moet het vlees bijvoorbeeld hoger geprijsd worden?

De heer **Werner** (CDA): Is dat een vraag voor het kabinet of voor mij?

De heer **Koffeman** (PvdD): De heer Werner maakt zich zorgen over het klimaat en over het milieu. Hij heeft grote invloed op het kabinet, dus ik ben benieuwd hoe hij daarnaar kijkt.

De heer **Werner** (CDA): Als de heer Koffeman vindt dat het kabinet wat vergeten is, dan zou hij misschien die vraag straks eerst aan het kabinet

kunnen stellen. Daarna kunnen wij zien wat ik er nog verder aan kan doen.

De heer **Koffeman** (PvdD): Dat begrijp ik, maar ik wil graag weten of de heer Werner ook van mening is dat bij milieu en klimaat de landbouw niet buiten beschouwing mag blijven.

De heer **Werner** (CDA): Natuurlijk ben ik dat van mening.

Ik was bezig conclusies te trekken. Onze fractie steunt het kabinetsbeleid maar vraagt het kabinet naast de omvangrijke investeringsagenda ook ruim aandacht te geven voor de ontwikkelingen op langere termijn. Die ontwikkelingen vragen om heldere keuzen die wezenlijk zijn voor de toekomst van ons land. De CDA-fractie zal de regering nauwgezet volgen of dat evenwicht tussen korte en lange termijn in voldoende mate wordt bereikt.

Het kabinet vraagt heel veel van burgers en bedrijven. Dat legt een grote verantwoordelijkheid bij het kabinet om duidelijke resultaten te laten zien. Wij hopen dat aan het eind van deze kabinetsperiode wij weer kunnen spreken van de honderd successen van Balkenende IV zodat wij die breed kunnen etaleren. Misschien moet ik zeggen: de honderd successen van Balkenende, Bos en Rouvoet, want u moet het toch allemaal samen doen.

De CDA-fractie wenst dit kabinet veel wijsheid toe bij het uitvoeren van zijn beleid. Met belangstelling wacht ik het antwoord van de regering af.

De heer **Rosenthal** (VVD): Misschien zit het venijn niet in de staart, maar wel de essentie van wat de heer Werner nu heeft betoogd. Hij heeft gezegd dat hij het kabinetsbeleid steunt, maar vraagt om naast de omvangrijke investeringsagenda ook ruim aandacht te geven aan de ontwikkelingen op langere termijn. Die ontwikkelingen vragen om heldere keuzen die wezenlijk zijn voor de toekomst van het land. Hij zal dan de regering nauwgezet volgen, of dat evenwicht tussen korte en lange termijn in voldoende mate wordt bereikt. Er staat wat er staat in de tekst en de heer Werner heeft hem zo uitgesproken. Dit impliceert naar mijn oordeel dat hij het kennelijk met mijn fractie eens is dat de investeringsagenda van dit kabinet ziet op de korte termijn, niet op de keuzes voor de toekomst.

De heer **Werner** (CDA): Dat ben ik deels met de heer Rosenthal eens. Ik vind dat er veel investeringen zijn die uit het oogpunt van lange termijn absoluut noodzakelijk zijn. Dan doel ik op investeren in het onderwijs, in research & development, in meer ondernemerschap, in participatie en in achterstandswijken. Dat zijn investeringen die met het oog op de lange termijn zeer hard nodig zijn.

Ik heb met betrekking tot drie punten gezegd dat wij ons zorgen maken. Ik heb heel expliciet de zorgkosten genoemd; daar schiet wat ons betreft het langetermijnbeleid tekort. Ik heb duidelijk aangegeven dat hetzelfde voor de

woonmarkt geldt en voor de vergrijzingsproblematiek. Wij zijn het eens met de investeringsagenda, maar laten wij ons er niet alleen op richten. Er zijn nog een paar blinde vlekken die wij met het oog op de lange termijn eigenlijk ook hadden moeten aanpakken.

De heer **Rosenthal** (VVD): De heer Werner zegt feitelijk dat wij aan de ene kant die omvangrijke investeringsagenda hebben en aan de andere kant de ontwikkelingen op langere termijn, die vragen om heldere keuzen en die wezenlijk zijn voor de toekomst van het land. Ik maak daaruit op dat ook de heer Werner vindt dat die investeringsagenda van het kabinet volzit met onderhouds- en beheerskosten en ook consumptieve bestedingen op de korte termijn.

De heer **Werner** (CDA): Dat hoort de heer Rosenthal goed. Ik wil het graag enigszins nuanceren, want ik wil niet alle investeringen op één hoop gooien. Ik vind dat de heer Rosenthal in zijn betoog wat dat betreft veel te ver gaat door allerlei zaken in de investeringsagenda aan te merken als groot onderhoud voor de korte termijn.

*N

De heer **Kox** (SP): Voorzitter. Vandaag vijf jaar geleden viel met enig tumult het eerste kabinet-Balkenende. Vandaag vieren we zagezegd het eerste lustrum. Ondertussen zijn we toe aan Balkenende IV en ligt deze premier nog maar één kabinet achter op Hendrik Colijn. Die had er vijf, hoewel krap. Zijn laatste, in 1939, viel nog vlugger dan Balkenende I, namelijk binnen twee weken. Een beetje een brokkenpiloot dus. Toch kennen we Colijn van posters als de stoere stuurman van het schip van Staat. Public relations was toen ook al belangrijk. Roer vast in handen, gele regenjas aan. Woelige baren, grote vaart. 's Lands stuurman, Hendrik Colijn. Stellen we ons premier Balkenende ook even als stuurman voor, wat zien wij dan?

Ik zie: een veerboot. Schipper Balkenende vaart heen en weer met zijn CDA-pont en zet politieke passagiers over. Kijvende LPF'ers, beschaafde D66'ers, conservatieve VVD'ers, liberale PvdA'ers, keurige ChristenUnionisten. Hij neemt iedereen aan boord, behalve socialisten. Die doen, denkt hij, zijn boot te veel naar links overhellen. Dat wil hij niet meemaken. Daarin koerst hij als Kuyper en Colijn, de grote mannen van de anti-revolutie. Veerman Balkenende is werkelijk koersvast en vastberaden en wordt daarvoor alom gewaardeerd.

Kenmerkend voor de veerman is echter dat hij steeds aankomt waar hij zojuist is vertrokken. Dat is goed voor een veerman. Maar politiek gezien een stuk minder. In de politiek willen we namelijk ergens naartoe. Daarom horen we tijdens deze algemene beschouwingen graag meer over zijn koers en zijn vergezicht. Als hij de ketting zou kappen die hem nu aan beide wallen bindt, waarheen zou hij zijn schip dan sturen? Als deze minister-president de grote vaart op zou gaan, waar komen we dan uit?

Volgens deze begroting kan Nederland nog beter. Dat betere Nederland ligt dus kennelijk in het verschiep van het kabinet. Om daar te komen, zegt de begroting, hoort de koers van het schip van Staat naast economische groei ook door duurzaamheid, respect en solidariteit bepaald te worden. Dat klinkt sociaal, christelijk-sociaal, activistisch. Dat past bij de man die in 1993 aan de Vrije Universiteit hoogleraar christelijk-sociaal denken werd en die in die tijd veel interessants geschreven en gezegd heeft. Dat deed hij samen met de man die nu minister van zorg is, die je bijna nooit ziet, hij is nu ook weer verdwenen maar hij is er altijd wel, althans in gedachten, en die de minister-president plaatst in de traditie van Abraham Kuyper en diens wens om het koninkrijk Gods op aarde te vestigen, kortom de samenleving te veranderen. Ik heb het over Ab Klink, mevrouw de voorzitter, de man die níét lachte toen de jonge Balkenende ergens in de jaren negentig zei in de landelijke politiek te willen om de nieuwe ideeën van het klasje van Hans Franken, toen voorzitter van het wetenschappelijk instituut van het CDA, in regeringspolitiek vertaald te krijgen. Ik weet dat u ook in die club zat, mevrouw de voorzitter, maar u besloot anders te kiezen en voor het hoogste te gaan: voorzitter van de Eerste Kamer en van de Verenigde Vergadering. Daarom zit u nu ook wat hoger dan de premier en zijn kabinet. Ieder zijn plek, zou Paulus de apostel zeggen!

Dit kabinet koerst naar eigen zeggen op duurzaamheid, respect en solidariteit. Mooi, maar deze begroting vertelt ons óók dat we willig mee moeten blijven varen op de golven van de globalisering en het aandeelhouderskapitalisme en door moeten met marktwerking, liberalisering, privatisering en Europeanisering. Dat vindt het kabinet nodig voor de groei, dat andere koersbepalende element zoals omschreven in de begroting. Ook daarin klinkt Ab Klink, als souffleur van de premier, door met zijn permanente pleidooi voor een kleinere overheid en meer private verantwoordelijkheid.

Waar ligt het schippershart van onze premier echt? En heeft hij het er wel eens over met zijn twee vicepremiers die immers net als hij studeerden aan Abraham Kuyper's Vrije Universiteit? Of zwijgt hij daarover, daarmee de bewering van Gerd Leers stavend die Balkenende en Klink piloot en copiloot van een vliegtuig noemt waarvan de passagiers niet wordt verteld waar naartoe ze onderweg zijn? Kortom, vertel het ons, mijnheer de minister-president. Waar koerst u op aan?

Aanduidingen zat voor Balkenende IV. De een heeft het over Paars III, de ander over Den Uyl II en een dwaallicht zelfs over Marijnissen I. Zoveel verschil van mening bewijst dat de koers van dit kabinet niet duidelijk is, hoewel, voor sommigen wel. Volgens Elsevier zit hier voor ons "het meest linkse kabinet in jaren" en is het, ik citeer "in handen van een opportunistisch CDA, een door existentiële angst bevangen PvdA en een ChristenUnie die gewoon een linkse partij blijkt te zijn". Herkent de minister-president zich in dat beeld? En hoe denkt hij dat zijn minister van

Financiën daarover denkt en zijn andere vicepremier? Mijn fractie denkt in ieder geval, na het horen van de troonrede en het lezen van de Miljoenennota dat hier géén links kabinet zit. Het betere Nederland waar dit kabinet op zegt te koersen, is beslist geen socialistisch Nederland. Zien wij dat goed, mijnheer de minister-president, of hebben wij iets gemist? Ik leg deze vraag natuurlijk ook op tafel ter geruststelling van de heer Rosenthal, want ik wil niet dat hij er iets aan over houdt!

Kijkend naar de koers voor komend jaar, ziet mijn fractie een aantal zaken die tonen dat de regering er rekening mee houdt dat de SP vier verkiezingen op rij gewonnen heeft met de stelling dat het tijd is voor een beter Nederland. Volgens Elsevier regeert Jan Marijnissen zelfs mee vanuit de oude werkkamer van Joop den Uyl. Kan zijn, mooi beeld, voor ons is er in ieder geval niks mis mee als deze regering doet wat wij zeggen. Als het kabinet zegt dat de sterkste schouders nu de zwaarste lasten zullen gaan dragen en dat naast groei, met name duurzaamheid, respect en solidariteit centraal staan voor het kabinet, dan zeggen wij: goed gezegd! En als dit kabinet constateert dat een maatschappij met sterke sociale samenhang meer werk weet te verzetten dan een maatschappij waarin mensen alleen op zichzelf gericht zijn (kennelijk doelend op de liberale maatschappij die door de afgelopen kabinetten van Paars en Balkenende I, II en III vormgegeven is) scheidt zo'n bewering bij ons verwachtingen.

Een aantal van onze wensen voor een beter Nederland lijkt door dit kabinet te worden gehonoreerd. Ik noem er een paar.

1. De no-claim in de zorgverzekering verdwijnt.
2. De WAO gaat naar 75%.
3. De woningmarktliberalisering wordt stopgezet.
4. Wij krijgen gratis schoolboeken en maatschappelijke stages in het voortgezet onderwijs.
5. De broeikasgasuitstoot wordt 30% lager, de energiebesparing wordt 2% per jaar en duurzame energie wordt gesubsidieerd.
6. Na Rita Verdonk's ketelmuziek van "regels zijn regels" wordt het uitgangspunt weer normaal dat mensen mensen zijn. Door iedereen met fatsoen, respect en verstand te behandelen, kan het integratieproces hopelijk eindelijk vooruit komen. En wie rondkijkt, ziet hoe hard dat nodig is.
7. Het kabinet ziet dat opvoeden soms zo moeilijk is dat ouders en kinderen daarbij geholpen moeten worden -- echt waar, mijnheer Rosenthal -- bijvoorbeeld via centra voor jeugd en gezin, met een lage drempel.
8. Huizen boven het miljoen worden zwaarder belast en pensioenaf trek boven €185.000 verdwijnt. Makkelijk zat, en het werd tijd ook.
9. Er komt een nationaal historisch museum, met dank aan de huidige minister van Buitenlandse Zaken, ooit fractievoorzitter van het CDA, en aan mijn eigen fractievoorzitter in de Tweede Kamer. Wij kunnen ook wat vaker naar dat museum gaan, omdat

10. wij door dit kabinet ook wat minder vaak de koopzondag in gestuurd worden, met dank aan André Rouvoet. Soms heb je toch meer aan de ChristenUnie dan aan D66!

Allemaal zaken die rijmen met ons verkiezingsprogramma "Een beter Nederland voor hetzelfde geld". Welgemeende complimenten daarvoor, aan de slag ermee, hoe eerder hoe beter.

Al is Balkenende IV op punten beter dan zijn voorgangers, daarmee is het in totaliteit nog niet best, althans gemeten naar ónze maatstaven voor een beter Nederland. Wij vinden dit dus ook, en misschien wel vooral, de begroting van de gemiste kansen en de verkeerde keuzes op het moment dat het zo goed gaat met onze economie. Ik noem wat voorbeelden.

1. Het kabinet is hard voor de zorg. De marktwerking gaat verder, de uitverkoop van de thuiszorg gaat door, het eigen risico en andere maatregelen pakken weer slecht uit voor bejaarden, zieken en gehandicapten. En omdat het kabinet drie maanden weg was, moeten wij nu binnen drie weken een wet behandelen waarvan de gevolgen niet te voorzien zijn.

2. Het kabinet is hard voor de werknemers. De koopkracht ligt aan de lijn, de arbeidsmarkt wordt verder geflexibiliseerd, het ontslagrecht ligt onder vuur, ondernemers mogen schaamteloos mensen als goedkope koopwaar inkopen in Oost-Europa en Nederland met de gevolgen ervan opzadelen. De nieuwe gastarbeid wordt een feit en de regering staat erbij en kijkt ernaar.

3. Het kabinet is hard voor de burgers. De mensen krijgen minder te zeggen. De inspraak gaat op slot en referenda houden we alleen over zinloze zaken. De burger moet zwijgen terwijl het landschap verrommelt, de Randstad volloopt, de natuur vercommercialiseert en nationale regie wordt gedecentraliseerd. Wij laten ons eerst door Brussel de wet voorschrijven en gebruiken die dan weer als excuus om een slap dierenwelzijnsbeleid, een vastlopend mobiliteitsbeleid en een krachteloos energiebeleid te voeren. Fijn dat ik zo ook nog even de ministers Verburg, Eurlings en Van der Hoeven kan noemen.

De heer **Schouw** (D66): Misschien heb je op deze punten wat meer aan D66 dan aan de ChristenUnie, mijnheer Kox!

De heer **Kox** (SP): U kent mij als een breed denkend mens, alle partijen zijn mij even lief. Ik maak mij zorgen over het welzijn van de heer Rosenthal, ik prijs de ChristenUnie als dat nodig is en de Democraten van D66 sluit ik aan mijn borst als ik hen kan gebruiken. Enig opportunisme is zelfs mij niet vreemd.

4. Het kabinet is hard voor de armen. Terwijl het ons economisch voor de wind gaat, laat dit kabinet honderdduizenden kinderen in armoede opgroeien, wier naam, adres en sofnummer bij minister Donner bekend zijn. Is dat die andere solidariteit waarover de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid onlangs in een artikel repte?

5. Het kabinet is hard voor jongeren.

De heer **Noten** (PvdA): Ik maak bezwaar tegen de opmerking van de heer Kox over de armoede, los van het feit dat hier een groot probleem ligt. Daarover verschillen wij niet van mening. Ik verwijs naar de Miljoenennota. Ik zie investeringen in de wijken, ik zie pogingen van de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen om schooluitval in het vmbo en mbo te voorkomen c.q. te verkleinen. Ik zie dat totaal 168 mln. wordt vrijgemaakt om te komen tot extra banen juist aan de onderkant van de arbeidsmarkt en voor instappers in de arbeidsmarkt. Dat is armoedebeleid. Armoedebeleid is niet alleen het verplaatsen van geld, armoedebeleid is ook het creëren van kansen. Ik maak bezwaar tegen de suggestie dat deze Miljoenennota dat niet zou doen. Ik vind dat deze Miljoenennota daarin uitblinkt!

De heer **Kox** (SP): De Miljoenennota die ik kreeg, was moeilijk te lezen want er stond overal groot "Kox" afgedrukt. Er viel af en toe iets weg. Zoals gezegd, ik heb in de eerste 20 pagina's niet kunnen lezen hoeveel die hele begroting eigenlijk kost. Ik kon nog wel vinden dat voor armoedebestrijding 5 mln. is opgenomen in de begroting 2008. De heer Noten zegt dat veel andere maatregelen ook goed uitpakken voor arme mensen. Maar ik had graag gezien dat wij niet alleen investeerden met het oog op de langere termijn, maar ook dat in 2008 met de Partij van de Arbeid aan de macht arme mensen in dit land zouden hebben kunnen zeggen: hè, hè, wij gaan er eindelijk wat op vooruit.

De heer **Noten** (PvdA): Nogmaals, ik ontzeg u niet het recht om dat punt van kritiek te hebben. Dat is een politieke afweging die ik kan begrijpen. Daar gaat het mij niet om. Waar het mij om gaat, is dat naar mijn mening de essentie van armoedebeleid niet kan zijn het compenseren van inkomenstekort of het verplaatsen van geld naar mensen die dat nodig hebben, want daarmee maken wij mensen op langere termijn alleen maar afhankelijker van de Staat. Versta mij goed, ik sprak over mensen die het nodig hebben. Als wij hen onafhankelijk willen maken, wat volgens mij de enige manier is om armoede het land uit te krijgen, moeten wij ervoor zorgen dat zij voor zichzelf kunnen zorgen. Daar is het beleid op gericht. Dat ondersteun ik. Ook dat is armoedebeleid.

De heer **Kox** (SP): Ik had het straks ook over liberale PvdA'ers die door de minister-president overgezet werden. Dit is een liberaal pleidooi. Dat kan. Mijn pleidooi is op zijn minst aanvullend op dat van de heer Noten. Wij hebben en kennen al jaren op een rij honderdduizenden kinderen in die toestand opgroeien. Wij weten wie zij zijn, hoe zij heten, waar zij wonen, wat het sofnummer van hun ouders is. Ik kom zelf uit een arm gezin, maar wij hadden toen één geluk: toen was iedereen arm, dus had je er niet zoveel last van. Op dit moment groeien kinderen op te midden van rijkdom. Dat is funest. Dat is ook al lang door onderzoek vastgesteld. De heer Noten maakt zich zorgen over de toekomst, maar ik zeg hem dat hij zich op dit punt ook zorgen moet maken over het heden. Wij

kunnen het niet maken om in een periode van economische groei weer tegen arme kinderen te zeggen: sorry, je bent nog niet aan bod, maar later zul je een baan krijgen of zal je vader het beter krijgen. Dat is onvoldoende.

De heer **Noten** (PvdA): Tot slot, voorzitter, want ik wil niet in een verkeerde discussie met de heer Kox terechtkomen. Dit punt gaf ik hem. Als hij daar kritiek op heeft, kan ik dat vanuit zijn politieke stellingname begrijpen en heb ik daar wellicht vanuit de mijne gevoel bij. Ik wil het andere punt ook benadrukken. Dat is waar het mij om gaat. Dat vind ik terug in de Miljoenennota. Overigens, het gratis verstrekken van schoolboeken betekent voor die kinderen ook heel veel. Het is een klein puntje, maar van heel veel importantie voor juist die kinderen.

De heer **Kox** (SP): Dat laatste ben ik met de heer Noten eens. Ik ben blij dat dit punt, dat ooit door mijn partij als eerste naar voren is gebracht, nu breed wordt omarmd. Dat is een goed besluit. Ik zeg zelfs in de richting van de heer Rouvoet dat het door mijn partij als eerste is geopperd. Het is overigens een besluit dat alle mensen raakt. Ik had graag van dit kabinet, waarin de partij van de heer Noten mede aan de macht is, in deze begroting voor 2008 gezien dat er nu echt iets gedaan gaat worden aan de acute armoede van al die arme kinderen. Als wij het erover eens zijn dat wij op de lange en de korte termijn moeten werken, kan het kabinet ons er wellicht nog iets over vertellen.

Mevrouw de voorzitter. Ik was bezig met een opsomming en had vier punten gehad en was toe aan mijn vijfde punt.

Het kabinet is hard voor jongeren. Ons onderwijs blijft achter, zo is het toch minister Plasterk? Veel buurten verkommeren, zo is het toch mevrouw Vogelaar? En het perspectief ontbreekt voor veel jonge mensen, zo is het toch minister Rouvoet? En pas als iemand ontspoord, worden wij actief. Wij stoppen jongeren in gevangenissen die niet deugen; daarna laten wij hen onbegeleid los zodat een groot deel binnen een half jaar weer terug bij af is. Te weinig geld geven aan goede jeugdzorg, preventie en begeleiding, kost goud geld als jongeren eenmaal ontspoord zijn. Hoeveel was het ook al weer, minister Hirsch Ballin? 0,25 mln. per criminele jongere? Je zou bijna denken: hadden wij hen dat geld maar gegeven toen zij nog niet in de problemen zaten.

Het kabinet is zacht voor kortzichtige aandeelhouders. ABN AMRO wordt een filiaal van Fortis. Unilever verhuist Knorr, Calvé en Conimex uit Oss, Delft en Vlaardingen naar ver weg. Minister Wouter Bos vindt het oké en wenst geen "misplaatst Oranjegevoel" en staatssecretaris Heemskerck noemt de Nederlandse uitverkoop zelfs "een compliment voor onszelf". Je moet maar durven!

Het kabinet is zacht voor de rijken. De bevolking op de nullijn, de elite op de graailijn, om het maar wat populistisch te zeggen. De hypotheekrenteaftrek blijft ongeschonden, zodat flat en rijtjeshuis villa en penthouse blijven

subsiëren. Ik zag minister Bos een beetje kijken toen ik sprak over "wat populistisch", want soms zijn populistische waarheden ook echte waarheden. In ons land is het zo dat de rijken op de graailijn zitten en de armen op de nullijn en dat wij mensen in gewone woningen de mensen in villa's laten subsiëren door middel van de hypotheekrenteaftrek, maar dat kan hij mij veel beter vertellen dan ik hem, want hij was er per slot van rekening een groot voorstander van om iets aan de hypotheekrenteaftrek te doen. Nou ja, soms gaat het net wat anders dan je je had voorgenomen. Vandaar dat de hypotheekrenteaftrek ongeschonden blijft.

En tot slot wat dit betreft, het kabinet lijkt blind, doof en sprakeloos op een aantal punten. Blind, want als laatste land moeten wij van de regering de ogen dichthouden voor de recente geschiedenis en mogen wij geen onderzoek naar de oorlog in Irak doen. Doof, want terwijl wij in Afghanistan onze soldaten verplichten om door te vechten tegen de Taliban, zegt president Karzai openlijk de Taliban in zijn regering op te willen nemen. En sprakeloos, want het kabinet kan de bevolking niet uitleggen waarom het nieuwe Europese verdrag wezenlijk anders is dan de afgewezen Europese grondwet, en waarom wij geen tweede referendum krijgen.

Laat ik enkele punten van kritiek op de koers van het kabinet kort toelichten, en de minister-president om een reactie vragen. Om te beginnen de zorg. Waarom gokt dit kabinet ook in 2008 op marktwerking in de zorg, over de rug van de mensen die zorg nodig hebben? Waarom gaat de absurde uitverkoop van de thuiszorg door? Waarom nemen wij zorgwerkers hun baan af en de mensen voor wie zij zorgen, hun zorg? Hoe past dit bij minister Klink, die op zijn website zegt te streven naar patiëntvriendelijke zorg en graag wil dat mensen in de zorg met plezier naar hun werk gaan? Fijn dat hij er weer is, maar hij was er eigenlijk altijd al in de ideologie. Jammer dat de minister van Volksgezondheid er ook niet was toen twee weken terug op het Plein werkers en patiënten in de thuiszorg hun bloed, zweet en tranen bezongen! Hij had daar iets van kunnen opsteken. En waarom, zo vraag ik het kabinet en minister Klink in het bijzonder, komt er nu weer een eigen risico, waarvan wij al weten dat het op dezelfde hoop komt als de medicijnenknaak, het specialistengeeltje en de no-claim? Soms moet je toch leren van de geschiedenis. Dat zou minister Klink moeten weten.

Dan de harde benadering van de werknemers en vooral het gedoe rondom het ontslagrecht. Jacques Tichelaar zei op het PvdA-congres dat zijn partij de SP niet nodig heeft om een verslechtering van het ontslagrecht te voorkomen. Dat regelen wij zelf wel, beloofde hij zijn achterban. Goed zo, maar minister Donner lijkt daar anders over te denken. Die spreekt over de behoefte aan andere solidariteit in deze tijd en zegt dat er niet te ontkomen is aan ingrepen in het ontslagrecht. Hij zegt dat op de televisie en op de CDA-familiedag, waarmee ik het CDA complimenteer. Dat is iets wat onze partijen

gemeen hebben. Als partij moet je af en toe je mensen echt uitnodigen om met je politici te kunnen praten. Daar kun je erg veel van leren. Heeft minister Donner gelijk, zo vraag ik de minister-president, dat er niet valt te ontkomen aan een ingreep in het ontslagrecht, zoals ook collega Werner hier betoogde? En als wij ondanks de toezeggingen van Tichelaar toch iets aan het ontslagrecht gaan doen, moet het Museumplein dan nu al gereserveerd worden? Je kunt er maar beter vroeg genoeg bij zijn.

Dan de topinkomens. Mijnheer de minister-president, zegt u nu eens eerlijk: wat vindt u nu van zo'n Rijkman Groenink, die zijn bedrijf naar de knoppen helpt en er dan met 26 mln. vandoor gaat? Vroeger riep je in zo'n geval de politie. Nu zegt zo iemand dat ie het verdiend heeft. Vindt u dat christelijk, vindt u dat sociaal, of noemen wij dat samen onbarmhartig en asociaal? En waarom laat ook dit kabinet, ondanks het toetreden van de ChristenUnie en de Partij van de Arbeid, al die andere graaiers per saldo toch hun gang gaan? Bij multinationals, bij Essent en Nuon en bij woningcorporatie De Alliantie, waar de directeur dik €319.000 opstrijkt? Waarom is de regering zo zacht voor mensen die barsten van het geld en zo hard voor mensen wier kinderen opgroeien in armoede, met funeste gevolgen voor hun ontwikkeling? 5 mln. voor acute armoedebestrijding en 26 mln. voor Rijkman, past dát wel bij de koers van dit kabinet?

Dit waren veel opmerkingen van onze fractie over het voorgenomen binnenlandse beleid. Maar ook over de buitenlandse politiek maakt mijn fractie zich zorgen. Vorige week, in Reykjavik, vroeg ik in de NAVO-assemblee hoe het kan dat de NAVO in Afghanistan tegen de Taliban doorvecht, terwijl president Karzai hen een plek in zijn regering aanbiedt, iets wat door de gastdelegatie uit Afghanistan in die vergadering ook werd aangemoedigd. Secretaris-generaal De Hoop Scheffer beweerde dat niet de NAVO, maar Karzai beslist of, waar en wanneer er met de Taliban onderhandeld wordt. Mogen wij wel onze soldaten naar Afghanistan sturen om er te werken, te vechten en soms te sterven, maar niet meepraten over hoe er een einde aan dat vechten ginder kan komen? Vindt u, mijnheer de minister-president, het ook zorgelijk dat de NAVO in Afghanistan kennelijk koste wat het kost, wil bewijzen dat ze kan vechten, terwijl ze zou moeten bewijzen dat ze ermee kan stoppen? Hoe lang beschouwen wij Afghanistan nog als laboratorium en lakmoesproef? Het feit dat de oorlog in Afghanistan ons ook in 2008 weer pakweg een miljoen per dag kost, is niet meer dan een ondergeschikt argument om een vergelijk boven een voortzetten van de vijandelijkheden te verkiezen. Maar hoeveel Afghaanse boeren zouden wij met een miljoen per dag aan een betere toekomst kunnen helpen? Dat is misschien iets waarover minister Koenders nog eens kan tobben.

De heer **Rosenthal** (VVD): De heer Kox vraagt aan de minister-president of deze het niet zorgelijk vindt dat de NAVO in Afghanistan kennelijk koste

wat kost wil bewijzen dat zij kan vechten. Kan de heer Kox dat nader verklaren? Ik vind dat nogal een aantijging.

De heer **Kox** (SP): Het is geen aantijging. Ik citeer wat ik als vertegenwoordiger van deze Kamer in de NAVO-assemblee hoor, namelijk dat in Afghanistan de toekomst van de alliantie op het spel staat. Daar moet worden bewezen dat de alliantie in het nieuwe tijdsgewricht kan zijn wat zij wil zijn. Daar wordt voortdurend de vraag gesteld: moeten wij Afghanistan wel zien als het laboratorium waar de NAVO bewijst dat zij recht van bestaan voor de toekomst heeft, of zouden wij gewoon moeten kijken wat het probleem is en hoe wij dat het beste kunnen oplossen?

De heer **Rosenthal** (VVD): Met dat laatste ben ik het eens, maar de opmerking dat de NAVO Afghanistan als een experiment gebruikt om te willen bewijzen dat zij kan vechten, vind ik nogal wat.

De heer **Kox** (SP): Ja, ik ook.

De heer **Rosenthal** (VVD): Neem dat nu terug, zou ik zeggen.

De heer **Kox** (SP): Neen, want ik hoor niet anders dan dat de alliantie haar toekomst moet bewijzen in Afghanistan. Was het maar zo dat ik het verzon. Ik maak mij er echter zoveel zorgen over omdat ik het niet verzin, omdat ik het voortdurend hoor, omdat het zo wordt gezegd, niet alleen door de secretaris-generaal van de NAVO, maar ook door tal van andere prominente figuren in de NAVO. In Afghanistan moet de NAVO bewijzen of zij recht van bestaan voor de toekomst heeft. Wat ik de minister-president vooral vraag, is hoe het kan dat terwijl de president van Afghanistan in het openbaar zegt dat hij de Taliban in zijn regering wil opnemen en dit wordt ondersteund door het parlement van Afghanistan, wij onze soldaten laten doorvechten. Daar zit iets niet logisch in.

De heer **Rosenthal** (VVD): Het punt over het al dan niet betrokken zijn van de Taliban vind ik op zichzelf een volstrekt begrijpelijke en legitieme vraag vanuit de optiek van de heer Kox. Daar heb ik geen problemen mee. Ik kijk er anders tegenaan, maar ik accepteer dat. Ik accepteer niet het soort opmerking dat zou suggereren dat wij soldaten naar Afghanistan sturen om daar een politiek experiment te realiseren.

De heer **Kox** (SP): Ik zit niet als enige van deze Kamer in de NAVO-assemblee. Daar zitten ook vertegenwoordigers van andere partijen, waaronder die van de heer Rosenthal. Ik adviseer hem om toch eens wat rapporten op te vragen. Het staat er gewoon letterlijk: in Afghanistan wordt bewezen of de alliantie een toekomst heeft, als wij falen in Afghanistan dan is het einde van de NAVO in zicht. Dat is zorgelijk. Je moet een strijd nooit tot een laboratorium maken. Je moet nooit een

lakmoesproef ophangen aan een feitelijke situatie. Dat is erg gevaarlijk en erg onverstandig.

De heer **Rosenthal** (VVD): Ik maak bezwaar tegen het woord "vechten", tegen de zinsnede "bewijzen dat zij kan vechten in Afghanistan". Dat is iets anders dan spreken over de politieke constellatie waarin de NAVO op het wereldtoneel een rol speelt.

De **voorzitter**: Ik constateer dat u beiden in herhaling valt. Mijnheer Kox, gaat u verder met uw betoog.

**

De heer **Kox** (SP): Voorzitter. Ondertussen denkt onze minister van Buitenlandse Zaken nog steeds dat wij met Irak goed zaten en een adequaat volkenrechtelijk mandaat hadden, zoals hij in deze Kamer heeft betoogd tijdens het debat dat wij daarover hadden. Dat is beangstigend voor degenen die weten dat Irak en Iran maar een letter schelen en een eindeloze grens delen. En waarom zwijgt de regering terwijl in Europa een nieuwe wapenwedloop dreigt, aangejaagd door het unilaterale raketschildplan van een Amerikaanse president die de koers allang kwijt is en straks een internationale puinhoop als erfenis achterlaat? Dit in het kader van het transatlantisme, zeg ik ook tegen de heer Rosenthal.

Ik wil het de minister-president op de man af vragen: vindt u het besluit om het komend jaar geen referendum te houden over het nieuwe EU-verdrag op de keper genomen eigenlijk niet gewoon slap? Als het verdrag zo goed is als u ons vertelt, waarom durft u dan de kiezer niet om zijn oordeel te vragen? Op de televisie zei u vorige week dat u blij was dat de Grondwet niet was doorgeslagen. Dat was goed om te horen; ik had dat eigenlijk nog niet zo uit uw mond gehoord. Wat zegt u echter van de bevindingen van het Britse Lagerhuis, zowel van de Tories als van Labour, dat het nieuwe verdrag in wezen gelijk is aan de afgewezen grondwet? Zijn de Britten dan blind, of wilt u liever doof zijn voor onze eigen bevolking die toch echt een nieuw referendum wil? Is het afwijzen van een referendum voor de top in Lissabon overigens niet ook een tactische blunder? Als u in Berlijn en Brussel naar eigen zeggen zo veel wist binnen te halen dankzij het Nederlandse neen van 2005, waarom dan nu op voorhand al ja zeggen en in Lissabon uw machtigste wapen uit handen geven? De Britten, de Italianen, de Tsjechen en de Polen doen dat niet, maar misschien kan u het mij uitleggen.

Afsluitend concludeer ik drie dingen. Ten eerste stellen wij een aantal belangrijke koerscorrecties van het kabinet op de eerste drie kabinetten-Balkenende oprecht op prijs. Daarmee wordt de kabinetskoers als zodanig echter nog niet verlegd in de richting van het betere Nederland dat ons voor ogen staat. Met van alles een beetje, kom je er niet. Of, zoals Multatuli het al zei: half goed is niet goed, half waar is niet waar, halfheid leidt tot niets. Ten tweede blijft de sociaaleconomische koers op hoofdlijnen neoliberal. De aandeelhouders houden de macht, de uitverkoop

gaat door en Nederland gedraagt zich als provincie van Brussel. Dat vinden wij niet verstandig; wij denken ons daarin gesteund te weten door heel veel Nederlanders. Ten derde kijken wij in de buitenlandse politiek te weinig terug en missen daardoor ook het zicht vooruit. De minister-president zou met zijn kabinet meer "moeten denken voor de spiegel", om het in de wijze woorden van Neil Postman te zeggen. Door meer te leren en minder te pretenderen, zou Nederland beter kunnen bijdragen aan internationale ontwikkeling, vrede en veiligheid, kortom, aan een betere wereld.

Als het kabinet met al zijn bewindslieden, ook hen die ik niet noemde maar die mij natuurlijk even lief zijn als degenen die ik wel noemde, niet duidelijker kiest voor wat het zelf essentieel noemt -- naast groei van de economie duurzaamheid, respect en solidariteit -- zal de bevolking van zich doen horen. Twee weken terug stonden werkers en patiënten in de thuiszorg hier op het Plein, vorige week en ook vandaag staakten de werknemers van Unilever en het personeel in het mbo is ook in opstand. De vakbond mobiliseert zijn troepen als het kabinet aan het ontslagrecht komt. Nederland zal te hoop lopen als het kabinet ons echt zonder zeggenschap over Europa laat. De anti-oorlogsbeweging groeit sneller dan de regering in de gaten heeft. Het verlangen naar een beter Nederland, dat veel burgers bindt en dat ook het kabinet inspireert, spoort helaas onvoldoende met de feitelijke koers die wordt gevaren.

Laat ik als geboren optimist positief eindigen. Het kabinet is eigenlijk goed en wel pas begonnen. Er is veel buiten gespeeld, er is wat rondgekeken. Het heeft een paar centen gekost, maar echt aan de gang gegaan is er nog niet. Er kan dus nog veel gebeuren en veel veranderen. Als dit kabinet, deze premier beter luistert naar de burgers en zijn koers bijstelt, wordt zijn vierde kabinet wellicht zijn beste ooit. Dat wens ik hem toe. Zo niet, dan kan het snel gedaan zijn. Het kan geen kwaad om op de valdag van uw eerste kabinet, mijnheer de minister-president, even aan het vijfde van Colijn te denken. Een gewaarschuwd mens telt voor twee. Ik heb een schilderijtje in mijn hand, dat ik de premier zo direct zal overhandigen. Dat kan hij dan ergens op zijn werkkamer hangen. Hij moet zich er niet al te veel door laten beïnvloeden, maar af en toe is het goed om te weten dat kabinetten komen, maar ook gaan als zij het niet goed doen. Wij zien de vergezichten en koersberichten van de minister-president met grote belangstelling tegemoet.

*N

De heer **Noten** (PvdA): Mevrouw de voorzitter. Laat ik op voorhand maar de ergste spanning wegnemen voor het kabinet, dat zich natuurlijk afvraagt wat wij ervan vinden. Welnu, de leden van mijn fractie zijn tevreden over de keuzes die de regering heeft gemaakt. Uiteraard zijn wij niet zonder kritiek en dus ook niet zonder twijfel, maar de hoofdlijnen van beleid hebben onze steun. De regering wil, ik citeer, samen met anderen "werken

aan groei, duurzaamheid, respect en solidariteit. Aan een samenleving waarin oog is voor elkaar en waarin recht wordt gedaan aan ieders mogelijkheden en talenten." Deze formulering is ons sociaaldemocraten uit het hart gegrepen. De regering kiest voor een samenleving waarin mensen zich duurzaam met elkaar verbonden weten, vertrouwen hebben in elkaar en in de toekomst. Het is de samenleving waarnaar ook de leden van mijn fractie verlangen. Maar willen wij dichterbij die samenleving komen, dan zullen wij blijvend moeten investeren en er gelijktijdig op moeten vertrouwen dat de revenuen in de toekomst daadwerkelijk zichtbaar zullen worden. Wij zien dat ook de regering dit terdege beseft en daarover zijn wij verheugd.

Maar noodzakelijke investeringen laten zich niet alleen in geld uitdrukken. Er zijn er die niet eens in de Miljoenennota zijn terug te vinden. Investeren in de kwaliteit van de rechtsstaat, investeren in tolerantie en wederzijds begrip, investeren in vertrouwen, vertrouwen in elkaar, de toekomst en de overheid, het laat zich niet of slechts zeer ten dele uitdrukken in euro's. En juist over deze punten hebben de leden van mijn fractie enige zorgen.

Maar laten wij niet beginnen met onze zorgen maar met onze zegeningen. De solidariteit is terug, misschien zelfs opnieuw uitgevonden. Dat vergt enige toelichting, zeker gehoord het betoog van de heer Rosenthal, die meent dat opgelegde solidariteit niet werkt. In zijn ogen bestaat er schijnbaar alleen zoiets als vrijwillige solidariteit.

De heer **Kox** (SP): Ik wil heel goed begrijpen wat de heer Noten heeft gezegd. Hij heeft gezegd dat de solidariteit terug is. Daarmee zegt hij dat zij weg was.

De heer **Noten** (PvdA): Ja.

De heer **Kox** (SP): Zij was onder de kabinetten-Balkenende I, II en III blijkbaar weg.

De heer **Noten** (PvdA): Zij was in ieder geval voor mijn fractie onvoldoende aanwezig.

De heer **Kox** (SP): Dat is een van de grote verschillen. De heer Noten stelt dat die kabinetten de solidariteit niet koesterden en dat dit kabinet het wel doet.

De heer **Noten** (PvdA): Het gaat altijd om gradaties. Zij koesterden haar te weinig en dit kabinet doet het meer.

De heer **Kox** (SP): Evenals bij de heer Werner ben ik bij de heer Noten op zoek naar zijn oordeel over dit kabinet en de vraag waarin het verschil zit. Volgens de heer Noten deden de eerste drie kabinetten-Balkenende te weinig aan solidariteit en is dat het wezenlijke verschil met het kabinet-Balkenende IV. Dat is het kabinet van de solidariteit.

De heer **Noten** (PvdA): Ik wil niet net als de heer Werner vragen om mijn betoog af te wachten. Ik wil het wel toespitsen op één bepaald aspect van de solidariteit. Dat heeft te maken met de investeringsagenda. Ik zie daarin een groot verschil. Daarop zal ik terugkomen. Als ik de vraag over twee minuten niet heb beantwoord, zal de heer Kox mij onmiddellijk weer aanspreken. Dat weet ik en dat vind ik ook fijn.

De solidariteit is terug, misschien zelfs opnieuw uitgevonden. Dat vergt enige toelichting. Solidariteit is naar de mening van mijn fractie ook in onze tijd nog steeds een buitengewoon intelligent idee. Solidariteit zorgt voor sociale samenhang in een samenleving, is de basis onder sociale arrangementen en geeft burgers de kans om hun talenten te ontwikkelen en vervolgens ook te gebruiken. Zij hanteert het principe van "de sterkste schouders dragen de zwaarste lasten" en, misschien belangrijker nog, gaat uit van de gedachte "samen sta je sterk". Solidariteit gaat dus niet alleen over een gevoel van rechtvaardigheid maar is ook, plat gezegd, efficiënt en effectief. Er zit altijd een element van een transactie in verweven. Het klinkt wat ordinair, maar het is essentieel. Je levert je bijdrage aan het collectief en in ruil daarvoor krijg je kansen, zekerheid en veiligheid. Het is in die zin het fundament onder iedere beschaafde samenleving. Daarover bestaat wat ons betreft geen twijfel. Maar de solidariteit waarom de regering nu vraagt, lijkt van een ander soort. Dat is naar mijn gevoel echt een verschil met de vorige periode. De transactie, het platte eigenbelang, lijkt op een aantal punten te ontbreken. Het gaat dit keer namelijk niet alleen om de solidariteit tussen sterk en zwak en de solidariteit tussen generaties in het hier en nu, maar juist om de solidariteit met toekomstige generaties.

De zowel politieke als principiële vraag in onze tijd is dan ook: kiezen wij, de burgers in 2007, voor meer consumptie, voor meer welvaart voor onszelf of kiezen wij voor investeren in een leefbaar milieu, een robuuste overheidsfinanciering en de ontwikkeling van kennis en kunde? Dat laatste zal onszelf niet zoveel opleveren, maar toekomstige generaties wel. Hier is naar de mening van mijn fractie solidariteit niet alleen een kwestie van welbegrepen eigenbelang, maar een kwestie van fatsoen, je eigen rekening betalen, de zaak netjes achterlaten, zoals je hem ook hebt aangetroffen. Dit is naar mijn overtuiging een van de belangrijke verschillen tussen dit kabinet en de vorige kabinetten.

De heer **Kox** (SP): Dat begrijp ik en dat is inderdaad te prijzen. Het milieubeleid van deze regering is ook volgens mij een van de pluspunten. De heer Noten zegt echter dat "wij" nu kiezen voor meer welvaart, meer eten en meer uitgeven of voor de toekomst. Hij weet echter dat "wij" niet echt bestaat. "Wij" is Rijkman Groenink, die kan bedenken wat hij met 26 mln. doet, maar "wij" is ook degene die op bijstands- of minimumloonniveau zit. Het zal nodig blijven dat "wij" als mensheid of als samenleving voor iets

kieszen, terwijl ondertussen behoefte bestaat aan die gewone solidariteit waarover René Paas het vandaag in de krant heeft gehad. Is dat ook een groot verschil met het vorige kabinet? Ik ben op zoek naar wat wij hadden en wat wij krijgen. Daarop moet ons eindoordeel straks worden gebaseerd. Ik wil dat ook graag van de heer Noten weten, want hij heeft ook een aantal zaken niet gekregen.

De heer **Noten** (PvdA): Daarop zal ik overigens terugkomen. Ik ga niet om de lijst heen van zaken die beter zouden kunnen. Het is ook deprimerend om altijd de aandacht te moeten besteden aan de zaken die men niet heeft binnengehaald. Het gaat om het verschil in positieve zin. Dat zit hem in de investeringsagenda. Het zit hem erin dat voor het eerst weer sprake is van een inkomenspolitiek die niet de hogere inkomens ontziet, hoe bescheiden wellicht ook in de ogen van de heer Kox. Naar mijn gevoel is ook sprake van een inkomenspolitiek die in ieder geval probeert om in de inkomensplaatjes van de komende twee à drie jaar de onderkant minder kwetsbaar te maken dan de middengroepen en de hogere inkomens. Het zal wellicht niet gebeuren in een mate die de heer Kox wenselijk vindt, maar ik zie wel dat het gebeurt. Dat heeft mijn instemming. Ik sluit niet uit dat zowel hij als ik vinden dat het beter kan.

De **voorzitter**: Ik vraag de interrupties in het vervolg korter te houden, zoals het Reglement van orde vereist, en de reacties daarop evenzo.
**

De heer **Noten** (PvdA): Wij zien het netjes achterlaten van de zaak terug in de verschuiving van de lastendruk: meer op consumptie, vooral milieubelastende consumptie, en minder op arbeid. Dat is verstandig. Wij mogen daardoor hopen dat de milieubelastende consumptie afneemt. Ik ben het eens met de heer Rosenthal dat wij dat niet weten. In hoeverre dat echt zal gebeuren, is natuurlijk de vraag. De regering probeert maatschappelijk draagvlak te vinden voor haar ambitieuze doelstellingen bij het terugdringen van de uitstoot van broeikasgassen en de te realiseren energiebesparingen. Zij is bezig met het afsluiten van convenanten en vertrouwt daarbij op inspanningsverplichtingen. Dat is niet alleen sympathiek, maar ook verstandig. Naar onze opvatting is het de enige weg die in gezamenlijkheid kan worden gevolgd. Daarbij doet zich echter iedere keer de vraag voor of partijen met wie men dat moet doen daadwerkelijk bereid zijn zich op langere termijn te binden en hun verantwoordelijkheid voor de leefbaarheid op langere termijn te nemen.

Wij ondersteunen het beleid, maar vragen ons af of er niet ook gewerkt moet worden aan een alternatief scenario. Als wij over vijf of tien jaar vaststellen dat het niets heeft opgeleverd en dat iedereen zich onttrekt aan zijn verantwoordelijkheid, moet er een alternatief zijn, een plan B. Dat zal toch een beleid moeten zijn dat

veel dwingender dan nu de markt ordent langs groene grenzen.

De zaak netjes achterlaten zien wij ook terug in zoiets prozaïsch als de verlaging van de lastendruk op arbeid. De armoedeval wordt verkleind en de kosten van arbeid worden verlaagd. Dat is allemaal goed voor arbeidsparticipatie. De leden van mijn fractie menen, met de regering, dat de mate waarin wij erin slagen om meer mensen langer aan het werk te krijgen bepalend is voor de houdbaarheid, lees betaalbaarheid, van onze verzorgingsstaat.

De heer **Rosenthal** (VVD): De heer Noten heeft gezegd dat de armoedeval wordt verkleind. Waar komt dat vandaan? Ik heb de stellige indruk dat hij niet wordt verkleind.

De heer **Noten** (PvdA): Als de lastendruk op arbeid wordt verlaagd en de rest hetzelfde blijft -- laten wij even uitgaan van een vaststaand systeem -- dan wordt de armoedeval verkleind. Ik zou niet weten wat er anders kan gebeuren.

De heer **Rosenthal** (VVD): Als...

De heer **Noten** (PvdA): De heer Rosenthal heeft er van alles aan toegevoegd en heeft gevraagd om een uitkomst. Ik spreek over het verlagen van de lastendruk op arbeid.

De **voorzitter**: Mijnheer Noten, u heeft een adequate reactie op de heer Rosenthal gegeven.
**

De heer **Noten** (PvdA): Dank u mevrouw de voorzitter, vooral dat u hem adequaat vindt. Lees betaalbaarheid van onze verzorgingsstaat. De verhouding actieven-inactieven verschuift dramatisch. Dat is een demografisch gegeven. De druk op de arbeidsmarkt zal daardoor verder toenemen. Eerdere sprekers hebben daarop gewezen. De tekorten die wij bijvoorbeeld in de zorg verwachten, zijn fenomenaal. In het onderwijs, zo wijst het SER-rapport uit, is het niet beter. De verwachte instroom van schoolverlaters in de beroepsopleidingen, met name in deze semipublieke beroepsopleidingen, is absoluut onvoldoende. Dat wij deze tekorten kunnen opvangen met een stijging van de arbeidsproductiviteit is hoogst onwaarschijnlijk. Juist in de semipublieke sectoren gaat dat niet lukken: het gaat om de handen aan het bed, de agenten in de wijk, de leraren voor de klas. Het werk aantrekkelijker maken is een noodzaak, gewoon om mensen te blijven vinden. Aantrekkelijker arbeidsvoorwaarden zijn absoluut een steun in de rug en naar ons gevoel onvermijdelijk. Maar dan komt wel het vraagstuk van de betaalbaarheid nog nadrukkelijker aan de orde, het vraagstuk van de betaalbaarheid van deze semipublieke voorzieningen.

Vanwege die betaalbaarheid streeft de regering naar een begrotingsoverschot, juist om de te verwachten stijging in de collectievelastendruk te

kunnen financieren. Dat doet zij trouwens op een zeer lovenswaardige wijze. Onze staatsschuld komt onder de 38% van het bruto nationaal product, een fenomenale prestatie: "all time high", of beter gezegd "all time low". Maar het is ook nodig. Toenemende kosten van zorg, zowel door vergrijzing als door autonome groei, toenemende kosten van oudedagsvoorzieningen, afnemende gasopbrengsten, toenemende schaarste op de arbeidsmarkt met name in de semipublieke sector en met de daarbij behorende opwaartse druk op de loonontwikkeling -- iets wat wij allen waarschijnlijk ook wel willen -- dat alles is als wij niet oppassen een giftig mengsel. Het antwoord van de regering luidt: participatie en een begrotingsoverschot van 1%. Daarmee zijn wij het eens. Wij gaan nu niet pleiten voor een groter begrotingsoverschot dan 1%, maar wij stellen wel de vraag of dit begrotingsoverschot in de toekomst genoeg zal blijken te zijn. Wij sluiten ons eigenlijk aan bij de twijfel die de heer Werner hierover uitsprak.

Het advies van de Raad van State over participatie is kritisch. Hij vindt het beleid niet overtuigend. En wat het begrotingsoverschot betreft, het is maar het CPB, maar dat zegt dat 1%, 2% te weinig is. De leden van mijn fractie hebben grote waardering voor de inzet van het kabinetsbeleid, waardering voor de stappen die gezet zijn, maar vragen zich tegelijkertijd af of op termijn zal blijken dat dit voldoende is. Een vraag die te belangrijk is om onbeantwoord te laten en ook een vraag die je niet pas over vier tot vijf jaar moet stellen, maar bij voortduring zult moeten stellen.

Natuurlijk, met name als het gaat om participatie zien wij sympathieke initiatieven terug in de begrotingen van Onderwijs en VWS. Bij Sociale Zaken mogen wij hopen op de afspraken met sociale partners. Wij zien bovendien een pakket aan subsidies van in totaal 165 mln. Dat is niet niks. Voor zover wij kunnen waarnemen is het echter stil bij Binnenlandse Zaken.

De overheid is verreweg de grootste werkgever in dit land, zeker als het de effecten op de semipublieke sector betreft. Van die werkgever mogen wij een voorbeeld verwachten, een vergaand voorbeeld. Wij verwachten van de regering op korte termijn een visie op hoe zij zich als werkgever gaat opstellen, welke doorbraken in beleid zij op het oog heeft, juist om die doelstellingen met betrekking tot aantrekkelijker werk en aantrekkelijker arbeidsvoorwaarden en -verhoudingen te realiseren, met als resultaat een verhoging van de participatie en bijvoorbeeld een vergroting van het aantal deeltijdcontracten.

Al eerder is aangehaald dat de minister-president heeft aangegeven "nivelleren" een naar woord te vinden. De leden van mijn fractie hebben minder moeite met het woord, maar ik begrijp zijn weerzin wel. Nivelleren suggereert misschien te veel dat de norm "alles en iedereen hetzelfde" is, dat prestaties niet beloond zouden mogen worden. Misschien suggereert het afgunst voor uitzonderlijke talenten. In die zin zou nivelleren een politiek doel op zichzelf kunnen zijn. Dat is het natuurlijk niet. Nivelleren is echter wel een middel

om onbegrepen inkomensverschillen in een samenleving te verkleinen. Het gaat hier echt om het woord "onbegrepen". Daarbij is niet de logica van de markt leidend, maar wel de normen en waarden die de samenleving als geheel passend vindt. Op dat vlak is er echt iets mis gegaan. Ik sluit mij wat dit betreft aan bij de woorden van de heer Kox. Wij zijn dan ook verheugd dat er nu eindelijk iets gebeurt aan het vraagstuk van de topinkomens, te weinig nog wat ons betreft, maar er is wel een begin. Overigens is dat een begin dat ons alleszins redelijk lijkt. Laten wij dat begin ook vieren, mijnheer Kox, een begin dat redelijk kan zijn. Elke weg begint toch met de eerste stap.

De heer Werner had het erover, maar het maximeren van de pensioenopbouw bij €185.000 lijkt ons alleszins redelijk. De heer Rosenthal sprak in dit verband over het pakken van de middengroepen. Dat lijkt mij het soort middengroepen dat mij niet bekend is. Het maximeren kan wat mij betreft nauwelijks op bezwaren stuiten vanuit sociaal oogpunt, want het is naar onze overtuiging volstrekt logisch dat het faciliteren van een pensioen door de overheid ergens ophoudt. Op een bepaald moment kunnen mensen werkelijk voor zichzelf zorgen.

De heer **Werner** (CDA): Als een maatregel niets voorstelt, hoeft je hem in mijn ogen niet te nemen. U bent er toch niet op uit om twee keer belasting te heffen als het gaat om pensioenopbouw? De algemene regel is dat je ofwel aan het eind betaalt als je pensioen uitgekeerd krijgt, dan kun je de premie aftrekken, ofwel dat je de premie niet aftrekt, dan betaal je op dat moment de belasting. Waarom is het zo verschrikkelijk verstandig om daarin een breuk te brengen en wie wordt daardoor eigenlijk getroffen?

De heer **Noten** (PvdA): Ik ben benieuwd naar de materiële effecten van deze maatregel. Volgens mij zijn in de Tweede Kamer bedragen genoemd en ik verwacht dat wij die opnieuw zullen horen. Deze maatregel heeft wel degelijk effecten voor de betaalbaarheid op de begroting. Bovendien is het meer een principiële punt, mijnheer Werner. Wat mij betreft mag het bedrag nog veel verder omlaag. Ik denk dat mensen op een bepaald moment qua inkomen en welvaart in staat zijn om zelf keuzes te maken over de wijze waarop en of zij hun oudedagsvoorziening willen vertalen. Ik zie op een bepaald moment niet meer waarom de overheid daarin nog een rol zou moeten spelen. Die beschermende rol houdt ergens op, maar goed, dat is mijn politieke opvatting.

Voorzitter. De leden van mijn fractie zijn tevreden dat er een begin is gemaakt, maar er mag nog best een tandje bij.

De heer **Kox** (SP): U zei iets over hypotheekrente, maar dat viel in het gewoel weg. Er staat dat de dezelfde gedachtegang voor de hypotheekrenteaftrek niet is gevolgd, maar wat niet is, nog kan komen. Laat ik nu net in de begroting hebben gelezen dat dat in de komende vier jaar niet gaat gebeuren.

De heer **Noten** (PvdA): U heeft iets niet gehoord, maar gelezen. Ik heb die zin niet uitgesproken, maar als ik gezegd zou hebben wat u had gelezen, dan zou ik hebben gezegd dat wij het jammer blijven vinden dat dezelfde gedachtegang niet is gevolgd bij de aftrek van de hypotheekrente. Maar wat niet is, kan nog komen. Volgend jaar niet, dat hebben u en ik goed uit de Miljoenennota begrepen, maar ik blijf hopen, u waarschijnlijk ook.

De heer **Kox** (SP): Wij maken niemand iets wijs. Dit kabinet gaat de komende vier jaar niets doen aan de hypotheekrenteaftrek. Dat heeft u toch moeten toegeven bij de onderhandelingen? U had het al beloofd aan uw kiezers, wij ook, maar de regering gaat het toch niet doen? Zijn wij het daarover eens?

De heer **Noten** (PvdA): U heeft het helemaal correct. Dat is afgesproken in het regeerakkoord en dat is, mag ik aannemen, het uitgangspunt voor het kabinetsbeleid.

De heer **Kox** (SP): Dus dit is een "slip" van de computer?

De heer **Noten** (PvdA): Nee, dit is iets wat wij vinden.

De heer **Kox** (SP): Maar wat niet kan.

De heer **Noten** (PvdA): Ik vertel hier wat wij vinden. Dat lijkt mij ook wel van enig belang.

Ik heb nog kort iets over de ambities om achterstandswijken om te toveren in prachtwijken. Het is goed dat de regering geld van plekken waar veel is, overhevelt naar plaatsen waar waarschijnlijk behoefte is aan geld. Het is wel de vraag of zij dat op een verstandige wijze doet. Er wordt rekening gehouden met 500 mln. aan inkomsten uit belastingheffing bij woningcorporaties. Dat zorgt voor veel onrust en onbegrip in de sector. Niemand weet precies wat de gevolgen zijn van een integrale belastingplicht voor zoiets wat wij een maatschappelijke onderneming noemen. Simpele vragen: Mogen ze nu wel of niet winst maken? En als ze die mogen maken, mogen ze er dan ook mee doen wat ze willen of niet? Sociaaldemocraten hebben zich meer dan 100 jaren lang sterk gemaakt voor een brede sociale huursector. Niet voor niets. Dat betekent volgens ons dat de gevolgen van zo 'n ingrijpende belastingmaatregel onderzocht moeten worden, voordat tot invoering wordt overgaan. Wat hier voor woningcorporaties geldt, hiermee sluit ik mij aan bij de vragen van de heer Werner, is ook van toepassing op zorgaanbieders en onderwijsinstellingen. Nadenken over fiscalisering van maatschappelijke ondernemingen hoort thuis in een bredere context dan nu gebeurt. Zeker nu er een discussie plaatsvindt over het creëren van een aparte rechtspersoon voor maatschappelijke ondernemingen. Het is overigens wat de leden van mijn fractie betreft zeer de vraag of nut en

noodzaak van een nieuwe rechtspersoon opwegen tegen de verzwaring van de regelgeving.

Tot zover de Miljoenennota, het document dat over de harde euro's gaat. Dan nu aandacht voor die andere doelstellingen van beleid: kwaliteit van de rechtstaat, tolerantie, vertrouwen. Het is een van onze opdrachten, hier in deze Kamer, om te waken over de grondrechten van onze burgers. Hoeders van het staatsrecht, zo zien wij onszelf en zo zien wij onszelf graag. Een opdracht die wij alleen mogen uitvoeren omdat wij daartoe democratisch zijn gelegitimeerd. Zijn wij dat? Volgens artikel 53 van de Grondwet worden de leden van beide Kamers der Staten-Generaal gekozen op basis van evenredige vertegenwoordiging en worden de verkiezingen gehouden bij geheime stemming. Het is de vraag of daar, gezien de ervaringen van de afgelopen verkiezingen, nog wel sprake van is; ervaringen die overigens door nagenoeg alle partijen heenlopen.

De positie van een statenlid als kiezer weegt aanmerkelijk zwaarder dan bij andersoortige verkiezingen en verschilt bovendien sterk tussen de provincies. Door het systeem van stemwaarden is het al mogelijk om gekozen te worden als lid van de Eerste Kamer door de stem te verwerven van slechts twee statenleden uit Zuid-Holland. Dat is wel heel erg weinig. Is hier nu nog echt sprake van een verkiezing op basis van evenredige vertegenwoordiging? Het is overigens een gevolg van de wijziging in de Kieswet in 1989, toen ervoor is gekozen om in navolging van de Tweede Kamer ook bij de Eerste Kamer de halve kiesdeler te hanteren. De leden van mijn fractie vragen zich af of dat nog steeds wijs is.

Een ander bedenkelijk element is de mogelijke aantasting van het stemgeheim. Wij hebben dat bij de afgelopen verkiezingen mogen waarnemen, helaas. Door de bekendmaking van de uitslag per provincie is zonder veel problemen te achterhalen wie op wie gestemd heeft, zeker bij de leden van de kleinere statenfracties. Dat kan toch niet de bedoeling zijn. Bij een systeem met voorkeurstemmen moet er zo veel mogelijk sprake zijn van een geheime stemming, anders gaat het niet.

De Eerste Kamerverkiezingen zijn de enige verkiezingen waarbij er onderhandeld wordt over de uitslag; een buitengewoon interessant fenomeen. Nadat de burger haar vertegenwoordigers in de provinciale staten heeft gekozen ontstaat er een circus, gevoed door complexe rekenmodellen, waarbij de optimale lijstverbinding wordt gezocht. Dat is geen eenvoudige zaak. Een eventuele lijstverbinding wordt namelijk pas aangegaan nadat de stemverhoudingen bekend zijn.

Onze fractie is van mening dat over de uitslag van een verkiezing niet moet worden onderhandeld. Op zijn minst dienen lijstverbindingen te worden aangegaan voordat de burger zijn stem heeft uitgebracht, en niet daarna. Is de regering bereid om over deze zaken na te denken en wellicht met voorstellen te komen? Ze behoeven overigens geen grondwetswijziging.

De heer **Schouw** (D66): Het is goed dat de heer Noten dit naar voren brengt en er aandacht aan besteedt. Een heel concrete suggestie die ik via de heer Noten aan het kabinet zou willen doen is: kunnen wij niet onderzoeken of je niet beter op een lijst dan op een persoon kunt stemmen? Daarmee zouden al die problemen die de heer Noten schetst in een keer uit de wereld zijn.

De heer **Noten** (PvdA): Wij hebben daarover nagedacht. Het gaat wel ver, want wij kennen tot nu toe het personenstelsel. Het levert een principiële discussie op dan de vraag of de kiesdrempel op dit moment niet te strak is. Maar ik wil die discussie wel graag met de heer Schouw voeren. Ik zou het prettig vinden als ook het kabinet een standpunt erover zou innemen.

Tot zover onszelf en onze opdracht. Wij beschermen namelijk de grondrechten, zo goed als het kan. Die grondrechten beschermen individuen en groepen burgers tegen de Staat, en die bescherming is ook echt nodig. Er is altijd een spanning tussen enerzijds het zelfbeschikkingsrecht van het individu en anderzijds de plicht van de overheid om veiligheid en zekerheid voor burgers te waarborgen. Wij hadden het vanochtend al over die spanning. En dat laatste -- het waarborgen van veiligheid en zekerheid voor burgers -- kan ten koste gaan van de vrijheid van het individu. Misschien moet ik zeggen: kan niet anders dan ten koste gaan van de individuele vrijheid of privacy. Ik denk daarbij aan de wetgeving die de afgelopen jaren in het kader van terrorismebestrijding is langsgeslagen. Wetgeving waarover wij soms zeer kritisch waren. Diezelfde spanning vinden wij terug bij veel minder spectaculaire wetten, zoals de BOPZ; de wet die gedwongen opname mogelijk maakt, op gezag van de burgemeester, van mensen die er psychisch of anderszins ernstig aan toe zijn. Wij willen het nut en de noodzaak van deze wet op geen enkele manier betwijfelen, maar dat neemt niet weg dat ook hier sprake is van een spanning tussen enerzijds het zelfbeschikkingsrecht van een individu -- niet zomaar een recht maar een grondrecht -- en anderzijds de plicht van de overheid om in te grijpen op het moment dat mensen zichzelf of hun omgeving in gevaar brengen. Hetzelfde zien wij bij een onopvallende wet als het verhogen van de leeftijd in de gesloten jeugdzorg, en wij zien het eigenlijk ook aankomen bij sommige plannen van de minister van Onderwijs en de minister voor Jeugd en Gezin. Het kan nodig, zelfs noodzakelijk zijn dat de overheid achter de voordeur kijkt en vervolgens ingrijpt, daarover bestaat geen twijfel. Maar er is dan wel sprake van gedwongen vrijheidsbeneming en dat is bepaald geen sinecure, ook al gebeurt het met de beste bedoelingen. Elke keer moet een afweging worden gemaakt tussen enerzijds het recht op zelfbeschikking en anderzijds de plicht van de overheid om in te grijpen. Ik vraag de regering om dit debat niet alleen bij wijze van spreken "toevallig" te voeren aan de hand van voorbijkomende wetgeving, maar om het fundamenteeler aan te pakken. Misschien is het wel een vraagstuk om eens advies over te vragen.

Over advies gesproken. Een krachtig bestuur kenmerkt zich doordat het bij voortduring haar eigen onafhankelijke tegenspraak organiseert. Dat komt de kwaliteit van het beleid zeker ten goede. Wij zijn dan ook ongerust over de plannen die de regering heeft met betrekking tot het adviesstelsel. Natuurlijk moet om de zoveel tijd alles opnieuw bekeken en beoordeeld worden, dus ook het adviesstelsel. Kussens dienen te worden opgeschud. Dat mag ook met een zeer kritische blik. Maar met als doel om geld te besparen? Dat begrijpen de leden van mijn fractie niet zo goed. Penny wise, pound foolish; dat is wat het bij ons oproept. Goed beleid begint met het organiseren van tegenspraak. Tegenspraak van mensen die iedere keer weer informeren hoe het ervoor staat met de kleren van de keizer. Dat vereist onafhankelijk denkende mensen die de baas zijn over hun eigen agenda. Een paar schoten voor de boeg: wij vragen ons af of een coördinatiefunctie in het adviesstelsel te combineren is met een onafhankelijke adviesfunctie. Wij hebben daarover onze twijfels. Het financieel-economisch domein zou geen adviesraad nodig hebben omdat de SER er al is, maar dat is wat ons betreft zeer de vraag. In de SER zijn advies en belangenbehartiging verstrengeld. Dat is goed voor de legitimatie van het beleid, maar niet voor de onafhankelijkheid van het advies.

We zullen de voorstellen van de regering afwachten en hopen rond de tijd dat de voorstellen de Eerste Kamer bereiken, dat de regering doordrongen zal zijn van het besef dat het adviesstelsel niet alleen van haar is, maar ook van de Staten-Generaal. Dat besef lijkt nu te ontbreken.

Een krachtig bestuur organiseert haar eigen tegenspraak, maar is tegenspraak voldoende? Wellicht zijn er momenten denkbaar waarin een regering en volksvertegenwoordiging niet alleen de gelegenheid moet bieden om zich te laten tegenspreken, maar ook om zich te laten tegenhouden, dan is er een echte tegenmacht.

En zo komen we onvermijdelijk op het onderwerp van het referendum. Gezien de discussie die wij daarover, direct en indirect, de afgelopen tijd hebben gevoerd, wil ik daarover een aantal opmerkingen maken. Wij hebben grote twijfels bij zoiets als een raadgevend referendum, zeker als het om complexe politieke besluiten gaat. Het zal als juridisch construct vast bestaan, maar vanuit een sociologische en politieke werkelijkheid kunnen wij er ons niet zoveel bij voorstellen. Is het denkbaar om een advies, uitgebracht door miljoenen burgers, te negeren? Volgens ons is dat politiek onbestaanbaar. En als het politiek onbestaanbaar is, moet je het ook niet suggereren. Daarnaast geloven wij in de waarde van onze representatieve democratie. Een democratie waarin de volksvertegenwoordiger het volk daadwerkelijk vertegenwoordigt en daarover verantwoording aflegt. Dat is iets anders dan napraten. Ook dat uitgangspunt verzet zich tegen zoiets als een raadgevend referendum. Overigens gelden deze bezwaren voor het correctief referendum niet of in veel mindere mate.

Een referendum moet geen tweede kans zijn voor politici die het debat in het parlement verloren hebben. Dat lijkt ons een miskening van het representatieve karakter van onze democratie en daarmee gevaarlijk. Politici doen hun ding in het parlement en de burgers doen dat erbuiten. Een referendum moet geen speeltje zijn van politici maar een machtswoord van burgers. Dat pleit voor een referendum van onderop. De leden van mijn fractie maken zich zorgen over het feit dat de discussie over een referendum op ad-hocbasis gevoerd dreigt te worden. Dat is niet goed. De enige mogelijkheid om tegenwoordig op de proppen te komen met initiatiefwetgeving is als de politieke actualiteit daar aanleiding toe geeft, en dat werkt opportunisme en populisme in de hand bij voor- en tegenstanders. Dat is het onderwerp onwaardig.

De heer **Kox** (SP): De heer Noten somt veel interessante overwegingen op over het referendum, maar is dat nodig om met een omweg eronderuit te komen dat de PvdA in haar verkiezingsprogramma heeft beloofd dat wij een referendum zouden krijgen over het nieuwe Europese verdrag?

De heer **Noten** (PvdA): Nee, dat is nodig omdat ik de regering naar aanleiding hiervan een vraag wil stellen.

De heer **Kox** (SP): Vindt de heer Noten dat hij die belofte eigenlijk zou moeten houden en is dit een discussie voor later?

De heer **Noten** (PvdA): Neem mij niet kwalijk. Dit is geen discussie voor later, dit is een wezenlijk punt. Wij spreken hier over bestuurlijke vernieuwing. Die lijkt stil te staan. Er is een nationale conventie geweest. Ik ga ervan uit dat het kabinet binnenkort met voorstellen komt. Ik geef schoten voor de boeg met betrekking tot die voorstellen.

De heer **Kox** (SP): De PvdA heeft aan miljoenen mensen beloofd dat er een referendum komt over het nieuwe Europese verdrag. Dat referendum mag er nu niet komen, de regering heeft daarover beslist. Laat de heer Noten dat eens uitleggen. Mensen voor de gek willen houden begint al met te zeggen: u krijgt een referendum als u op de PvdA stemt. Dan stemt een aantal op de PvdA, en dan komt het er niet. Kan de heer Noten daar op ingaan?

De heer **Noten** (PvdA): Die afweging is, heb ik begrepen, buitengewoon ingewikkeld geweest. Ik ben blij dat ik die hier niet hoeft te maken, want het is een moeilijke vraag als het gaat over dit politieke, concrete item. Maar de heer Kox heeft wel van mij al drie argumenten gehoord waarom ik problemen heb met een referendum zoals het daar is besproken.

De heer **Schouw** (D66): Ik heb het idee dat referenda en gekozen burgemeesters toch een beetje de achilleshiel zijn van de PvdA-fractie. Ik put een klein beetje moed uit deze inbreng. Zegt de

heer Noten nu eigenlijk dat de PvdA-fractie in de Eerste Kamer voorstander is van referenda van onderop en ook van correctieve referenda? Dat zegt hij volgens mij.

De heer **Noten** (PvdA): Er komen nog veel condities bij, zoals om wat voor soort vragen het gaat. Begrijpt de heer Schouw dat?

De heer **Schouw** (D66): Dat begrijp ik. Dan hoop ik dat de heer Noten begrijpt dat ik het eerlijk gezegd een beetje flauw vind dat hij bijna een pagina nodig heeft om te beginnen over een referendum en dan eindigt met een vraag aan de regering over wat die er nu zelf van vindt.

De heer **Werner** (CDA): Ik begrijp heel goed dat de heer Noten wil spreken over referenda, hij spreekt er bijna anderhalve pagina over. Wil hij het referendum opnieuw op de politieke agenda plaatsen en het kabinet uitnodigen om daarover met een notitie te komen?

De heer **Noten** (PvdA): Ja. Ik vind het niet goed dat het onderwerp referendum aan de orde komt als er een initiatiefwet wordt genomen door parlementariërs. Dat vind ik de verkeerde volgorde. De PvdA-fractie zou het onderwerp op een fatsoenlijke manier willen regelen. Ik heb daarbij twee belangrijke uitgangspunten aangegeven, namelijk correctief en van onderop. Dat lijkt mij helder. Ik vraag de regering om daartoe een initiatief te nemen.

We gaan ervan uit dat de regering mede naar aanleiding van de nationale conventie met voorstellen op dit gebied komt. Onze fractie doet geen voorstellen, mijnheer Kox.

De heer **Werner** (CDA): Ik geef hierbij aan dat de CDA-fractie geen behoefte heeft aan een discussie over referenda. De heer Noten kent ons standpunt; wij zijn erover uitgepraat.

De heer **Noten** (PvdA): Dan heb ik in elk geval ons standpunt verteld.

In de discussie over het referendum wordt wel eens het primitieve standpunt verkondigd -- gelukkig niet al te vaak -- dat democratie niet meer en niet minder is dan het nemen van politieke besluiten door de helft plus een, ergo, dat alle besluiten die direct door het volk zelf zijn genomen het democratische optimum vormen. In ons staatsrecht is niets minder waar, integendeel. Ons staatsrecht beschermt ons met recht en rede tegen de tirannie van de meerderheid en beschermt daarmee de vrijheid van de minderheid. De rechtsstatelijke principes zijn er juist voor om de verscheidenheid van de vrije en open samenleving te bewaken. Ze kunnen derhalve ten principale niet samenvallen met de culturele voorkeuren van de meerderheid. Ze zijn er net zo goed om de meerderheid te binden als om de rechten van de minderheden te waarborgen.

In het kader van de discussie over één Nederlandse identiteit kun je vaststellen dat los van de vraag of die ene identiteit bestaat ja of nee, het

nooit zo kan zijn dat die identiteit door de Staat aan de burgers kan worden opgelegd. Dat kan niet. Als een christen in ons land zijn geloof mag beleven, dan mag een hindoe of moslim dat ook. En als iemand zijn geloof wil afzweren, dan staat hem of haar dat vrij. Geloven en niet geloven behoren tot het persoonlijke domein, niet tot het domein van de Staat. Het staatsrecht en de Staat moeten juist ervoor zorgen dat iedere burger zijn eigen keuzes kan maken en dat burgers gelijk zijn aan elkaar in rechten en plichten en in vrijheid van mening en geloof.

Gelijkheid voor de wet is daarom geen beperking van vrijheid maar een voorwaarde voor vrijheid. Onze Grondwet zegt niet wat u en ik moeten geloven en wat wij moeten denken en zeggen, maar beschermt juist alle burgers in het maken van hun eigen keuzes. Wij zijn gelijk in onze vrijheid: de vrijheid om anders te zijn, je anders te kleden, je eigen seksualiteit te beleven. Er is de vrijheid om je ongelijkheid te mogen vieren, om je eigen mening te hebben, je eigen geloof te hebben, of om niet te geloven. Uiteraard behoudens ieders verantwoordelijkheid voor de wet. En daar, in dat laatste zinnetje, zit 'm nu precies de crux.

Het integratiedebat dreigt zich te ontwikkelen tot een geloofsstrijd. Dat is beangstigend, destructief en heilloos. Het is onze taak te waarborgen dat burgers in ons land mogen geloven en niet geloven wat ze willen. Het geloof zelf, daar moeten wij afblijven. Er is geen alternatief. Met een geloof kun je niet discussiëren, laat staan dat je een geloof zou kunnen overtuigen. Een discussie voer je met mensen, misschien met instituties, maar niet met heilige boeken. Volgens onze overtuiging en ook volgens ons recht, is ieder mens zelf verantwoordelijk voor de wijze waarop hij zijn geloof interpreteert en beleeft. Er bestaat geen kerk of boek waarachter wie dan ook zich mag verschuilen. De kern van het integratiedebat zou moeten zijn dat iedereen, ongeacht afkomst en geloof, de plicht heeft om zijn bijdrage aan onze samenleving te leveren; door scholing, door te werken, of door te zorgen. Iedereen, ongeacht afkomst en geloof, heeft de plicht om de vrijheid van anderen te respecteren. Die plicht houdt niet op bij de grens. In de afgelopen jaren bekwam mij wel eens het gevoel dat in de ogen van sommigen het buitenland in de eerste plaats een vakantiebestemming is. Dat doet pijn. Voor sociaaldemocraten is internationale samenwerking en solidariteit nog steeds de enige basis voor een vreedzame wereld. Het Nederland waarin wij nu leven en dat ons lief is, kan niet worden gekend en begrepen los van het Europa waar zij deel van uitmaakt. Onze welvaart en onze culturele rijkdom zijn te danken aan onze wil en bereidheid om samen te werken en samen te leven met andere landen en culturen. Dat wil niet zeggen dat het altijd gemakkelijk is. Wij zien de angst voor de bureaucratie van Brussel en wij zien het gevoel van verlies van eigen identiteit en autonomie, de angst voor het verlies van banen en voor dat andere onbekende en onbegrepen geloof, of voor die andere onbekende en onbegrepen gewoonten. In Horst en America zitten de Polen met zijn allen aan

de Maas; de Maas is sinds kort langs de kant weer bevolkt. Het wegnemen van die angst moet ook een van de pijlers van ons beleid zijn.

De andere pijler is het besef dat wij het niet alleen kunnen. Vrede en veiligheid in onze tijd en wereld zijn geen lokale vraagstukken meer. Het openen van de markt brengt ons welvaart, het milieu trekt zich niets aan van grenzen die door mensen zijn bedacht. In dit verband willen de leden van mijn fractie de regering nog eens herinneren aan de millenniumdoelstelling: halvering van de armoede in de wereld in 2015. Ik zal het kabinet niet uitleggen hoe belangrijk die doelstelling is, dat weet het zelf wel, maar ik vraag wel naar de voortgang. Slaagt de regering erin om er een breed project van te maken? Komt de samenwerking tussen Economische Zaken, Ontwikkelingssamenwerking, Onderwijs en Landbouw, om er maar eens een paar te noemen, met het oog op deze doelstelling ook echt van de grond?

Mevrouw de voorzitter. Een duurzame wereldvrede, iets waar wij allemaal van dromen en waaraan wij ook een bijdrage kunnen leveren. In dit verband vragen de leden van mijn fractie niet voor de eerste keer aandacht voor de situatie in het Midden Oosten. Wij vinden die aandacht namelijk onvoldoende. Veel spanningen in onze wereld, ook in ons land, vinden een deel van hun oorsprong in de onopgeloste conflicten in deze regio. Daarbij lijkt alle aandacht uit te gaan naar Irak en Iran, maar de uitzichtloze situatie, het uitzichtloze conflict tussen de Palestijnen en Israël is even reëel. Sterker nog, misschien ligt juist in dat conflict de bron van voortdurende haat en geweld elders. De ongelijkheid van en het krachtsverschil tussen de partijen in het conflict sluit een oplossing zonder interventie van derden uit. Dat gaat gewoon niet gebeuren. Wij vragen de regering om een actievere opstelling, zowel in het bilaterale verkeer met Israël als in het verband van de Europese Unie. Dat mag zich niet beperken tot lovenswaardige initiatieven van de minister voor Ontwikkelingssamenwerking. Dat vraagt ook een actief optreden van de minister van Buitenlandse Zaken en van de regering als geheel. Waarom is er kritiek op Kamerleden die met Hamasvertegenwoordigers in gesprek gaan? Waarom hebben wij ons schijnbaar moeiteloos aangesloten bij de boycot van Hamas? Is dat nu werkelijk zo vanzelfsprekend? Kun je met je vijanden vrede sluiten zonder met hen te praten? Misschien kan de regering dan uitleggen hoe dat werkt? Wij denken zelf namelijk: zonder gesprek geen toenadering en zonder gesprek verharding.

Wij wachten de reactie van de regering met vertrouwen af.

De heer **Kox** (SP): De heer Noten zei dat hij het zo op prijs stelde dat er eerlijk advies gegeven werd over de keizer en zijn kleren. Ik heb zijn betoog gehoord. U hebt de hypotheekrente uitgetrokken, mijnheer Noten, u hebt de topinkomens uitgetrokken, u hebt het Irakonderzoek uitgetrokken, u hebt het referendum over Europa uitgetrokken, hoe vindt u uzelf er nu bijstaan als

keizer van de Partij van de Arbeid? Wordt het niet koud, kil en een beetje bloot?

De heer **Noten** (PvdA): Nee.

De heer **Kox** (SP): U vond die dingen niet allemaal zo belangrijk, geen wezenlijke kledingstukken voor de Partij van de Arbeid waarmee u de verkiezingen bent ingegaan?

De heer **Noten** (PvdA): U stelt een andere vraag. Ik heb als partijlid ingestemd met regeringsdeelname. Ik heb dat gedaan op basis van een regeerakkoord dat door de coalitiepartijen is gesloten en dat op een aantal punten afwijkt van ons verkiezingsprogramma. Op dat moment heb ik mij moeten realiseren dat voor de wijze waarop wij ons in de debatten opstellen het regeerakkoord leidend is, niet meer het verkiezingsprogramma. Ik heb toen het besluit genomen dat ik vanaf dat moment beoordeel hoe deze regering het regeerakkoord ook daadwerkelijk uitvoert. Dat is nu mijn uitgangspunt. Dat bepaalt of ik wel of niet de kleren aan heb. Ik heb die discussie toentertijd met mijn partij gevoerd als onderdeel van die partij. Het congres heeft een uitspraak gedaan en dat is mijn vertrekpunt.

De heer **Kox** (SP): Als de heer Noten nu ook nog het ontslagrecht moet uittrekken, vindt hij dan nog steeds dat hij er keurig gekleed bijstaat?

De heer **Noten** (PvdA): Laat ik het volgende zeggen. Het debat over het ontslagrecht ligt op dit moment aan de overkant. Ik hoop van harte dat het daar blijft. Het is ook veel te vroeg als ik nu een positie inneem. De uitspraken van met name Mariëtte Hamer op dit punt hebben mijn instemming. Die zijn ook bekend bij het kabinet.

*N

De heer **Thissen** (GroenLinks): Mevrouw de voorzitter. Mijn fractie heeft van te voren geen schriftelijke tekst aangeleverd. Sinds mijn aantreden in deze Kamer doe ik daar niet aan mee. Het levert te vaak voorgekookte en in hun resultaat voorspelbare debatten op. Een of meer dagen te voren de teksten schriftelijk aanleveren aan de verantwoordelijke bewindspersoon of aan zijn of haar adviseurs waardoor deze zich kan laten voorzien van geprefabriceerde schriftelijke antwoorden die dan vervolgens in het debat kunnen worden voorgelezen, heeft niet onze voorkeur. Het zijn vaak debatten waar de ziel, de verrassing en het vuur uit zijn. Als onze parlementaire democratie verwordt tot het uitwisselen van teksten op papier, kan het net zo goed digitaal worden afgedaan, in alle rust thuis lezend: de introductie van de hangmatdemocratie!

Wij hebben andere opvattingen over het debat in de vergaderzalen van onze parlementen: fris van de lever de ontmoeting tussen volksvertegenwoordigers en leden van het kabinet, die vanuit eigen kwaliteit en expertise improviserend en alert reagerend met elkaar in

debat kunnen. Ik realiseer mij overigens dat wij enig risico lopen dat onze opmerkingen, thema's en vragen onbeantwoord blijven. Gezien de inmiddels ruime ervaring van de minister-president lijkt ons dit slechts een hypothetische kwestie.

Mevrouw de voorzitter. Onze bijdrage aan het debat over de algemene politieke beschouwingen staat in het teken van de zoektocht naar de wederkerigheid tussen overheid en burger, tussen burger en zijn inzet voor de civil society en de zoektocht naar de kwaliteit van en in het publieke domein.

Wat mag de overheid van de burger verwachten? Eigen verantwoordelijkheid, participatie, zelfredzaamheid en medeproducent zijn van samenleven. Dat is in wet- en regelgeving snel opgeschreven. Daarin doet de overheid een beroep op de burgers. Wij krijgen echter vaak het idee dat het dan om andere mensen gaat. Maar burgers zijn niet de anderen, dat zijn ook wij. Via dezelfde wetten, regels en beleid doet de overheid niet alleen een beroep op onbepaalde "hullie en zullie", maar evengoed op mij, op u, op jullie, op ons. De burgers dat zijn wij ook: hier in deze Kamer, leden van de Staten-Generaal en u tegenover mij, leden van de regering.

Elk individu moet zijn eigen verantwoordelijkheid nemen voor een levenlang leren, voor zorg, voor werk en inkomen. Voor elke burger wordt de lat van de zelfredzaamheid redelijk hoog gelegd, want de overheid verwacht van haar burgers dat zij uit zichzelf halen wat er aan talent inzet. Bovendien verwacht de overheid dat zij medeproducent zijn van leefbaarheid, van een gezond milieu, een sociaal samenhangende samenleving, een veilige samenleving, een tolerante samenleving en een zorgende samenleving.

Tegen deze achtergrond zet ik de toespraak die de minister-president in Wageningen hield bij de opening van het academische jaar. Onder het thema "Building a future for quality of life" prees hij de excellente vindingen en innovaties van ondernemend Nederland. Hij voelt zich sterk verwant met dit thema. In zijn woorden: het stelt de toekomst centraal en er spreekt ambitie en vernieuwingsdrang uit. De minister-president laakte de zesjesmentaliteit van veel studenten, van de universiteiten, de hogescholen en bedrijven die te weinig aan research en development zouden doen. Ik citeer de minister-president: "Excellentie behoort te worden bevorderd, excellentie in het onderwijs en in het wetenschappelijk onderzoek, anders zou Nederland wel eens zijn excellente concurrerende positie kunnen kwijtraken. Slimmer werken is dus een noodzaak om de uitdagingen van de toekomst het hoofd te kunnen bieden. Zonder innovatie lukt dat niet. Innovatie is een interactief spel met diverse spelers: kennisinstituten, bedrijven, consumenten en de overheid. Versterken van het innovatieve vermogen van Nederland zal voor alle betrokkenen een speerpunt moeten zijn. Innovatie is méér dan wetenschap en hoger onderwijs alleen. Laten wij vooral de belangrijke rol van het beroepsonderwijs niet vergeten en die van

ondernemers. Veel innovatie ontstaat immers in de praktijk."

GroenLinks is het hartgrondig en zeer van harte eens met deze passages uit de bevrogen speech van de minister-president. Ons viel echter op dat hij het niet of slechts zeer sporadisch had over de rol van de overheid, over de mogelijkheden die zijn kabinet zou gaan benutten om de condities en het juiste klimaat te scheppen om te gaan excelleren. Hij beantwoordde wel de vraag wat de overheid van de burger, de student, de onderzoeker, de professor, de ondernemer en de koopman mag verwachten, maar niet wat de burger van zijn overheid mag verwachten. En hiertoe nodig ik hem vandaag uit. Ik herhaal overigens dat u en ik ook de burgers zijn. Uw appel om te excelleren, is misschien juist en vooral een appel aan uzelf, mijnheer de minister-president, en aan ons als volksvertegenwoordigers. Immers, de kwaliteit en de variëteit van het publieke domein, van zo onschatbare betekenis voor de ontplooiingsmogelijkheden van alle burgers, is van uw en onze ambities en engagement afhankelijk. Hoe schrijnend hebben opeenvolgende kabinetten, aangetast door het liberale marktdenken, sinds het laatste decennium van de vorige eeuw genoeg genomen met de zesjesmentaliteit van zichzelf, waardoor een betreurenswaardige schraalheid in het publieke domein ontstaan is. In de jaren negentig heeft het budgetdenken definitief postgevat in het kabinetsbeleid en heeft de regering afscheid genomen van het rentmeesterschap en het formuleren van aansprekende, sociale, rechtvaardige, emancipatoire, educatieve, solidaire en ecologische ambities. Deze ambities hadden dominant moeten zijn bij het bepalen van de hoogte van de noodzakelijke budgetten, maar er blijft sprake van een Nederlandse kruideniersmentaliteit: Hoeveel kilo ambities kunnen wij kopen met onze taakstellende budgetten? En nooit hoor je: "Het is iets meer, mag dat?"

Wat mogen de burgers van de overheid verwachten? Dat zij meer, veel meer ambitie toont voor het onderwijs. Nu scoort het kabinet nog geen 6- voor dit vak. Er moet een aanvalsplan worden gemaakt om het niveau van het hele onderwijs in al zijn soorten op te krikken. Niet alleen kennis, ook vakmanschap en het ambacht onderwijzen, perspectief voor elk jong talent, onderwijs als investering in elke mens. Het onderwijs moet niet langer als een kostenpost gezien worden, het moet weer van ons worden, wij moeten er weer over gaan, zonder bedilzucht, in vrijheid. Wij moeten de governance weer naar ons toetrekken.

Moet de overheid jongeren af en toe niet wat uitleggen? Te veel jonge mensen doen het niet goed op school, zij verlaten de school zonder diploma, zij gaan rondhangen, zij tarten de politie, zij drinken te veel en beginnen daar te jong mee, zij blowen te veel en beginnen ook daarmee te jong. Hun gedrag en al hun kwalen moeten worden vastgelegd in kinddossiers. De VVD-fractie vindt dit bevoogdend, wij vinden het problematisch in verband met de privacy. Bovendien zullen de kinddossiers, zo is te vrezen, als een hete

aardappel worden doorgeschoven van de ene hulpverlener naar de andere. Daar zullen de Centra voor Jeugd en Gezin als instrument of als toegangspoort voor de huidige veelheid aan instellingen niets aan veranderen als die veelheid blijft bestaan. Het gaat om drive en gevoel voor urgentie.

Wij laten zoveel kansen liggen, terwijl wij op de scholen elk kind tussen vier en zestien jaar zo'n dag of vijf per week zien. Als je als jongere niet stevig in de schoenen stond, zou je het hoofd allang in de schoot hebben gelegd. Er wordt vooral naar de uitvallers gewezen, nauwelijks naar het onderwijs dat de uitval veroorzaakt. Scholen mogen al jarenlang ongestraft hun leerlingen het afgesproken minimumaantal lesuren onthouden. Leerlingen moeten het steeds meer doen met onbevoegde of laagopgeleide docenten. Wie legt jongeren uit waarom scholen hun ongestraft waardevolle lesuren mogen onthouden en waarom de overheid hun de beste docenten onthoudt? En dan krijgen wij van de minister-president te horen dat leerlingen moeten afrekenen met de zesjesmentaliteit. Wij hebben zoveel kennis en ervaring, wij hebben zoveel talent en creativiteit, aldus diezelfde minister-president in zijn toespraak in Wageningen.

Op het terrein van de infrastructuur scoort het kabinet een verkeerde voldoende: wel meer en steeds breder wordend asfalt, maar geen haast met het invoeren van rekeningrijden. Miljoenen burgers zien dagelijks in het landschap ongebruikte miljardenlijnen liggen die dwars door Nederland lopen: de Betuwelijn en de hsl. Zij horen de goederenwagons over de oude sporen langs hun huis in het centrum van grote steden denderen of zij zitten in een trein die op het bestaande spoor achter een goederentrein aansjokt. Dit gebeurt mij ten minste twee keer per dag. Wanneer legt de regering verantwoording af voor de miljarden, geïnvesteerd in spoorlijnen die niet gebruikt worden, soms al wat roestig en overwoekerd, die wellicht nog kunnen dienen als rijksmonument, kenmerkend voor de vroege 21ste eeuw? Leg uw ambitie in investeren in hoogwaardig openbaar vervoer, in meer spoorcapaciteit, in meer --werkende -- lightrailverbindingen tussen en in steden.

Wij scoren met z'n allen een zesje of nog minder met goed luisteren naar adviezen van uitvoerende professionals. Dit geldt op een flink aantal terreinen van overheidsdienstverlening, met als meest schrijnende voorbeeld dat half Nederland -- bedrijfsleven, overheidsdiensten en burgers -- inmiddels een brief van de Belastingdienst gekregen heeft waarin staat dat deze dienst eigenlijk niet meer weet of men aangifte heeft gedaan. Er wordt doodleuk gevraagd om al het werk opnieuw te doen en alle daarmee gepaard gaande kosten en inspanningen voor eigen rekening te nemen. Moet de overheid haar burgers af en toe niet eens iets uitleggen? Drie ministers uit het vorige kabinet hebben de Belastingdienst met drie majeure nieuwe taken opgezadeld. Huursubsidie werd huurtoeslag en de marktconforme zorgpremies, die wij allemaal moesten gaan voelen, werden voor 5 miljoen

Nederlanders via de Belastingdienst gecompenseerd met een zorgtoeslag. Dit moest allemaal per 1 januari 2006 ingevoerd worden, bij welke termijn iedereen, ook het parlement, de grootst mogelijke vraagtekens zette. En als derde noem ik de majeure operatie van de polisadministratie, Walvis, bij UWV en Belastingdienst. Deze opeenstapeling van ingrepen die hun weerga niet kennen, heeft de Belastingdienst van een tamelijk gerenommeerde, goed lopende overheidsdienst bijna tot een wrak gemaakt. Willen de oud-bewindslieden Hoogervorst, Dekker, Wijn en De Geus de burgers en zeker ook de arme medewerkers van de Belastingdienst nog eens uitleggen waarom hun bravoure moest prevaleren boven een verstandige afstemming van het een op het ander aan de grote tafel in de Trêveszaal en gespreide invoering van dergelijke verstrekkende maatregelen? Wil de minister-president nu eindelijk eens hardop zeggen dat er meer met een luisterend oor en met veel meer waardering zal worden omgegaan met de eigen dienstverleners van de overheid? Immers, zij moeten werken met vaak te snel ingevoerde wetten en beleidsregels. Als dit verkeerd gaat, hebben burgers er last van, evenals de eigen overheidsprofessionals.

Moet de overheid haar burgers af en toe niet wat uitleggen? Elke burger wordt gestimuleerd tot verantwoordelijk gedrag en zelfredzaamheid. De regering maakt zich terecht grote zorgen over het toenemende aantal huishoudens met grote schulden. Gelukkig is 94% van de Nederlanders zeer risicomijdend als het om een cruciale voorziening als de zorgverzekering gaat. Dit deel van de bevolking is van harte bereid, per maand een paar euro meer te betalen in ruil voor geen eigen risico en een vergoeding van kosten die niet via de basisverzekering gedekt worden. Deze burgers scoren dus een heel hoog punt, maar de regering gaat met haar beleid deze excellentie te lijf. Kan minister Klink deze verstandige Nederlanders uitleggen waarom hij iedereen nu met een verplicht eigen risico tot risicovol gedrag wil dwingen?

Voor de inzet voor Europa zal het kabinet zichzelf wel een ruime voldoende geven. Kwaliteit in Europa, Nederland heeft zich hard gemaakt voor het schrappen van symbolische kwesties, zoals de vlag en het volkslied. Overigens was ik een week later bij de opening van "De oaje Limburger", het Oud Limburgsch Schuttersfeest in Nederweert. Volgens de traditie worden daar volksliederen gespeeld, zoals het Wilhelmus en het Limburgs volkslied. En als de gemeente waar het feest plaatsvindt, een volkslied heeft, wordt dat ook nog gespeeld. Maar dit jaar, zo kort na de Europese top, werd tot grote hilariteit van het grote aantal CDA'ers die hierop afgekomen waren -- het is in Limburg een soort gezinsdag -- eerst de Europese hymne gespeeld en ging eerst de Europese vlag in top. Daarna volgden pas het Wilhelmus en de Nederlandse driekleur. De ogen vielen uit de kassen bij de CDA'ers.

Maar goed, het kabinet heeft geen ambities getoond als het gaat om de kwaliteit en de effectiviteit van Europa. Ik sluit mij zeer van harte

aan bij de hartstochtelijke woorden die mijn collega Han Noten heeft gesproken over een beter gedefinieerde rol, een meer proactieve, zelfbewustere rol van Nederland in Europa en in de buitenlandse politiek. De klimaatconferentie in het afgelopen voorjaar leverde weliswaar afspraken over reductie van de uitstoot van CO₂ op, maar er is in het nieuwe verdrag weinig terug te vinden over manieren om elkaar hieraan te houden. Als wij het belangrijk vinden dat de Europese Unie haar verantwoordelijkheid neemt voor het beperken van de schade van de klimaatverandering, waarom heeft de regering zich er dan niet voor ingezet om in Europees verband de naleving van politieke afspraken te garanderen? Een gemiste kans om Europa als schoolvoorbeeld te laten dienen op het internationale speelveld. Ook hierin zien wij tot onze spijt een zesjesmentaliteit.

Moet de overheid haar burgers af en toe niet iets uitleggen? Hoe beoordeelt de regering zelf de kwaliteit van de rechtsstaat? Hier behoort toch bij dat burgers adequaat worden beschermd tegen een al te actieve en bemoeizuchtige overheid? Verschillende onderzoeken tonen aan dat de balans van privacy en veiligheid zoekraakt. De minister van BZK neemt zo'n conclusie slechts voor kennisgeving aan. Onder het mom van 9/11, de terreurdreiging en de moord op Van Gogh zijn de bevoegdheden van de Staat en van verschillende diensten in dit land zo vergaand uitgebreid, hebben burgers al zoveel privacy opgegeven en zijn wij in de afgelopen jaren zozeer overspoeld met nieuwe wetgeving op Europees en nationaal niveau dat de mogelijkheden om persoonsgegevens op te vragen, uit te wisselen en te bewaren buitensporig zijn verruimd. Er is nauwelijks meer zicht op het totaal en op de samenhang, waardoor een zorgvuldig gebruik met behoud van de proportionaliteit nauwelijks nog te bewaken is. Als het om veiligheid gaat, lijkt elk bezwaar op grond van een beroep op de privacy daaraan automatisch ondergeschikt, maar is dat de manier om de rechtsstaat te bewaken als wij zo'n belangrijk principe van de rechtsstaat dreigen op te offeren? Het College bescherming persoonsgegevens roept vandaag op tot een publieke discussie over de balans tussen veiligheid en privacy. Wat is de opvatting van de regering? Deelt zij de genoemde redenen tot zorg hierover? Wat gaat de regering doen om het recht op persoonlijke levenssfeer duurzaam te beschermen, ook met het gevoerde veiligheidsbeleid? Wie beschermt de burger nog als de kafkaëske wereld die wij aan het bouwen zijn en waarin het vertrouwen in de technologie hoogtij viert, tot persoonlijke rampen leidt? Kan de minister-president uitleggen dat het grote inleveren van privacy nog in verhouding staat tot wat wij ermee proberen te voorkomen?

Tot slot wil ik iets zeggen over de kwaliteit van de integratie en de inburgering. Die kreeg gisteren in de Migrant Integration Policy Index een ruime voldoende. Echter, als je goed oplet, is er een aantal zorgpunten. Dankzij de nieuwe Wet inburgering stellen wij hogere eisen aan, soms reeds lang, in ons land verblijvende allochtonen. Bovendien frustreren de inburgeringseisen die in

het buitenland worden gesteld allochtonen in de uitoefening van hun recht op gezinshereniging. Deze coalitie, die hecht aan gezinseenheid, zorgt ervoor dat familieleden jarenlang gescheiden van elkaar moeten leven. En waarom? Ten gunste van de integratie? Onderzoek toont aan dat hoe eerder gezinshereniging kan plaatsvinden, hoe beter dat is voor de integratie. Zorg nu eens voor een sluitend, intensief en op maat gesneden integratieprogramma voor nieuwkomers en zorg ervoor dat zij dat kunnen volgen zodra zij binnenkomen. Dan hoeven wij niet langer het toelatingsbeleid te vervuilen met dit soort eisen. Met een goed, excellent inburgeringsprogramma kunnen wij de Wet inburgering buitenland intrekken.

Het is hoe dan ook merkwaardig dat de vorige minister voor integratie het imago van krachtadigheid en aanpakken tot op heden zeer hoog kan houden, terwijl de inburgering in ons land tot chaos is geworden en gesmoord is in het rulle zand van bureaucratie en onuitvoerbaarheid. Vreemd toch dat in zo'n land ruim 620.000 mensen geloven in de nieuwe kleren van de keizer en dat de kroon op de inburgering, Maxima, zo onder vuur komt te liggen met haar behartigenswaardige oproepen en haar behartigenswaardige speech. Prijst de prinses om haar moed en om het feit dat zij investeert in respect en begrip voor verscheidenheid van alle burgers én van de nieuwkomers. Het wordt echt weer eens tijd om ruim voldoende te scoren met het vak inburgeren. Wij zijn verheugd met de nieuwe inzet aan de hand van het deltaplan inburgering.

Mevrouw de voorzitter. De discussie over de vraag of dit kabinet nu links of rechts is, of het een tweede kabinet-Den Uyl of een eerste kabinet-Marijnissen is dan wel de voorloper van het eerste kabinet-Bos is aan de overzijde genoeg gevoerd. De fractie van GroenLinks mengt zich niet in het etikettendeбат. Wij roepen de leden van dit kabinet op om na jaren weer eens een kabinet te zijn dat aan rentmeesterschap doet en dat investeert in de publieke zaak, dat sociale, solidaire, rechtvaardige, ecologische en educatieve ambities formuleert, en dat daarvoor financiële dekking zoekt. Reken af met uw eigen zesjesmentaliteit en excelleer als conditio sine qua non voor het excelleren van burgers in ons land, daarmee de vraag beantwoordend wat burgers van de overheid mogen verwachten.

De voorzitter: Ik wijs erop dat de overschrijding van de spreektijd in eerste termijn wordt afgetrokken van de spreektijd in tweede termijn. De maxima worden dus gehandhaafd. Ik geef het woord aan de heer Schuurman.

**

*N

De heer **Schuurman** (ChristenUnie): Mevrouw de voorzitter. Gelet op uw laatste opmerking verwacht u blijkbaar van mij een langdurig betoog.

De troonrede staat voor een uitdagend en ambitieus en zeer positief getoonzet beleid. Daarbij wordt het doorgesloten individualiseringsproces

verlaten en wordt gekozen voor het gemeenschappelijke, voor het samen doen. De liberaliseringspolitiek wordt ingeruild voor meer sociaal gericht beleid, voor versterking van sociale samenhang. Samen werken, samen leven! Met die richting stemmen wij van harte in. Overigens is het nog niet zo eenvoudig om na de hervormingsgolf met veel invloed van het liberalisme een nieuwe verhouding te vinden tussen Staat en samenleving. Vanouds hebben wij altijd het beginsel van de soevereiniteit in eigen kring verdedigd. Daarvoor staan wij nog, maar niet te ontkennen valt dat door geestelijke en maatschappelijke ontwikkelingen verschillende "kringen" sterk zijn veranderd, waardoor de toepassing van dat beginsel geactualiseerd moet worden. Dat geldt bijvoorbeeld voor de sterk veranderde positie van het gezin, maar ook -- om nog een voorbeeld te noemen -- voor besturen van scholen, die nu veelal niet direct aanspreekbaar zijn. Het maatschappelijk middenveld is sterk in beweging. Er moet gezocht worden naar nieuwe vormen van wederkerigheid tussen de taken van de overheid en die van de samenleving, om het "samen" of de "gezamenlijkheid" inhoud te geven. De minister-president zal daarover zeker zijn gedachten willen uiten. Wij zijn er benieuwd naar.

Onze tijd kenmerkt zich door complexiteit en dynamiek en is daardoor voor velen moeilijk te overzien. Het is funest als politieke woordvoerders zich juist dan door simplismen laten leiden. Meestal betekent dit dat men aan het verleden wil vasthouden, terwijl de toekomst wenkt. In een dynamische tijd als de onze moeten wij oude maatschappelijke zekerheden loslaten en op tijd de wissels verzetten. Dat was onzes inziens ook de bedoeling van de hervormingen van vorige kabinetten. Daartegen hadden wij als zodanig geen bezwaar. Onze kritiek richtte zich toen vooral op onvoldoende sociale inbedding. Wij pleiten er ook voor om het ontslagrecht te moderniseren. De globalisering, de ontwikkeling van nieuwe technologieën en de toenemende vergrijzing stellen nieuwe eisen. Maar de omslag van baanzekerheid naar werkzekerheid in een dynamische maatschappij vereist wel sociale voorwaarden, voor verschillende categorieën zorgvuldige overgangstrajecten, zeker voor laaggeschoolde ouderen, enzovoorts. Deze voorwaarden moet de politiek stellen.

Een toekomstgericht en veerkrachtig beleid moet de beschikking hebben over voldoende middelen. Dat het kabinet geen cadeautjes uitdeelt nu het economisch beter gaat, geeft blijk van het verstaan van de Jozefeconomie: in vette jaren sparen voor de magere, die onherroepelijk zullen komen. Die les werd eerder vergeten. Wat ons betreft zouden nog wel wat meer maatregelen genomen kunnen worden om in alle maatschappelijke behoeften van onderwijs, zorg en veiligheid en innovatief ondernemen beter te kunnen voorzien. Wij stemmen in met belastingverzwaring van hogere inkomens. Onzes inziens zou daar wel een schepje bovenop mogen, bijvoorbeeld meer belasting voor luxeconsumptie als pleziervaartuigen. Die belasting is er nog steeds

niet, terwijl dat plezier soms een behoorlijke aanslag pleegt op publiek welzijn en maatschappelijk verkeer. Voor de lange termijn zullen wij bovendien naast de genomen maatregelen -- zij het dat het deze kabinetsperiode jammer genoeg niet kan -- toch niet ontkomen aan het geleidelijk aanpakken van de belastingaftrek van hypotheekrente. De ChristenUnie-fractie vindt het bovendien jammer dat met het oog op duurzaamheid van het huishoudboekje van de Staat en de komende vergrijzing, het kabinet niet de moed heeft gehad om geringe en geleidelijke verhoging van de pensioengerechtigde leeftijd met wijsheid te overwegen. De voorgenomen fiscalisering van de AOW heeft zoveel voeten in de aarde, dat wij dat nog niet direct gerealiseerd zien. Graag krijgen wij hierop een reactie van de minister-president.

Wat vindt het kabinet van het voorstel van CDA'er Bovenberg om ter bestudering van de relaties tussen de vastgeroeste woningmarkt, het betaalbaar houden van de vergrijzing, het gezinsbeleid -- ik denk aan een goede balans in de verhouding van arbeid en zorg -- en het beter benutten van talent op de arbeidsmarkt op te dragen aan een in te stellen staatscommissie die op de genoemde gebieden met plannen voor volgende kabinetten komt? Deze politieke moed zal lonen en het populisme de wind uit de zeilen nemen. Graag krijg ik ook hierop een reactie van de minister-president.

Om de duurzaamheid van de economische ontwikkeling enigszins te garanderen, hebben wij de laatste tijd een adequaat optreden tegen de overheersende financiële wereldmachten gemist. Het is maatschappelijk van groot belang om permanente dreigingen goed te onderkennen. De kredietcrisis werd tot onze verbazing door zowel nationale als internationale toezichthouders verontschuldigd met het niet meer kunnen doorzien van aangeboden financiële producten. Ik denk dan dat die toezichthouders op grond van hun verantwoordelijkheid die producten nooit hadden mogen toelaten. Ik zou de minister-president met klem willen vragen om met het oog op nieuwe bedreigingen, zowel nationaal, Europees als wereldwijd, hiervoor actie te ondernemen. Kunnen wij daarop rekenen?

De heer **Kox** (SP): Professor Schuurman val je natuurlijk niet in de rede. Hij valt ook onder de monumentenzorg, op een bepaald gebied. Dat bedoel ik als een compliment. Ik wilde hem namelijk complimenteren met zijn interessante en kritisch getoonzette betoog. Na de hypotheekrenteaftrek en de Bos-belasting levert hij nu ook nog kritiek op het adequaat optreden van de regering op het gebied van de financiën. De ChristenUnie is per slot van rekening ook een beetje regeringspartij. Wat vindt de heer Schuurman ervan dat deze regering heeft ingestemd met de verkoop van een groot gedeelte van onze financiële infrastructuur aan de hoogstbiedende, zonder daar verder eisen aan te stellen? Nu nemen België, Schotland en Spanje een groot deel van onze financiële infrastructuur over.

Moet hij niet ook op dat punt wat explicieter zijn tegen de regering? In de regering klonk het: geen misplaatst oranjegevoel, wij moeten trots zijn, het bewijst hoe goed dat wij zijn, enz.

De heer **Schuurman** (ChristenUnie): De heer Kox raakt mij op mijn meest kwetsbare punt. Ik heb de indruk dat ik op financieel gebied een leek ben. Gedurende de 24 jaar dat ik in deze Kamer zit -- vandaar de zorg om het monument -- heb ik bijna alle portefeuilles behartigd, behalve die van financiën. Daar waren wel redenen voor, dus ik had al heel wat moed verzameld om de opmerking te maken die de heer Kox reden gaf voor deze interruptie. Het heeft misschien een voordeel, gezien zijn instemming met het verhaal. Als leek kun je er misschien wat meer onbevangen naar kijken. Dat heb ik ook gedaan bij de ontwikkeling van de zaak waarover de heer Kox spreekt. Ik heb altijd erg goed geluisterd naar de vertegenwoordigers van de ABN, die zeiden dat het goed ging. Zij verdienden miljarden, maar zij maakten de fout om de topman te laten beloven dat er meer winst moest worden gemaakt. Als ik het goed zie, is dat de reden waarom de ABN nu wordt verkocht. Als leek vraag ik mij af of mijnheer Rijkman Groenink niet had moeten worden weggestuurd; hij had zeker geen premie moeten hebben. Ik vind dat commissarissen misschien wel veel te laat zijn opgetreden toen de belofte werd gedaan om nog meer winst te maken terwijl de winst al zo groot is. Het gevolg is dat wij nu een prachtige bank moeten verkopen.

De heer Kox kan wellicht oplossingen suggereren die ik vrij snel zal beamen, maar dan ben ik weer zeer kwetsbaar. Daarom denk ik dat het goed is om te constateren dat het erop lijkt dat financiële machten al lange tijd buiten elke politieke controle vallen en dat het hoog tijd wordt om daar iets aan te doen, juist vanwege de globalisering. Als ik lees hoe het flitskapitaal de ene dag aan de ene kant van de wereld zit en de andere dag aan de andere kant van de wereld, dan denk ik dat dit niet goed kan komen met een goed internationaal rechtsbestel en een rechtvaardig beleid. Er zal iets moeten gebeuren. Het lijkt erop dat wij te maken hebben met een autonoom proces waarop de politiek geen greep heeft. Het voorbeeld dat de heer Kox geeft, zou ik aan mijn voorbeeld willen toevoegen; beide wil ik aan de minister-president voorleggen. Deelt de minister-president net als wij de zorg dat de financiële machten buiten alle politieke controle dreigen te komen?

Voorzitter. Onze samenleving verandert snel. In allerlei opzichten geeft dat spanningen, soms zelfs grote spanningen. Die worden nogal eens versterkt doordat aan de reactie van woordvoerende politici geen of onvoldoende maatschappelijke analyse ten grondslag ligt. Mijns inziens dringt de ernst van de maatschappelijke situatie te weinig door. Zowel in het regeerakkoord als in het beleidsprogramma van het nieuwe kabinet wordt gezegd dat er een handvest verantwoordelijk burgerschap moet komen. Terecht, het is hard nodig dat er een soort evenwichtsherstel komt tussen luid verkondigde

rechten en nauwelijks genoemde plichten. Alleen rechten, zónder plichten, zullen uiteindelijk een verkeerde maatschappelijke uitwerking hebben. Het individualiseringsproces werkt eraan mee dat men eenzijdig van alleen burgerrechten spreekt, zonder nog te beseffen dat er burgerplichten tegenover staan. Dat vrijheid gebonden is aan verantwoordelijkheid wordt te weinig beseft. Het wordt steeds duidelijker dat de vrijheidsrechten misbruikt kunnen worden. Bovendien is onze cultuur multicultureel geworden. Met alleen een beroep op rechten worden dreigende conflicten niet voorkomen; zij kunnen er zelfs door worden opgeroepen. Plichten voor allen, zoals ook rechten voor allen, kunnen de maatschappelijke spanningen doen afnemen. Het normen- en waardendebat kan daarmee een breed gedragen, concrete politieke vertaling krijgen en de dienstbare overheid krijgt haar onmisbare tegenhanger in een dienstbare samenleving.

De introductie van zo'n handvest zal overigens niet vanzelf gaan. De libertijnse invloeden in onze maatschappij zijn sterk. Ik voorspel dat er van die kant gesproken zal worden over "betutteling". Men zal niet nalaten er karikaturen van te maken. De discussie zal nog moeten beginnen. Ik vermoed overigens dat de burger, de kiezer, er over het algemeen meer begrip voor zal hebben. Het is niet uit te sluiten dat ook sommige moslimgroepen zoals de salafisten zich zullen verzetten omdat aanvaarding van burgerplichten door hen als aantasting van hun positie kan worden opgevat. Ons inziens is de invoering van burgerplichten de enige, overigens schrale mogelijkheid om weer meer maatschappelijke samenhang te krijgen. Te weinig merk ik dat het kabinet zich daarvoor echt inzet. Hoe kunnen wij daarbij het maatschappelijk debat bevorderen? Naar onze mening moet dat ook in Europees verband worden geëntameerd. Graag hoor ik een reactie van de minister-president.

Het islamdebat is in Nederland moeilijk te voeren. Oneliners, angst en emotie overheersen. Het betekent groeiende polarisatie. In bijna alle uitspraken, van welke kant zij ook worden gedaan, zit wel iets, maar een comprehensive approach ontbreekt. Wij vinden de situatie ernstig. Dat mogen wij niet op z'n beloop laten. Welke stappen onderneemt het kabinet om het debat in goede banen te leiden en te houden?

Het lijkt er nu op dat de bureaucrativering eindelijk drastisch wordt aangepakt. Inderdaad heeft de verzorgingsstaat een oerwoud van regels gecreëerd. Ook op dit punt wil ik het kabinet aanmoedigen de strijd ertegen door te zetten. Het gevaar is alleen dat het afschaffen van regels weer nieuwe regels scheidt en dat na het afstoten van ambtenaren anderen via adviesbureaus weer worden binnengehaald. In dit verband hebben wij twee vragen. 1. Wanneer en hoe wordt de balans van de "ontbureaucrativering" opgemaakt? 2. Hoe wordt voorkomen dat grote groepen ambtenaren, vechtend voor hun eigen belang, werkzame tegenstanders van dit beleid worden? Inzicht in de noodzaak van de strijd tegen de bureaucrativering maakt er nog geen eind aan. Vooral in de

gezondheidszorg is het nodig dat iets aan het bestuurlijk geweld wordt gedaan, zoals oud staatssecretaris Volksgezondheid Hans Simons recentelijk zei. Bureaucratische belemmeringen en administratievelastendruk moeten stevig worden aangepakt. Dat alles staat het primaire proces in de zorg, namelijk de relatie arts-patiënt, behoorlijk in de weg in plaats van dat het dit proces verbetert. In de onderwijswereld is het niet anders. Het nieuwe jeugd- en gezinsbeleid juichen we toe, maar dat mag niet vastlopen in een groeiende bureaucratie. Voor ons moet zelfs voor het slagen van dat beleid een terugdringen van bureaucratie in de jeugdzorg een eerste prioriteit zijn. Blijkt dat wel voldoende?

Bovendien moet dat jeugd- en gezinsbeleid te integreren zijn met maatregelen om beter onderwijs te realiseren. Schooluitval is niet langer te tolereren. Verhoging van de kwaliteit van onderwijs op alle niveaus moet een hoge prioriteit hebben. Daarbij is opwaardering van onderwijsgegenden en versterking van hun gezag hoogst noodzakelijk. Welke consequenties verbindt het kabinet in dit verband aan het rapport van Rinnooy Kan? Voorts zouden wij graag zien dat ter voorkoming van nog meer misstanden in de jeugdzorg aandacht wordt gegeven aan voorwaarden voor voldoende zorg binnen de gezinnen.

Als we over eigen grenzen kijken, komt allereerst Europa in het vizier. Europa is nodig voor vrede, welvaart, beschaving, sociale stabiliteit en onderling vertrouwen. Wij zijn blij dat er na afwijzing van de Europese grondwet nu een verdrag ligt dat aanvaardbaar is. Wel moet voortdurend duidelijk blijken dat Europees beleid nooit mag worden geïntroduceerd als nationaal beleid in alle opzichten voldoet. Hebben wij voldoende instrumenten om daarvoor blijvend garant te staan?

Het sociale en rechtvaardige gezicht moet wat ons betreft nog meer aandacht krijgen als het om internationale vraagstukken gaat, zoals ontwikkelingssamenwerking, bestrijding van wereldwijde milieuproblemen en bevordering van duurzaamheid in het globaliseringsproces. Door alle aandacht voor onze eigen problemen, waarvan wij er veel als luxeproblemen kunnen zien, althans vele ervan, vergeten wij in onze politieke en maatschappelijke debatten meer en meer de wereldproblemen, terwijl aandacht daarvoor ons zou leren op een andere manier naar onszelf te kijken.

Laat ik één voorbeeld geven, dat ook gegeven is door een wereldwijd bekende christendemocraat, althans, ik veronderstel dat hij christendemocraat is, maar in elk geval een vooraanstaand christen: "In wereldperspectief komen we tot de ontdekking hoezeer wij volkeren en werelddelen hebben beroofd en geplunderd. Denk aan de volkeren van Afrika. We hebben ze op hun ziel getrapt. Vele kostbare en belangrijke elementen uit hun eigen tradities hadden we tot bloei kunnen brengen. Maar in plaats daarvan hebben wij hun een cynische wereld van onze wetenschappelijk-technische en economische macht

gebracht. We hebben hun moraliteit uit evenwicht gebracht, zodat corruptie en gewetenloze zucht naar macht en winst vanzelfsprekendheden werden." Dit citaat is van de paus. Wat hij zegt betreft niet alleen Afrika. Wij moeten arme landen blijvend steun verlenen en zeer kritisch naar onze westerse levensstijl kijken. Om goede ontwikkelingspolitiek te voeren, is durf nodig. Dat moeten wij allen aanleren. Het zou goed zijn als vanuit ontwikkelingssamenwerking meer getoond wordt dat deze ontwikkelingspolitiek die van de dienstbaarheid is. Wie weet dat overigens nog? Dat betekent vooral dat wij ontwikkelingslanden leren om in economisch opzicht op eigen benen te staan.

De heer **Koffeman** (PvdD): U spreekt over wat wij doen in andere landen. Dat is mij uit het hart gegrepen. U ondersteunt echter het kabinet, dat niets doet aan het feit dat wij een veelvoud van het oppervlak van ons eigen land in derde landen aanwenden om daar veevoer te verbouwen, terwijl daar honger is. Vindt uw fractie dat daartegen opgetreden moet worden of dat daarmee op zijn minst op een andere manier zou moeten worden omgegaan?

De heer **Schuurman** (ChristenUnie): In elk geval is het voor mij duidelijk dat er met betrekking tot de internationale verhoudingen een uitgangspunt ligt voor de beoordeling van welk kabinet dan ook. Dat uitgangspunt is dat het beleid nationaal, Europees en internationaal getoetst behoort te worden aan het bevorderen en dienen van internationale gerechtigheid. Dat is de enige norm. Als de praktijk niet in overeenstemming is met die norm, dan zullen wij bij welk kabinet dan ook pleiten voor het veranderen van de richting in die van recht doen aan mens, natuur, volkeren en culturen.

Wat ons betreft zou bij verlenging van de missie in Uruzgan met meer steun door de NAVO-landen -- van beide gaan wij uit -- de integratie met ontwikkelingssamenwerking nog meer mogen worden gepromoot.

Ter wille van de tijd wil ik mij op enkele punten bij de heer Werner aansluiten. Dat betreft zijn pleidooi om de druk van het defensiebudget af te nemen en om niet in te stemmen met een afslanking of opheffing van adviesraden. Tevens betreft het zijn pleidooi om nu eindelijk eens orde op zaken te stellen in ons Koninkrijk in verband met de herstructurering van Koninkrijkslanden en Koninkrijkseilanden. Dat zou ik van harte willen steunen.

Tot slot: voor het komende jaar willen wij de regering als geheel en elk lid afzonderlijk Gods zegen en wijsheid toebidden.

De vergadering wordt van 14.08 uur tot 14.15 uur geschorst.

*N

De heer **Holdijk** (SGP): Voorzitter. De kostbare 100 dagentour werd afgesloten. Het beleidsprogram en de begroting 2008 zijn gepresenteerd. Wij weten nu waar wij aan toe zijn met dit kabinet.

In een democratie krijgt het volk de overheid die het verdient. Het kabinet is getypeerd als christelijk-socialistisch en door sommigen aangeduid als "het tweede kabinet-Den Uyl". Wat daarvan zij, er is in elk geval sprake van een trendbreuk met vorige kabinetten-Balkenende wat betreft onder andere immigratiebeleid, socialezekerheids- en belastingbeleid. Het gaat om iets meer dan een "accentverschuiving", zoals de minister-president het nieuwe beleid typeerde. Het zal nog moeten blijken of christelijk-socialistisch iets anders is dan christelijk-sociaal, een terminologie waaraan wij overigens niet hechten. Christelijk is sociaal in de zin van bescherming van kwetsbare en onschuldig lijdende mensen.

Het coalitieakkoord staat bol van teksten over sociale cohesie, integratie en solidariteit. De overheid moet er meer voor de mensen zijn en dat kost geld. Het gedrag van burgers moet veranderen: gezonder, klimaat- en milieuvriendelijker en energiezuiniger. Dit kabinet gelooft kennelijk weer in de maakbaarheid, althans de beïnvloedbaarheid, van de samenleving. Middelen ter beïnvloeding zijn er uiteraard maar het is altijd zaak om dan op je hoede te zijn. Niet dat wij moeite hebben met de lastenverzwaring op ongezond en milieuvriendelijk gedrag. Baat het niet, dan schaadt het niet. Het levert de schatkist in elk geval geld op, al blijft het ondoorzichtig waar dat geld uiteindelijk voor besteed wordt en of de te beschermen belangen daarvan profiteren.

Waar wij wél onze bedenkingen bij hebben, is de verdere verstatelijking van de maatschappij in de zin dat de overheid steeds verder in de private sfeer meent te mogen doordringen. Democratie kan gezien worden als een politiek compromis tussen groepen met uiteenlopende wensen en belangen ten aanzien van de manier waarop legitieme politieke beslissingen worden genomen. In deze week na de Week van de democratie moet misschien weer eens opgemerkt worden dat een rechtsstaat een staatsvrije sfeer behoort te kennen, wat de meerderheid ook zegt, een staatsvrije sfeer die meer omvat dan alleen de door de Grondwet gewaardeerde vrijheidsrechten. De vrijheid moet soms in stand gehouden worden door de democratie te beperken. Men zou van een kabinet dat wel "een VU-kabinet" is genoemd, verwachten dat het zich wat sterker rekenschap zou geven van hetgeen de soevereiniteit in eigen kring te betekenen heeft. De bevoegdheid tot gezagsuitoefening in niet-statelijke samenlevingsverbanden, zoals familie en gezin, is een oorspronkelijke bevoegdheid die niet wordt ontleend aan de overheid maar rechtstreeks aan God. Het gaat dus niet om de soevereiniteit van eigen kring maar om de soevereiniteit in eigen kring.

Nu zegt het kabinet naar een kleinere en bovendien betere overheid toe te willen. Het rijksambtenarenapparaat moet worden afgeslankt met 12.000 of 15.000 personen. Gaat het hierbij niet in essentie om een simpele bezuinigingsmaatregel, waarvan de uitkomst overigens ongewis is? Wat is er in het verleden van vergelijkbare voornemens terechtgekomen? Het is

niet nieuw. Wij zijn daar sceptisch over, want weet de overheid eigenlijk zelf wel hoe groot zij is? Bij de politie is dat altijd weer een grote puzzel. Daar komt bij dat inmiddels is meegedeeld dat er geen gedwongen ontslagen zullen vallen. Vervolgens is de vraag hoeveel extra ambtenaren de nieuwe ambities van het kabinet vragen. Hoe dan ook, wij menen in elk geval dat de kaasschaafmethode niet de juiste aanpak zou zijn. Daardoor wordt de werkdruk van de mensen die blijven alleen maar groter. Het is belangrijk om eerst te bepalen welke taken de overheid nog wel en welke zij niet meer wenst uit te voeren en om pas daarna te denken aan schrappen.

In het Nederlandse regeringsbeleid verschoof het accent in de jaren tachtig van het gelijkheidsbeginsel naar het vrijheidsbeginsel, ook al blokkeert de gelijkheidseis ook nu nog nu eens de oplossing van het ene probleem en veroorzaakt het dan weer het andere. Sociaal zijn houdt voor velen in: streven naar gelijkheid, terwijl toch evenzeer recht gedaan behoort te worden aan ongelijkheid en diversiteit. Vrijheid en gelijkheid zijn waarden die met elkaar concurreren. Vrijheid in afhankelijkheid en dus gebondenheid binnen het kader van de rechtvaardigheid staat voor ons voorop. Daarom willen wij zuinig zijn op de democratische rechtsstaat, en staat de zogenoemde sociale rechtsstaat of verzorgingsstaat verder van ons af. Daarom ook ons pleidooi voor die staatsvrije sfeer. Het thema van de verantwoordelijkheid van de burger dat zo kenmerkend was voor de eerdere kabinetten-Balkenende, laten wij niet graag los.

Dit brengt ons op het derde onderdeel van de revolutieus: de broederschap, vertaald als solidariteit. Ook dat is een belangrijke waarde in de samenleving, ook al wordt zij in de politieke praktijk veelal verengd vertaald in materiële en financiële zin. Met een beroep op deze waarden worden in het regeerakkoord én de Miljoenennota lastenverzwaring aan bepaalde inkomenscategorieën opgelegd. Het gaat dus niet om spontane maar om afgedwongen solidariteit. Daar zijn grenzen aan. Mensen leveren thans gedurende hun werkzame leven noodgedwongen meer dan de helft van hun inkomen in bij de overheid. De middenklassen zijn nettobetalers van de sociale zekerheid geworden. Steeds meer inkomensafhankelijke bijdragen enerzijds en recht op voorzieningen anderzijds maken het beeld voortdurend nog schever. De Amerikaan Robert Putnam, voor velen geldend als een autoriteit op dit gebied, kwam langs de weg van onderzoek tot de conclusie dat de bereidheid om sociale lasten op te brengen, afneemt naarmate de mensen die de lasten moeten opbrengen, minder binding ervaren met de mensen die er gebruik van maken. Dat er grenzen zijn, kon wel eens één van de verklaringen vormen waarom jaarlijks meer autochtone Nederlanders het land verlaten en emigreren.

Onze samenleving is een verdeelde samenleving geworden, maar was dat ook in het verleden al, maar anders. Wij zijn onze nationale identiteit blijkbaar kwijtgeraakt. Die identiteit ligt in onze historie, en die historische identiteit heeft consequenties voor de hedendaagse bewoners van

ons land. Identiteit is altijd in ontwikkeling, en wordt doorgegeven via de traditie. Wij hechten aan die nationale identiteit, ook al kunnen wij niet voorzien in welke richting die zich in de toekomst zal ontwikkelen. Dit kabinet lijkt opnieuw het idee van de multiculturaliteit te omarmen, al liet de minister-president zich in het verleden naar ik meen wel eens anders uit. Wij geloven niet in dat idee als een wenselijk en werkbaar ideaal. Culturen mengen niet, zeker niet wanneer religie er de harde kern van vormt. De geschiedenis heeft dat bewezen. Een synthese van culturen is niet te verwachten. Het is daarom ook zinloos de oplossing van de huidige integratieproblematiek in deze richting te zoeken. Voor een sociale integratie is een vermenging van culturen ook helemaal niet noodzakelijk. Ervaringen met vroegere groepen migranten bewijzen dat. Integratie zonder aanpassing of assimilatie is mogelijk gebleken, als men er maar in slaagt onderscheid te maken tussen private en publieke moraliteit; dat is wel een belangrijke voorwaarde.

De maatschappelijke ontwikkeling kenmerkt zich weliswaar door een toenemende verscheidenheid, maar die verscheidenheid hoeft niet te leiden tot segregatie. Voor zover er behoefte bestaat aan gemeenschap, is het voldoende dat men zich in Nederland thuis voelt en dus geaccepteerd weet. Veel meer dan dat ieder zich houdt aan de juridische spelregels en de omgangsvormen, wordt niet gevraagd. De verscheidenheid van de bevolking brengt wel met zich mee dat verdraagzaamheid vereist is om ernstige problemen of conflicten te voorkomen. Voor zover het idee van de opwaardering van geografisch bepaalde probleemwijken is gericht op het oplossen van sociale problemen, vrezen wij dat dat idee op een misverstand berust. Ook het kabinet zal niet geloven dat een rijkere buurman en een nieuw huis mensen minder crimineel of kansrijker op de arbeidsmarkt maken. Het beleid zou meer op bepaalde bevolkingsgroepen binnen én buiten de geselecteerde wijken gericht moeten zijn. De vraag is ook wat dit beleid, behalve geld, toevoegt aan de initiatieven die op lokaal niveau al jarenlang volop en permanent plaatsvinden.

Bij het debat over de regeringsverklaring op 3 april jongstleden in dit huis, heb ik namens onze fractie verklaard dat wij loyaal maar niet serviel tegenover dit kabinet staan. Op tal van punten zijn wij positief en hoopvol over het kabinetsbeleid. Ik noem nu slechts willekeurig enkele punten: het streven naar minder koopzondagen, het stimuleren van mantelzorg- en vrijwilligerswerk, en de handhaving van de strafbaarheid van godslastering, zoals wij recent vernamen. Kritisch zijn en blijven wij onder andere over het generaal pardon, dat financieel wel eens op een ramp zou kunnen uitlopen -- en dat is misschien niet eens het belangrijkste. Kritisch zijn wij ook, met de Raad van State, over het voornemen om de nieuwe ambities van het kabinet te financieren via lastenverzwaringen die een negatief effect kunnen hebben op de macro-economische ontwikkeling. In dat verband noem ik met name de verhoging van de btw, alsook de greep die wordt gedaan in de kas

van de provincies en de woningbouwcorporaties. De te verwachten inkomsten uit de economische groei zijn wel erg optimistisch geraamd. Aan het einde van de rit, voorzien in 2011, moet nog maar blijken of het halen van de doelstelling van een begrotingsoverschot van 1%, is gelukt.

Voorzitter, ter afsluiting. Politiek behoort een tijdelijk evenwicht te representeren. Het politieke evenwicht vereist een politiek die aandacht en waardering heeft voor democratie én leiding, voor vrijheid én gelijkheid, voor eenheid én verscheidenheid, voor idealisme én realisme, voor de redelijkheid en aanvaardbaarheid van het overheidsbeleid, en voor orde én verandering. Dat alles, zo is ons uitgangspunt, binnen de kaders van de soevereiniteit van Gods woord. Gegeven de verkiezingsuitslag en de mogelijkheden tot kabinetsformatie is dit kabinet hopelijk in staat om een noodzakelijk, al is het maar tijdelijk evenwicht te bewerkstelligen. In elk geval wensen wij de bewindslieden Gods onmisbare zegen bij de vervulling van hun verantwoordelijke taken.

*N

De heer **Schouw** (D66): Mevrouw de voorzitter. Het klinkt misschien een beetje onwaarschijnlijk uit de mond van een vertegenwoordiger van een niet-regeringspartij, maar wij zijn over een aantal prioriteiten van dit kabinet best enthousiast. Van ons vandaag dan ook géén ruw gooi- en smijtwerk over dat het beleid van Balkenende IV allemaal maar niets zou zijn. Dit kabinet kan niet meer doen dan wat in zijn vermogen ligt, en daarvoor past in de eerste plaats waardering. Daar voeg ik in één adem wel aan toe dat de gulle hand waarmee het moralistische collectivisme over het kabinetsbeleid wordt uitgestrooid, wat onze fractie betreft met wat meer ingetogenheid had mogen plaatsvinden.

Terwijl de meeste bewindspersonen in het kader van de 100 dagen-promotour hun oor leenden aan "de samenleving", werkte minister Ter Horst driftig aan het bestuursakkoord tussen Rijk en gemeenten. Op basis van de door de VNG geïnitieerde rapporten Bovens en Van Aartsen zijn prima afspraken gemaakt over het decentraliseren van taken en verantwoordelijkheden naar de gemeenten. Het Rijk heeft erkend dat de gemeente de bestuurslaag is die het dichtst bij de burger staat, en dat gemeenten als geen andere overheidslaag in staat zijn om maatwerk te leveren. Chapeau! voor deze afspraken en de lijn die daarbij is uitgezet. Decentraal waar het kan, centraal waar het moet.

Ook de aanpak van de vernieuwing van de Rijksdienst verdient een compliment. In minder dan een half jaar tijd ligt er een nota met kloeke voornemens die grosso modo onze sympathie hebben. Er wordt een slag gemaakt naar een slimme rijksoverheid, een die slagvaardiger kan gaan werken en effectiever met kennis omgaat.

Daarnaast heeft mijn fractie bewondering voor de moed die minister Donner weet op te brengen om de versoepeling van het ontslagrecht op de agenda te houden. Eindelijk eens iemand die zonder slag of stoot stand houdt tegenover

vakbonden en denkbeelden die liever het verleden omarmen dan de toekomst willen vormgeven. En dat met loyale steun van het voltallige kabinet-Balkenende IV.

Het meer flexibel maken van de arbeidsmarkt is naar de opvatting van D66 hard nodig en het kabinet vindt ons dan ook aan zijn zijde om zaken voor elkaar te krijgen.

De heer **Kox** (SP): Ik heb al gezegd dat ik de begroting niet zo heel goed heb kunnen lezen door die overdruk. Waar heeft de heer Schouw iets gelezen over het ontslagrecht? Waar leest hij dat wat minister Donner wil, al vaststaand beleid is? Ik meen dat hierover nog wordt gesproken in het kabinet, althans dat hoorde ik de minister-president afgelopen vrijdag op de televisie zeggen. Hij heeft blijkbaar al meer informatie dat de kogel door de kerk is.

De heer **Schouw** (D66): Natuurlijk heb ik niet meer informatie dan de heer Kox. Wat zou ik pretenderen? Wij weten toch allemaal dat de heer Donner zich strijdbaar opstelt op dit dossier. Wij hebben dat toch kunnen lezen in de krant en kunnen horen op de radio. Dit is voortdurend in het nieuws. Wat ik hier doe met mijn twee armzalige zeteltjes, is mijn loyale steun aan die strijd geven. Verder probeer ik natuurlijk het kabinet uit zijn tent te lokken om hierover nog iets te zeggen.

Maar dan beginnen onze complimenten te verdampen. Wij missen, en dat is de kern van mijn inbreng, een grondige reflectie op een aantal noodzakelijke hervormingen. Wij willen met het kabinet vandaag eens verder reflecteren op drie onderwerpen die zich bij uitstek lenen voor hervorming. Het eerste is de staat van de democratie, het tweede de staat van het wonen en werken en het derde de staat van het onderwijs.

Vorige week was de week van de democratie met als meest bizarre voorstelling de persiflage op de directe democratie: het burgemeestersreferendum in Utrecht.

Ik wil u even meenemen naar de kiezersopstand van 2002. De roep toen voor modernisering van de democratie was groot. Politieke partijen en de samenleving zagen hiervoor de noodzaak en iedereen ging voortvarend aan de slag. Van de idealen van toen is echter vrijwel niets terecht gekomen. Ja, misschien straks een Huis voor de Democratie, maar dat kun je toch moeilijk verkopen als een duurzame onderhoudsbeurt van de democratie?

Het vertrouwen in centrale democratische instituties is niet een van bovenaf gegeven zekerheid. En de ingrediënten die de bom deden barsten in 2002 zijn natuurlijk niet verdwenen. Dit kabinet zit doodstil op dossiers die ook maar enigszins wijzen in de richting van modernisering van de democratie. Er komen nul initiatieven tot democratisering van het bestuur. Terug naar het rode potlood is de symbolische uitdrukking hiervan.

Maar de kiezer wil anders. Uit opinieonderzoek blijkt dat een grote meerderheid voorstander is van vormen van directe democratie. Simpelweg uit het idee dat wie macht uitoefent

daarvoor gelegitimeerd dient te zijn. Waarom wil het kabinet de onvrede van de burger niet kanaliseren? Een vraag is ook of de opvattingen in de samenleving excentriek zijn of juist die van het kabinet.

D66 wil het onderhoud aan onze democratie niet verengen tot twistgesprekken over wel of geen referenda of over wel of geen direct gekozen burgemeester. Wij zien noodzaak voor een verbreding van de discussie en noodzaak voor een discussie over de vraag waarvoor een overheid verantwoordelijk is en mag zijn, én waarvoor de particuliere sector verantwoordelijk is.

De heer **Noten** (PvdA): Ik herinner mij toch dat er een aantal jaren geleden een grondwetsherziening voorlag voor het invoeren van een correctief referendum. Het voorstel is destijds ingetrokken, voor zover ik weet zelfs door een minister van D66-huize. Zegt de heer Schouw nu: wij hadden dat moeten doorzetten? Hoe moet ik hem begrijpen, want de stilstand is daar ontstaan?

De heer **Schouw** (D66): Dit is een beetje een flauwe opmerking, zeker uit de mond van de heer Noten. Ik heb willen zeggen dat wij als wij spreken over de democratie, de zaak wat breder moeten bekijken en niet alleen moeten spreken over het referendum of de gekozen burgemeester. In het verleden is het een en ander gebeurd, maar hij heeft net als ik in de Miljoenennota geen enkel initiatief van dit kabinet gezien om de democratie verder te vernieuwen en te veranderen. Dit is de kern van mijn betoog. Dan geeft het naar mijn opvatting geen pas om een soort jij-bak te maken over het feit dat het voorstel hier is gestrand. Dat vind ik dit punt niet waard.

De relatie tussen de overheid en haar burgers vraag ook om verdere reflectie op en verdieping van de vraag of het streven van dit kabinet om van bovenaf meer normerend te sommeren, niet haaks staat op een samenleving waarin je juist vertrouwen moet stimuleren door het nemen van de eigen verantwoordelijkheid van zowel burgers, als lokale overheden en maatschappelijke organisaties. En waar eindigt het overheidsbeleid om sociale cohesie te versterken en waar gaat het over in sociale controle?

In dit verband wijs ik ook op het indringende advies van de Raad van State over de Miljoenennota 2008. De Raad stelt dat het kabinet een aantal essentiële vragen over de rol en verantwoordelijkheid van de overheid moet beantwoorden en dat een publiek debat over de kwaliteit van het openbaar bestuur nodig is. Dit doet natuurlijk snel denken aan de discussies over onder andere de verzelfstandiging van Schiphol, de energiewereld, de rol van woningbouwcorporaties, het onderwijs en nog een ander dergelijk collectief goed, het water. Zo maakte het gedoe over de rol van corporaties bij het oplossen van de problemen in de oude wijken het tekort zichtbaar aan een doorwrochte visie op de rol van de overheid. En Schiphol? Steeds dezelfde premier aan het roer, maar tot drie keer toe een andere visie op de rol

van de overheid als hoeder van het publieke domein.

Waar verwacht een burger van de overheid bescherming, een taak of een plicht en waar kan het private domein aan de slag? Is het kabinet ook van mening dat een inhoudelijk debat over de kwaliteit, de rol en de taken van het openbaar bestuur en over de grenzen van het publieke domein dringend nodig is? Deelt het de mening dat dit een breed debat moet zijn, dat ook gaat over democratie en over de taken en verantwoordelijkheden van de overheid en dat dit debat mogelijk kan leiden tot nieuwe uitgangspunten en grenzen? Ik krijg hierop graag een reactie.

Mijn tweede punt heeft betrekking op de staat van het wonen en werken. Had je vroeger woon-werkverkeer, tegenwoordig heb je vooral stilstaand verkeer. De fysieke verbindingen tussen het wonen en werken vormen de vitale infrastructuur waarover goederen en mensen worden vervoerd. Een vraag die iedereen bezighoudt die dagelijks in propvolle treinen zit of stilstaat in files, is of de Nederlandse infrastructuur ooit op orde komt. Juist in de Randstad waar woon en werkgebieden met elkaar verbonden zijn door weg- en spoorinfrastructuur, is duurzame innovatie noodzakelijk.

Infrastructuur is belangrijk voor de economische ontwikkeling van Nederland en voor de duurzame samenleving. Meer asfalt is natuurlijk geen oplossing. Beter is het versneld invoeren van rekeningrijden of voorwaarden scheppen waardoor elke ambtenaar één dag per week verplicht thuis kan werken. Zowel thuiswerken als rekeningrijden is nu nog te veel een "mits"- en "tenzij"-verhaal. En dat terwijl de Randstad bijna 14 uur per dag op slot zit en iedereen weet dat er tegen de groeiende aanwas van auto's niet op valt te asfalteren. Rekeningrijden lijkt dan ook dringend noodzakelijk én wel in deze kabinetsperiode. Wil de minister-president toezeggen dat nog deze regeerperiode de eerste uitvoerbare betekenisvolle en onomkeerbare stap naar rekeningrijden wordt gezet? Wil hij ook ingaan op ons voorstel om vanaf 2009 elke ambtenaar één dag verplicht thuis te laten werken?

Ook op de woningmarkt constateren wij een ijzeren status quo. Wij zien weinig voornemens om de doorstroom te stimuleren en dit is toch bij uitstek een terrein waarvoor het Rijk verantwoordelijk is. Wie kent geen jonge mensen die al jarenlang op zoek zijn naar een betaalbaar koophuis? Het is aan starters niet meer uit te leggen dat zij slachtoffer zijn van een verouderd systeem, dat alleen bestaande rechten beschermt en nieuwkomers frustreert. De overheid pompt jaarlijks ongeveer 20 mld. aan subsidies in de woningmarkt. Het grootste deel hiervan is voor hypotheekrenteaftrek en huursubsidies en wordt indirect via corporaties in de sociale woningbouw geïnvesteerd.

Maar het resultaat van al dit geld is iets wat niemand wil: doorgesloten huizenprijzen en een stilvallende doorstroming van kleine naar grotere woningen. Oplossingen liggen voor de hand: het aanpakken van de hypotheekrenteaftrek en nieuwe

woningen bouwen. Gevolg? Duizenden goedverdienende mensen blijven wonen in zwaar gesubsidieerde corporatiewoningen. Gevolg? Wachtlijsten en een woningmarkt die op slot zit. En moet het bestaande complex van fiscale aftrekbaarheid van hypotheeklasten, het beleid op het terrein van de huurprijzen, de huurtoeslag en de rol en positie van corporaties, niet eens goed tegen het licht worden gehouden, mede omwille van gezonde overheidsfinanciën? Het lijkt wel of is afgesproken dat hierover de komende jaren niet nagedacht mag worden. Een verbod op nadenken; dat kan toch niet waar zijn? Wij zouden graag de toezegging krijgen dat het kabinet de gesignaleerde problematiek rond huren en eigendom van huizen precies in kaart brengt, een en ander relateert aan doorstroming en de Kamer hierover rapporteert. Dat zou een uitstekende studie kunnen zijn van de knappe koppen van de planbureaus en de WRR.

Ik kom toe aan mijn derde onderwerp: de staat van het onderwijs. Met het onderwijs in Nederland gaat het niet goed. Onlangs bracht de Wiardi Beckman Stichting hierover nog een belangrijke publicatie uit: "Ruggengraat van ongelijkheid". Een van de problemen is het tekort aan docenten in het basisonderwijs. Nu wordt er schande van gesproken dat pabo-studenten niet kunnen rekenen en ook zij een taalachterstand hebben, maar het is schrijnend als je moslimmeisjes ziet die erg gemotiveerd zijn om in het basisonderwijs te werken, maar de reken- en taaltoetsen niet halen, terwijl ze de intellectuele capaciteiten daarvoor wel hebben. Er moet op alle fronten meer worden geïnvesteerd in de kennis van taal en rekenen. De HBO-raad becijferde dat alleen al in het hbo zo'n 70 mln. nodig is. Het kabinet investeert slechts 5 mln.

Een commissie onder leiding van Rinnooy Kan heeft de noodzaak blootgelegd om 1,1 mld. per jaar te investeren in leraren. En onlangs berichtte de Nationale DenkTank dat verkeerde studiekeuzes en het lerarentekort ons in de toekomst wel eens 16 mld. per jaar kunnen gaan kosten. Het onderwijsniveau is essentieel voor de concurrentiepositie van ons land. Het ministerie van Onderwijs heeft nu al een tekort op de begroting als ze alle plannen wil uitvoeren, en dat is nog exclusief die 1,1 mld. van Rinnooy Kan. Hoe denkt het kabinet dit op te lossen?

Een ander probleem in dit verband is dat het niveau van basisschoolscholieren te laag is om aan te sluiten bij het middelbaar onderwijs, dat het niveau van middelbare scholieren te laag is om aan te sluiten bij het hoger onderwijs en dat de kloof tussen wat de arbeidsmarkt verlangt en wat het onderwijs aflevert, steeds groter wordt. Hoe krijgen we de Lissabondoelstelling gerealiseerd van 50% van de jongeren in het hoger onderwijs? Dat zullen we toch niet doen door systematisch de niveaus te verlagen?

Een derde probleem in dit verband is eigenlijk een vraag: van wie is de school eigenlijk? Is de school van de ouders, van de directie, van het schoolbestuur, van een raad van toezicht of van de inspectie? Zijn schooldirecteuren niet vooral managers die "het bedrijf" moeten runnen,

waardoor vakmanschap verloren dreigt te gaan? En zijn de leerconcepten die uitgaan van vrijheid en zelfstandigheid niet te vrijblijvend? Is het niet veel verstandiger wanneer discipline, regelmaat en begeleiding meer naar voren komen? Zou er misschien toch wat anders moeten worden nagedacht over de inrichting van het onderwijs: meer structuur en toch weer wat meer aandacht voor kennis?

Voorzitter, ik rond af. D66 vraagt het kabinet om leiderschap en bestuurskracht, en wel op vier punten: ten eerste vragen wij dit kabinet een breed debat te organiseren over de kwaliteit van het openbaar bestuur; ten tweede vragen wij het om haast te maken met rekeningrijden en thuiswerken; ten derde vragen wij het om een nota voor te bereiden die alle problematiek in kaart brengt die samenhangt met het kopen of het huren van een huis; ten vierde vragen we het om aan onderwijs absolute prioriteit te geven. Wij zien de beantwoording met belangstelling tegemoet.

*N

De heer **Koffeman** (PvdD): Voorzitter. Afgelopen week kregen Al Gore en de IPCC de Nobelprijs voor hun werk aan de bewustwording van de opwarming van de aarde. De premier heeft Al Gore geprezen en gezegd dat zowel zijn boek als zijn film hierover "er mogen zijn". "Ik krijg het er warm van", zegt de ijsbeer op zijn smeltende schots, die Kamagurka vorige week in NRC tekende. Maar wat gaat de premier doen met de gesignaleerde urgentie? Uit niets blijkt dat het hem ernst is om de CO₂-uitstoot echt drastisch terug te dringen.

Het Nobelprijsc Comité ziet in de klimaatproblemen niet alleen een mondiale milieuramp, maar ook een belangrijke oorzaak voor toekomstige geopolitieke conflicten, vluchtelingenstromen, ziekte, sterfte onder de meest kwetsbare groepen en het uitsterven van plant- en diersoorten. Dat zijn nogal ingrijpende onderwerpen, maar ze zijn nauwelijks terug te vinden in de kabinetsplannen.

Het lijkt alsof het kabinet zich drukker maakt over de inperking van het aantal koopzondagen, waarmee het CDA de kerkelijke traditie oplegt aan mensen die daar niks mee hebben, de PvdA hoopt dat iedereen tegelijk vrij zal kunnen nemen om op zondag een balletje te kunnen trappen en de ChristenUnie hoopt dat dit de opmaat zal vormen tot een totaalverbod van elke vorm van sport op zondag. Er zijn echt belangrijkere zaken om ons druk over te maken!

Een Nobelprijs voor de vrede die wordt uitgereikt om de oorlogen van de toekomst te voorkomen, getuigt van een vooruitziende blik. Die missen we in de plannen van het kabinet-Balkenende IV. "Titanic 2" zou een toepasselijkere naam zijn voor dit kabinet, dat lippendienst bewijst aan duurzaamheid, solidariteit, normen en waarden, maar een beleid vormgeeft dat economie centraal stelt. Groei is het enige wat telt. We moeten eerst geld verdienen voordat we het uit kunnen geven aan dieren, natuur en milieu, zo heet het. De vraag is, hoeveel geld er verdiend moet

worden voor we eindelijk toe gaan komen aan het belangrijkste wat we hebben: schone lucht, schoon water, schone grond. We kunnen het ons niet veroorloven om dat nog langer uit te stellen. Respect voor onze leefomgeving, zodat we ook respect voor elkaar kunnen hebben.

Het waren niet de vertegenwoordigers van kinderen of van astmapatiënten die het kabinet vroegen de fijnstofnormering te versoepelen, maar de bouwondernemers. Het kabinet zwichtte voor hun lobby, zonder problemen. Het stelde een commissie-Elverding in om te kijken hoe de kinderen die roepen dat de keizer geen kleren aan heeft, het zwijgen kan worden opgelegd; hoe alle stoplichten tegelijk op groen gezet kunnen worden. Want we hebben haast: haast om te zagen aan de tak waarop we zitten. Begrippen als "consuminderen" en "de economie van het genoeg" zijn van de vorige eeuw. We hebben nooit genoeg en we willen veel meer -- en rap een beetje. We pompen mee aan economische luchtballonnen die een wereldwijde kredietcrisis teweegbrengen. Vooraanstaande bestuurders verkopen hun bank met een privébonus van 26 mln. Hoe objectief zouden de Rijksmannen van deze wereld nog zijn bij het nemen van beslissingen als die gepaard gaan met zulke perverse prikkels? En wat heb je eigenlijk aan geld als de ijskap smelt?

Na ons de zondvloed is inmiddels een realiteit die een Nobelprijs waard is. Als we horen dat het ijs op de noordelijke maritieme route is gesmolten, leidt dat vooral tot enthousiasme over nieuwe scheepvaartroutes. Die VOC-mentaliteit hebben we hard nodig, omdat we een veelvoud van ons eigen land gebruiken in derdewereldlanden, om daar graan te verbouwen voor onze bio-industrie. In dat opzicht zijn smeltende ijsbergen goed nieuws voor de bemanning van de Titanic 2: lekker doorvaren zonder obstakels, volle kracht vooruit, geen oponthoud door geitenwollensokkendenken, aan de bak!

Ex-minister Veerman vatte het zo kort samen: "Het systeem is vastgelopen. We importeren enorme hoeveelheden veevoer, we exporteren enorme hoeveelheden varkens en de rommel blijft hier achter." Om dat even getalsmatig in te vullen: in ons land speelt zich de grootste massaslachting uit de geschiedenis af; een perfect vernietigingssysteem, dat zich buiten ons gezichtsveld afspeelt. Alleen tijdens dierziektecrises kunnen we een blik in de stallen werpen, wanneer miljoenen gezonde dieren worden geofferd op het altaar van onze economie. Elk jaar lijden en sterven 500 miljoen dieren in onze bio-industrie na een kort en ellendig leven. Dat is 120 dieren voor elke driekamerflat, niet omdat wij die dieren zelf willen opeten, maar omdat wij de slager en de melkboer van Europa willen zijn. Daaraan houden wij echter wel 70 miljard kilo mest over, 4000 kg per Nederlander. Als ik zeg dat dit beleid stinkt, mag de minister-president dat heel letterlijk opvatten. Het is dubbelhartig om Al Gore te prijzen voor zijn klimaatopvattingen en tegelijkertijd niets, maar dan ook helemaal niets te ondernemen tegen één van de grootste veroorzakers van broeikasgassen in ons land: de bio-industrie.

Wij weten inmiddels dat één koe net zo veel broeikasgas uitstoot per jaar als een middenklasse auto die 70.000 km aflegt, maar wij veranderen die kennis niet in beleid. Delftse onderzoekers geven aan dat een vleesheffing van 12% tot een afname van de vleesconsumptie zou leiden met 9% en dat het milieueffect daarvan minstens zo groot zou zijn als van de kilometerheffing. En toch heeft het kabinet het voortdurend over het beprijzen van kilometers, maar helemaal nooit over het beprijzen van dierlijke producten. Het kabinet vindt het kennelijk normaal dat een ei nog steeds hetzelfde kost als vijftig jaar geleden; dat een liter mineraalwater duurder is dan een liter melk en dat de vleesproductie de kostbare zoetwatervoorraden van onze aarde letterlijk opslurpt, zonder dat ook maar één watermanager zich daarover zorgen maakt.

Het winnende idee voor duurzame dinsdag was een kookboek over duurzaam eten en duurzaam koken, waarbij per gerecht duidelijk wordt aangegeven wat de kosten zijn, ook de maatschappelijke kosten. Voor een kilo vlees is honderdduizend liter water nodig en dat gaat ten koste van landen waar zoetwaterschaarste heerst. Het zou beter zijn om die landen te stimuleren plantaardig voedsel te verbouwen, en dan niet voor ons veevoer. De productie van 1 kg rood vlees kost net zo veel water als nodig is om twee jaar te douchen. Een milieubeleid dat inzet op de vermindering van de vleesconsumptie, zet meer zoden aan de dijk dan een milieubeleid dat zich blind staart op waterbesparende douchekoppen.

Japanse wetenschappers hebben berekend dat een kilo vlees net zoveel CO₂-uitstoot kost, 36 kg, als drie uur joyrijden met je auto terwijl je thuis alle lichten aan laat staan. En wetenschappers van de universiteit van Chicago hebben berekend dat een vegetariër in een Hummer aanzienlijk milieuvriendelijker is dan een vleeseter in een Toyota Prius. Dat is misschien een lollige vergelijking, maar uit de kabinetsplannen blijkt niets van een sanering van de veehouderij.

Iedereen kan inmiddels weten dat deze marginale en sterk vervuilende eiwittransitie dringend aan sanering toe is. Dat moet, omdat het klimaatproblemen veroorzaakt; omdat het beslag legt op ruimte in landen waar honger heerst; omdat het inefficiënt is; omdat het bijdraagt aan het overgewicht waarmee mensen hier kampen; omdat het bijdraagt aan de ondervoeding in de wereld; omdat het ernstig dierenleed veroorzaakt en omdat de wereldgrondstoffenvoorraad niet toereikend is.

Bij een paradigmaverandering van dierlijke naar plantaardige eiwitten snijdt het mes aan twee kanten, want de akkerbouw is in staat om tweede generatie biobrandstoffen te leveren uit plantresten via cellulose, vergassing of pyrolyse. Dat kan 40 tot 50% van onze vervoersbrandstoffen opleveren, zo werd deze week duidelijk op het biobrandstoffen congres.

Graag hoor ik van de minister-president waarom het kabinet met geen letter rept over een transitie naar een meer plantaardige en dus meer milieu-, mens- en diervriendelijke samenleving. In zijn antwoord kan hij maar beter niet verwijzen

naar de Nota dierenwelzijn, want daarin legt het kabinet vooral uit wat dieren níét zijn. Dieren zijn niet precies als mensen, en ze hebben niet dezelfde mensenwensen, zegt minister Verburg. Daarmee rekent zij kennelijk af met een jeugdtrauma, want de Fabeltjeskrant was vanaf haar elfde verjaardag op de televisie te zien. Kennelijk wil zij meneer de Uil met terugwerkende kracht de les te lezen. Nee, dieren zijn niet precies als mensen, hoewel ze genetisch nu ook weer niet zo heel erg verschillend van ons zijn. Wat ons onderscheidt van dieren, is ons ethisch besef en ons vermogen om vooruit te denken en juist die twee eigenschappen lijken wij niet te benutten bij onze omgang met dieren.

Wij doen ons best om te zoeken naar intelligente levensvormen op andere planeten, maar zeer intelligente levensvormen op onze eigen planeet behandelen wij als oud vuil. Wij propfen ze in vrachtwagens alsof ze al dood zijn en voorkomen dat daar betere controle op komt, met dank aan de Partij van de Arbeid die in de landbouwcoalitie de rol van de weggevallen LPF lijkt in te nemen. Wij laten intelligente levensvormen doodgroeien na zes weken. Wij halen intelligente levensvormen direct na de geboorte weg bij hun moeder. Wij snijden intelligente levensvormen de keel door en laten ze bij hun volle bewustzijn dood bloeden, omdat Allah het zo gewild zou hebben. Wij vergassen intelligente levensvormen, omdat wij hun bont willen exporteren. Wij snijden intelligente levensvormen onverdoofd de ballen af. En wij sluiten intelligente levensvormen op in kooien, waarin ze hun kont niet kunnen keren.

Wij allemaal hebben daar weet van, maar wij kijken liever de andere kant op, het kabinet voorop. En dat maakt iedereen die de andere kant op kijkt, medeschuldig aan alles wat wij intelligente medeaardbewoners aandoen. Levenslange marteling voor een paar cent marge en een paar minuten feest voor de smaakpapillen, daar hebben wij het over. Stel je voor dat niet wij intelligentie ontdekken op andere planeten, maar dat die ons ontdekt, en dat het levende wezens zijn met een intelligentie die zich verhoudt tot de onze, zoals pakweg onze intelligentie zich verhoudt tot die van het varken. Wat zouden ze met ons doen? Sluiten ze ons op in betonnen hokken? Mesten ze ons vet? Propfen ze ons vol met antibiotica om ons vervolgens te slachten en op te eten? Laten wij hopen dat ze daar te intelligent voor zijn, want dat kan onze redding worden.

Dit kabinet trekt volgend jaar 7 mln. uit om het welzijn van dieren te verbeteren. Dat is een druppel op een gloeiende plaat, ongeveer 1 cent per productiedier op een LNV-begroting van 2,3 mld. En die ene cent is nog niet eens bestemd voor het verbeteren van de leefomstandigheden van pelsdieren, pluimvee of varkens, maar voor spotjes die ons moeten leren dat wij onze honden en katten niet met de pot mee moeten laten schaften, omdat ze daar te dik van worden. Dat zijn de dierenwelzijnsproblemen waarover dit kabinet zich druk maakt. En wat te denken van het verbod op seks met dieren. Dat stelt men niet voor om dieren te beschermen, maar om het zedenbederf onder

mensen aan te pakken. Kijk, daar kan je je geen buil aan vallen.

Intussen doen wij niets aan studenten die levende goudvissen doorslikken, hun edele delen gedwongen in kippen steken of geitjes martelen tijdens de ontgroening. Wij doen niets aan jagers die de wilde zwijnenstand zodanig manipuleren via bijvoeren en scheve geslachtsverhoudingen dat de minister de jagermeester van Hare Majesteit toestaat om de drijfjacht weer van stal te halen. Misschien moeten wij de commissie-Elverding daarover eens om advies vragen. Peter Elverding ziet elk jaar kans om in de Limburgse nuloptiegebieden genoeg dieren te fokken om met zijn vrienden van de DSM-jachtclub De Lexhy heel veel vette zwijnen af te kunnen knallen.

Voorzitter. Op Prinsjesdag waren er door de Staten-Generaal achthonderd broodjes besteld met een bedreigde diersoort erop. Het was immers feest. Door een coördinatiefout hebben die broodjes de meeste genodigden niet bereikt en is een fors deel ervan weggegooid. Maar goed: decadentie komt aan het eind van de beste beschavingen voor. Het leed van de palingen concentreert zich in het zoutbad waar hun huid levend verbrand wordt. Van de zinloosheid van hun dood hebben ze verder geen weet, want dieren zijn tenslotte niet precies als mensen. Ze denken over zulke dingen niet na.

Als het waar is dat de mate van beschaving van een land zich laat aflezen aan de wijze waarop het omgaat met zijn dieren, dan is het droevig gesteld met het beschavingsniveau van ons land en met het beschavingsniveau van de regeringsplannen. Ik weet dat het kabinet op verzoek van de fractie van de Partij voor de Dieren onderzoek instelt naar het effect van verschillende vervangingsstrategieën voor vlees, maar belangrijker dan dat is dat de vervuiler echt gaat betalen, dus ook voor zijn vleesconsumptie. De maatschappelijke kosten voor elk kilo varkensvlees bedragen volgens het LEI 21 cent. Die kosten worden dus niet betaald door de consument, maar door de burger. Ik wil weten of het kabinet die maatschappelijke kosten gaat toerekenen aan de vervuiler, of dat het kabinet van mening blijft dat de burger de zeer vervuilende en onbeschaafde sector van de veehouderij moet blijven subsidiëren.

De aarde biedt genoeg om ons allemaal te eten te geven, maar niet genoeg voor onze hebzucht. 30% van de wereldbevolking consumeert 80% van de grondstoffen. Wij groeien dicht, terwijl anderen verhongeren. Is er echt een belangrijker onderwerp om het vandaag over te hebben?

*N

De heer **Ten Hoeve** (OSF): Voorzitter. Uit De sociale staat van Nederland 2007 van het SCP en uit het opinieonderzoek 21minuten.nl blijkt dat Nederlanders in hoge mate gelukkig zijn, wat dat dan ook moge zijn. Daaruit blijkt ook, maar dat ligt wel een beetje genuanceerder, dat Nederlanders in redelijke mate tevreden zijn met hun regering. Lang niet iedereen voelt zich door de politiek vertegenwoordigd, maar dat betekent nog niet dat de regering alles verkeerd doet. Het lijkt er soms op

dat de prioriteiten van de regering goed aansluiten bij de prioriteiten van de Nederlander: harmonie in plaats van tegenstellingen, staan voor een open Nederland en dus ook openstaan voor globalisering, maar rekening houden met zwakkeren, de belastingen vergroenen, koploper worden in duurzaamheid, direct een pact sluiten met VNG en IPO in plaats van ruzie maken zoals de vorige regering en het overhouden van een, zij het beperkt, overschot op de begroting. Geen slecht begin!

Maar niet alles is rozengeur en maneschijn. Het vorige kabinet heeft namelijk een belangrijk probleem laten liggen. Dat kabinet heeft een aantal hoogstnoodzakelijke hervormingen doorgevoerd bij de bijstand, de WAO, de zorgverzekering en de Wmo. Soms deed men dat rigoureuus en daarmee legde men een zware druk op zowel diegenen die afhankelijk zijn van dergelijke regelingen als op diegenen die de regeling moeten uitvoeren. Daarmee resteert het slotstuk van die hervormingen, het ontslagrecht. Dat is nu nog altijd een bureaucratisch en ingewikkeld geheel, waar lang niet alle getroffen van profiteren. Ik wens de minister van SZW alle succes met zijn pogingen, in het veld en misschien ook in de boezem van het kabinet, om tot een systeem te komen zonder overbodige rompslomp, waarin iedereen precies weet waar hij of zij recht op heeft en dat dan ook krijgt.

Dan kom ik op een ander probleem: het onderwijs. Iedereen weet dat er wat moet gebeuren, maar de grote vraag is: hoe? De vraag is ook hoeveel geld het moet kosten. Een groot deel van de voor het onderwijs bestemde extra middelen gaat straks naar de gratis schoolboeken. Dat is een buitengewoon goed doel, waar ouders erg blij mee zullen zijn. Dit kan er ook toe bijdragen dat scholen eindelijk zelf eens wat meer gaan letten op de prijzen van de boeken die zij hun leerlingen voorschrijven. Het bedrag dat ervoor uitgetrokken wordt, 290 mln., is naar mijn overtuiging echt hoog genoeg, ondanks de protesten die klinken. Maar deze nuttige overheidsuitgave levert natuurlijk geen bijdrage aan beter onderwijs. Bij beter onderwijs gaat het vooral om de competentie van de leraar. In de ene situatie ligt de nadruk op de pedagogische en didactische kwaliteiten, in de andere situatie op de vakinhoudelijke kennis. Beide zijn nodig, maar niet beide op alle plaatsen in gelijke mate.

Wij spreken veel over het vmbo en dat is terecht, want 60% van de leerlingen in het voortgezet onderwijs zit op het vmbo. De bovenbouw van havo en vwo neemt echter feitelijk een sleutelpositie in de problematiek in. Daar moeten verreweg de meeste toekomstige leraren hun voorbereiding krijgen, zowel voor het basisonderwijs als voor het voortgezet onderwijs. Daar moeten ook onze toekomstige hoogopgeleiden vandaan komen. Het is van groot belang dat in het onderwijs naast hbo'ers ook universitair opgeleide docenten werkzaam blijven. De werkelijkheid is momenteel dat er voor academici geen enkele incentive is om daar te gaan werken, en dat er voor tweedegraads docenten geen incentive is om een

eerstegraads opleiding te volgen, laat staat om dat op universitair niveau te willen doen. Dat levert namelijk niets meer op. Het kan hoogstens zijn dat door de schaarste, die onder eerstegraders ongetwijfeld nog groter wordt dan onder tweedegraders, de praktijk straks een arbeidsmarktbonus gaat opleveren. Een structurele wijze van belonen van extra investeringen en inspanning is dat echter niet. Dat is door de commissie Rinnooy Kan ook gezien. Die commissie pleitte dan ook voor een beloningssysteem waarbij opleiding, naast alle andere elementen, die ook belangrijk zijn, weer een eigen rol gaat spelen. Daarmee wordt niet tekort gedaan aan de soms heel grote inzet en kundigheid van de tweedegraads leraar of de hbo'er, maar daarmee wordt wel erkend dat ook academici in ons onderwijs nodig zijn en dat de arbeidsmarktverhoudingen dat op termijn alleen mogelijk maken als er een zeker beloningsverschil is.

Het probleem daarbij is dat de arbeidsvoorwaarden volledig gedecentraliseerd zijn naar werkgevers en werknemers en dat het dus moeilijk is om grip te krijgen op het beloningssysteem. Daarbij mag misschien ook wel gezegd worden dat het huidige beloningssysteem, waar vooral de onderwijswerkgevers erg aan gehecht lijken te zijn, in de praktijk erg veel onrust en onlust veroorzaakt. Het onderwijs is ook in dit opzicht geen toonbeeld van harmonie; laten wij ons dat niet wijsmaken. Heeft de regering de ambitie om aan de beloningssystematiek iets te gaan doen, en zo ja, hoe stelt de regering zich dat voor, gelet op de weinige directe zeggenschap die zij heeft overgehouden op dit terrein? Minister Plasterk heeft naar aanleiding van het rapport van Rinnooy Kan wel direct geroepen: "dat gaan wij uitvoeren", maar naast de ambitie, die dus concreet genoeg moet zijn, speelt daarbij ook nog eens het geld een grote rol. Wat mag er concreet op dit gebied in deze kabinetsperiode van deze regering verwacht worden?

Ik stel nog een probleem aan de orde, maar misschien niet allereerst voor de regering. Ik noemde al de overeenkomsten die de regering al heel vlot wist af te sluiten met VNG en IPO. Dat lijkt heel mooi, maar of dat nu betekent dat de regering ook inderdaad recht doet aan gemeenten en provincies is nog maar de vraag. De maximering van het overgebleven deel van de ozb wordt teruggenomen. Dat lijkt meer vrijheid te geven aan de gemeenten, maar als tegelijk een macronorm wordt gesteld die kan leiden tot verkleining van het Gemeentefonds als een andere gemeente te veel belasting gaat heffen, dan wordt daarmee eerder de afhankelijkheid, van anderen namelijk, vergroot, dan de autonomie. Kan de regering uitleggen dat dit eerlijk is ten opzichte van een individuele gemeente? Verder blijft voorlopig het eigen belastinggebied extreem klein, terwijl van alle kanten geroepen wordt dat de gemeente, de eerste overheid, de oudste overheid en formeel toch een autonome overheid, recht heeft op en ook behoefte heeft aan een groter eigen belastinggebied. Dat vrijwel al het geld uit het Gemeentefonds moet

komen, beperkt te veel de eigen afweging, ook als er wordt geprobeerd om meer in algemene en minder in specifieke uitkeringen uit te betalen. Het normeringssysteem van trap op, trap af, lijkt daarbij in het huidige tijdsgewricht natuurlijk mooi - het Rijk meer geld, de gemeente meer geld -- maar in feite houdt het in dat de gemeente niet de afweging hoeft te maken, en in de praktijk ook meestal niet maakt, of meer uitgaven opwegen tegen de daarvoor door het Rijk geheven belastingen.

Ik heb het hier wel vaker gezegd, maar ik herhaal het nog maar eens: niet alle gemeenten hoeven hetzelfde te zijn of te doen. De heer Van Aartsen formuleert daarbij op het VNG congres zelfs: het Rijk is behept met een obsessief gelijkheidsdenken. Naast een compensatie door het Rijk voor de verschillen tussen arme en rijke gemeenten mag er volgens mijn fractie een grote marge zijn van eigen keuzes, die verschillend kunnen uitvallen. Wat is de regering van plan, ziet zij nog discussie over het eigen belastinggebied, een discussie die door de Raad voor de financiële verhoudingen en de ROB uitdrukkelijk gestimuleerd wordt, en waarbij Van Aartsen het heeft over 30 of 40% eigen belastinggebied, of is dat voor de regering niet meer echt een punt? Daarop zou ik wel graag een heel duidelijke reactie willen krijgen.

In de verhouding met de provincies is er misschien nog wel duidelijker iets mis, ondanks het akkoord met het IPO. De dreigementen om een greep in de kassen van de provincies te doen ten bedrage van vier maal 200 mln. worden nu uiteindelijk gerealiseerd in de vorm van een keurige overeenkomst, waarin wordt vastgelegd dat de provincies zaken gaan betalen die eigenlijk door het Rijk zouden worden betaald omdat ze ook onder rijksverantwoordelijkheid vallen. Dat is dus inderdaad en metterdaad een greep in de kas van de provincies, waarbij dan ook nog bij de ene provincie aanzienlijk meer gehaald wordt dan bij de andere. Intussen is hierover door de staten van Groningen een door de Partij voor het Noorden ingediende motie met algemene stemmen aangenomen, waarin duidelijk gesteld wordt dat "de rijksoverheid de provincie gedwongen heeft mee de begrotingsproblemen van het Rijk op te lossen" en dat dit "de kleine beleidsruimte van de provincie nog verder beperkt". Wanneer provincies meebetalen aan zaken waar zij inderdaad wel belang bij hebben, dan lijkt dat misschien een ordentelijke transactie, maar de werkelijkheid is dat provincies tot bestedingen gedwongen worden en er dus op zijn minst aan hun autonomie afbreuk wordt gedaan ter wille van een mooi ogende rijksbegroting. Wij hebben nu voor één jaar een mooi akkoord, en de vraag is of dit volgend jaar en de twee jaren daarna weer zo gaat. Wat is de regering van plan?

Ook de provincies hoeven overigens niet allemaal gelijk te zijn. De regering kiest er voor om in de Randstad de daar duidelijk aanwezige problemen op te lossen door betere coördinatie en het opstellen van een Urgentieprogramma Randstad. En dat kan vast wel heel wat helpen, maar er blijft een weinig inzichtelijk staatkundig

geheel liggen van kleine en grote gemeenten, deelgemeenten, provincies en daartussen de plusregio's. Daar kan van verlengd bestuur nauwelijks meer gesproken worden, maar daarmee worden wel de provincies uitgekleeft. Juist in de Randstad lijkt toch een gecoördineerde aanpak over een groot territoire door een provincie of door een vanuit de provincie aangestuurd uitvoeringsorgaan meer voor de hand te liggen dan de bestaande lappendeken. Daarbij kan er heel wel voor gekozen worden om niet alle provincies dezelfde bevoegdheden te geven en ook om niet alle gemeenten daarbinnen dezelfde bevoegdheden te geven. Dat zou ook voor andere delen van het land een pragmatische benadering mogelijk maken, die nu altijd stuit op datzelfde "obsessieve gelijkheidsdenken" waarover de heer Van Aartsen het had. Mijn concrete vraag in dit verband is heel simpel: wat wil de regering nu eigenlijk met de plusregio's waar niemand voor was, die er toch zijn, en die er nu ook heel lang lijken te blijven?

Een laatste onderwerp nog kort. De discussie over de Nederlandse identiteit is voor mij als een soort *déjà vu*. In Friesland wordt sinds jaar en dag gepraat over de identiteit, wat dat is, waardoor die bepaald wordt, of er überhaupt wel sprake is van eigen identiteit, of bijvoorbeeld alleen maar van een gemeenschappelijke West-Europese identiteit. Ik zou het niet durven wagen om in deze schimmige discussies het laatste woord te willen spreken, maar ik weet wel dat het gevoel van saamhorigheid dat Nederlanders met elkaar, en dat Friezen, en ik neem aan ook Limburgers, met elkaar kunnen hebben, vooral bepaald wordt door de taal. Dezelfde soort saamhorigheid kunnen wij ook op vakantie in Turkije met een Nederlands sprekende Turk ervaren. En of die nu één of twee paspoorten heeft maakt daarbij niet uit. De taal is niet synoniem met identiteit maar in en door de taal wordt wel het meest de gemeenschappelijkheid ervaren. Het is aannemelijk dat er zonder eigen taal niet of nauwelijks meer sprake zal zijn van een afzonderlijke Friese identiteit. En dat kon met het Nederlands wel eens net zo wezen. Wij zijn het er dan ook erg mee eens dat de Nederlandse taal in de Grondwet bescherming geboden zal worden. Dat mag dan ook leiden tot echte concrete bescherming, zoals bijvoorbeeld in Vlaanderen de wet garandeert dat elke studie in het Nederlands kan worden gevolgd en afgesloten. Afstemming van taalwetgeving tussen Vlaanderen en Nederland zou misschien wel voor de hand liggen. In Vlaanderen is het gevolg van de wetgeving in ieder geval niet een afsluiten van de wereld of een niet meer mee kunnen komen in het globaliseringsproces. Is de regering bereid om uit grondwettelijke bescherming ook concrete consequenties te trekken, zo mogelijk in samenspraak met Vlaanderen? Vindt de regering het dan met mij ook vreemd als Nederlandse marechaussees een jack dragen met "police" in plaats van politie? En vindt de regering dan ook met mij dat de tweede rijkstaal, waarvoor Nederland expliciet de verantwoordelijkheid op zich genomen heeft in internationale verdragen, dan net zo grondwettelijke bescherming toekomt?

Ik wacht graag de beantwoording door de minister-president af.

De **voorzitter**: Het woord is aan de heer Yildirim, die zijn maidenspeech zal houden.

**

*N

De heer **Yildirim** (Fractie-Yildirim): Voorzitter. Op een andere wijze dan was voorzien, sta ik hier als volksvertegenwoordiger voor u in deze Kamer. Ik hoop dat wij elkaar in de loop van de tijd beter leren kennen. Ik bedank u en de ambtelijke organisatie voor de mij verleende ondersteuning tot nu toe.

Vanaf heden zal ik het woord namens de fractie-Yildirim/Solidara voeren. Solidara staat voor eenheid in de samenleving, in vrijheid en solidariteit. Wij zullen op geheel eigen wijze politiek bedrijven en eigentijdse oplossingen zoeken, vinden en aandragen voor de maatschappelijke problemen in onze samenleving. Op basis van een aantal thema's zal ik ingaan op de voorliggende voorstellen van het kabinet.

Ik begin met het thema eenheid. Wij staan voor eenheid in de samenleving. Het behouden en bewaken van de eenheid in de samenleving voor nu en in de toekomst is één van de belangrijkste thema's en vergt meer waakzaamheid dan voorheen. De laatste tijd worden bevolkingsgroepen steeds vaker tegen elkaar uitgespeeld. Ik noem dat het wij-zij denken. Laten wij ons realiseren dat artikel 1 van de Grondwet actief in de praktijk moet worden gebracht. De regering en de volksvertegenwoordigers hebben daarbij een belangrijke voorbeeldfunctie. Niet de vrijheid van enkelen, maar van iedereen in onze samenleving dient gewaarborgd te worden, zonder onderscheid naar geloof, sociaaleconomische positie, afkomst, sekse of geaardheid. De mens dient weer het uitgangspunt te zijn. Door te kiezen voor eenheid in de samenleving, kiezen wij tegen elke vorm van discriminatie.

Ten tweede staan wij voor vrijheid. Met vrijheid bedoelen wij de vrijheid van meningsuiting en de vrije keuze van de religie, zonder dat daarbij de vrijheid van een ander wordt ingeperkt. Hierbij wil ik opmerken dat ik met verbazing de reactie van het kabinet heb gelezen op de door ons gestelde schriftelijke vragen over het al dan niet verbieden van de Koran. De antwoorden stellen ons teleur. Wij hebben daaruit niet kunnen opmaken dat iedere burger in Nederland wordt geacht te leven naar artikel 1 van de Grondwet. Gezien het feit dat dagelijks mensen worden onderscheiden naar hun geloof en afkomst bij sollicitaties, op straat of in het uitgaansleven, vraag ik mij af of het bestaan van dit artikel in de Grondwet niet stelselmatig wordt ondermijnd, zonder dat er een bepaalde consequentie volgt?

Wij staan achter de uitspraken van Prinses Máxima. Naar onze mening bestaat *dé* Marokkaanse, Iranese of Nederlandse identiteit niet. De kracht van onze culturen is juist de dynamiek en het vermogen zich aan te passen aan

de veranderingen in de samenleving. Wij leven nu toch ook niet meer zoals in de jaren 50 van de vorige eeuw? Wij constateren wel dat de aanwezige elementen van een mogelijk Nederlandse identiteit onderhevig zijn aan revisie. Wordt Nederland een land waar onder het mom van vrijheid de tegenstellingen tussen zwart en wit, en tussen geloof en ongeloof toenemen, of gaan wij voor een land dat juist de kracht vanuit de diversiteit haalt en probeert de samenleving op die gebieden te bundelen en te versterken? Solidara kiest voor het laatste en neemt stelling tegen alle tegenstellingen die dit ondermijnen. Wij vragen het kabinet hierin om een actievare houding op basis van concrete maatregelen.

Ten derde: neem de burger serieus. Wij steunen dit kabinet als het gaat om het niet-houden van een referendum over het EU-verdrag. Ook wij zijn niet voor een nieuw referendum, al is onze motivatie daarvoor anders. De burger heeft immers al uitgesproken op basis van een referendum tegen het EU-verdrag te zijn. Aangezien het nieuwe verdrag op tal van punten nauwelijks is veranderd, vragen wij ons af of je de burger wel serieus neemt als je daarvoor opnieuw een referendum uitschrijft en wederom naar dezelfde bevolking van Nederland toegaat. Wat ons betreft, komt er dus geen referendum, maar ook geen nieuw EU-verdrag zoals nu wordt voorgesteld.

Ten vierde: wij staan voor duurzame landbouw en veeteelt. Minister Verburg heeft aangegeven dat het Nederlandse kabinet zich meer zal richten op de kwaliteit van de landbouw. Zij wil dat landbouw en veeteelt milieuvriendelijker worden, met meer aandacht voor dierenwelzijn. Deze minister kan rekenen op onze steun. Voor ons staat het dierenwelzijn eveneens hoog op de agenda. In ons land is wel sprake van een toenemend aantal varkensflats, dierenmishandeling en dierenvriendelijk vervoer. Wij keuren de toenemende bio-industrie af en kiezen voor meer kleinschalige en biologische landbouw en veeteelt. Wij staan voor duurzame energie en een zorgvuldige omgang met natuur en milieu. De aarde is van onze kinderen, maar wij moeten er wel voor zorgen dat de aarde ook in de toekomst nog leefbaar is.

Ten vijfde: wij staan voor het herstel van sociale zekerheid. Premier Balkenende zei het al: je moet het dak repareren als de zon schijnt. Dit is een mooie uitspraak. Vervolgens wordt er bezuinigd op in plaats van geïnvesteerd in mensen en in maatregelen om het levensonderhoud van burgers te verbeteren. Dit gebeurt in een tijd waarin het goed gaat met de economie. Gezinnen worden hard aangepakt, terwijl al jarenlang wordt bezuinigd. Nu schijnt de zon. Ik vraag mij af wat er gebeurt als het straks gaat regenen.

Wij willen dit kabinet vragen waarom het een verplicht eigen risico wil invoeren in de basisverzekering. De huidige basisverzekering is al een minimumpakket. Mensen met een hoger inkomen kunnen zich beter verzekeren. Is dit de solidariteit waarvoor het kabinet staat? Waarom bezuinigt het kabinet op de fiscale aftrekregeling voor chronisch zieken en gehandicapten? Is dit ook

de solidariteit waarvoor het kabinet staat? Waarom laat het kabinet het gezin in de kou staan door verhoging van de energierekening? Is dat de solidariteit van het kabinet?

Waarom wil het kabinet de burger en het bedrijfsleven extra belasten voor het gebruik van de auto door een verhoging van de wegenbelasting, de benzineprijs en de btw? Nederland is in vergelijking met ons omringende landen al jaren een extreem duur land voor de weggebruiker. Wij dagen het kabinet uit om meer te investeren in openbaar vervoer om de mobiliteit te garanderen.

Het lijkt erop dat het kabinet alleen maar de staatskas wil spekken, terwijl ongeveer een miljoen gezinnen in armoede leven. Dat moet anders en het kan beter. Wij pleiten voor een basisinkomen voor iedereen en voor het uitbannen van armoede in Nederland. Gas, licht, water, openbaar vervoer, zorg en onderwijs zijn van ons allen en moeten door de overheid beheerd blijven.

Ten zesde: wij willen investeren in sociale woningbouw. Minister Vogelaar investeert in een opknopbeurt voor zo'n 40 achterstandswijken. De huren kunnen worden verhoogd met het inflatiecijfer. Daarnaast wil de minister 80.000 tot 100.000 woningen bouwen. Wij willen hieraan toegevoegd zien dat er divers gebouwd wordt, voor zowel arm als rijk. Wij willen evenwichtig samengestelde wijken waar mensen van verschillende achtergronden elkaar tegenkomen. Iedereen heeft immers recht op een betaalbare woning. Waarom moeten de woningcorporaties niet meer investeren dan voorheen? Het kabinet moet zich hiervoor sterk maken.

Tot slot missen wij steeds meer de visie en de motivatie van dit kabinet voor de aanwezigheid in Afghanistan. Wat wil Nederland nog bereiken in een land dat in een oorlogssituatie verkeert, met militairen die ernaartoe worden gestuurd onder het mom van hulp? Graag horen wij hierop een toelichting. Het kabinet kan wel op onze steun rekenen bij al zijn plannen die bedoeld zijn om de positie van de sociaal zwakkeren te verbeteren, die de sterk toenemende zwart-wit tegenstellingen kunnen overbruggen en die bedoeld zijn om de eenheid van de samenleving te behouden.

*N

De **voorzitter**: Mijnheer Yildirim, ik wil u feliciteren met uw maidenspeech bij deze eerste algemene politieke beschouwingen in deze Kamerperiode. Dat u bij deze gelegenheid voor het eerst in de plenaire vergadering het woord zou voeren, lag aanvankelijk niet voor de hand. Pas twee weken geleden werd duidelijk dat u als zelfstandige fractie in deze Kamer verdergaat. U heeft hiertoe besloten nadat geen overeenstemming mogelijk bleek tussen u en de SP of de SP en u. U bent gekozen met voorkeurstemmen en zet op basis van de mogelijkheden die de Kieswet biedt, uw lidmaatschap van de Eerste Kamer voort als de Fractie-Yildirim. Hoewel in het algemeen gesproken afsplitsingen als onwenselijk kunnen worden beschouwd, is een en ander uw goed recht. Ik wil

dan ook nog eens bevestigen dat deze Kamer uw stap respecteert.

U bent geboren en getogen in Turkije en bent in september 1980 om politieke redenen naar Nederland gekomen. Dat de politiek in uw bloed zit, blijkt ook uit uw loopbaan sinds uw komst naar Nederland. Van 1986 tot 2002 bent u immers lid geweest van de PvdA. Voor deze partij was u raadslid in Zwolle van 1994 tot 2002. Ook voor dit vertegenwoordigende lidmaatschap bent u, tot twee keer toe zelfs, met voorkeurstemmen gekozen. Nadien hebt u een overstap gemaakt naar de SP, voor welke partij u in 2003 en in 2007 bent gekozen als lid van de provinciale staten van Overijssel. Voor deze partij bent u tevens lid geweest van het bestuur van de regio Overijssel en van het partijbestuur.

Mijnheer Yildirim, het behoeft geen verder betoog dat doorzettingsvermogen u niet kan worden ontzegd. Uw geschiedenis spreekt voor zich. U maakt deel uit van deze Kamer met 75 leden die grondwettelijk gelijk zijn aan elkaar. Daarom heeft ieder van de leden, ongeacht of deze deel uitmaakt van een grote fractie of een kleine, gelijke zeggenschap bij de beoordeling van de regering en de wetgeving die zij ons voorlegt. Dat legt een grote verantwoordelijkheid op ieders bijdrage, zo ook op die van u. Als gekozen collega bent u welkom in de senaat. Ik wens u veel wijsheid toe bij uw werk. Wij zullen uw verdere verrichtingen in de Kamer met veel belangstelling volgen.

Ik schors de beraadslaging voor felicitaties en voor een pauze tot 16.45 uur. Ik deel de Kamer mede dat de minister-president mij te kennen heeft gegeven dat hij op een aantal vragen van technische of gedetailleerde aard schriftelijk wil reageren voordat de eerste termijn van de regering een aanvang neemt.

**

De beraadslaging wordt geschorst.

De vergadering wordt van 15.30 uur tot 16.45 uur geschorst.

*B

!Hamerstukken!

Aan de orde is de behandeling van:

- het wetsvoorstel Wijziging van de Wet op de kamers van koophandel en fabrieken 1997 (30857);

- het wetsvoorstel Wijziging van de Wet op het voortgezet onderwijs onder meer in verband met enkele aanpassingen in de inrichtings- en examenvoorschriften met betrekking tot het voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs (30988);

- het wetsvoorstel Wijziging van de Wegenverkeerswet 1994 in verband met de wenselijkheid de regeling van de APK-frequentie te flexibiliseren (30692);

- het wetsvoorstel Goedkeuring van de op 25 juni 2005 te Luxemburg totstandgekomen Overeenkomst tot wijziging

van de Partnerschapsovereenkomst tussen de leden van de groep van Staten in Afrika, het Caribische gebied en de Stille Oceaan, enerzijds, en de Europese Gemeenschap en haar lidstaten, anderzijds, ondertekend te Cotonou op 23 juni 2000 (Trb. 2005, 295), het op 10 april 2006 te Luxemburg totstandgekomen Intern Akkoord tussen de vertegenwoordigers van de regeringen van de lidstaten, in het kader van de Raad bijeen, houdende wijziging van het Intern Akkoord van 18 september 2000 inzake maatregelen en procedures voor de uitvoering van de ACS-EG-Partnerschapsovereenkomst (Trb. 2006, 106), alsmede het op 17 juli 2006 te Brussel totstandgekomen Intern Akkoord tussen de vertegenwoordigers van de regeringen van de lidstaten, in het kader van de Raad bijeen, betreffende de financiering van de steun van de Gemeenschap binnen het meerjarig financieel kader voor 2008-2013 voor de ACS-EG-Partnerschapsovereenkomst en de toewijzing van financiële bijstand ten behoeve van de Landen en Gebieden Overzee waarop de bepalingen van deel vier van het EG-Verdrag van toepassing zijn (Trb. 2006, 207) (30908);

- het wetsvoorstel Intrekking van de artikelen 15.24 tot en met 15.28 van de Wet milieubeheer met het oog op de opheffing van het Fonds Luchtverontreiniging en het treffen van enkele daarmee verbandhoudende voorzieningen (opheffing Fonds Luchtverontreiniging) (30998);

- het wetsvoorstel Wijziging van titel 5 van Boek 7 van het Burgerlijk Wetboek (31107).

Deze wetsvoorstellen worden zonder beraadslaging en zonder stemming aangenomen.

De voorzitter: Op verzoek van de fractie van de VVD is het wetsvoorstel Regels omtrent de basisregistraties adressen en gebouwen (Wet basisregistraties adressen en gebouwen) (30968), dat onder voorbehoud als hamerstuk op de agenda was vermeld, van de agenda afgevoerd.

Ik deel aan de Kamer mede dat een voorgenomen beslissing omtrent een ter instemming aangeboden JBZ-besluit tijdens deze vergadering in de zaal ter inzage wordt gelegd, conform het voorstel van de commissie voor de JBZ-raad. Als aan het einde van de vergadering geen bezwaren zijn ingekomen, neem ik aan dat de Kamer heeft besloten conform dit advies.

**

*B

!Algemene politieke beschouwingen!

Aan de orde is de voortzetting van:

- de algemene politieke beschouwingen inzake het in 2008 te voeren beleid (31200).

De **voorzitter**: Door mij zijn schriftelijke antwoorden ontvangen van de minister-president op vragen, gesteld in eerste termijn.

Deze antwoorden zullen worden opgenomen in een bijvoegsel bij de Handelingen van deze vergadering.

**

(Het bijvoegsel is opgenomen aan het eind van deze editie.)<1>

De beraadslaging wordt hervat.

*N

Minister **Balkenende**: Mevrouw de voorzitter. Namens het kabinet zeg ik de woordvoerders van de fracties dank voor hun bijdragen in eerste termijn. Met de Kamer in de vorige samenstelling heb ik voor de zomer al bij wijze van kennismaking mogen debatteren en het is mij een genoegen om nu het debat aan te gaan met de Kamer in deze samenstelling. Verleden jaar heeft de Kamer, in het zicht van de verkiezingen van de Tweede Kamer, geen algemene beschouwingen gehouden. Nu, bijna een jaar na die verkiezingen, ruim zeven maanden na het aantreden van het nieuwe kabinet en ongeveer een halfjaar na de verkiezing van de Eerste Kamer, is er meer dan voldoende stof voor een grondige gedachtewisseling. De inbreng van de verschillende fracties toont dit ruimschoots aan.

Ik herken in die inbreng een aantal grote thema's. Ten eerste de verhouding tussen overheidsbeleid en de verantwoordelijkheid van burgers en hun organisaties. Het thema samenleven uit het coalitieakkoord heeft aanleiding gegeven tot beschouwingen over overheid en maatschappij; het thema respect kwam hierbij nadrukkelijk aan de orde. Bij dit blok zal ik ook ingaan op de vragen die betrekking hebben op het openbaar bestuur en de democratie.

Het tweede blok: een solide financieel-economisch en sociaal beleid. Dat vormt de basis voor het thema samenwerken uit het coalitieakkoord.

In de derde plaats is er ruim aandacht besteed aan de Europese en de internationale context van het regeringsbeleid. Ik ben het ermee eens dat Nederland niet losgezien kan worden van zijn omgeving.

Deze drie grote thema's zal ik eerst behandelen, daarna zal ik ingaan op de nog resterende specifieke vragen op het gebied van onderwijs, wonen en wijken, duurzaamheid en dierenwelzijn. Maar voordat ik hieraan begin, zal ik een korte inleidende beschouwing geven, waarbij ik nog aantekenen dat een aantal vragen al schriftelijk zijn beantwoord.

Verleden jaar was het publieke thema "met mij gaat het goed, maar met de maatschappij gaat het minder goed"; velen zullen zich dit herinneren. Er was tevredenheid met het eigen leven, maar ontevredenheid over de maatschappij; hier ging het politieke debat vaak over. De uitslag van de verkiezingen van de Tweede Kamer, die de grondslag vormt voor dit kabinet, werd door zeer

velen gezien als een logisch vervolg op deze thematiek en dit debat. Partijen van uiteenlopende signatuur die inspeelden op de behoefte van burgers aan vertrouwen en zekerheid, zowel in materieel als in immaterieel opzicht, kwamen relatief versterkt uit de verkiezingen. De kern van het akkoord van de coalitie van CDA, PvdA en ChristenUnie is het vinden van een nieuwe balans tussen de zekerheid waarnaar zo sterk verlangd wordt, en de noodzakelijke dynamiek. Onze boodschap is: wij hebben dynamiek nodig om zeker te kunnen zijn in een snel veranderende wereld. Vertrouwen en zekerheid nemen toe als mensen de kans krijgen en toegerust worden om naar vermogen te participeren. Daar wil het kabinet aan werken: gebruik maken van veranderingen om mensen te mobiliseren, te ondersteunen en toe te rusten.

Zekerheid kan niet zonder solide overheidsfinanciën; daarom bouwen wij met het coalitieakkoord en het beleidsprogramma voort op het financieel-economisch fundament dat in de afgelopen jaren is versterkt. En tegelijkertijd pakken wij de maatschappelijke vraagstukken aan. Het is dus niet of-of, maar en-en: samen werken, samen leven. Samen, ook in die zin dat niet alles van de overheid komt, maar dat er evenzeer een appel wordt gedaan aan burgers en hun organisaties. Ik zeg dit met name tot de heer Rosenthal. Hij spreekt van paternalisme; daarbij herken ik alleen de stijlfiguur, die van de karikaturale overdrijving. Zijn stelling zelf herken ik niet. Ik citeer de derde zin van het coalitieakkoord: "Een samenleving ook waarin de overheid duidelijke grenzen stelt aan wat wel en wat niet kan, waarin vooral de eigen kracht van de samenleving wordt benut en waarin creativiteit en eigen initiatief worden ondersteund." Ik kom hier later nog uitgebreid op terug.

De heer **Rosenthal** (VVD): Voorzitter, ik vind het prima dat de minister-president hier later nog uitgebreid op zal terugkomen, maar als hij spreekt van een karikaturale voorstelling van zaken, moet ik toch even de puntjes op de i zetten. Ook in het citaat dat hij gaf, gaat hij uit van de samenleving. Ik heb aangegeven dat wij uitgaan van de burger, van zijn eigen kracht. Ik heb het kabinet zelf geciteerd, dat spreekt van een samenleving die mensen de ruimte biedt om eigen keuzen te maken en verantwoordelijkheid te dragen. Ik heb hieraan toegevoegd dat dit naar het oordeel van onze fractie eigenlijk een vreemde wens is, omdat hiermee de samenleving boven de mensen wordt gesteld, terwijl die de samenleving maken. Het gaat ons om een samenleving die mensen de ruimte biedt, dus ik ben niet bereid tot zelfreflectie omdat ik een karikaturale voorstelling van zaken zou hebben gegeven.

Minister **Balkenende**: Mocht u zelf de behoefte aan zelfreflectie voelen, laat niets u daar dan van weerhouden! En als u de puntjes op de i wilt zetten, dan doe ik dat zelf ook graag. U gebruikt de term staatspaternalisme; hoe verhoudt dat woord zich tot termen als gebruik maken van de eigen kracht

van de samenleving, keuzen maken, eigen verantwoordelijkheid dragen, creativiteit en eigen initiatief ondersteunen? Ik vind dat u te grote woorden heeft gekozen, maar laten wij dit debat straks nog hernemen om na te gaan of deze kwalificatie die u aan het kabinetsbeleid heeft verbonden, deugdelijk is. Ik heb begrepen dat u vooral nog bij uw standpunt blijft; die consistentie siert u, maar ik ben het er wel volledig mee oneens.

Alle opgaven, samengevat in "Samen werken, samen leven", vergen een stevig beleid dat een aantal jaren lang consequent wordt volgehouden. De agenda van het kabinet is nadrukkelijk bestemd voor de gehele periode van de komende vier jaar. Het kabinet wil daar ook op beoordeeld worden. Wij hebben een coalitieakkoord uitgewerkt in 74 beleidsdoelen, met een financiële onderbouwing voor de periode 2008-2011. Een wezenlijk onderdeel van het beleid is gericht op de houdbaarheid van onze voorzieningen en van onze welvaart op de lange termijn. Wat dit kabinet wil doen, is noodzakelijk, ook voor de jaren ver na 2011. Daarom heeft het kabinet een duidelijke koers, maar na de algemene politieke beschouwingen in de Tweede Kamer probeert de heer Kox toch een beetje het etikettenspel te spelen. Maar het Nederlands kent niet voor niets het woord "etikettenzwandel", en ik doe daar niet aan mee. In het kabinetsbeleid zal de inbreng van alledrie de politieke partijen die de coalitie dragen, herkenbaar zijn. Dit is van alle tijden in het Nederlandse coalitiebestel, het behoort zo in een coalitiebestel in een land met een representatief parlementair stelsel. Dit heeft Nederland in de afgelopen eeuw per saldo een goed bestuurd en welvarend land opgeleverd. De Kamer kent mij, ik sta pal voor het Nederlandse representatieve parlementaire stelsel en daarbij ben ik koersvast.

De heer **Kox** (SP): Ik ben geen staatsrechtdeskundige, maar de minister-president oproepen om zwendel te plegen, lijkt mij te grenzen aan wat een parlementariër mag. Als u mijn opdracht zo hebt verstaan, hebt u mij niet begrepen. Ik heb gezegd dat de etiketten zo divers zijn dat de vraag zich aandient wat daarmee eigenlijk wordt bedoeld. De verpakking is niet zo interessant, ik wil weten wat de inhoud is. Wat is in de kern de betekenis van dit kabinet vergeleken met de drie voorgaande kabinetten, de kabinetten waarover de heer Rosenthal zo lyrisch sprak? Onder die kabinetten, de kabinetten waaraan zijn partij mocht meedoen, ging het nog goed in Nederland. Nu regeert de minister-president met andere partijen en de vraag is wat het wezenlijke verschil is tussen zijn vierde kabinet en de eerste drie. Dat is in politiek opzicht namelijk niet erg duidelijk, terwijl dat wel van belang is voor deze algemene beschouwingen.

Minister **Balkenende**: Ik begrijp uw vraag zeer wel. Wij moeten echter oppassen en niet aan het begin van het debat proberen een conclusie te trekken en een typering te geven. Ik wil wel op uw verzoek ingaan, maar...

De heer **Kox** (SP): Ik wijs erop dat u refereerde aan de opmerkingen van de heer Rosenthal en dat u zei dat hij karikaturen maakte. Ik kan mij overigens niets voorstellen bij karikaturen van de heer Rosenthal. Vervolgens sprak u over etikettenzwandel bij andere oppositiepartijen. Dat lijkt weer op een karikatuur van wat hier gebeurt. Ik wil graag in de loop van het debat van u horen in welk opzicht deze club anders is dan de andere.

Minister **Balkenende**: U moet een kabinet nemen zoals het is. Ook bij het debat in de Tweede Kamer viel mij op dat heel snel allerlei typering worden gebruikt. U hebt daar zelf ook aan gerefereerd, maar nogmaals, je moet elk kabinet nemen zoals het is. Met ons stelsel wordt een kabinet gedragen door een coalitie. Daarmee zijn de verschillende partijen die deelnemen aan het kabinet verantwoordelijk voor de visie die zij hebben op de toekomst van Nederland. Natuurlijk worden er verschillende accenten gelegd.

Overigens, zoals de heer Kox weet, heb ik altijd genoten van zijn bijdragen. Ik dank hem voor het lijstje van dr. Colijn: 's Lands stuurman. Ik vond dat een mooi geschenk. Het beeld van die stuurman is buitengewoon fraai. De heer Kox heeft zelfs gezegd: kabinetten komen en gaan, maar die premier blijft maar steeds de schipper. Hij gebruikte het beeld van de schipper die steeds van de ene naar de andere kant gaat en die altijd op dezelfde plek terugkomt. Daarover heb ik nagedacht en ik meen dat het goed is dat hij altijd op dezelfde plek terugkomt. Stel dat ik vanaf mijn woonplaats Capelle aan de IJssel een schip zou besturen dat naar de andere kant van de rivier gaat, naar Krimpen aan de IJssel. Wat verwachten de mensen dan? Zij verwachten dat ik van Capelle aan de IJssel naar Krimpen aan de IJssel ga en dat ik vervolgens weer terugga naar Capelle. Maar stel je eens voor dat ik op een dag in Gouda uitkom. Wat zouden de mensen dan voelen? Ik doel dus op stabiliteit. Die hebben wij nodig. Als de heer Kox dit beeld herkent, beschouw ik dat als een groot compliment en daarvoor wil ik graag mijn waardering uitspreken.

De heer **Kox** (SP): Toch was die VOC-mentaliteit anders. Die bracht met zich mee dat de schippers van dit land op een gegeven moment besloten om niet langer van Capelle aan de IJssel naar Krimpen aan de IJssel te varen, maar om de rivier op te gaan en de wijde wereld in te trekken. Dan kom je ergens. Dat was mijn punt. U doet het goed als veerman. U doet het zelfs knap als veerman, want u hebt zowat alle partijen in uw kabinet gehad. Ik meen het serieus: daarvoor moet je een goed veerman zijn. Echter, u moet ook ergens komen. Dan is heen en weer gaan toch een beetje het treurige verhaal van de heen-en-weerwolf van Annie M.G. Schmidt. Op die manier hebt u wel een nobel beroep, maar je wordt er niet erg vrolijk van, tenminste niet als politicus.

Minister **Balkenende**: Ik heb het genoeg gehad met u in de afgelopen jaren te mogen debatteren en nu lijkt het mij goed om na te gaan wat de

vruchten van de debatten en van het beleid van de van afgelopen jaren zijn. Als u vindt dat ik steeds heen en weer ga, vraag ik u de indicatoren van 2002 en die van 2006 met elkaar te vergelijken en om dan na te gaan wat onze score is op internationaal terrein. Wij liepen in 2002 in Europa achter bij andere landen, maar tegenwoordig zijn wij een van de frontrunners. Mondiaal behoren wij met diverse indicatoren tot de toptien. Het werk is niet af, maar u kunt niet zeggen dat wij in de afgelopen jaren alleen de beweging hebben gemaakt van Cappelle aan de IJssel naar Krimpen aan de IJssel en vice versa. Dat is niet zo. Ik stel het overigens zeer op prijs dat u nu reeds zinspeelt op een kabinet-Balkenende V, net als een er kabinet-Colijn V was. U waarschuwt mij voor het feit dat dat misschien één dag zou duren, maar het feit dat u met deze gedachte zinspeelt, vind ik van memorabele betekenis voor deze Kamer. Voor de rest zal ik daarover niets zeggen.

Mevrouw de voorzitter. Het kabinet is de afgelopen zeven maanden gestart met de uitvoering van zijn agenda. Ook in antwoord op de opmerking van de heer Rosenthal over het beeld van de eerste paar maanden, noem ik een aantal voordelen. In 2007 wordt het overheidstekort omgebogen naar een overschot in 2008, opdat wij sparen voor de toekomst en onze welvaart. Met de Miljoenennota hebben wij 700 mln. aan aanvullende maatregelen genomen om de lastenstijging voor burgers te beperken en om de koopkracht in 2008 te verbeteren. Er is een participatietop gehouden die heeft geleid tot afspraken met werkgevers en werknemers over 200.000 extra banen voor mensen met een kwetsbare positie op de arbeidsmarkt. Werk is en blijft sociaal en economisch de beste basis voor samen leven. Vanaf volgend jaar worden de lasten op milieuvervuiling hoger en de lasten op werk lager. Dat bevordert de doelstellingen van duurzaamheid en van arbeidsparticipatie. Wij hebben met gemeenten een afspraak gemaakt over de afwikkeling van asielaanvragen die dateren van voor 2001: de pardonregeling.

Mevrouw de voorzitter. Ik hoor geroezemoes aan deze tafel. Mag ik de ministers ter linkerzijde van mij vragen respect voor hun premier te tonen?

Met het IPO hebben wij een akkoord gesloten voor 2008. Met de VNG hebben wij een meerjarig akkoord gesloten over decentralisatie, het terugbrengen van bestuurlijke drukte, het versterken van de bestuurskracht van gemeenten en over voldoende financiële armslag van gemeenten. Daarmee geeft de rijksoverheid aan dat zij niet alles doet, maar dat zij belang hecht aan de lokale autonomie en aan differentiatie, aan beleid dicht bij de burgers. Met woningcorporaties hebben wij afspraken gemaakt over extra investeringen in wijken, in het bijzonder met aandacht voor veertig wijken met de meeste achterstand. Nederland heeft succesvol onderhandeld over een wijziging van een verdrag voor de Europese Unie, waarmee de rol van de nationale parlementen wordt versterkt en de zeggenschap van lidstaten over collectieve

aangelegenheden als pensioen, zorg en wonen wordt geborgd. Wij hebben besloten tot het aanstellen van 500 wijkagenten extra, 500 assistenten voor forensische opsporing extra en 450 extra plaatsen in jeugdinstellingen. Met dit soort maatregelen wordt de doelstelling van 25% minder criminaliteit bereikt. Wij hebben een besluit genomen over het project voor vernieuwing van de rijksdienst. Dat leidt tot een betere en kleinere rijksoverheid. Het kabinet heeft de Kamers geïnformeerd over de oprichting van een media-educatie- en expertisecentrum en over een gedragscode die in overleg met de omroepen is opgesteld. Ook dat heeft tot doel om in de samenleving met meer respect voor elkaar om te gaan. Daarbij passen ook de voornemens voor mogelijkheden als maatschappelijke stages. Daarmee wordt inmiddels ervaring opgedaan. Verder noem ik in dit verband: het gezinsbeleid, de bevordering van vrijwilligerswerk en mantelzorg en het stimuleren van deelname aan een sportvereniging. Er zijn inmiddels bij de Tweede Kamer tal van wetsvoorstellen ingediend.

Ook met de wijze waarop het kabinet deze voornemens wil uitvoeren, is voor een nieuwe benadering gekozen. De heren Werner en Rosenthal vroegen wat de betekenis is van pijlers, programma's en projecten. Met de zes pijlers beogen wij de maatschappelijke vragen in hun onderlinge samenhang te behandelen en niet verkokerd. Daarom is het beleidsprogramma op zes pijlers geënt en zijn de onderraden van de ministerraad overeenkomstig vormgegeven. De twee programma's geven uitdrukking aan twee prioriteiten van het kabinet, aandacht voor jeugd en gezin en voor wonen, wijken en integratie, en zij betreffen alle ministeries en beleidsterreinen. De tien projecten geven uitdrukking aan de tien belangrijke doelen, waarbij een projectmatige aanpak sneller tot resultaat moet leiden. Zonder de gehele Haagse machinerie om te gooien en zonder tijd te verspillen aan grote organisaties, moet deze werkwijze leiden tot meer samenhang in beleid en tot het sneller bereiken van resultaten. Ik zeg de heer Werner graag toe om het komende voorjaar een uitgebreidere evaluatie op te laten stellen. Dan heeft zich namelijk het geheel aan pijlers, projecten en programma's een jaar kunnen bewijzen en is een eerste evaluatie nuttig.

Dit is uiteraard pas het begin van de uitvoering van de agenda van dit kabinet. Ik ben ervan overtuigd dat deze agenda voor de komende jaren voor Nederland van belang is, juist voor de balans tussen zekerheid en dynamiek, want nogmaals: die sluiten elkaar niet uit. Integendeel, wij hebben dynamiek nodig om zekerheid te versterken. Het overnemen van kritiek uit de inbreng van een aantal geachte afgevaardigden zou leiden tot eenzijdig beleid. Naar de mening van het kabinet verdient het de voorkeur om het totaal van het beleid in aanmerking te nemen in plaats van de pijlen te richten op onderdelen van het beleid. Dat is vaak het verschil tussen de inzet van het kabinet en de inzet van de oppositiefracties. Met de agenda Samenwerken, samen leven gaat het juist om het vinden van evenwicht in het totaal en om een

afweging tussen verschillende dilemma's. Wij realiseren ons dat de mensen graag de gevolgen van een goed draaiende economie terugzien in hun portemonnee. Dat is volstrekt te begrijpen. Tegelijkertijd willen mensen ook uitstekende zorg, goed onderwijs voor hun kinderen, een veilige buurt, meer respect in de samenleving, minder files, maar ook een beter milieu. En niet alleen nu, maar ook in de toekomst. Het is dan aan het kabinet om afwegingen te maken en om knopen door te hakken. Als minister-president wil ik mij nadrukkelijk richten op consistentie van het beleid en op de beoogde resultaten voor de komende jaren en de jaren daarna. Tegenwicht bieden aan te veel waan van de dag en te veel hypes: zo bevorder je het vertrouwen van mensen in het bestuur. Dit wilde ik in algemene zin zeggen alvorens over te gaan tot behandeling van de afzonderlijke blokken.

Het eerste onderwerp dat ik met u wil bespreken betreft de verhouding tussen overheid, burger en maatschappelijke organisaties. Daarna wil ik stilstaan bij de onderwerpen democratie, bureaucratisering, afslanking van de overheid en het adviesstelsel.

Recente gebeurtenissen, twee gewelddadige incidenten op scholen en een ernstig incident in een politiebureau, hebben ons allen geraakt en geschokt. De steekpartij op een school in Rotterdam, waarbij een docent gewond raakt, een vechtpartij met dodelijke afloop tussen twee leerlingen van een school in Amsterdam en de steek- en schietpartij op een politiebureau in dezelfde wijk in Amsterdam, waarbij twee agenten zijn neergestoken en de dader is neergeschoten en later is overleden. Wij leven mee met de gewonde agenten en de lerares en hopen op een voorspoedig herstel. Ook de nabestaanden van de slachtoffers van deze vreselijke gebeurtenissen maken een zware tijd door en verdienen ons meelevens. Wij moeten oppassen voor te snelle conclusies. Deze opeenvolging van tragische gebeurtenissen geeft reden tot zorg. Waakzaamheid is geboden. Op deze plaats wil ik mijn respect uitspreken voor degenen die in buitengewoon moeilijke omstandigheden proberen emoties in goede banen te leiden en blijven geloven in hun school, hun wijk, hun stad. Schoolleiders en docenten, burgemeesters en deelraadsvoorzitters, politiemannen en politievrouwen op alle niveaus: zij verdienen voluit onze steun.

Ook dit behoort tot de werkelijkheid waarin wij in Den Haag beslissingen nemen, geld ter beschikking stellen en beleid maken. Beleid en geld die randvoorwaarden scheppen en bijdragen aan een oplossing, een beleid waarin burgers en professionals zich moeten kunnen herkennen, een beleid dat hard is als dat moet, met een zichtbare handhavende overheid als de rechtsorde met voeten wordt getreden, maar ook een beleid dat zich richt op het vergroten van respect en het bevorderen van binding.

De verhouding tussen de overheid enerzijds en de burger en maatschappelijke organisaties anderzijds verandert. De heer Schuurman wees daar terecht op. Recent onderzoek bevestigt dit beeld. Ik wijs op het onderzoek "De sociale staat

van Nederland" en het onderzoek "21 minuten.nl", een onderzoek in opdracht van SIRE. Het beeld dat oprijst, is dat van een zelfbewuste burger die veel verwacht van de overheid, ook op gebieden die traditioneel behoorden tot het domein van de maatschappelijke organisaties. Tegelijkertijd blijft de sociale betrokkenheid op peil en ziet de burger zijn eigen verantwoordelijkheid. Volgens het onderzoek van SIRE hebben zes van de zeven Nederlanders in 2006 activiteiten verricht in de sfeer van maatschappelijke betrokkenheid. Zij deden vrijwilligerswerk, doneerden aan goede doelen of hielpen een zieke of gehandicapte als mantelzorger. Daar staat tegenover dat het lidmaatschap van kerkelijke organisaties, verenigingen en politieke partijen afneemt en de Nederlander niet gebonden wil zijn aan vaste tijden en wekelijkse verplichtingen. Blijkbaar wil hij of zij zelf bepalen wanneer en in welk verband hij of zij zich wil inzetten voor een ander. Er is kortom niet minder betrokkenheid, maar een andere betrokkenheid. De overheid doet er goed aan zich daarvan rekenschap te geven en in te spelen op de maatschappelijke dynamiek en de nieuwe belevingswereld van de burger. Daarbij blijft het van groot belang dat burgers betrokken blijven bij de maatschappelijke instituties. Ook is nadrukkelijk aan de orde een appel aan de burger en aan het maatschappelijk middenveld. Niet alles kan van de overheid worden verwacht. Ook burgers en maatschappelijke organisaties kunnen hun verantwoordelijkheid nemen. Ik zag hiervan onlangs nog een aansprekend voorbeeld tijdens een werkbezoek: een plaatselijke voetbalclub in het oosten van het land vervulde een belangrijke rol bij het bieden van nieuw perspectief aan kansarme jongeren.

De overheid moet niet gaan lijden aan zelfoverschatting. Op zichzelf ben ik het daarover eens met de heer Rosenthal. In het huidige tijdsbeeld is het echter belangrijk dat de overheid haar verantwoordelijkheid neemt. De uitkomsten van de eerder genoemde onderzoeken getuigen daar ook van. De overheid zal de condities moeten scheppen waarbinnen de individuele ontplooiing tot haar recht kan komen. Daartoe behoort ook het beschermen van hen die bescherming nodig hebben en het corrigeren van hen die correctie behoeven. Het zijn de traditionele overheidstaken, zoals het waarborgen van veiligheid, rechtshandhaving en de zorg voor gemeenschapsvoorziening. Belangrijk vind ik ook een zichtbaar handhavende overheid. Als burgers worden geconfronteerd met onwil en tegenwerking van een minderheid die de zaak wil verzieken, is krachtig optreden op zijn plaats. Dit kabinet heeft ervoor gekozen om in het kader van het thema "respect" initiatieven te ondersteunen ter bevordering van onder meer een fatsoenlijke omgang met elkaar en met de publieke ruimte, onder meer via gedragscodes, een veiliger media-aanbod, het tegengaan van discriminatie en het keren van agressie tegen de overheidsfunctionaris.

In dat kader geef ik twee voorbeelden die momenteel worden uitgewerkt. Het programma Een veilige publieke taak, dat een vervolg is op eerdere activiteiten in dit kader, wordt besproken in de

ministerraad van aanstaande vrijdag. Met dit programma wordt een dam opgeworpen tegen agressie tegen werknemers met een publieke taak. Het ministerie van BZK gaat daarbij een regierol vervullen. Werkgevers met een publieke taak worden gefaciliteerd en ondersteund.

De heer **Rosenthal** (VVD): Ik hoor de minister-president in een volzin spreken over de individuele ontplooiing van de burgers. Ik verwijs hierbij naar een interview met Herman Wijffels in juni van dit jaar. Mag ik uit deze volzin impliciet afleiden dat de minister-president er inmiddels wel aan toe is om het maatschappelijk belang van de individuele ontplooiing serieus te nemen?

Minister **Balkenende**: Ik begrijp dit niet zo goed. Hoe kun je nu een beleid opstellen of praten over een coalitieakkoord als je niet altijd recht wilt doen aan de positie van mensen zelf, aan hun mogelijkheden, hun talenten en hun ontplooiing? Ik meen dan ook dat mijn formulering van zojuist de heer Rosenthal zou moeten aanspreken. Natuurlijk bied je ruimte. Ik geef een voorbeeld. Als je het onderwijs voor leerkrachten aantrekkelijker wilt maken, dan is het erkennen van de professionaliteit van onderwijsgeveden een onderdeel daarvan. Dat betekent ontbureaucratiseren, ruimte bieden voor de ontplooiing. Dat is maar één voorbeeld. Met een voorstelling van zaken als zouden wij niet geloven in individuele ontplooiing, heb ik niet zoveel.

De heer **Rosenthal** (VVD): Ik begrijp dat informateur Wijffels indertijd aan een andere tafel heeft gezeten dan de minister-president. Dat is prettig. Wijffels kwam immers tot de conclusie dat de minister-president en de vicepremiers nog niet toe waren aan het erkennen van het maatschappelijk belang van individuele ontplooiing. Hij heeft dat letterlijk gezegd.

De minister-president neemt vaak het woord "maatschappelijk midden" in de mond. Wat moet ik daaronder verstaan? Maatschappelijke organisaties zitten kennelijk tussen twee lagen in.

Minister **Balkenende**: Het is goed dat de heer Rosenthal dit noemt. Ik spreek over maatschappelijke organisaties, over "civil society" en over maatschappelijk initiatief. De term "maatschappelijk middenveld" wordt in de literatuur gebruikt, maar ik geef graag toe dat het niet zou kloppen als deze term alleen zou doelen op een soort intermediair tussen overheid en burger. Maatschappelijke organisaties spruiten immers voort uit de wil van mensen, uit hun identiteit, uit hun verlangen om samen te werken. Het is aan de overheid om de ruimte voor het veld, de soevereiniteit in eigen kring, volledig te erkennen. Dat is in het verleden wel eens mijn bezwaar geweest tegen een term zoals "mediation organisations". Deze term wordt gebruikt in de Amerikaanse literatuur. Deze organisaties werden namelijk beschouwd als instrumenten waarvan de overheid naar believen gebruik kon maken om eigen doelen te bereiken. Daar heb ik nooit in

geloofd omdat daarmee te weinig recht werd gedaan aan de vrijheid van het organisatieleven.

De heer **Schuurman** (ChristenUnie): Ik wil het nog niet hebben over de soevereiniteit in eigen kring, maar ik wil wel teruggrijpen naar een opmerking die de minister-president maakte over het maatschappelijk middenveld en de maatschappelijke organisaties, die hun verantwoordelijkheid dragen. Dat is niet zo gemakkelijk door allerlei ontwikkelingen in onze cultuur. Is het voor de overheid niet al te gemakkelijk om bijvoorbeeld van grote schoolbesturen, die soms een provinciaal karakter hebben gekregen, te vragen om plaatselijk de verantwoordelijkheid te dragen? Ik denk bijvoorbeeld aan Breukelen, waar ik woon. De ouders van de scholen hebben dat vaak niet gewenst, maar het is wel gebeurd, onder druk en leiding van de overheid. In zo'n geval moet je hun niet vragen om de verantwoordelijkheid maar te dragen, want de schaalvergroting is ontstaan onder druk van jarenlang beleid. Dat geldt ook voor het bijzonder onderwijs. Daardoor is een enorm verlies van betrokken ouders en van mensen die in hun vrije tijd scholen wilden besturen, opgetreden.

Minister **Balkenende**: De heer Schuurman spreekt een wijs woord. Er is in Nederland een tijd geweest waarin wij erg sterk hebben gedacht in termen van schaalvergroting. Ik kan mij op zichzelf best iets voorstellen bij een vergroting van de bestuurlijke schaal. Daarbij gaat het om efficiency, het delen van bepaalde kosten en het delen van deskundigheden. U doelt op iets anders, wat te maken heeft met de herkenbaarheid van de instelling en de organisatie. Dat is een bekend gegeven. Als er te veel mammoetorganisaties zijn, waarin bijvoorbeeld leerlingen feitelijk een nummer worden, is er een probleem. Er wordt al jarenlang gesproken over de menselijke maat. Dat komt geheel overeen met wat de heer Schuurman zegt. Ik geloof dat organisaties zich daarvan steeds meer bewust zijn, of het nu om de schaal van ziekenhuizen gaat of om die van scholen of universiteiten. Natuurlijk heb je eenheden nodig om goed te kunnen werken. Het punt is vooral dat de leerling niet een nummer wordt maar volledig als mens tot zijn recht komt. Er zijn ook voorbeelden van scholen waar dat heel goed gebeurt.

Ten tweede wijs ik op het gegeven dat wij in een tijd leven waarin het geen vanzelfsprekendheid meer is om je aan te sluiten bij een organisatie. Daar staat tegenover dat sportverenigingen heel veel doen aan het werven van vrijwilligers, het betrekken van ouders bij de sportclub en vooral het bijbrengen van zaken als discipline en respect. Ik vind het fantastisch hoe integratiekaders in deze tijd kunnen werken. Dit is niet iets wat de overheid dicteert maar zij kan zo'n ontwikkeling stimuleren en er oog voor hebben.

De heer **Kox** (SP): Ik ben nog steeds op zoek naar de verschillen om erachter te komen waarmee wij van doen hebben. De minister-president zegt: er is inderdaad een tijd geweest van schaalvergroting

maar ik zie nu zelf steeds meer dat wij niet alleen op scholen maar ook in ziekenhuizen en dat soort situaties naar de menselijke maat toe zouden moeten. Onderkent dit kabinet dat dit een groot probleem aan het worden was en dat wij in dat opzicht op zijn minst de steven moeten wenden, de koers moeten bijstellen? Mag dit dan misschien een verschil van dit kabinet met de vorige kabinetten genoemd worden? In de verkiezingstijd is het een item geweest waarover gaandeweg enige overeenstemming ontstond. Het is in verkiezingstijd overigens wel goed dat je het niet overal oneens over bent. Mogen wij dit kabinet er over vier jaar op afrekenen dat de menselijke maat is teruggebracht in dit soort verbanden? Is dit wat dit kabinet anders maakt?

Minister **Balkenende**: Ik begrijp de vraag van de heer Kox heel goed. Hij zoekt naar de verschillen met de afgelopen periode. De herkenbaarheid van organisaties is iets wat de afgelopen tijd gespeeld heeft. Daarover spreek ik niet alleen nu, namens dit kabinet. Zelfs voordat ik premier werd, speelde die vraag al. Het vraagstuk van de menselijke maat werd gedurende de jaren negentig gesteld, niet omdat de politiek die menselijke maat nodig vond maar omdat de mensen zelf graag greep wilden hebben op wat er gebeurde in een school of in een ziekenhuis. Die ontwikkeling speelt al een tijdje. Ik geloof niet dat je nu kunstmatige tegenstellingen moet gaan oproepen. Voor het overige gaat het om de herkenbaarheid van organisaties en instellingen. Wij moeten ervoor zorgen dat leerlingen en leerkrachten tot hun recht komen. Dat zijn zaken waarop wij afgerekend willen worden. Dat hangt bijvoorbeeld samen met de terugdringing van de bureaucratie. Daarop willen wij worden afgerekend. Ik zal daarover dadelijk meer zeggen. Dit is een van de punten die voor ons van groot belang zijn. Het zegt iets over de menselijke maat, de herkenbaarheid van organisaties en de betrokkenheid van mensen. Ik geloof dat de heer Kox en ik het op dit punt met elkaar eens zijn.

De heer **Schuurman** (ChristenUnie): Ik wil nog even reageren op de kwestie van de schaalvergroting. Ik behoor tot de traditie in deze Kamer die daar altijd tegen is geweest. Ik ben erg blij dat wij nu de steven wenden. Wij moeten terug naar schaalverkleining. Ik vind het echter een beetje te goedkoop om te zeggen dat die al in de maatschappij opkomt. In dit geval zou ik toch ook de overheid, en met name dit kabinet, willen vragen om meer schaalverkleining heel duidelijk te propageren. Het kabinet kan dit niet alleen maar overlaten, want ik ben bang dat dit te weinig effect zal sorteren. Het voorbeeld van sportverenigingen dat de minister-president geeft, beaam ik overigens geheel.

Minister **Balkenende**: Laten wij ervoor oppassen dat wij niet van het ene stereotiepe in het andere vervallen. U hebt gelijk dat er in het verleden vaak bewust beleid is geweest om te komen tot grotere eenheden. Zoals ik eerder zei, kan ik mij best voorstellen dat er bijvoorbeeld sprake is van meer

bestuurlijke schaalvergroting. Dit hoeft de eenheden echter nog niet tot mammoetorganisaties te maken. Mijn ingang is niet direct de bestuurlijke schaal maar de herkenbaarheid voor de leerling, de leraar en noem maar op. Dat zou ik graag gezegd willen hebben. Ik geloof dat je eveneens moet oppassen voor een verkleining. Laat ik een ander voorbeeld noemen: de gemeentelijke herindeling. Dat is een gevoelig onderwerp maar het maakt duidelijk dat in het overheidsbeleid veel meer affiniteit is ontstaan met de ontwikkeling van onderop. Hoe wordt iets op lokaal niveau beleefd? Tegelijkertijd is een bepaalde schaal nodig om effectief te kunnen werken. Wij hebben het niet over de bestuurlijke tekentafels. Er wordt veel meer gesproken over de vraag hoe iets ligt bij lokale gemeenschappen en wat de gevolgen zijn voor de verhoudingen in wijken en buurten. Die discussie geeft aan dat de notie van de menselijke maat volledig aanwezig is.

De **voorzitter**: Mijnheer Schuurman, mag ik u vragen uw verdere opmerkingen voor de tweede termijn te bewaren? Het is al half zes en de minister-president is nog maar aan het begin van zijn eerste blok.

**

De heer **Schuurman** (ChristenUnie): Ik wilde een vraag stellen over de soevereiniteit in eigen kring. Mag dat nu niet?

De **voorzitter**: Ik moet toegeven dat dat een ander onderwerp is. Dus een korte vraag en een korte reactie van de minister-president.

**

De heer **Schuurman** (ChristenUnie): Dank u wel, mevrouw de voorzitter. De minister-president noemde het terloops, als iets vanzelfsprekends. Juist dat vanzelfsprekende stelt ons echter voor problemen. De actualisering van het beginsel is bijvoorbeeld op het punt van de plaats van het gezin helemaal niet zo duidelijk. Dat was vroeger wel duidelijk, maar is in onze tijd niet zo duidelijk. Hoe komt het dat het niet meer zo duidelijk ligt? Hoe komt het dat het door het kabinet voorgestane gezinsbeleid vanuit verschillende kanten wordt bekritiseerd op grond van dat beginsel? Waar komt dat nou precies vandaan? Ik denk dat dat komt doordat het gezin in korte tijd een geweldige verandering heeft meegemaakt door de dynamiek van de cultuur. Ook vroeger wilde men ontbinding van gezinnen en jeugdcriminaliteit natuurlijk voorkomen, maar wij vissen nu bijna altijd achter het net omdat het zo snel gaat. Het is vanzelfsprekend dat de regering jeugdcriminaliteit wil voorkomen en vroegtijdig wil kunnen ingrijpen. Daar zit echter een spanningsveld. Daar vraag ik aandacht voor, juist om met het oog op het jeugd- en gezinsbeleid een breed draagvlak in de samenleving te krijgen.

Minister **Balkenende**: Deze vraag leent zich voor een antwoord van drie kwartier, maar ik heb begrip voor de vraag van de heer Schuurman. In het

verleden werd met betrekking tot soevereiniteit in eigen kring duidelijk gedacht dat de overheid zich niet heeft te bemoeien met gezinnen, tenzij vitale maatschappelijke belangen geschonden worden. De heer Schuurman gaf echter eigenlijk al antwoord op zijn eigen vraag. Ook wij zeggen namelijk dat gezinnen in de eerste plaats zelf verantwoordelijk zijn. Ouders en verzorgers zijn verantwoordelijk voor de kinderen. Dat is buiten discussie, maar wij constateren dat nogal wat kinderen in problemen komen omdat er sprake is van verwaarlozing of hopeloze toestanden achter de voordeur. Dan is het niet om het even. Het feit dat de overheid via het Centrum voor Jeugd en Gezin en via opvoedingsondersteuning meer te maken heeft met gezinnen, komt dus ergens vandaan. Als wij merken dat sommige kinderen met onvoldoende taalbeheersing naar een basisschool gaan, kun je je ogen daar niet voor sluiten. Met andere woorden: het zit 'm in de aard van de maatschappelijke problematiek, die de norm als zodanig onverlet laat maar die er op een gegeven moment wel toe noopt dat wij onder ogen zien waar sprake is van probleemsituaties. Dat is de tijd waarin wij leven en dat noopt tot actie.

Ik had één voorbeeld genoemd. Het tweede voorbeeld betreft de minister van OCW. Hij heeft in zijn brief aan de Tweede Kamer van 5 oktober aangegeven dat hij thans werkt aan het realiseren van een veiliger media-aanbod door de oprichting van een media-educatie- en expertisecentrum, een onderzoek naar de mogelijkheden voor een klachtsysteem voor media-uitingen en het opstellen van een gedragscode in overleg met de omroepen.

De overheid kijkt ook kritisch naar zichzelf. Met het programma Vernieuwing Rijksdienst wordt gewerkt aan een betere en efficiënter werkende centrale overheid. Ook wil het kabinet de administratieve lasten voor burgers, bedrijven en medeoverheden verder verminderen. Over het geven van ruimte aan professionals kom ik later nog te spreken.

Het kabinet wil ook vertrouwen uitstralen naar de gemeenten. In juni 2007 is een bestuursakkoord gesloten met de VNG. Daarbij geldt: decentraal wat kan, centraal wat moet. De beleidsvrijheid van gemeenten wordt vergroot. De bestuurlijke drukte wordt verminderd. Denk bijvoorbeeld aan de bestuurlijke duo's in het kader van het Urgentieprogramma Randstad, waarbij per project een vertegenwoordiger op rijksniveau en een vertegenwoordiger op decentraal niveau worden aangewezen om de besluitvormings- en uitvoeringsprocessen te begeleiden. Gemeenten vormen de front office van het openbaar bestuur. De decentralisatieafspraken met de VNG leveren hieraan een bijdrage. Zo krijgen de gemeenten zelf de ruimte om de Centra voor Jeugd en Gezin vorm te geven, passend binnen de lokale omstandigheden. Dat geldt ook voor het Participatiefonds. Verschillende geldstromen worden gebundeld, zodat gemeenten op lokaal niveau de samenhang kunnen aanbrengen en oplossingen op maat kunnen bieden.

Hiermee is geen volledige opsomming gegeven van activiteiten in dit kader. Ik ben

specifiek ingegaan op het functioneren van de overheid als zodanig. In de richting van de heren Rosenthal en Schouw zeg ik dat er uiteraard oog moet zijn voor de balans tussen te veel overheidsop treden, dat als beknellend en controlerend kan worden ervaren, en te weinig overheidsop treden, waardoor burgers het gevoel zouden krijgen dat zij aan hun lot worden overgelaten. De heer Rosenthal citeerde de heer Wijffels al en ik zou met name dat evenwicht willen benadrukken.

De heer Schouw maakte een opmerking over vormen van directe democratie en plaatste die in het bredere kader van de vraag waarvoor de overheid verantwoordelijk en waarvoor de particuliere sector verantwoordelijk is. Wat het eerste betreft, is duidelijk dat het kabinet het primaat van de representatieve democratie voorop plaatst. Afzonderlijke kwesties zijn immers nooit los zien van bredere afwegingen ten aanzien van het algemeen belang. De representatieve democratie is erop toegesneden dat gekozen volksvertegenwoordigers, met mandaat en geïnformeerd, een dergelijke afweging kunnen maken nadat alle argumenten zijn gewisseld. Ik kom straks uitgebreider terug op het punt "democratie". De discussie over de vraag welke rol de overheid moet spelen en welke burgers en organisaties moet niet alleen op deelterreinen worden gevoerd, maar moet een breder perspectief hebben. De kwaliteit van het openbaar bestuur vormt hiervan een onderdeel, maar voorop staat de vraag naar de omvang en begrenzing van het publieke domein. Het organiseren van een brede discussie is daarom niet per definitie de verantwoordelijkheid van de overheid. Partijen, verenigingen en universiteiten kunnen dit ook voor hun rekening nemen. Dat neemt niet weg dat het kabinet aandacht heeft voor de kwaliteit van het openbaar bestuur. Dat blijkt onder andere uit de Nota vernieuwing rijksdienst en de voorstellen van de staatssecretaris van BZK voor een beperking van administratieve lasten voor burgers, ik heb dat zo-even al aangegeven.

Ik wil ten slotte nog in het bijzonder ingaan op de vraag van de heer Schuurman naar het Handvest verantwoord burgerschap. Het handvest ziet het als een plicht de grondrechten te verdedigen, ook, of juist op de eerste plaats, voor de ander. De grondwaarden van onze samenleving moeten door iedereen in het maatschappelijk verkeer worden beleefd en verdedigd. Het gaat dus niet om plichten alleen of vrijheden alleen, maar om de juiste balans en een juiste omgang, rekening houdend met elkaar. Burgerschap houdt ook in dat verantwoordelijk wordt omgegaan met vrijheden. Daar mogen wij elkaar op wijzen, en ook politici behoren dat te doen in het publieke debat. De invoering van burgerplichten kan bijdragen aan maatschappelijke samenhang, maar deze is daarvan niet geheel afhankelijk. Uiteraard zouden nieuwe burgerplichten ook om regelgeving vragen. Er zijn ook andere mogelijkheden denkbaar waarbij het in overleg te ontwikkelen handvest een goede en stimulerende rol kan gaan spelen. Het kabinet trekt zich dit onderwerp aan, zoals blijkt uit onze

voornemens voor de maatschappelijke stage en een verantwoorde omgang met alcohol.

Ik ben het met de heer Schuurman eens dat wij op zoek moeten naar nieuwe vormen van wederkerigheid tussen overheid en samenleving. Ik ben ervan overtuigd dat wij in dit krachtenveld een goede balans kunnen vinden, samen met de burger en in dialoog met de burger.

Ik wil nog even terugkomen op de opmerking van de heren Noten en Schouw over de betekenis van de democratie. Zij vroegen naar het referendum, en de heer Schouw plaatste dit in de bredere context van het debat over de rol van de overheid en de kwaliteit van het openbaar bestuur. Dit zijn allemaal belangrijke begrippen die een onderdeel vormen van de manier waarop wij omgaan met onze democratie in bredere zin. De afgelopen week stond in het teken van de democratie, zoals door verschillende van u is genoemd. Ik wil daar graag iets over zeggen.

Het kabinet hecht veel belang aan onze representatieve democratie, waarin gekozen volksvertegenwoordigers, gemandateerd en geïnformeerd, op grond van een gestructureerde wisseling van argumenten met afweging van alle betrokken aspecten in openbare vergaderingen komen tot een gezamenlijke besluitvorming over zaken van algemeen belang. Politieke partijen vervullen hierin een essentiële rol door hun contacten met leden en organisaties, waarbij vanuit een samenhangend perspectief richting wordt gegeven aan beleid en bestuur. Democratie gaat niet alleen over de instrumenten, de rol van de overheid en verantwoordelijk burgerschap, maar ook over de oriëntatie op hetgeen ons bindt, hoe we daarmee omgaan en op het algemeen belang zoals we dat vaststellen en voor de toekomst vorm en richting geven. Dit zijn allemaal geen vanzelfsprekendheden. Democratie veronderstelt kennis van de basisregels en de onderliggende noties, zoals de verhouding tussen rechten en plichten, respect voor elkaar en de bereidheid gezamenlijk verder te komen. Dat komt allemaal niet vanzelf bij iedereen. Democratie behoeft daarom onderhoud, aandacht en inspanning van ons allemaal. Tegen deze achtergrond heeft de minister van Justitie een commissie ingesteld die zal adviseren over het uitdragen van de kernwaarden van de democratische rechtsstaat, en gaat de minister van BZK in overleg met de gemeente Den Haag en uw Kamers na wat de mogelijkheden zijn voor een Huis voor de Democratie.

De heer **Schouw** (D66): Ik dank de minister-president voor zijn beantwoording, en kan eigenlijk niet anders concluderen dan dat hij zegt dat de democratie belangrijk is, dat de minister van Justitie dat nog eens gaat uitleggen aan de mensen, en dat de minister van BZK een Huis voor de Democratie zal inrichten. Mijn oproep was toch een andere: laat dit kabinet nu eens een discussie over die democratie initiëren. Alleen het kabinet kan dit doen. De minister-president stelde in een bijzin dat de samenleving dat wel zou doen, maar

volgens mij moet hij daar de regie in nemen. Ik wil graag klip en klaar een antwoord of hij dat wil.

Daaraan koppel ik nog twee vragen. De eerste is: wat doet het kabinet met de conclusies en aanbevelingen van de conventie? Zijn die nog betekenisvol of liggen die in een lade of de prullenbak?

Het kabinet wil naar maatschappelijke ondernemingen. Die hebben ook een plek in de relatie publiek-privaat, maar voor die maatschappelijke ondernemingen geïmplementeerd kunnen worden, moeten wij een discussie met elkaar aangaan over de uitgangspunten. Ik zou die discussie graag wat breder willen trekken dan een discussie in het parlement.

Minister **Balkenende**: De heer Schouw stelt eigenlijk drie vragen. De eerste vraag betreft de discussie over de democratie. Dit debat wordt echter al heel vaak met elkaar gevoerd; in de Eerste Kamer, straks bij de behandeling van de begroting van het ministerie van BZK in de Tweede Kamer en ook tijdens de discussie over de instrumenten die nodig zijn om burgers te betrekken bij keuzes die moeten worden gemaakt. Dit gebeurt soms in algemene zin en soms meer concreet. Wij hebben destijds een referendum gehad over de Europese Grondwet. Dit heeft vervolgens geleid tot de vraag hoe recht gedaan kan worden aan gevoelens van de bevolking. Wij zoeken nu twee jaar naar een antwoord daarop. Daar onderhandel je over en daar communiceer je over. Een ander voorbeeld is dat het kabinet heeft besloten tot een bestuursstijl die ertoe leidde dat wij de eerste drie maanden van deze kabinetsperiode het land zijn ingegaan. Wij hebben dit bewust gedaan als een signaal dat wij beleidsvorming niet in een gesloten cocon willen laten plaatsvinden, maar juist in dialoog met de samenleving. Dat zijn allemaal elementen die te maken hebben met de vraag hoe je met de democratie moet omgaan. Wij moeten ons hiervan voortdurend bewust zijn en daarop ingaan. Dan komen de andere zaken vanzelf wel aan de orde. De heer Schouw wil een discussie over de directe democratie. Dan komen wij bij zijn tweede vraag: wat er is gebeurd met de resultaten van de conventie. In de Tweede Kamer zijn initiatieven genomen voor voorstellen op het gebied van referenda. Daar zal het kabinet zijn opvattingen over geven. Die discussie komt dus ook.

Het laatste onderwerp betrof de maatschappelijke onderneming. De heer Schouw weet dat wij werken aan een wetsvoorstel. Het debat over dat fenomeen zal met de Tweede én de Eerste Kamer worden gevoerd. Dat is van belang omdat het iets zegt over maatschappelijke ordening, want burgers zijn niet alleen georganiseerd in de Staat. Bij democratie heb je te maken met het staatsburgerschap, met de rol van overheden, met de maatschappelijke democratie. De maatschappelijke onderneming is een voorbeeld van democratie in de samenleving zelf. Daarnaast is er ook nog sprake van democratie binnen het bedrijfsleven.

Er bestaan dus verschillende dimensies. Daarom moet ervoor worden gewaakt om te pleiten voor dé discussie over democratie. Daarvoor is democratie te complex en veelzijdig. Ik wel echter graag het debat met de Kamer aangaan, want de heer Schouw heeft wel gelijk, er is continu debat nodig over de vragen of burgers meetellen, of antwoord wordt gegeven op zorgen, en wat de beste instrumenten zijn.

De heer **Schouw** (D66): Ik heb toch idee en het gevoel dat de minister-president gelet op zijn ervaringen in de vorige kabinetten, een beetje te moe is om nieuwe initiatieven te nemen over de democratie en het bestuur en nieuwe discussies aan te gaan. Ik kan me dat wel voorstellen, en dat is dan een heldere lijn. Het 21 minuten-onderzoek biedt echter voldoende redenen voor een goede fundamentele discussie over de kwaliteit van het openbaar bestuur; ik heb de redenen al in eerste termijn genoemd. Ik vind gelukkig de Raad van State aan mijn zijde, maar kennelijk heeft het kabinet er even geen zin in.

Minister **Balkenende**: Voorzitter, ik begrijp deze conclusie echt niet, terwijl ik goed luister naar wat de heer Schouw zegt. Ik trek het me ook aan. Het gaat immers over belangrijke zaken die te maken hebben met betrokkenheid van mensen, met de invulling van de democratie en met de keuze van instrumenten.

De vorige kabinetten kregen in de afgelopen jaren wel eens kritiek omdat er te weinig werd gecommuniceerd. Wij hebben nu contacten gelegd met bijvoorbeeld het VNG en het IPO en met woningcorporaties. Dit zegt iets over de manier waarop je de dialoog zoekt. Dan vind ik het teleurstellend dat de heer Schouw tot de conclusie komt dat ik het moe ben om dit soort onderwerpen aan de orde te stellen. Het gaat ons juist om betrokkenheid, alleen maken wij misschien andere keuzes dan hij zou doen op het gebied van bijvoorbeeld referenda. Daar kunnen we het dan over hebben. Moe zijn wij echter niet.

De heer **Noten** (PvdA): De keuzes zijn nog niet gemaakt, dus of sprake is van andere keuzes moet nog afgewacht worden. Mijn punt is echter iets anders. De minister-president zegt dat hij een maatschappelijke en politieke discussie wil voeren over de maatschappelijke onderneming, maar ik constateer dat hij al heeft geconcludeerd dat maatschappelijke ondernemingen op hun sociale activiteiten winst mogen maken, en dat derhalve integrale Vpb van toepassing is. De conclusie die voor een deel na afloop van de discussie getrokken had kunnen worden, is nu op voorhand getrokken. Wij zouden er nog eens over moeten praten of dat wel verstandig is. Wat voor woningcorporaties geldt, zou immers qualitate qua ook voor de andere maatschappelijke ondernemingen kunnen gelden. Ik neem hem daarom kwalijk dat hij op de zaak vooruitloopt, niet, zoals de heer Schouw doet, dat hij stil blijft staan.

Het tweede punt heeft ook betrekking op het onderwerp referendum. Ik heb daarmee een

vergelijkbaar probleem. Ook al hebben wij de discussie als zodanig niet met elkaar gevoerd en afgerond, het fenomeen referendum is niet verdwenen. Dit betekent dat het onderwerp nu aan de orde komt, doordat er een maatschappelijke aanleiding is, dus zonder dat er een fundamentele discussie over het onderwerp is gevoerd die tot een conclusie heeft geleid. Dit is dus exact hetzelfde probleem. Wij hebben te maken met een werkelijkheid waarin het referendum een belangrijke rol speelt en niet met een afgerond politiek debat en conclusies die zijn vastgelegd in wetgeving.

Minister **Balkenende**: De heer Noten gebruikt nu grote woorden; hij spreekt zelfs over kwalijk nemen. Wij moeten oppassen dat wij niet twee zaken door elkaar halen. De eerste heeft betrekking op de heffingen voor de corporaties. Dit is een gevoelig thema, maar het is bekend dat heel veel politieke partijen, de PvdA, de VVD, het CDA en andere, zich voor de vraag zagen gesteld wat er van de corporaties mag worden verlangd. Iedereen heeft daar bedragen voor ingevoerd, nog even los van de systematiek. Het kabinet heeft zich op het standpunt gesteld dat dit tweeledig is. Minister Vogelaar heeft uitstekend werk gedaan. Er zijn afspraken gemaakt met de corporaties over investeringen, maar er is ook sprake van een Vpb-plicht. Wij hebben gezegd dat wij dit nog eens zullen bezien want dit heeft ook de nodige juridische aspecten. Dat corporaties zullen bijdragen aan de financiering van verschillende zaken, zat echter al in de programma's.

Dan is er nog een andere discussie, namelijk over de rechtsvorm van de maatschappelijke onderneming. Daarover vinden nu consultaties plaats. Wij praten over een categorie in het Burgerlijk Wetboek en dan komen al die zaken ook nog terug. Het lijkt mij heel goed dat wij dit debat nog met elkaar voeren. Wij moeten die discussie in alle openheid voeren, want het maakt nogal wat uit hoe je dit beoordeelt. Dit raakt aan participatie, aan financiële aspecten en aan ons burgerlijk recht.

De heer **Noten** (PvdA): Ik heb geen grote woorden willen gebruiken, dus als ik dat heb gedaan, dan gebeurde dat spontaan. Dit is nu juist het punt. Er bestaat geen twijfel over de intentie, die delen wij. Er bestaat ook geen twijfel over het feit dat er een herverdeling van middelen nodig is. Ik heb dat ook in mijn bijdrage gezegd. Wij denken echter dat de beslissing dat de sociale activiteiten van woningcorporaties onderdeel worden van een integrale Vpb, consequenties zal hebben voor de discussies over de positionering van de maatschappelijke onderneming. Wij zien niet goed in hoe je die beide los kunt zien. Met andere woorden: er is geen discussie over de intentie, maar wel over de consequentie.

De heer **Werner** (CDA): Het is waar dat in veel verkiezingsprogramma's is opgenomen dat de woningbouwcorporaties zouden moeten bijdragen, wel los van de systematiek. Op die manier kan geld

worden verzameld om te kunnen investeren in de nieuwe wijken. Worden de corporaties nu eigenlijk langs twee wegen aangeslagen? Enerzijds via de methodiek van minister Vogelaar om 3 mld. bijeen te brengen voor de investering in de 40 probleemwijken en anderzijds via de vennootschapsbelasting. Is dit dan niet een beetje dubbelop?

Minister **Balkenende**: Nee, het is niet dubbelop. De verkiezingsprogramma's gingen uit van een bepaald bedrag. Er is geen een-op-eenkoppeling met de wijken, dit is gewoon een financieringsmiddel in algemene zin. Er zijn lijstjes met ombuigingen, met uitgaven en met inkomsten en de vermogens van de corporaties maakten bij veel partijen daarvan onderdeel uit. Het is dus een algemeen dekkingsmiddel. Het kabinet stelt nu voor om een Vpb-plicht te hanteren als de corporaties winst maken en om de middelen van corporaties op een speciale manier in te zetten om investeringen te kunnen doen. Zo is het gegaan. Wij zijn ons ervan bewust dat dit debat nog moet worden gevoerd en dat wij de mogelijkheden van het Vpb-instrument moeten bezien. Wij staan hiervoor en dit ligt in het verlengde van de afspraken in het coalitieakkoord. Het debat over de maatschappelijke onderneming zal mede in dit licht worden gevoerd.

De heren Schuurman en Werner hebben gesproken over de sanering en vereenvoudiging van regelgeving in onder andere de gezondheidszorg en het jeugdbeleid. Het kabinet is net als het parlement van mening dat het noodzakelijk is dat professionals meer ruimte en vertrouwen krijgen om hun werk te kunnen doen. Dit is in het belang van burgers en patiënten en zal ook de arbeidsvreugde van medewerkers in de publieke en de semipublieke sector ten goede komen. In het kader van de vermindering van de administratieve lasten voor professionals zal een kwantitatief tijdbestedings- en belevingsonderzoek worden uitgevoerd in de door de Tweede Kamer aangegeven domeinen sociale zekerheid, zorg, onderwijs en veiligheid. Op basis hiervan wordt voor minimaal vier professionals uit de al eerder genoemde sectoren, dus minimaal 16 professionals, een top 5 opgesteld van verplichtingen met het grootste tijdsbeslag en de grootste irritaties. Het kabinet zal in zijn pogingen om de knelpunten op te lossen, aansluiten bij bestaande verbeterinitiatieven in de sectoren en er zal overleg worden gevoerd met belangenorganisaties. Ook de Stichting Beroepseer zal bij de activiteiten worden betrokken. Aan het einde van deze kabinetsperiode wordt gemeten of de top van ergernissen is verdwenen en of er een substantiële reductie van tijd besteed aan bijbehorende activiteiten is gerealiseerd. De nadruk zal hierbij liggen op de merkbaarheid.

Tot slot heeft de heer Schuurman opgemerkt dat het nieuwe jeugd- en gezinsbeleid niet mag vastlopen in een groeiende bureaucratie. Het kabinet onderschrijft dit. Voorafgaand aan de behandeling in de Tweede Kamer van de begroting van jeugd en gezin op 20 november aanstaande zal het kabinet een brief aan de Kamer sturen over de

aanpak voor het terugdringen van de regeldruk in het jeugdbeleid. Daarin wordt aangekondigd dat in 2011 een vermindering van 25% wordt nagestreefd ten opzichte van 2007.

De heren Werner en Noten hebben gesproken over het adviesstelsel. De analyse van het kennis- en adviesstelsel is niet nieuw. Er zijn de laatste jaren verschillende rapporten verschenen en in het kabinet besproken. Het kabinet handelt in lijn met de motie-Nijs/Spies van 5 oktober 2006 die met algemene stemmen is aangenomen, waarin de Tweede Kamer uitsprekt dat het stelsel efficiënter, flexibeler en meer multidisciplinair moet gaan opereren.

Het kabinet wil het kernprobleem van de gebrekkige aansluiting van kennis en beleid aanpakken door ontkokering, flexibilisering en het schrappen van overlap. In het financieel-economisch domein is naast de SER ook de RWI actief. In het kader van de vernieuwing van de rijksdienst wordt bezien of en hoe de samenwerking met de RWI kan worden vormgegeven door de wisselwerking van kennis en beleid beter te organiseren. Dit is ook een opdracht aan het kabinet zelf. Er zijn kenniskamers opgericht en het kabinet werkt aan een eigen kennisagenda. Dit betekent geen coördinatie zoals de heer Werner zei. De WRR zal voor verbindingen en synergie tussen de raden en planbureaus zorgen. Er is geen sprake van een hiërarchische verhouding. De uitwerking van de voornemens zal ook in de Eerste Kamer aan de orde komen. De Nota vernieuwing rijksdienst is aan de Eerste Kamer gezonden. Bij de behandeling daarvan kan tevens de herinrichting van het adviesstelsel aan de orde komen. De verschillende ministeries hebben in hun begrotingen de afslankingsvoorstellen in adviesstelsels verwerkt. Deze kunnen worden besproken bij de behandeling van de begrotingen.

De heer **Werner** (CDA): Wij hebben in het verleden herhaaldelijk meegemaakt dat dit soort afslankingen al werkende weg worden gerealiseerd nog voor dat de beide Kamers hierover expliciet hun goedkeuring hadden uitgesproken of de behandeling hadden afgerond. Ik vraag de minister-president om dit te voorkomen en toe te zeggen dat er niets met de adviesorganen zal gebeuren zo lang deze Kamer nog geen oordeel heeft kunnen uitspreken over de plannen.

Minister **Balkenende**: Wij moeten de zaken in de goede volgorde afhandelen. Het kabinet kan nooit verder springen dan het parlement toestaat. De voornemens zijn kenbaar. Ik heb de verschillende documenten genoemd waarbij bij de behandeling ervan over deze zaken kan worden gesproken. Wij kunnen niet vooruitlopen op wat nog besloten moet worden. Op een gegeven moment zullen organisaties wel vragen gaan stellen als evident is dat er zaken zullen veranderen en ze zullen bijvoorbeeld geen nieuw personeel aannemen. Ik begrijp dit signaal goed.

De heer **Noten** (PvdA): Uiteraard komen die vragen bij organisaties vandaan die in onzekerheid verkeren. Het gaat hier echter om een principiële punt. Het adviesstelsel is mede van het parlement. Daarom mag nog niet de suggestie van besluitvorming worden gewekt, ook niet bij organisaties, zo lang hier nog geen oordeel is uitgesproken.

Minister **Balkenende**: Ik zal dit signaal aan de leden van het kabinet overbrengen.

Dit is het laatste dat ik wilde zeggen over het eerste blok. De overige vragen zijn schriftelijk beantwoord.

Dit brengt mij bij het tweede blok dat betrekking heeft op een solide financieel-economisch beleid. Ik sprak in mijn inleiding al over de solide basis van onze begrotingen. Veel leden van deze Kamer spraken vandaag uit verschillende invalshoeken over het sociaal, economisch en financieel beleid.

De heer Werner sprak over de noodzaak van een beleid dat Nederland economisch gezien ook op de lange termijn in de voorste linies van Europa houdt. Die woorden waren mij uit het hart gegrepen. We moeten voortdurend alert zijn op het aanpassingsvermogen van onze economie; mondiale ontwikkelingen nopen daartoe. Het kabinet wil de economie en samenleving van Nederland sterk en veerkrachtig houden. Het neemt daartoe diverse concrete maatregelen, om de economische structuur langs die lijnen te versterken. Ik zal er een paar noemen. We willen een hoger onderwijs met meer kwaliteit en minder uitval; daarvoor is er het actieplan bètawetenschappen en wordt de herziening van de financiering van het hoger onderwijs opgepakt, met meer aandacht voor kwaliteit en prestaties. We willen een grotere aantrekkelijkheid van Nederland voor kenniswerkers; de verlenging van de zoekduur voor studenten en de verlaging van inkomensgrenzen zullen daaraan bijdragen. We willen het innovatieve vermogen van de economie versterken; we verhogen de fiscale stimulans voor speur- en ontwikkelingswerk en de overheid gaat duurzamer en innovatiever aanbesteden. We willen meer zelfstandige ondernemers, die ook kunnen groeien; we verruimen de borgstellingskredieten en de toegang tot fiscale faciliteiten voor deeltijdondernemers. We willen minder regels, instrumenten en loketten; we volgen of men merkt dat er minder regels zijn, we maken het bedrijvenloket 24 uur per dag en 7 dagen per week toegankelijk, we stroomlijnen instrumenten en maken deze overzichtelijk. Ik wijs verder op initiatieven als het Innovatieplatform en de daaruit voortvloeiende activiteiten. De minister van Economische Zaken presenteert dezer dagen haar begroting in de Tweede Kamer en daarin komen vele van deze maatregelen aan bod.

Natuurlijk is gevraagd hoe toekomstgericht en veerkrachtig het kabinetsbeleid is. De heer Schuurman verwees naar Genesis 41, Jozefs zeven vette en magere koeien. Zoals bekend, staan die voor zeven vruchtbare en onvruchtbare jaren in het bijbelse Egypte. De les die ook economen hebben

getrokken, is dat het goed is om in goede jaren zuinig aan te doen, zodat voor de magere jaren een reserve is opgebouwd. Het kabinet neemt die les zeer ter harte. Het kabinet heeft overigens een andere beeldspraak gebruikt: die van het dak repareren als de zon schijnt.

De begroting van het kabinet heeft een toekomstgerichte oriëntatie. Wij willen een Nederland met oog voor de toekomst, duurzaam en solide in zowel financiën als zorg voor het milieu. Een sterke structuur van de economie en gezonde overheidsfinanciën zijn de noodzakelijke voorwaarden voor een veerkrachtige samenleving. Ze geven de noodzakelijke ondersteuning aan sociale samenhang en goede publieke voorzieningen. Het beleid moet ook duurzaam zijn. Dat betekent rekening houden met de belangen en kansen van toekomstige generaties. Dat is nu juist wat het kabinet beoogt. Door een tekort van 0,4% om te buigen naar een overschot van 0,5% op de begroting spaart het kabinet. Het EMU-saldo verbetert met 4,5 mld. Elk begrotingsjaar kent nu een structureel overschot. We bevorderen participatie. Daardoor verbreedt het kabinet de draagkracht voor de collectieve voorzieningen. En we treffen maatregelen in de aan vergrijzing gerelateerde instituties, dus de AOW en de zorg, waarmee de houdbaarheid van de overheidsfinanciën wordt verbeterd, ook na 2011. Het kabinet kiest daarbij niet voor de verhoging van de AOW-leeftijd, maar wel voor langer doorwerken of het betalen van een heffing. Evenmin kiest het kabinet voor de aantasting van de hypotheekrenteaf trek. Wel kiest het kabinet voor een extra bijdrage van huiseigenaren met een dure woning.

De heer **Kox** (SP): Voorzitter. De minister-president zegt dat hij niet kiest voor het aanpakken van de hypotheekrenteaf trek. Dat was mij inmiddels duidelijk geworden. Toch hoort hij in deze Kamer van twee coalitiepartners en van andere partijen dat daar eigenlijk wel behoefte aan is. Wat niet is, kan nog komen, zei de heer Noten. De heer Schuurman vond ook dat we eigenlijk die kant op moeten. In hoeverre is het kabinet bereid om op zijn minst een studie in gang te zetten? Dan hoeven we, als we ooit aan dat vijfde kabinet-Balkenende toekomen, in ieder geval niet te zeggen dat we er nog over moeten nadenken; dan ligt er namelijk iets op tafel. Het is immers nogal wat als zo'n breed deel van de coalitie niet uitsluit dat dit ooit zal komen.

Minister **Balkenende**: Als de mogelijkheid van "B-5" als argument wordt gebruikt, zou ik niet zeggen dat dit het leukste onderwerp is om actie op te ondernemen. Maar ik begrijp uw vraag. In het coalitieakkoord zijn afspraken gemaakt, onder andere dat niet zal worden getornd aan de hypotheekrenteaf trek dat de liberalisering van de huursector anders zal worden beoordeeld. Daar kun je gelukkig of ongelukkig mee zijn, maar dat is wel de uitkomst van de onderhandelingen. We willen ook geen verwarrende signalen geven en met het entameren van een studie, zou je een bepaald

signaal afgeven. Daarvoor hebben we dus niet gekozen, maar ik begrijp heel goed dat de heer Noten zegt dat je geen zaken in de toekomst kunt uitsluiten. In ieder geval zijn zo de besprekingen voor de coalitievorming gegaan.

De heer **Schuurman** (ChristenUnie): Voorzitter. Wij hebben over de hypotheekrenteaftrek gezegd dat we weten dat dit in deze kabinetsperiode niet kan, maar in de maatschappij leven allerlei ideeën om dit te bekijken in samenhang met de draagkracht van gezinnen, participatie en arbeid. Ik vind dat CDA'er Bovenberg met zijn voorstel een prachtig pad kiest om CDA, PvdA en ChristenUnie dit voor een volgende periode serieus te laten bekijken. Zijn advies hoeven wij niet verplicht te volgen, maar het zou wel eens van dien aard kunnen zijn dat wij in ieder geval weten waar het in de volgende verkiezingstijd over gaat.

Minister **Balkenende**: U keek betekenisvol naar mij toen u sprak van "CDA'er", maar ik sta hier niet als politiek leider van het CDA, ik sta hier als premier voor de gemaakte afspraken. Politieke partijen genereren ideeën, maar dat is hun verantwoordelijkheid. De positie van een kabinet is anders, zoals ik net uiteenzette in antwoord op de heer Kox.

De heer **Schuurman** (ChristenUnie): In de schriftelijke beantwoording heeft u mijn volgende vraag niet beantwoord. Ik vind het onderwerp erg belangrijk. Wij steunen uw beleid om hogere inkomens zwaarder te belasten, juist in deze tijd. Van ons zou er zelfs een schepje bovenop kunnen, temeer daar de voorgestelde belastingverhoging nog wel eens zou kunnen tegenvallen. Maar er zijn bepaalde luxe consumptiegoederen die nog steeds niet worden belast, zoals de pleziervaartuigen. Ik woon in een dorp aan de Vecht; in de zomer staat het verkeer daar soms helemaal vast omdat er zo veel pleziervaart langskomt. Daar heb ik niets op tegen, maar het is wel vreemd dat dit helemaal niet wordt belast. Ik behoor nog tot de generatie die een fietsplaatje op zijn fiets had; daarmee werd aangetoond dat mijn ouders belasting hadden betaald voor mijn fiets. Tegenwoordig zijn er grote, luxe pleziervaartuigen en daar wordt nog steeds geen belasting op geheven. Doet u dat alstublieft, minister-president.

Minister **Balkenende**: Onze voorstellen zijn bekend. U neemt hier nu één categorie uit. De bouwers van dit soort vaartuigen dragen bij aan een interessante economische sector in Nederland. We zijn er ook trots op. Ik heb er geen behoefte aan om er slechts één element uit te lichten. Onze algemene voorstellen ten aanzien van de belasting vindt u in het belastingplan. Ik begrijp uw opmerking, maar laat ik als representant van het kabinet niet op dit afzonderlijke punt ingaan.

De heer **Werner** (CDA): Voorzitter. Ik meen beluisterd te hebben dat de minister-president en passant zei dat hij van eigenwoningbezitters een extra bijdrage vraagt. Heb ik dit goed begrepen? Is

dit het enige wat hij hierover in deze eerste termijn gaat zeggen? Anders wil ik daar nog wel een aantal vragen over stellen.

Minister **Balkenende**: Ik kom later op die punten terug, ik was bezig met het schetsen van het algemene kader.

De heer **Kox** (SP): Voorzitter, ik keer terug naar mijn eerdere vraag. Wat kunnen wij van deze regering verlangen als deze Kamer in meerderheid iets vindt van de hypotheekrenteaftrek, het volkshuisvestingsbeleid? Zoiets is toch meer dan alleen maar een interessante gedachtewisseling? Als een meerderheid van deze Kamer dat zou willen, komt de minister-president dan met de notitie waarover de heer Schuurman sprak? Is dat te veel gevraagd, gaat het de bevoegdheid van deze Kamer te boven, of valt er wel over te praten? Er moet toch enig resultaat uit dit debat kunnen komen.

Minister **Balkenende**: Dit is te veel "als-als". In dit debat worden verschillende signalen gegeven over een aantal onderwerpen. Dit is een van de onderwerpen en ik schetste de visie van het kabinet. Ik denk dat hierover veel studies naar verraan en ik vraag me af wat nog een studie zou toevoegen. Ik ga niet in op wat de Kamer zou kunnen gaan doen; ik zeg hoe wij tegen de zaken aankijken, wat is afgesproken en wat de inzet van het kabinet is.

De heer **Noten** (PvdA): Mijn fractie steunt het beleid van de regering voor de arbeidsmarkt en de ouderenzorg. Tegelijkertijd zijn de houdbaarheid en robuustheid van de verzorgingsstaat kwetsbaar, want als je maar een beetje aan de knoppen draait, kom je op langere termijn heel anders uit. Het denken kan bij riskante onderwerpen als de betaalbaarheid van de zorg en de arbeidsmarktparticipatie dan ook niet stil blijven staan. Politieke partijen kunnen met deze onderwerpen aan de slag gaan, maar dan wordt het al gauw een verkiezingsstrijd. Dat is niet altijd even gewenst, want deze onderwerpen zijn, zeker als je ze in samenhang wilt bekijken, politiek gevoelig en heel complex. De heer Schuurman vroeg dan ook terecht of het mogelijk is om hierover in de komende tijd na te denken en hierover advies te vragen. Ik denk dat juist de regering dat moet doen, omdat zij het landsbelang moet dienen en niet staat voor de particuliere opvattingen van politieke partijen.

Minister **Balkenende**: Ik heb onderscheid gemaakt tussen de rol van een kabinet en de gemaakte afspraken. Verder heb ik gewezen op het belang dat het kabinet geen verwarrende signalen afgeeft. Dat is ook de reden dat er destijds niet is gekozen voor een studie. De heer Noten heeft gelijk als hij zegt dat hierover een maatschappelijk debat wordt gevoerd. Daar loopt de regering niet voor weg. Zijn laatste punt had eigenlijk betrekking op de volgende kabinetsperiode. Ik denk dat het aan de partijen is om hierover een debat te genereren. Ik

denk dat dit een logische opstelling is, gezien de afspraken die in de kabinetsformatie zijn gemaakt.

Voorzitter. Dynamiek en zekerheid zijn nodig om de toekomst met vertrouwen tegemoet te kunnen zien. Uit de verschillende inbrengen maak ik op dat over de dosering van dynamiek enerzijds en zekerheid anderzijds discussie mogelijk is. Wat de een te hard vindt, de heer Kox, vindt de ander, de heer Schouw, weer niet ver genoeg gaan. Het sterkt mij in de gedachte dat het kabinet op de goede koers ligt.

Na de hervormingsagenda die nodig was voor het toekomstbestendig maken van ons land met het oog op de vergrijzing, is het tijd voor investeringen in de kwaliteit van de samenleving. Daarom steekt het kabinet meer geld in milieu, onderwijs en veiligheid. Dat is nodig om Nederland over twintig jaar een dynamisch land te laten zijn met uitstekende publieke voorzieningen. Deze middelen zijn additioneel beschikbaar gesteld en komen bovenop de reeds beschikbare middelen voor de collectieve goederen en geven uiting aan de wens van dit kabinet om knelpunten in onze maatschappij aan te pakken.

Deze middelen zullen juist concrete, zichtbare verbeteringen in de collectieve voorzieningen voor de toekomst tot stand brengen. Naar de mening van het kabinet zijn het dus zinvolle investeringen in de toekomst van ons land. Ik zeg dit in antwoord op vragen van de heer Rosenthal, die onderscheid maakt tussen onderhoud en investeringen. Het nalaten van investeringen leidt vaak tot achterstallig onderhoud, met alle budgettaire effecten van dien in latere jaren. Als hij dat bedoelde, zijn wij het eens.

Tegen de boekhouders onder ons zeg ik dat het waar is dat volgens de Nationale Rekeningen een deel van de investeringsagenda in formele zin niet voldoet aan de definitie van harde investeringen. Die definitie heeft immers alleen betrekking op uitgaven die bijdragen aan de kapitaalgoederenvoorraad. Gemeten naar deze definitie komen de overheidsinvesteringen net als de afgelopen jaren iets uit boven de 3% van het bbp. Naar de mening van het kabinet is dit echter een beperkte kijk op de term investeringen, aangezien het wegwerken van wachtlijsten in de zorg en het aanpakken van het lerarenprobleem ook bijdragen aan de huidige en toekomstige welvaart en welzijn van Nederlanders.

De heer **Rosenthal** (VVD): Kennelijk moet ik af van mijn oude boekhoudkundige blik op investeringen, lopende rekeningen, kapitaaluitgaven et cetera. Vallen het onderhoud van wegen en het opheffen van de noodtoestand rond leraren vanaf nu onder de investeringsagenda voor de toekomst?

Minister **Balkenende**: Wegen vallen onder de investeringen. De aanpak van de problemen in het onderwijs wordt niet als investering geboekt, maar het draagt natuurlijk wel bij aan de kracht van de economie.

Toen ik nog werkte bij het wetenschappelijk bureau van het CDA hebben wij onder leiding van

Jelle Zijlstra, de oud-premier en oud-president van De Nederlandsche Bank, een studie verricht naar het thema economische groei. In die studietoets kwam uiteraard de vraag aan de orde wat de bepalende voorwaarden zijn voor groei. Natuurlijk kwamen wij voor een deel ook uit op die harde investeringen, maar het eerste hoofdstuk van ons rapport ging wel over onderwijs. De studietoets was namelijk van mening dat tekortschietend onderwijs het eerste probleem was dat moest worden opgelost. Wat wel en wat niet als investeringen mag worden geboekt, is dus een enigszins arbitrair.

In deze kabinetsperiode geven wij dezelfde investeringsimpuls als de laatste jaren. Voor de toekomst van Nederland moeten wij mijns inziens de definitie van wat een investering is, durven te verbreden. Ik denk niet dat ik daarover met de heer Rosenthal van mening verschil.

De heer **Rosenthal** (VVD): Wat de minister-president zegt, werkt vervlakkend en vervagend. Onderwijs en zorg, verkeer en vervoer schakelt hij namelijk gelijk met het idee van investeren in de toekomst. Ik begrijp die redenering, maar ik wijs hem er wel op dat het heel verwarrend werkt in een discussie over harde getallen en over keuzes die wij voor de toekomst moeten maken. De kosten moeten namelijk wel voor de baat uitgaan.

Minister **Balkenende**: De heer Rosenthal wijst terecht op wat binnen de Nationale Rekeningen wordt verstaan onder harde investeringen. Daaraan levert het kabinet, net als de afgelopen jaren, een bijdrage. Ik voeg daar nu alleen iets aan toe. Het is namelijk geen zwart-witverhaal.

De heer **Thissen** (GroenLinks): Het is goed om te horen dat een CDA-denker als Jelle Zijlstra al zo lang geleden wees op het belang van investeringen in het onderwijs voor de economische groei. Uit welk jaar stamt dit werkstuk van deze studiegroep?

Minister **Balkenende**: 1988 of 1989.

De heer **Thissen** (GroenLinks): Daarna heeft het CDA in tal van kabinetten geopereerd en ik heb niet de indruk dat er in die jaren stevig is geïnvesteerd in het onderwijs.

Minister **Balkenende**: Ik waag dat te betwijfelen. Toen ik in 2002 als premier aantrad, liep het financieringstekort op. Er moest worden omgebogen. Wij hebben dan gedaan, omdat de curve sterk omhoog ging. In 2003 kwam het financieringstekort zelfs uit boven de kritische grens van 3%. Wij hebben toen moeten ombuigen, maar daarbij is het onderwijs wel ontzien. Je kunt je altijd afvragen of het genoeg is, maar in deze kabinetsperiode krijgt onderwijs er weer 1 mld. bij. Zelfs in tijden dat het slecht ging, is het onderwijs dus ontzien.

Voorzitter. De heer Rosenthal vroeg mij wat het kabinet gaat doen als de groei tegenvalt of als de bezuinigingen niet worden gehaald. Dempt het kabinet dan de investeringsuitgaven of verhoogt

het de belastingen? Het kabinet zet het trendmatig begrotingsbeleid van het vorige kabinet voort. Als een tekort van 2% zou worden bereikt, zullen er additionele maatregelen worden getroffen om te voorkomen dat de 3% wordt bereikt. Als de bezuiniging, die het kabinet overigens reëel acht, onverhoopt gepaard gaat met besparingsverliezen, zullen deze worden opgevangen door andere bezuinigingen. Dat is inherent aan de kadersystematiek. Op de beslissing welke additionele bezuinigingen dat zouden zijn, kan en wil ik niet vooruitlopen. Dat is een onderdeel van de integrale besluitvorming. Bovendien zijn dergelijke bezuinigingen op dit moment helemaal niet aan de orde.

Ik kan de heer Rosenthal wel garanderen dat de belastingen per saldo niet verhoogd zullen worden. Het kabinet mag belastingverhogingen immers niet aanwenden voor hogere uitgaven, omdat dit strijdig is met de begrotingsregels. Daarnaast heeft het kabinet in het belastingkader van de Miljoenennota vastgelegd hoe veel de lasten in deze kabinetsperiode mogen stijgen. Hogere belastingen zullen dus moeten worden gecompenseerd met belastingverlagingen elders. Het kabinet kan dus doorgaan met het vergroenen van het belastingstelsel of het stimuleren van arbeidsparticipatie, mits het neutrale lastenschuiven zijn.

De heer Schuurman wees erop dat de heer Bovenberg nog voor het aantreden van het kabinet suggereerde om een staatscommissie de toekomst van het Nederlandse pensioenstelsel te laten onderzoeken. Anderen hebben rond de verkiezingen gepleit voor een staatscommissie voor de woningmarktproblematiek. Liever dan voor het instellen van een staatscommissie, kiest het kabinet voor bepaalde visies. Wij maken zelf onze keuzes, die helpen de vergrijzing in ons land op te vangen. Ik realiseer mij dat er ook andere opties waren en zullen blijven. Onze keuzes creëren de randvoorwaarden om maatschappelijke ambities te realiseren. Wij doen dat op een robuuste basis van economische groei, duidelijke budgettaire regels en een evenwichtig lasten- en koopkrachtbeeld.

De heer Kox heeft gesproken over strategische sectoren. Ik maak onderscheid tussen overnames en verplaatsing van economische activiteiten. De wereld verandert inderdaad. Bedrijven kozen altijd al de plek op de wereld die hen het beste past -- en zij doen dat nog steeds -- tenzij je hen tegenhoudt. Ons juridisch beschermen tegen overnames leidt tot zinloos stroomopwaarts zwemmen. Nederland is daarvoor relatief te klein en te zeer internationaal georiënteerd. De dijken ophogen zou aan onze economie en aan onze samenleving grote schade toebrengen. Ter relativering merk ik op dat wij jarenlang netto overnemers zijn geweest. Nu ligt dat wellicht anders dan pakweg vijf jaar geleden. De cijfers die het CBS publiceert laten op dit punt sterke schommelingen zien.

Laten wij ook oog hebben voor de vele positieve effecten van de buitenlandse investeerders. Uit het onderzoek Buitenlandse investeerders, groeiversnellers van de economie,

uitgevoerd in opdracht van het ministerie van Economische Zaken, blijkt dat buitenlandse investeerders een belangrijke bijdrage leveren aan werkgelegenheid, innovatie, en groei in Nederland. Elke baan, gecreëerd door het aantrekken van een buitenlands bedrijf zorgt voor anderhalve baan bij Nederlandse toeleveranciers en dienstverleners. Buitenlandse investeerders zijn bovendien actief in internationale netwerken, hebben relatief gezien meer hoog opgeleid personeel in dienst en besteden meer aan opleidingen dan Nederlandse bedrijven.

De heer **Kox** (SP): Ik ben te eenvoudig om een chic debat over economie te voeren, maar het ging mij vooral om het volgende. Wij hebben het niet over een bedrijf of over wat Nederlandse bedrijven in het buitenland doen. Wij hebben het over een overname door buitenlandse bedrijven van een substantieel deel van de financiële infrastructuur van Nederland. Als een buitenlands bedrijf hier de wegen kwam opkopen, zouden wij ons ook afvragen of wij dat wel goed vinden. Welnu, dit zijn ook wegen. Dat het gebeurt, kan ik begrijpen en het is tot op zekere hoogte te billijken. Het lijkt er echter op dat het kabinet zegt: hier werkt de markt en de hoogste bidder wint, dus die kan kopen. Dat lijkt mij net iets te eenvoudig bij dit soort grote overnames van delen van onze financiële infrastructuur. Van een kabinet dat op de toekomst is gericht, mag je toch iets meer verwachten dan een houding in de trant van: Fortis biedt beter dan Barclays en dus gaat de bank daar naartoe.

Minister **Balkenende**: Zo gemakkelijk gaat het natuurlijk niet. Laat ik eerst een andere situatie schetsen. Een paar jaar geleden heeft er een zaak gespeeld in Italië. ABN AMRO was bezig om de bank Antonveneta binnen te halen. De kritiek was toen dat er te veel beschermingsconstructies waren in Italië, waardoor de overname door een buitenlandse bank onmogelijk zou worden gemaakt. Ik heb toen tegen mijn collega Berlusconi gezegd dat wat er in Italië gebeurt niet past bij de gedachte van de Europese eenwording met vrijheid in het economisch verkeer. Toen speelde de kwestie van een Nederlands bedrijf in een ander land. De laatste tijd hebben wij het omgekeerde meegemaakt. Er wordt ruimte geboden voor overname van het bedrijf. In de eerste plaats is er de keuze van de bank zelf. In de tweede plaats is het niet zo dat buitenlandse investeerders zomaar kunnen overnemen. Eerst moet er toestemming zijn van De Nederlandsche Bank. Daar zijn criteria voor, want er mag nooit sprake zijn van aantasting van de financiële sector in het land. Vervolgens is de minister van Financiën aan zet. Die procedure is gevolgd ten aanzien van degenen die geïnteresseerd waren in de overname. Wat er is gebeurd, is wel gegaan volgens de geldende spelregels. Je kunt er niet gelukkig mee zijn dat een traditionele bank wordt overgenomen. Het is begrijpelijk dat men daar zijn gevoelens bij heeft. Het is echter niet zo dat er een soort vrije markt is waar iedereen zijn gang kan gaan.

De heer **Kox** (SP): Inderdaad is het gegaan volgens de spelregels. Dat waren vooral de Brusselse spelregels. Toen Nout Wellink er iets over zei, werd hij meteen vanuit Brussel op zijn vingers getikt, in de trant van: dat moet je nu eenmaal toestaan. Natuurlijk weet ik dat ABN AMRO indertijd graag een aankoop wilde doen in Italië. Ik ben het eigenlijk nooit eens met Berlusconi, behalve op dit punt, toen hij zich afvroeg: kan dat allemaal zomaar? Kun je vitale financiële infrastructuur zomaar overnemen uit winstoverwegingen? Ik behoorde niet tot degenen die destijds zeiden: wij willen Italië opkopen. Daarom denk ik dat ik gerechtigd om te zeggen: is het nu wel zo verstandig dat op een relatief gemakkelijke manier aan de hoogste bidder een vitaal deel van onze financiële infrastructuur kan worden verkocht?

Minister **Balkenende**: Wij moeten goed onder ogen zien waarom ABN AMRO voor dit overnamepad heeft gekozen. Men heeft overwogen of alleen doorgaan op de lange duur voor de bank een gelukkige ontwikkeling zou zijn. Toen is er gezegd: wij willen dat het bedrijf wordt versterkt. Om die reden is men op het overnamepad gegaan. Als buitenlandse partners geïnteresseerd zijn, gaat overname niet vanzelf. De Nederlandsche Bank en de Nederlandse minister van Financiën zijn dan aan zet. Wij hebben het over een consortium. Fortis speelt daarin een belangrijke rol. Dit bedrijf is voor de helft Nederlands en heeft een uitstekende sociale reputatie. Kortom, wij moeten ook oppassen voor te veel zwart-witverhalen.

De heer **Kox** (SP): Ik wil op dit punt geen zwart-witverhalen ophangen. De geschiedenis was echter vrij eenvoudig. Het Children's Investment Fund, dat 1% van de aandelen van ABN AMRO heeft, vond dat er veel meer winst moest worden gemaakt. Dat zou kunnen als het bedrijf werd opgesplitst. Toen is de zaak begonnen, en de uitkomst is nu dat het bedrijf als onderdeel van de Nederlandse infrastructuur verdwijnt. Dat is toch de werkelijkheid?

Minister **Balkenende**: Er zijn ook prachtige voorbeelden van gevallen waarin de overname door een buitenlandse partner juist heeft geleid tot mogelijkheden in Nederland. Laat ik als voorbeeld DAF noemen. DAF is overgenomen door een Amerikaanse investeerder. De onderneming DAF doet het geweldig goed en levert op bepaalde onderdelen geweldige prestaties. Dat is ook mogelijk gemaakt omdat er investeringen uit het buitenland zijn gekomen. Met andere woorden: overname hoeft niet altijd negatief uit te werken.

De heer **Kox** (SP): Bij ABN AMRO had dat niet gekund.

Minister **Balkenende**: Er zijn twee mogelijkheden: je stopt een onderneming, of een buitenlandse investeerder neemt het bedrijf over en zorgt ervoor dat er banen zijn. Hetzelfde speelt nu met NedCar. Laten investeerders uit het buitenland alsjeblieft daarin investeren, want dat is het beste voor de

mensen. Nederland is een open economie. Er is een tijd geweest dat wij een positief saldo hadden met overnames. Nu ligt dat misschien wat anders, maar over een tijdje kan dat weer anders liggen. Het gaat er vooral om dat Nederland een land is dat wil presteren, dat weet wat nodig is om internationaal te excelleren en dat ook de goede contacten heeft met bedrijven, door middel van joint ventures. De ene keer zullen wij overnemen, maar het kan ook andersom. Mij gaat het er vooral om dat de mensen in Nederland gebruik kunnen maken van expertise, dat er banen zijn voor de mensen en dat wij niet een soort leegloop krijgen van economische activiteit, want dat zou het ergste zijn wat er is. Wij moeten ervoor zorgen dat de Nederlandse economie, ook wat betreft het vestigingsklimaat, excelleert.

Een ander punt betreft verhuizing, sluiting en outsourcing. Wegens het risico van banenverlies zijn wij over het tweede element bezorgder dan over het eerste element, te weten dat van overnames. Om hier iets aan te doen lijkt het optimaal weerbaar maken en vasthouden van in Nederland gevestigde bedrijven de enige oplossing. Dit kan worden bereikt door te werken aan de condities voor vestiging en door het garanderen van voldoende concurrentie op de verschillende markten. Het gaat om het hebben en behouden van bedrijvigheid, met bedrijven die belasting betalen, zinvol hoogwaardig werk bieden en een bijdrage leveren aan de Nederlandse samenleving.

Er is gesproken over de participatiedoelstelling van het kabinet. Die doelstelling is ambitieus: 200.000 mensen extra de arbeidsmarkt op en een participatiegraad van 80% in 2016. In deze kabinetsperiode worden er belangrijke stappen gezet, onder andere door verschuivingen van directe belasting op arbeid naar indirecte belasting op consumptie. Ook de werking van de arbeidsmarkt moet verder verbeteren. Het kabinet beziet daarom in onderlinge samenhang de beëindiging van de arbeidsovereenkomst, tijdelijk werk en scholing. De Kamer kan een wetsvoorstel verwachten dat recht doet aan die onderlinge samenhang. De huidige praktijk van het ontslag is de oorzaak van terughoudendheid bij werkgevers bij het in dienst nemen van kwetsbare groepen. Als de achterdeur op slot zit, let men op de voordeur. Het kabinet wil juist de kwetsbare groepen aan het werk helpen. De herziening van het ontslagrecht moet dan ook worden gezien als een onderdeel van participatiebevorderend beleid. Het is begrijpelijk dat mensen bezorgd zijn over het idee dat hun arbeidsovereenkomst kan worden beëindigd, maar de realiteit is dat dit momenteel ook het geval is, zij het tegen disproportioneel hoge kosten. De rechtsbescherming is en zal gewaarborgd zijn. De nieuwe arbeidsovereenkomst moet meer zekerheden bieden op de arbeidsmarkt van de toekomst. Het nieuwe beleid moet flexwerkers meer bescherming bieden, zorgen voor het aannemen van ouderen en werkzoekenden met de minste kans op de arbeidsmarkt, en verplichtingen voor scholing omvatten.

De heer **Thissen** (GroenLinks): Zo langzamerhand zou ik wel eens willen weten of er al een antwoord is gegeven op de vraag waaruit blijkt dat werkgevers aarzelen om mensen in dienst te nemen wegens de buitensporige ontslagbescherming in ons land. Ik spreek veel werkgevers, in het midden- en kleinbedrijf, en hoor dat argument nooit. Ik hoor wel dat ze last hebben van employability-vraagstukken. Hoe krijg ik de schoorsteen weer aan het trekken, zodat er aan de onderkant van het loongebouw plek is? Ik wil immers best wat doen voor mensen die het lastig vinden om zelfstandig die markt op te komen. Met andere woorden: wie papegaait hier nu?

Minister **Balkenende**: Een van de belangrijke punten is dat bij procedures voor de kantonrechter in het overgrote deel van de gevallen het ontslag wordt gehonoreerd door de rechter. Dan wordt er een vergoeding betaald. Die procedures zijn buitengewoon kostbaar. Ik noem maar wat. Dan kun je zeggen: het geld dat nu aan een advocaat wordt uitgegeven, is dan op een andere manier te besteden.

De heer **Thissen** (GroenLinks): Dat is een ander punt. Dan is de vraag wat een procedure kost om van je personeel af te komen. Er is echter geen werkgever in dit land die zegt: ik heb werk, ik heb vacatures, maar ik neem de mensen niet aan, want de ontslagbescherming is veel te sterk. Dat heb ik nog nooit gehoord. En toch zegt u het.

Minister **Balkenende**: Het eerste aspect zijn de kosten die gemoeid zijn met het ontslag. Dat speelt een rol. Het tweede punt is de vraag -- en die heeft ook in juni gespeeld -- wat werkgevers doen van hun kant om mensen die wat ouder zijn aan de slag te helpen. Dat element speelt ook een rol. Als je een internationale vergelijking maakt, dan is het bij ons toch wat lastiger dan in andere landen. Ik begrijp uw beeld wel, want ik hoor verschillende verhalen van werkgevers. Sommigen relativeren het, anderen beklemtonen het juist. Met andere woorden kom je dus niet precies uit.

Wij zitten nu in een fase dat wij hebben gezegd -- dat staat ook in de troonrede en in de Miljoenennota -- te willen komen tot flexibiliteit op de arbeidsmarkt. Wij hebben oog voor de verschillende componenten: de beëindiging van de arbeidsovereenkomst, tijdelijk werk, scholing. Die zaken willen wij in onderlinge samenhang gaan bekijken. Het lijkt mij, ook gegeven de gevoeligheid van dit debat, dat wij dat moeten gaan voeren op het moment dat het kabinet die discussie heeft afgerond. Wij zitten daar nog middenin. Ik geef u een aantal overwegingen en ik merk wel, ook door uw interventie, dat dit een onderwerp is waarover de meningen gewoon verdeeld zijn in politiek en samenleving. Daar is het kabinet zich bewust van en daarom wil ik daar ook niet veel meer over zeggen dan wat ik daarover nu hier heb gezegd. Wij willen de zaak graag in het kabinet verder bespreken. In die fase zitten wij nu.

De heer Rosenthal heeft gevraagd hoe het nu zit met de administratieve lasten. Hoeveel van

de 25% lastenreductie is inmiddels gerealiseerd? Uit het plan van aanpak voor de regeldruk bedrijven dat van de zomer aan de Tweede Kamer is gezonden, blijkt dat per 1 maart 2007 20% is gerealiseerd van de per eind 2007 geplande 25%. De nog voorgenomen maatregelen worden opgenomen in het programma van dit kabinet, dat wederom een taakstelling van 25% voor administratieve lasten kent. Over de stand eind 2007 wordt gerapporteerd in de voortgangsrapportage 2008 en in het financieel jaarverslag van het rijk. Dus ik denk dat wij niet ontevreden mogen zijn. 20% is al gerealiseerd en wij zijn nu nog bezig met het realiseren van de oude doelstelling.

De heer **Rosenthal** (VVD): Dit punt kwam op naar aanleiding van het voorbeeld van de zogeheten verpakkingbelasting. Ik vond daar in de schriftelijke reactie van de minister-president geen mededelingen over. Ik vroeg hem of een toets op de uitvoering van die verpakkingbelasting gedaan is of nog gedaan zou worden. Dan speelt natuurlijk vooral de kwestie een rol van die erg ingewikkelde toestanden.

Minister **Balkenende**: Bij elk voorstel dat het kabinet doet, wordt er altijd gekeken naar de administratieve lasten. Dat is een verplicht onderdeel van het totstandkomen van voorgenomen regelgeving en dat geldt ook hiervoor.

Dan heeft de heer Kox aandacht gevraagd voor armoede onder gezinnen met kinderen. In antwoord daarop zeg ik het volgende. Alle kinderen moeten zich kunnen ontwikkelen. Armoede mag daar geen beletsel voor zijn. Bestrijding van armoede is daarom een belangrijk onderdeel van het kabinetsbeleid.

Om dat te realiseren, worden onder meer de volgende gerichte acties ondernomen: armoedebeleid voor gezinnen met kinderen, gericht op de reductie van schoolkosten en participatie; generiek armoedebeleid, waar ook gezinnen met kinderen van profiteren; deregulering van de langdurigheidstoeslag; terughoudendheid bij leenbijstand en terugdringen van niet-gebruik; het omzetten van de kinderkorting in een kindertoeslag, waardoor het probleem van de verzilvering wordt opgeheven, en invoering van een kindgebonden budget; bevordering van de participatie door invoering van een EITC en invoering van een inkomensafhankelijke combinatiekorting.

De meest effectieve en de meest duurzame wijze om armoede te bestrijden, is werk. Vandaar de inzet van het kabinet om mensen waar mogelijk vanuit uitkeringssituaties naar werk te begeleiden. Armoede heeft ook te maken met het kunnen omgaan met geld, problematische schulden, sociale uitsluiting, huisvesting, woonomgeving, gezondheid en toekomstperspectief. Met de VNG is afgesproken dat de gemeenten armoedebeleid zoveel als mogelijk vorm geven als materiële voorzieningen gericht op participatie. Het kabinet stuurt daarbij aan op gerichte bijstand in natura, met name voor

gezinnen met schoolgaande kinderen. Onder meer voor dat doel zijn middelen beschikbaar gesteld via de algemene uitkering in het Gemeentefonds. Dat is 5 mln. in 2008 en loopt op tot 80 mln. in 2011.

Verder is de motie-Van Geel ingediend bij de algemene politieke beschouwingen in de Tweede Kamer en is er voor zowel 2008 als voor 2009 40 mln. extra toegevoegd aan het budget voor kinderen in armoede. Door de staatssecretaris van SZW wordt een en ander momenteel nader uitgewerkt.

De heer **Kox** (SP): Ik dank de minister-president voor de uitgebreide toelichting op dit volgens mij belangrijke thema. De vraag is waar dit toe leidt. Wij weten nu om en nabij -- anders weet de minister voor Jeugd en Gezin het wel -- hoeveel kinderen het betreft. Wij hebben het over honderdduizenden kinderen. Is het het streven van dit kabinet om op het einde van de kabinetsperiode over vier jaar te zeggen: met die toestand hebben wij afgerekend? Dan is er nog niemand rijk geworden, maar het opgroeien van kinderen in armoede zou -- juist omdat het zo funest is -- dan ten einde gekomen moeten zijn. Mag ik dat als een doel van dit kabinet zien?

Minister **Balkenende**: Ik vind dat erg moeilijk, omdat armoedesituaties zich altijd zullen voordoen, ook als een economie zich goed ontwikkelt. Dat weet u ook. Wij proberen zoveel mogelijk het hoofd te bieden aan de problematiek, want die is ernstig en daarover zijn u en het kabinet het gewoon eens. Het is niet voor niets dat ik deze lijst kan noemen en dan ook nog eens verwijzen naar wat er in de Tweede Kamer aan de orde is geweest. Ik kan u geen garantie geven, maar de inzet is wel om de problematiek terug te dringen.

Ik zeg daar wel bij dat dit een zeer veelzijdig proces is. Dat betekent mensen aan het werk helpen waar dat kan -- dat is de beste weg om uit die situatie te komen -- oog hebben voor maatwerk; kijken wat de beste instrumenten zijn enzovoorts. Langs die lijn moeten wij proberen te helpen, maar ik kan u geen garanties geven. De inzet is om de armoede terug te dringen.

De heer **Kox** (SP): Ik begrijp dat garanties geven niet kan, omdat het probleem inderdaad te complex is. Kunnen wij dan afspreken dat wij halverwege uw kabinetsperiode hier opnieuw op terugkomen om te zien of wij inderdaad op de goede weg zitten? Een weg die ertoe leidt dat, zonder garanties te geven, op het einde van deze kabinetsperiode toch echt substantieel iets veranderd zal zijn op dit terrein? Als dat een van de kenmerken van dit kabinet zou mogen zijn, dan lijkt mij dat winst, maar dan wil ik dat ook graag nog zien.

Minister **Balkenende**: Ik zeg de heer Kox graag toe dat wij hierop terugkomen, maar ik zou er bezwaar tegen hebben om dat als een soort mid-term analyse te bezien. Ik denk dat wij volgend jaar opnieuw hierover zullen spreken. Dat geldt voor meer zaken. Als wij het hebben over wat wij beogen met dit kabinet, dan ga je per jaar kijken

wat je gerealiseerd hebt. Soms zullen de ontwikkelingen sneller gaan, dan weer zullen zij langzamer gaan, maar het lijkt mij goed om dit debat met enige regelmaat met elkaar te voeren.

De heer Werner heeft gevraagd naar de toekomstvisie op de AWBZ. Wie niet beter kan worden, verdient verzorging. In de kern geldt nog te veel dat de institutionele context en ordening vooropstaan en niet de wensen en behoeften van de cliënt en patiënt. Dat moet anders. De samenleving mag hierbij verwachten dat de overheid de regie voert en een wenkend perspectief presenteert van wat een betere zorg concreet inhoudt. Voor de care is het perspectief als volgt. De zorg wordt passend geleverd, in overeenstemming met de vraag van de cliënt.

Daarenboven zijn eigen keuzes mogelijk. Dit betekent meer invloed en een gevarieerder aanbod, maar ook oog voor de omgeving van betrokkenen. Het collectief financiert echter niet tot in het oneindige alle voorkeuren. Van mensen mag worden verwacht dat zij meedoen aan de zorg voor anderen. Dat kan in de vorm van maatschappelijke participatie van jongeren, maar ook door mantelzorgers of vrijwilligers. Een netwerk van hulp rond professionele zorg helpt mede de zorg toegankelijk te houden en van hoog niveau. Over de toekomst van de AWBZ is advies gevraagd aan de SER. Dit advies wordt eind van dit jaar of begin van volgend jaar verwacht en op dat advies zal te zijner tijd een kabinetsreactie volgen.

Ongeacht het herontwerp van het AWBZ-instrument op de lange termijn, zullen rond een aantal thema's de komende jaren concrete resultaten moeten worden geboekt. Het gaat daarbij om de volgende thema's: de cliënt moet beter toegerust worden om zelf daar waar mogelijk goed onderbouwde keuzes te maken; om de toegang tot zorg te verbeteren, moet de bureaucratie afnemen en de zorgprofessional de ruimte krijgen om te doen waarvoor zij of hij heeft doorgeleerd. De kwaliteit van de zorgverlening moet en kan op een hoger niveau worden gebracht. Er zijn genoeg goede voorbeelden die navolging kunnen krijgen. Daarbij moeten organisaties die een hogere kwaliteit leveren ook worden beloond. Het dreigende tekort aan goede professionals in de langdurige zorg als gevolg van de vergrijzing moet proactief aangepakt worden door innovatie en een optimale benutting van de arbeidsmarkt. De uitgaven voor de AWBZ moeten duidelijker worden bestemd voor datgene waarvoor de AWBZ bedoeld is: de langdurige zorg. Naast korte termijnmaatregelen is een glasheldere AWBZ-polis nodig met eenduidige voorwaarden. Alleen zo kan een geloofwaardig stelsel in stand worden gehouden waarvoor de samenleving bereid is solidariteit op te brengen. Daarbij zal een goede balans gevonden moeten worden tussen de collectieve en de individuele financiële bijdrage.

De heer **Werner** (CDA): Ik wil de minister-president vragen een punt te verduidelijken. Aan de SER is advies gevraagd. Naar verwachting komt dit eind dit jaar of begin volgend jaar. Streeft het kabinet ernaar nog in deze kabinetsperiode tot een

afgeronde visie te komen op de toekomst van de AWBZ in hoofdlijnen?

Minister **Balkenende**: De ambitie is dat wij in deze kabinetsperiode heel veel doen aan de conceptualisering van de zorg. Als wij al aan het begin van de periode advies vragen aan de SER, betekent dit niet alleen dat wij in deze periode de maatregelen nemen die ik heb aangegeven. Het betekent ook dat wij een oordeel proberen te vormen over datgene wat op lange termijn nodig is. Wij vragen advies aan de SER met het oogmerk om deze kabinetsperiode de lijnen uit te gaan zetten. Het debat zal met de Eerste Kamer en met de Tweede Kamer gecontinueerd worden, zodra het advies van de Sociaal Economische Raad plus het kabinetsstandpunt bekend zijn.

De heer **Werner** (CDA): Minister-president, onderschrijft u dus ook dat er alle aanleiding is om het hele concept van de AWBZ en de ouderenzorg fundamenteel te herzien op grond van alle klachten over de bureaucratie en de kwaliteit van de zorg die op dit moment geboden wordt?

Minister **Balkenende**: Ik onderschrijf dit graag om een andere reden. Ik geloof dat politiek handelen in deze tijd een hoge mate van toekomstoriëntatie moet hebben. Wij hebben niet voor niets gezegd dat wij in deze kabinetsperiode ons deel willen leveren aan de vergrijzingsopgave. Dan praten wij over de kosten van vergrijzing, over het op orde brengen van de overheidsfinanciën, maar ook over de toekomst van de zorg. De zorg moet ten goede komen aan degenen die deze echt nodig hebben. Alle elementen die van belang zijn voor de toekomst moeten onder ogen worden gezien. Wij kunnen niet te lang wachten.

De heer **Thissen** (GroenLinks): Voorzitter, ik wil via u een vraag aan de heer Werner stellen. Ik bemerk bij de fractievoorzitter van het CDA een hartstochtelijke bevlogenheid voor de modernisering van de AWBZ en de ouderenzorg. Ik hoor hem alleen niet expliciet zeggen of het uitgangspunt moet zijn dat moet gelden wat ouderen nodig hebben. Dat is het uitgangspunt om tot een nieuw stelsel te komen en niet de budgetredenering. Ik hoop toch dat hij dat met mij eens is.

De heer **Werner** (CDA): Juist vanuit die hartstocht vind ik dat de AWBZ veranderd moet worden, omdat de institutionele vormgeving veel te veel bepaalt wat de klant krijgt en niet wat de ouderen zelf willen.

De heer **Thissen** (GroenLinks): Dan heb ik u hopelijk toch goed begrepen, mijnheer Werner.

Minister **Balkenende**: De heer Kox heeft een vraag gesteld over de marktwerking in de zorg. De marktwerking in de zorg is uiteraard geen doel op zich, maar een middel om de patiënt, de cliënt, centraal te stellen, de kwaliteit te verhogen en de kosten betaalbaar te houden voor de burger. Van

gokken is geenszins sprake. De gezondheidszorg is daarvoor veel te waardevol. Er gelden strikte waarborgen en randvoorwaarden, bijvoorbeeld geen risicoselectie en gelijke premie, ongeacht of iemand jong of oud is, en of hij gezond of ziek is. Er is sprake van toezicht en bovendien gaat de invoering van de marktwerking met kleine stapjes. Wij hebben vrije prijzen van 10%. Dat kan gaan naar 20%, maar dat gebeurt pas na uitgebreide evaluatie. Kortom, het gebeurt op een weloverwogen manier en het is een kwestie van onder ogen zien welke mogelijkheden de marktwerking heeft. Wij gaan hier heel behoedzaam en zorgvuldig mee om.

De heer **Kox** (SP): Hoe moet ik dan die directeur van de Rotterdamse thuiszorginstelling zien die nu de thuishulp mag verzorgen, omdat hij de bieding heeft gewonnen? Hij zegt dat hij eigenlijk nergens op kan concurreren, behalve op loon en arbeidsvoorwaarden. Dat heeft hij gedaan. Naar zijn zeggen biedt hij lage lonen en slechtere arbeidsvoorwaarden en heeft hij daarom de thuishulp overgenomen van de Thuiszorg Rotterdam. Als wij dit goede marktwerking in de zorg noemen, zijn wij ver van huis.

Het is toch niet alleen mijn partij die zegt dat wij heel grote problemen gaan krijgen door de marktwerking die wij nu toepassen bij de thuishulp? Immers, erg veel mensen gaan hun baan verliezen en zij kunnen alleen maar terugkomen tegen slechtere arbeidsvoorwaarden en lager loon. Erg veel mensen die zorg krijgen worden in de problemen gebracht. Dat kan toch niet de goede marktwerking zijn? Dat vinden toch ook de ouderenbonden, de FNV en het CNV? Op dit punt zijn deze organisaties het allemaal met mij eens. De minister-president moet toch ook van oordeel zijn dat het niet helemaal goed gaat?

Minister **Balkenende**: Ik heb de vraag van de heer Kox in algemene zin beantwoord. Ik heb aangegeven hoe wij tegen marktwerking aankijken. Dit is niet een kwestie van over een nacht ijs gaan. Wij zien ook de risico's. Ik weet dat er in de praktijk op de genoemde elementen geconcurrereerd wordt. In algemene zin constateer ik echter dat ook in andere landen, bijvoorbeeld in Duitsland, elementen van marktwerking zijn die interessant zijn en effectief blijken te werken. Laten wij daar met open vizier naar kijken. Met andere woorden, wij willen geen slot op de discussie. Dat is niet verstandig. Daarom hebben wij gekozen voor een zorgvuldige formulering in het coalitieakkoord.

De heer **Kox** (SP): Voorzitter, het is uw kabinet, dus u gaat hierover.

De **voorzitter**: Het is niet mijn kabinet, mijnheer Kox.
**

De heer **Kox** (SP): Mevrouw de voorzitter, het is "hullie d'r kabinet".

(gelach)

De heer **Kox** (SP): Voorzitter, het kabinet gaat hierover. Als het kabinet zegt dat marktwerking de goede kant is, kunnen wij hierover discussiëren. Ik geef u een concreet voorbeeld, dus niet theoretisch, dat nu speelt en de komende maanden zal blijven spelen. De werkgeversorganisaties in de zorg, de vakbonden in de zorg en de ouderenbonden wijzen u en mij erop dat het fout gaat lopen. Ik mag u dan toch vragen of in dat concrete geval iets kan gebeuren? Ik hoorde de heer Werner zeggen dat hij hoopt dat er reparatievoorstellen komen het punt van de ontspoorde marktwerking met betrekking tot thuishulp.

Minister **Balkenende**: Dit zijn algemene politieke beschouwingen. Dit lijkt mij niet het juiste moment om algemene conclusies te trekken op basis van een afzonderlijke casus, waar ik overigens over heb gehoord. Het kabinet sluit de ogen niet voor kritiek of twijfel. Tegenover dit voorbeeld kunnen mogelijk andere voorbeelden worden genoemd van vormen van marktwerking waarin wel goede elementen zitten. Ik stel voor om dit debat voort te zetten bij de behandeling van de begroting van VWS. Dat lijkt mij een passend moment. Dan kunnen ook meer afzonderlijke casussen aan de orde komen.

Wij gaan overigens heus niet zomaar over tot invoering van marktwerking. Dat gebeurt op een heel zorgvuldige manier. Daarnaast is marktwerking geen doel op zich, maar een instrument om te komen tot betere zorg, tot meer keuzevrijheid en tot kostenbewustzijn.

De heer **Kox** (SP): Mijn fractie en ook andere fracties, zoals die van het CDA, hebben het kabinet voorgesteld om op dit punt reparatiewerkzaamheden uit te voeren. Het zijn uiteraard algemene politieke beschouwingen. De Eerste Kamer behandelt de begroting voor VWS echter pas ver in 2008 en de problematiek speelt nu. Bij algemene beschouwingen mag volgens mij worden ingegaan op concrete algemene problemen die door de ouderenbonden en vakbonden worden gesignaleerd. Ik mag u toch vragen om enig perspectief te bieden op dat punt?

Minister **Balkenende**: Ik heb nu mijn algemene antwoord gegeven op de vraag. Ik vind het te ver gaan om nu op basis van één waarneming een algemene uitspraak te doen. Dat vraagt u mij feitelijk en ik vind dat ik dat niet moet doen.

De heren Kox en Yildirim hebben vragen gesteld over het eigen risico. Het kabinet heeft ervoor gekozen om de door sommigen als onrechtvaardig ervaren no-claim af te schaffen. In plaats daarvan komt een eigen risico. In het kabinetsvoorstel voor de invoering van het eigen risico is nadrukkelijk lering getrokken uit eerdere ervaringen met andere eigen betalingen. Straks worden chronisch zieken, gehandicapten en mensen die permanent in een zorginstelling verblijven, uitgezonderd. Daardoor wordt de solidariteit met deze groepen mensen groter. Ik onderken dat het schema voor invoering krap is, maar dat hangt samen met de wens om de no-claim zo snel mogelijk af te schaffen. Het kabinet is direct na het

sluiten van het coalitieakkoord hard aan de slag gegaan met de vormgeving van een nieuwe en meer solidaire regeling. Daarover is overleg gevoerd met zorgverzekeraars, patiëntenorganisaties en de CG-Raad.

Ik vervolg met een aantal opmerkingen over mobiliteit, files en openbaar vervoer. De files vormen een groot probleem en iedereen ervaart dat misschien wel dagelijks. De heer Schuurman verzuchtte: moeten wij daar mee leren leven of kan er echt iets aan worden gedaan? Hoewel er altijd files zullen blijven bestaan, legt het kabinet zich niet neer bij de almaar toenemende omvang van de files en het daarmee gepaard gaande tijdverlies. Daarom onderneemt het kabinet actie. Die actie bestaat uit investeren in wegen, sneller besluiten, anders betalen voor mobiliteit en openbaar vervoer. Het kabinet investeert in deze kabinetsperiode ruimt 750 mln. extra en bovendien steekt het 200 mln. structureel extra vanaf 2013 in mobiliteit en bereikbaarheid. Deze bedragen komen bovenop de reeds beschikbare middelen in het Infrastructuurfonds, die 126 mld. bedragen tot 2020. In deze kabinetsperiode wordt ruim 11 mld. geïnvesteerd in de weginfrastructuur.

Het kabinet hakt zelf zo veel mogelijk knopen door, zoals vorige week rond de weginfrastructuur tussen Schiphol, Amsterdam en Almere. Het kabinet wil ook procedures vereenvoudigen en versnellen. Daartoe stelt het twee commissies in. De commissie-Elverding zal het kabinet adviseren over de wijze waarop de besluitvorming beter, zorgvuldiger en sneller kan verlopen. Daarnaast komt er een commissie Private investeringen en infrastructuur onder leiding van Onno Ruding, die zal bekijken hoe op dit punt de realisatiekracht kan worden vergroot. Anders betalen voor mobiliteit is een effectieve en efficiënte manier om het aantal files te verminderen, dat heeft een studie van het Ruimtelijk Planbureau onlangs nog bevestigd. In antwoord op vragen van de heren Schouw en Rosenthal kan ik de toezegging herhalen die de regering al eerder heeft gedaan: nog voor de behandeling van de begroting van Verkeer en Waterstaat zullen wij een standpunt innemen over de uitwerking en het zetten van een eerste stap in deze kabinetsperiode.

De heer Schouw heeft voorgesteld, vanaf 2009 elke ambtenaar een dag per week verplicht thuis te laten werken. Bij het Rijk worden ambtenaren gestimuleerd om met openbaar vervoer, lopend of met de fiets naar het werk te gaan. De overgrote meerderheid van de ambtenaren doet dit ook. Het is dus de vraag in hoeverre een thuiswerkdag zou bijdragen aan vermindering van het aantal files. En je kunt je misschien ook afvragen of dit alles niet ietwat betuttelend zou zijn...

De heer **Schouw** (D66): ...en of dit niet een wat flauwe reactie is.

Sommige dingen heb je al heel gauw zelf in de hand. Er zijn in dit land tienduizenden ambtenaren. U zegt dat zij er al van alles aan doen, maar bent u bereid om dit nu eens serieus te

bekijken? En als ambtenaren al een dag per week thuis werken, kun je bekijken of het twee dagen kan, gewoon om de filedruk te verminderen. U moet een beetje "out of the box" denken -- daar was u de vorige keer zo ontzettend goed in -- u moet een beetje bekijken of doelstellingen ook op een andere manier bereikt kunnen worden. U wilt toch niet als de minister-president van het asfalt de geschiedenis ingaan?

Minister **Balkenende**: Wij kregen wel eens het commentaar -- ik lees sommige kranten -- dat dit kabinet te weinig asfalt zou neerleggen. Als u mij de minister-president van het asfalt noemt, beschouw ik dat als een groot compliment. Ik zou zeggen: draag die boodschap uit!

Maar, voorzitter, de heer Schouw heeft er natuurlijk wel een beetje gelijk in dat het een kwestie van meer instrumenten is. Ik heb ook aangegeven wat er allemaal nodig is. Hij spreekt nu over de organisatie van arbeid. Is thuiswerken mogelijk, dan moet je er zeker gebruik van maken. Ik denk alleen niet dat het in alle gevallen kan. En dan zou het van de heer Schouw ook nog een verplichting moeten zijn. Stel dat het ook zou gelden voor de leden van het kabinet, een dag verplicht thuis werken. Ik weet niet of dat zou kunnen, en ik vraag me dat voor wel meer functies af. Eerlijk gezegd vind ik dat je er geen verplichting van zou kunnen maken, maar dat je wel in het arbeidsvoorwaardenbeleid, in de organisatie van arbeid het maximale eruit zou kunnen halen. Ik zeg de heer Schouw toe dat ik dit nadrukkelijk onder de aandacht van de minister van Binnenlandse Zaken zal brengen, die in het kabinet de eerste verantwoordelijkheid heeft als het om arbeidsvoorwaarden gaat. Een verplichting gaat mij wat erg ver, maar laten wij maar eens bekijken wat de mogelijkheden zijn.

De heer **Schouw** (D66): Het gebruik van het woord "verplichting" was bedoeld om u een beetje te prikkelen tot deze toezegging, ik dank u zeer. Ik heb de overtuiging dat dit soort dingen echt kunnen helpen, de oplossingen liggen binnen handbereik.

Minister **Balkenende**: Dit sluit aan bij een opmerking die ik nog wilde maken. Telewerken is maatwerk, het is afhankelijk van de specifieke omstandigheden van elke ambtenaar. Daarom heeft de rijksoverheid geen algemene verplichting ingesteld, maar stimuleert zij telewerken. Bij diverse ministeries wordt actief beleid gevoerd op dit gebied. Als voorbeeld noem ik het ministerie van Verkeer en Waterstaat, waar in het kader van het programma Fileproof het project Voorbeeldfunctie Verkeer en Waterstaat wordt uitgevoerd.

De heer **Rosenthal** (VVD): Ik had nog gevraagd naar de integrale uitvoering van het plan-Nouwen. Wij zijn vooral geïnteresseerd in uw oordeel over de spanning tussen de vele fiscale maatregelen die de autorijder in de komende periode zullen treffen en een onderdeel van het plan-Nouwen dat inhoudt dat bij kilometerbeprijzing en diepte-investeringen de defiscalisering van de auto centraal wordt gesteld.

Minister **Balkenende**: Dat is een geleidelijk proces, daar heeft u gelijk in. Het punt is dat wij het gebruik van de auto op een bepaalde manier willen belasten, wat ook een idee van de heer Nouwen is, waar vermindering van andere lasten tegenover staan. Dat is zo. De invoering van deze maatregelen is een gradueel proces. Ik heb zojuist al gezegd dat minister Eurlings nog voor de behandeling van zijn begroting zal aangeven welke eerste stap ons voor deze kabinetsperiode voor ogen staat. Het zal niet lukken om alles in één kabinetsperiode door te voeren, maar wij bepalen nu wel de richting. En in het coalitieakkoord is aangegeven dat het plan-Nouwen ook voor de regering richtinggevend is.

De heer **Rosenthal** (VVD): Ik heb nogal veel gezegd over demotivering van allerlei categorieën van burgers in Nederland. De fiscale maatregelen voor automobilisten hebben, zo heb ik uit allerlei berichten in de media begrepen, toch wel een demotiverend effect op degenen die kilometerbeprijzing op zichzelf wel zouden accepteren, maar die daar dan defiscalisering van de auto tegenovergesteld willen zien.

Minister **Balkenende**: Op korte termijn gaan wij milieuvriendelijkheid zwaarder belasten, waar faciliteiten tegenover staan voor auto's die echt milieuvriendelijk zijn. Op lange termijn is het plan-Nouwen richtinggevend, zoals u terecht aangaf. Wij nemen deze maatregelen om de auto op een verantwoorde manier te laten gebruiken. Wij vragen een prijs volgens het principe "de vervuiler betaalt", dat is een van de achtergronden ervan.

De heer Yildirim heeft gevraagd waarom de lasten voor de automobilist verzwwaard worden en de heer Rosenthal vroeg zich af of de belastingmaatregelen voor auto's en voor vliegvluchten wel zullen leiden tot gedragsverandering.

De heer **Koffeman** (PvdD): U zegt dat de regering de auto gaat beprijzen omdat de vervuiler moet betalen. U weet dat de uitstoot van broeikasgassen in de veeteelt groter is dan die van het autoverkeer. Kunt u mij vertellen waarom de regering vlees niet beprijst, maar auto's wel?

Minister **Balkenende**: Daar kom ik aan het eind van mijn betoog nog op terug, zoals ik al had aangekondigd.

Wij hebben er in het coalitieakkoord voor gekozen om lastenverzwaringen voor een deel te verbinden aan milieuvriendelijk handelen, zoals het kopen van een zeer onzuinige auto. Daarmee doen wij recht aan het principe "de vervuiler betaalt" en versterken wij de prikkel om te kiezen voor schoon en zuinig. Wie schoner consumeert, profiteert. Wie dit niet doet, betaalt meer belasting. Deze belasting wordt teruggegeven doordat de belasting op arbeid verlaagd wordt en de economische structuur versterkt wordt. Ook in liberale kringen heb ik deze opvatting wel eens gehoord.

Dit najaar zal de regering een actieplan presenteren om de ambitie van 5% groei voor het spoor voor deze kabinetsperiode waar te maken. Het gaat om maatregelen die op korte termijn uit te voeren zijn en die nog in deze kabinetsperiode effect zullen hebben. NS, ProRail, vervoersbedrijven en overheden moeten hiervoor alle zeilen bijzetten. Verder zal er een landelijke markt- en capaciteitsanalyse voor het spoor worden gemaakt. Hierbij zal onderzoek worden gedaan naar mogelijke scenario's voor groei van het spoor, inclusief de investeringen die hiervoor nodig zijn. De minister van Verkeer en Waterstaat zal mede op basis van bestuurlijk overleg met decentrale overheden een beleidsbrief met richtinggevende keuzen van dit kabinet opstellen. Hierin worden ook de ambities voor investeringen in het openbaar vervoer nader uitgewerkt.

De maatregelen op het gebied van het eigenwoningforfait zijn niet symbolisch, het kabinet zet in op een evenwichtige verdeling van de lasten. Deze maatregelen dienen hiertoe, want het gaat om schouders die zwaardere lasten kunnen dragen. Het eigenwoningforfait geeft uitdrukking aan het voordeel van het hebben van een eigen woning. Met het oog op een evenwichtig pakket van maatregelen hebben wij bekeken of heel dure maatregelen fiscaal reëel worden behandeld. Dit is nu niet het geval: in 2007 geldt een bijtelling, het eigenwoningforfait, van 0,55% van de WOZ-waarde. Deze bijtelling heeft een maximum van €9150. Dit betekent dat voor iemand met een woning met een waarde van 2 mln. in 2007 deze maximumbijtelling geldt, maar ook voor iemand met een woning met een waarde van 5 mln. Voor dure woningen is de heffing op deze manier niet reëel, want er wordt wel extra renteaftrek toegestaan, maar de bijtelling wordt niet hoger. De regering stelt daarom twee maatregelen voor. Vanaf 2009 vervalt het plafond in het eigenwoningforfait en voor het deel van de waarde van een woning boven 1 mln. geldt een eigenwoningforfait van 2,35% van de WOZ-waarde. Deze maatregel treft in ieder geval mensen met een heel dure eigen woning; dit hoeft niets te zeggen over hun inkomen, maar in het algemeen zullen mensen met zo'n dure woning ook een hoog inkomen hebben of hebben gehad.

De heer **Werner** (CDA): Ik heb al gezegd dat wij geen moeite hebben met het opheffen van de grens van €9150 en met het doortellen ongeacht de hoogte van de WOZ-waarde. Daarover hebben wij dus geen verschil van opvatting. Wij vragen ons wel af waar die 2,35% vandaan komt. Wij vinden dat het eigenwoningforfait in beginsel geen instrument voor inkomenspolitiek mag zijn. Het betreft maar een beperkt aantal mensen en niet het inkomen is de grondslag, maar de WOZ-waarde, al dan niet met aftrekbare hypotheekrente. Mensen met een woning van 5 mln. zonder aftrekbare hypotheekrente behoren kennelijk niet tot de mensen met de sterke schouders, de mensen die een extra bijdrage moeten leveren. Wij vinden dus dat deze maatregelen een hoge mate van willekeur kennen. Tegen die achtergrond vinden wij deze

voorstellen erg vreemd. Van u willen wij precies horen waarom uitgerekend dit dé maatregel is die met het oog op de toekomst van ons land nodig is en die ervoor moet zorgen dat de mensen met de sterke schouders de lasten dragen. Er zijn tal van andere maatregelen denkbaar. Is het nemen van die andere maatregelen overwogen en, zo ja, waarom zijn zij verworpen? In de schriftelijke antwoorden heb ik gelezen dat het slechts gaat om 7000 woningen in Nederland. Moet je daarvoor dan het gehele stelsel op zijn kop zetten? Wij houden dus grote bedenkingen bij dit voorstel.

Minister **Balkenende**: Ik noteer dat u het punt van het plafond niet verwerpt. Het gaat u om het percentage. Ik wijs er dan op dat 1,2% de effectieve belastingdruk in box 3 is. Met een aftrek van 52% over 2,35% kom je ook op 1,2 uit. Dat is de achtergrond. U zult uw eigen opvatting hebben, maar nu weet u de redengeving voor de keus voor dit getal.

Ik wil dan overgaan tot behandeling van het volgende blok: de internationale aspecten. Een actieve, Europese rol is een hoofddoelstelling van dit kabinet. Nederland heeft een open economie. Nederlanders zijn internationaal georiënteerd. Een belangrijk deel van onze banen en van onze welvaart danken wij aan die oriëntatie. Ons leefmilieu kunnen wij alleen met samenwerking verbeteren.

Nederland heeft van oudsher een internationale verantwoordelijkheid voor het bijdragen aan vrede en stabiliteit, voor het bestrijden van armoede en het bevorderen van mensenrechten. Wij kiezen voor actief meesturen en het leveren van een eigen bijdrage. Dat zullen de leden kunnen merken bij de twee thema's die ik wil behandelen: Europa alsmede vrede en veiligheid.

Enkele leden spraken over het nieuwe verdrag en de wijze van goedkeuring ervan. Het kabinet staat vierkant achter het Europees hervormingsverdrag waarover in juni in de Europese Raad overeenstemming werd bereikt. Inmiddels is het akkoord van juni door de IGC op expertniveau omgezet in een complete verdragstekst. Alle punten die specifiek voor het kabinet van belang zijn, zijn op de juiste wijze in het verdrag terechtgekomen. Eind deze week zal de IGC worden afgerond op de Top in Lissabon. Er is nog een beperkt aantal punten van individuele lidstaten, maar ik ben ervan overtuigd dat die zijn op te lossen.

De heer Kox meent dat het kabinet zijn onderhandelingspositie heeft verzwakt door reeds nu aan te geven geen voorstander van een referendum te zijn. Ik vind dat een misvatting. Wie nauwkeurig het kabinetsstandpunt leest, zal zien dat daarin expliciet de voorwaarde staat dat met de goed te keuren verdragstekst de afspraken van de Europese Raad getrouw worden opgevolgd. Het kabinet zal erop toezien dat dit ook gebeurt.

Het standpunt dat de gewone parlementaire ratificatieprocedure de aangewezen weg is, heeft het kabinet niet lichtvaardig ingenomen. Het is gestoeld op het doorwrochte advies van de Raad

van State. Daarmee wordt heel helder aangegeven dat dit verdrag zich kenmerkend onderscheidt van het ontwerp voor het grondwettelijk verdrag. Doordat het hervormingsverdrag op het punt van vorm, symboliek, terminologie en inhoud afstand neemt van de grondwetsbenadering, biedt het geen aanknopingspunten voor een ontwikkeling in meer uitgesproken statelijke of federale richting. Bovendien is er een aantal belangrijke inhoudelijke verschillen, zoals meer invloed van de nationale parlementen, een aangescherpte afbakening van bevoegdheden, de helderheid dat de lidstaten het voortouw hebben bij de vormgeving van publieke diensten, verankering van de uitbreidingscriteria en versterking van het aantal noodremprocedures.

Dat een commissie van het Britse Lagerhuis, zoals de heer Kox aangaf, een aantal andere accenten ziet, lijkt mij verklaarbaar. Een parlementaire commissie velt uiteraard een politiek oordeel, anders dan de Raad van State. Bovendien spelen bij het Britse debat andere argumenten een rol. De commissie van het Lagerhuis gaat met haar uitspraak dat het nieuwe verdrag in zijn effecten substantieel overeenkomt met het grondwettelijk verdrag bijvoorbeeld voorbij aan het punt van de grondwettelijke aspiraties dat in Nederland een grote rol speelde. Laten wij wel wezen: het kabinet heeft er nooit een geheim van gemaakt dat het een aantal punten van het grondwettelijk verdrag graag weer opgenomen zag in het hervormingsverdrag. Dat zijn de elementen die Europa slagvaardiger, transparanter en democratischer maken.

De heer **Kox** (SP): Ik zou de laatste zijn om te denken dat de Britten het beter weten dan wij, alleen, ik meen niet dat zij het op voorhand slechter weten dan wij. Bovendien hebben niet alleen de Britten zich op deze manier uitgelaten. In vrijwel alle hoofdsteden met uitzondering van Amsterdam is gezegd: het oude en het nieuwe verdrag lijken wel heel erg veel op elkaar. Dat zegt niet alleen het Britse Lagerhuis, maar ook de schrijver van het eerste verdrag, het grondwettelijk verdrag: de oud-president van Frankrijk. Hij komt ook tot die conclusie. Als de anderen nu allemaal zeggen dat het verschil niet erg groot is, zou het dan kunnen dat uw conclusie, dat er wel een verschil zit tussen de verdragen, enigszins arbitrair is? Zou het mogelijk zijn dat u uzelf overschat? Anders hebben 25 hoofdsteden ongelijk en hebben wij gelijk. Dat kan, maar ligt niet voor de hand.

Minister **Balkenende**: Toen Nederland en Frankrijk neen zeiden tegen het grondwettelijk verdrag, ontstond de discussie over de vraag hoe wij verder moesten. Er hadden op dat moment achttien landen geratificeerd. U kunt zich voorstellen dat die landen geen behoefte hadden aan verandering en dat door die landen soms wordt gezegd: ach, er is niet veel verschil met het vorige verdrag. Ik begrijp dat. In Spanje is met een referendum duidelijk ja tegen het grondwettelijk verdrag gezegd. De beoordeling en de bejegening daar komt dan dichterbij die uit het verleden.

De heer **Kox** (SP): Betekent dit dat de regeringen van die achttien landen hun bevolking nu voor de gek houden?

Minister **Balkenende**: Ik geef aan wat hun beeld is. Een aantal elementen komt in het nieuwe verdrag weer aan de orde. Dat is maar goed ook. Voor het Europa van de 27 moet er iets veranderen. In de Tweede Kamer heb ik een- en andermaal verdedigd dat er reden is om op een aantal punten meer te kiezen voor meerderheidsbesluitvorming dan voor unanimititeit. Daarover hebben wij gesproken. Wij hebben ons ervoor ingezet dat er in en het nieuwe verdrag elementen kwamen die er aanvankelijk niet in stonden. Ik noem dan: versterking van de rol van de nationale parlementen, verwijzing naar de uitbreidingscriteria enzovoorts. Kortom, wij hebben resultaten geboekt.

Hetgeen in Engeland gebeurt, verbaast mij overigens niet. Ik was deze zomer op vakantie in het buitenland en kreeg toen elke dag twee Engelse kranten: The Times en The Daily Telegraph. Je merkt dan dat sommige politieke groeperingen een duidelijk politiek profiel ontlenuen aan het thema referendum. De media hebben ook een eigen opvatting. Het verbaast mij dan niet erg dat in die context er zo'n Britse uitkomst is. Ik heb echter te maken met de analyse van de Raad van State en met onze eigen inzet.

Ik geef vervolgens het verschil aan tussen nu een paar maanden geleden. Toen kwam de vraag op: moeten wij niet werken met een miniverdrag, moeten wij niet deel 1 van het grondwettelijk verdrag overnemen en daarna overgaan naar deel 2? Wij hebben daarop steeds gezegd: nee, wij willen heel wat anders. Daarnaast is er nog de redenering van de Raad van State. Die geeft duidelijk aan dat met betrekking tot de systematiek, de inhoud, de symboliek enzovoorts sprake is van een kenmerkend onderscheid. Dan zeg ik: dit resultaat was een aantal maanden geleden niet denkbaar geweest. Wij hebben ons maximaal ingezet om dit mogelijk te maken en ik sta ervoor. Natuurlijk kunnen de beoordelingen van dat resultaat verschillen, maar als je eerlijk bent en als je dit wijzigingsverdrag vergelijkt met het grondwettelijk verdrag, dan moet je spreken van twee verschillende werelden. Voor die conclusie sta ik. Ik heb mij ervoor ingezet. Ik vond dat het zo moest en ik ben gelukkig dat wij ons standpunt hebben kunnen verdedigen. Ik hoop dat komende donderdag en vrijdag de conclusie kan worden getrokken dat wij deze fase kunnen afronden.

De heer **Kox** (SP): U bent dus zeer overtuigd van uw zaak. U vindt dat uw mening beter is dan die van die achttien hoofdsteden. Zij vertellen verhalen die meer bij hun ideeën passen, maar u zegt: ik heb gelijk. Waarom wilt u dat nieuwe verdrag dan toch niet voorleggen aan de Nederlandse bevolking? De meerderheid wil daarover graag nog een keer haar oordeel geven. Waarom wilt u dat dan niet?

Minister **Balkenende**: U weet heel goed waarom ik dat niet wil. Ik veronderstel dat u en ik het erover eens zijn dat dit een wijzigingsverdrag is. Wij hebben eerder te maken gehad met wijzigingsverdragen. Ik noem de verdragen van Nice, Maastricht en Amsterdam. Toen die goedgekeurd moesten worden, hebben wij ook niet gekozen voor een referendum. Ik vind dat wij nu met een geheel ander verhaal te maken hebben dan dat van het grondwettelijk verdrag. Daarover hadden wij het twee jaar geleden. Nu is dus de situatie echt anders. Daarom verdedig ik het standpunt dat er geen referendum moet komen.

De heer Thissen vroeg waarom de regering zich in de voorjaarsraad en met het nieuwe verdrag niet meer heeft ingezet voor het realiseren van de doelstelling op het gebied van het klimaat. Het nieuwe verdrag bevat wel degelijk een passage over klimaatbeleid. Hiermee wordt het belang onderstreept om hieraan in Europees verband het nodige te doen. Het onderwerp komt later deze week weer ter sprake tijdens de informele Europese Raad in Lissabon. Dit kabinet dringt erop aan dat Europa vooroploopt met klimaatmaatregelen. De Europese Commissie, die het exclusieve initiatiefrecht heeft binnen de Europese Unie, zal later dit jaar met uitgewerkte voorstellen komen voor het realiseren van de doelen die de Europese Unie zich dit voorjaar heeft gesteld. Nederland dringt er bij de Commissie op aan dat dit zo ambitieus mogelijk gebeurt.

De heer Noten heeft gesproken over het thema vrede en veiligheid. Hij heeft gelijk met zijn opmerking dat die onderwerpen geen lokale of zelfs nationale vraagstukken meer zijn. Daarvoor hangt alles veel te veel met elkaar samen. De heer Werner is ingegaan op de belangrijke bijdrage die Nederland levert aan vredes- en veiligheidsmissies. Om te beginnen wil ik stilstaan bij diegenen die in de afgelopen periode hun leven hebben gegeven in de missie die wij in Afghanistan uitvoeren. Ik betuig mijn medeleven aan de nabestaanden. Met deze missie hebben wij een zware verantwoordelijkheid op ons genomen. Ik ben trots op wat onze mensen daar in Afghanistan voor elkaar krijgen. Zij brengen vrijheid, vrede en veiligheid en zij hebben steun van de lokale bevolking. Ik heb dat met eigen ogen kunnen zien tijdens een bezoek in september.

De heer Schuurman vroeg om de missie in Uruzgan sterker te integreren in onze inspanningen op het gebied van ontwikkelingssamenwerking. Dat doen wij zo veel als mogelijk, voor zover de omstandigheden dat toelaten. Opbouwen waar mogelijk en vechten alleen wanneer het echt nodig is. Daarmee neem ik afstand van de suggestie van de heer Kox dat de middelen die wij aan de vredesmissie uitgeven, beter aan ontwikkelingssamenwerking kunnen worden besteed. Dit lijkt mij een valse tegenstelling. Het een gaat hand in hand met het ander. Geen ontwikkeling zonder veiligheid en geen veiligheid zonder ontwikkeling. Als centraal concept hanteren wij de 3D-benadering: Defense, Development en Diplomacy.

De heer Kox vroeg naar het oordeel van de regering over de opening die door president Karzai

is gegeven in de gesprekken met de Taliban. Hoe kan het dat de NAVO doorvecht tegen de Taliban, terwijl president Karzai hun een plek in de regering aanbiedt? Dit beeld verdient enige bijstelling. De Afghaanse regering is zelf actief in de strijd tegen de Taliban. Er sterven door toedoen van de Taliban meer Afghanen dan NAVO-soldaten. Laten wij dat niet vergeten. Er vallen slachtoffers zowel bij het Afghaanse leger als bij de Afghaanse politie. De regering van president Karzai is democratisch gekozen en legitiem. Het is aan die regering om het eigen politieke proces in te richten en niet aan de NAVO. Wij zijn in Afghanistan op verzoek van de Afghaanse regering. Het kabinet verwelkomt elke stap die vermindering van het geweld dichterbij brengt. Ten slotte valt het op dat de Taliban tot nu toe niet zijn ingegaan op de openingen van president Karzai. Zoals men weet, is een van de eisen van de Taliban voor besprekingen de onmiddellijke terugtrekking van alle buitenlandse troepen uit Afghanistan. U begrijpt dat dit voor de regering van Karzai onacceptabel is. Het zou funest zijn voor de toekomst van Afghanistan.

De heer Kox stelde voorts dat de NAVO in Afghanistan wil bewijzen dat zij kan vechten. Van die uitspraak neem ik echt afstand. De NAVO is in Afghanistan actief op verzoek van de regering van Afghanistan. Er ligt een duidelijk mandaat van de Verenigde Naties ten grondslag aan deze missie. Zij beoogt een bijdrage te leveren aan het stabiliseren van het land met een bredere internationale dimensie. De discussie binnen de NAVO waarnaar de heer Kox verwijst, gaat vooral over de vraag of de NAVO in staat zal zijn om een gecompliceerde operatie zoals die thans in Afghanistan aan de gang is, met succes en met behoud van bondgenootschappelijke solidariteit uit te voeren. Het is wezenlijk voor de NAVO als organisatie dat het lukt. Dat is echter iets anders dan de opmerking dat de NAVO wil bewijzen dat zij kan vechten. Zo ligt het natuurlijk niet.

De heer **Kox** (SP): Van Onze-Lieve-Heer heb ik twee grote oren gekregen en ik hoor toch echt voortdurend dat Afghanistan een lakmoesproef voor de NAVO is. Dat wordt door de secretaris-generaal gezegd evenals door allerlei prominenten in de NAVO. Ik kan dit ook wel begrijpen. Het staat zwart-op-wit in rapporten. Wij vinden die gedachte erg gevaarlijk. Vervolgens zegt de minister-president dat de Taliban eisen stellen aan Karzai. Volgens mij moeten wij proberen om zo snel mogelijk zo niet vrede dan toch ten minste een vergelijk te krijgen in Afghanistan, want dat is beter dan doorgaan met wat wij nu aan het doen zijn. Nu wil ik graag weten of ik het juist begrepen heb dat de president van Afghanistan tegen mullah Omar heeft gezegd: "Zeg mij waar ik naartoe moet komen, dan kom ik daar naartoe. Als het in West-Pakistan is, dan is het ook goed. Want ik wil praten over een plek voor jullie in mijn regering." Als die situatie zich voordoet, hoe groot is dan de bijdrage als je doorgaat met vechten? Is het dan geen tijd om te gaan nadenken over een bestand? Voor alle duidelijkheid: mogen wij daarover ook meedenken

of is het alleen president Karzai die erover beslist? Dat lijkt mij toch iets te veel van het goede.

Minister **Balkenende**: De lakmoesproef heeft niets te maken met bewijzen dat je kunt vechten. Het gaat om iets heel anders, namelijk de vraag of de NAVO in bondgenootschappelijke solidariteit al die dingen kan doen die nodig zijn. Dat hangt bijvoorbeeld samen met vragen als: leveren landen voldoende troepen? Als er sprake is van noodsituaties, staan wij elkaar dan bij? Dat zijn de elementen die in de NAVO aan de orde zijn. Dit is geen kwestie van duidelijk maken dat wij kunnen vechten. Dat is iets heel anders. De NAVO is daar actief op verzoek van de regering van Afghanistan en binnen het mandaat van de Verenigde Naties. Dan is het natuurlijk een kwestie van: is de NAVO in staat om de dingen te doen die nodig zijn om de veiligheid te versterken? Dat is een moeilijke opgave, want het is een riskant gebied. Ik zou er niet aan moeten denken dat de internationale gemeenschap haar handen plotseling van Afghanistan af trekt, want dan trekken de Taliban aan het langste eind. Dat zou rampzalige gevolgen hebben, zoals wij de afgelopen decennia hebben gezien.

Dan het punt van overleg met de Taliban. Karzai heeft niet gezegd dat hij zomaar met de Taliban als zodanig praat. Hij heeft het gehad over bepaalde groepen die bereid zouden zijn om te komen tot een oplossing van het geweld. Luister goed naar wat ik zeg: het perspectief is alleen om te komen tot een oplossing van het geweld. Ik constateer dat bepaalde groepen voor een dialoog met Karzai in beeld zouden kunnen komen, maar de eisen die bij dat soort instanties naar voren komen, zijn onmogelijk. Zij zeggen namelijk: eerst de buitenlandse troepen eruit en dan gaan wij praten. Om die reden gebeurt er op dit ogenblik niets. Karzai probeert te komen tot een oplossing voor het geweld, want hij ziet natuurlijk ook hoe de bevolking lijdt onder dit soort zelfmoordaanslagen en andere hopeloze acties. Natuurlijk is het erg wat er gebeurt. Ik begrijp dan ook dat Karzai er op die manier over spreekt, maar tot nu toe moet ik constateren dat de eisen van de Taliban onacceptabel zijn. Daarom vindt er ook geen overleg plaats.

De heer Werner heeft gevraagd of de Defensiebegroting toereikend is: moeten wij onze ambities niet bijstellen in het licht van onze middelen? Ook de heer Rosenthal verwees naar de noodzaak van een juiste balans tussen ambities en middelen. Ik wil de betrokkenen graag geruststellen. De Defensiebegroting, zoals nader uitgewerkt in de notitie Wereldwijd dienstbaar, is in evenwicht door de volgende extra maatregelen. Deze kabinetsperiode is eenmalig 250 mln. beschikbaar gesteld voor financiering van crisisbeheersingsoperaties. Ook is eenmalig 250 mln. beschikbaar gesteld voor de oplossing van operationele knelpunten. Daarnaast heeft de minister een aantal herschikkingen binnen zijn begroting aangebracht. Bovendien is tijdens de laatste algemene politieke beschouwingen in de Tweede Kamer in totaal 100 mln. extra voor de

komende twee jaar beschikbaar gesteld voor slijtage en operationele verliezen in verband met Uruzgan. Thans beraadt de regering zich op de vraag of en zo ja, hoe wij na augustus 2008 een bijdrage zullen leveren aan de ISAF. Daarop wil ik nu niet vooruitlopen, maar een eventuele besluitvorming zal vanzelfsprekend vergezeld moeten gaan van een deugdelijke financiële onderbouwing. Wat de door de heer Werner gesuggereerde financiële bijdrage van andere Europese landen betreft: ik spreek die landen liever aan op hun eigen verantwoordelijkheid om militairen te blijven sturen. Laten wij daarbij niet vergeten dat op dit moment alle NAVO-lidstaten deelnemen aan de operatie in Afghanistan.

De **voorzitter**: Mijnheer Werner, kort graag, want wij hebben ook nog een tweede termijn.
**

De heer **Werner** (CDA): Dit is ook ter voorkoming van een tweede termijn.

De **voorzitter**: Daar zal ik u aan herinneren.
**

De heer **Werner** (CDA): Mijn zorgen over het budget in relatie tot het ambitieniveau kan ik dus voorlopig weer in de la leggen.

Minister **Balkenende**: Ja. Ik heb aangegeven wat de financiële kaders zijn. Ik heb ook aangegeven dat, als wij een positief besluit nemen over het doorgaan, dat besluit ook financieel belegd moet zijn.

De heer **Rosenthal** (VVD): Betekent dit dat de berichten die wij voortdurend over de militaire missie in Afghanistan horen dat men daar echt aanloopt tegen de grenzen van het mogelijke met betrekking tot niet alleen personeel, maar zeker ook de materiële kant, met een korrel zout moeten worden genomen?

Minister **Balkenende**: Nee, u moet die berichten niet met een korrel zout nemen, want de slijtage is gewoon fors. Dat is echter precies de reden waarom er geld bij is gekomen en waarom herschikkingen plaatsvinden. De Tweede Kamer heeft daarom ook aangedrongen op extra financiële middelen voor dit en volgend jaar. Ik heb de heer Werner zojuist bovendien aangegeven dat wij bij een "ja"-besluit ook zullen kijken naar de financiële aspecten. Ik heb echter aangegeven dat op dit ogenblik al de nodige kaders beschikbaar zijn. Wij sluiten onze ogen niet voor slijtage en voor de vraag of alles op orde is. Als wij in een riskant gebied zitten, moeten wij immers het maximale doen om de mensen daar te steunen met veilig materiaal en door ervoor te zorgen dat daarin wordt geïnvesteerd.

De heer Noten ging in op de vrede en veiligheid in het Midden-Oosten. Met hem is de regering van mening dat het bereiken van vrede in het Midden-Oosten zonder interventie van derden onmogelijk is. Daarom staat dit onderwerp in het coalitieakkoord. Daarbij heeft de minister van

Buitenlandse Zaken in eerste instantie het voortouw: actief in de EU, actief in contacten met andere cruciale internationale spelers, zoals de VS, Rusland en de VN, en actief in contacten met de partijen ter plekke. De Nederlandse inzet is daarbij niet specifiek op Israël gericht, maar op alle betrokken partijen. Deze zomer bezocht minister Verhagen nog de regio. Een goed voorbeeld van een manier waarop Nederland een verschil kan maken in de regio is het Libanon-tribunaal. Daarin komen onze betrokkenheid bij het Midden-Oosten, onze verbondenheid met de VN en onze grondwettelijke plicht om mee te werken aan de versterking van de internationale rechtsorde bij elkaar.

De heer **Noten** heeft ook een opmerking gemaakt over Hamas. Ik wil het laten bij het geven van een paar citaten. Zij gaan over Israël en de militaire inzet. In het handvest van de Palestijnen staat het volgende.

"Our struggle against Jews is very great and very serious. It needs all sincere efforts until the enemy is vanquished and Allah's victory is realised." "Initiatives and so called peaceful solutions and international conferences are in contradiction to the principles of the Islamic resistance movement." De Hamas-vertegenwoordiger waarmee is gesproken, de heer Hamdan, zegt het volgende. "What should be sought is a true solution which will restore all the Palestinian rights and will lead to an end of the existence of this entity" -- dat is Israël -- "in the region. The final goal of the resistance is to wipe this entity off the face of the earth."

Het kabinet spreekt niet met bewegingen die op deze manier over Israël praten, die vinden dat Israël dient te verdwijnen, die het bestaansrecht ervan volkomen ontkennen en die ook nog eens de weg van geweld kiezen.

De heer **Noten** (PvdA): Ik heb niet willen zeggen dat de standpunten van Hamas mij welgevallig zijn. Ik heb willen zeggen dat het wel eens onverstandig kan zijn als je niet praat met een partij in een conflict. De enige optie die dan nog openblijft, is namelijk zelf degene zijn die deze partij uit het conflict wegwerkt, en wel met geweld. De citaten die de minister heeft gegeven, zijn natuurlijk vreselijk. Wij hebben hierbij te maken met een conflict en een verharding die al heel lang duren.

Het kan natuurlijk zo zijn dat volksvertegenwoordigers een ander standpunt innemen en het wel verstandig of wenselijk vinden om te spreken met vertegenwoordigers van Hamas. Mij is opgevallen dat de regering zich daarover kritisch heeft uitgelaten. Ik vind dat volksvertegenwoordigers zelf vanuit hun eigen verantwoordelijkheid moeten bepalen of zij dergelijke contacten wel of niet willen. Het is dus niet gepast dat een regering zich daar op die wijze over uitlaat.

Minister **Balkenende**: Toen mij de desbetreffende vraag werd gesteld, heb ik gezegd dat Kamerleden een eigen verantwoordelijkheid hebben, maar ik heb tegelijkertijd aangegeven dat het onacceptabel

is dat zo over Israël wordt gesproken. Er is in het verleden te veel gebeurd. Vorige week heb ik in New York gesproken met president Abbas. Natuurlijk hebben wij het toen gehad over het conflict en natuurlijk moet je de humanitaire aspecten van de bevolking ook in ogenschouw nemen, maar het gaat wel om een beweging waar ik niet aan voorbij wil gaan. Er is sprake van bewust kiezen voor toevlucht tot geweld en het bestaansrecht van de staat Israël wordt ontkend. Dan kun je niet zeggen "dat is een vage verklaring", want dat is te serieus.

De heer **Noten** (PvdA): De minister heeft net gesproken met president Abbas. Volgens mij is dat de vertegenwoordiger van de PLO. Nog niet zo heel lang geleden weigerde de Nederlandse regering onder welke condities dan ook te spreken met diezelfde PLO, terwijl dat nu blijkbaar nog de enige gesprekspartner is in het Palestijnse conflict. Ik probeer aan te geven dat het niet gezien moet worden als iets wat vaststaat en onbeweeglijk is. Iedere keer opnieuw moeten pogingen worden ondernomen om in gesprek te blijven met degenen die ons haten. Hoe moeilijk dat ook is. Dat is mijn inzet. Denk erover na, minister. Het is nog niet zo lang geleden dat wij niet spraken met de PLO.

Minister **Balkenende**: In deze context is president Abbas een kracht die gerespecteerd dient te worden. Om die reden investeren wij in goede contacten. Het verhaal van Hamas is echt een ander verhaal.

De heer **Kox** (SP): Het valt mij op dat de minister-president voortdurend opmerkt dat bij bepaalde strijdleverende partijen opvattingen bestaan die hem niet bevallen. Hij noemt dat bij de Taliban en hij noemt dat bij Hamas. Het was toch een groot Israëliisch staatsman die zei dat je vrede altijd moet sluiten met je vijand. Als je het met de ander eens bent, heb je meestal geen oorlog. Dat speelt natuurlijk een rol. De minister-president zegt terecht dat het bestaan van de staat Israël niet ter discussie kan komen, maar hij weet dat dit wel ter discussie wordt gesteld. Hij weet toch ook dat de staat Israël al veertig jaar lang een door de Verenigde Naties keer op keer veroordeelde bezetting van de Palestijnse gebieden op zijn rekening heeft. De een zegt dat een staat niet mag bestaan, de ander handhaaft een illegale bezetting. Het is wederzijds. Er zal toch gepraat moeten worden om tot een oplossing te komen. Dat geldt voor Afghanistan en voor Palestina. Als wij niet praten, komt er in ieder geval geen oplossing. In die zin ben ik het erg eens met de fractievoorzitter van de Partij van de Arbeid. Je zult moeten praten met de conflicterende partijen, want anders kom je niet tot een oplossing. President Abbas zal dat vast en zeker ook hebben gezegd.

Minister **Balkenende**: De heer Abbas heeft tegenover mij helemaal niets uitgestraald dat erop wijst dat contact met Hamas de aangewezen weg zou zijn.

De heer **Rosenthal** (VVD): De heer Kox spreekt over bepaalde partijen wier standpunten ons niet bevallen. Zowel bij de Taliban als bij Hamas vind ik dat het verder gaat dan dat de standpunten ons niet bevallen.

De heer **Kox** (SP): De heer Rosenthal zal vast en zeker ook in Palestina zijn geweest. Hij zal gezien hebben hoe daar mensen worden vernederd, dag in, dag uit, bij de check points, bij de road blocks en hoe zwangere vrouwen tegengehouden worden. Dat gaat ook iets verder dan een staat die een paar dingen niet doet. Wat in het Midden-Oosten en in Afghanistan gebeurt, is barbaars, maar laten wij wel naar beide partijen kijken en niet erg eenzijdig zijn en maar naar één partij kijken.

Israël is begonnen met een illegale bezetting, die door de Verenigde Naties keer op keer wordt veroordeeld. Dat moet de heer Rosenthal toch ook opgevallen zijn?

De heer **Rosenthal** (VVD): Ik hoorde de heer Noten buiten de microfoon terloops zeggen dat mijn opmerking "dat het wat verder gaat dan dat je de standpunten niet bevallen" semantiek zou zijn. Ik denk dat het om meer gaat.

De heer **Noten** (PvdA): Dat is een woordspelletje, want zo heb ik het niet gezegd. "De standpunten zijn vreselijk", zo heb ik het geformuleerd. Ik heb in die zin respect betoond aan de opvatting van de minister-president.

Het gaat mij om een ander punt. Ik heb niet de behoefte om hier als een rechter te beoordelen wie gelijk heeft. Ik wil wel vaststellen dat het heel ingewikkeld is om vrede te bewerkstelligen als je weigert om met elkaar te praten. Dat is een normale en volgens mij redelijk intelligente gedachtegang.

De heer **Rosenthal** (VVD): De volgorde in het Iraëlijsch-Palestijnse conflict en het gesprek met de PLO was een andere dan die welke de heer Noten hier voorlegt met betrekking tot Hamas.

Minister **Balkenende**: Deze laatste opmerking van de heer Rosenthal onderschrijf ik volledig.

Voorzitter. Dan ga ik nog in op de energievoorzieningszekerheid. De heer Werner vroeg of de regering van plan is de banden aan te trekken met landen die voor ons van groot belang zijn omdat zij in onze energiebehoefte voorzien. De versterking van de Nederlandse energievoorzieningszekerheid is een belangrijke prioriteit voor het kabinet. In dit kader gaat het in de komende jaren in het bijzonder de aandacht uit naar vier landen die nu en in de nabije toekomst van grote betekenis zijn voor de Nederlandse energievoorziening: Rusland, Kazachstan, Saoedi-Arabië en Algerije. Met de geschetste inzet op het gebied van Europa, vrede en veiligheid en met het gestelde in de schriftelijke behandeling op het thema ontwikkelingssamenwerking, geeft de regering invulling aan haar streven om een actieve, constructieve en creatieve speler in het Europese en internationale krachtenveld te zijn.

Dit brengt mij bij een aantal afzonderlijke onderwerpen die niet bij deze drie blokken aan de orde zijn gesteld.

Ik ga eerst in op de kwaliteit van het onderwijs. Verschillende leden van deze Kamer -- de heren Werner, Schuurman, Schouw, Rosenthal en Ten Hoeve -- hebben vragen gesteld over de visie van het kabinet op de kwaliteit van het onderwijs en de consequenties die het kabinet verbindt aan het rapport van Rinnooy Kan. Kennis, kwaliteit en ambitie zijn de kernwoorden voor het onderwijsbeleid van dit kabinet. Kwalitatief goed onderwijs is een van de belangrijkste sleutels tot welvaarts-groei en participatie. Veel mensen zijn ongerust over de staat van het onderwijs. Wij gaan niet mee in alle kritiek. Gemiddeld genomen is de kwaliteit van ons onderwijs redelijk op orde, maar wij hebben wel degelijk oog voor de zwakke kanten. Wij kiezen ambitieuze doelen die passen bij de moderne kenniseconomie die Nederland wil zijn.

Ik noem een paar van onze doelen. Wij willen de kwaliteit van het basisonderwijs verbeteren met een focus op de verbetering van de prestatie op het terrein van taal en rekenen door duidelijk aan te geven wat er van het onderwijs in deze vakken wordt verwacht. Ook moet het aantal zwakke scholen fors verminderen. In het voortgezet onderwijs willen wij meer aandacht voor kennisoverdracht, met duidelijkheid over de niveaus die leerlingen moeten bereiken op het terrein van taal en rekenen. Dat is van belang voor het waarborgen van doorlopende leerlijnen. Het succesvol doorlopen van vervolgonderwijs biedt immers de beste kans op de arbeidsmarkt. De basis hiervoor wordt gelegd in het primair onderwijs, maar moet worden voortgezet in het middelbaar onderwijs. Er is behoefte aan meer duidelijkheid over het noodzakelijke niveau van taal- en rekenvaardigheden die leerlingen in de verschillende fasen van het onderwijs zouden moeten bereiken. De dit jaar geïnstalleerde expertgroep Doorlopende leerlijn Taal- en Rekenvaardigheden zal hierover rond de jaarwisseling advies uitbrengen. Dit advies moet direct praktisch toepasbaar zijn op schoolniveau.

Het kabinet streeft ook naar halvering van het voortijdig schoolverlaten; het maakt daarover prestatieafspraken met gemeenten en scholen. Voor de verschillende onderwijssectoren worden op dit moment samen met de vertegenwoordigers van scholen en leraren kwaliteitsagenda's voor de verschillende onderwijssectoren opgesteld. Deze plannen zullen volgende maand, ruim voor de behandeling van de onderwijsbegroting in de Tweede Kamer, worden gepresenteerd.

Het kabinet verwacht niet veel van stelselwijzigingen en weer een discussie over stelselwijzigingen en de inrichting van ons onderwijssysteem. Bij onze plannen voor kwaliteitsverbetering staan de leraar en een aanpak van systematisch en evidence-based leren en verbeteren centraal. In dat verband zijn ook de uitkomsten van het lopende parlementair onderzoek naar onderwijsvernieuwingen van belang.

Bij de kwaliteit van het onderwijs speelt natuurlijk ook de leraar een belangrijke rol. De Commissie Leraren onder leiding van de heer Rinnooy Kan heeft hierover recent een advies gegeven. Volgens de heer Rinnooy Kan staat Nederland aan de vooravond van een fors tekort aan kwalitatief goede leraren. Dat is ten eerste het geval omdat de onderwijssector de meest vergrijsde sector is van de Nederlandse economie. Dat betekent dat de komende jaren heel veel leraren het onderwijs zullen verlaten. Zo zal de komende tien jaar in het voortgezet onderwijs, het mbo, bijna driekwart van de leraren het onderwijs verlaten. In het voortgezet onderwijs gaat het in totaal om 47.000 docenten. De zogenoemde vervangingsvraag zal in de periode 2009-2012 zijn hoogtepunt bereiken. De onderwijssectoren zullen dus een fors beroep doen op de arbeidsmarkt van hoger opgeleiden. Eén op de drie hoger opgeleiden is nu werkzaam in het onderwijs. Dit is nu net het segment in de arbeidsmarkt waarop in de komende jaren grote krapte gaat ontstaan.

Er zijn niet alleen maar zorgen over het aantal leraren. Ook de kwaliteit van de leraren is in discussie, zoals blijkt uit de berichten over de taal- en rekenprestaties van pabo-studenten. In het beroepsonderwijs, waar een groot deel van onze leerlingen een opleiding krijgt, wordt door pure noodzaak te veel gewerkt met nog niet bevoegde docenten, terwijl bekend is dat de kwaliteit van de leraren de belangrijkste factor is voor het leveren van onderwijsprestaties. Tegen deze achtergrond heeft het kabinet de commissie-Rinnooy Kan om advies heeft gevraagd. Dat advies ligt er nu. De commissie pleit voor een herwaardering van het vak leraar door middel van een sterkere rol in de school, een concurrerende beloning, versterking van de beroepsgroep, een professionelere school en een betere beroepsopleiding. Dit zijn lijnen waarin het kabinet zich herkent. Binnenkort zal het kabinet in zijn beleidsreacties laten zien welke consequenties er aan het advies worden verbonden.

In de reactie van het kabinet zal niet alleen worden ingegaan op het kortetermijnprobleem van de aantallen leraren. Het gaat ook om het sterker en aantrekkelijker maken van het beroep leraar, onder andere door te investeren in opleidingskwaliteit en scholing. De kwaliteit van ons onderwijs hangt in hoge mate samen met goed leraarschap. Het vak heeft een stevige steun in de rug nodig.

De heer **Ten Hoeve** (OSF): Voorzitter, de minister-president spreekt in algemene termen over de kwaliteit van het onderwijs en de kwaliteit van de leraren en het tekort daaraan. Ik heb aandacht gevraagd voor het feit dat in het voortgezet onderwijs een aandeel academisch geschoolde leraren noodzakelijk blijft om de kwaliteit te waarborgen. Dat is nu niet het geval. Is het kabinet bereid te streven naar een regeling om dat veilig te stellen?

Minister **Balkenende**: Voorzitter, ik begrijp de opmerking van de heer Ten Hoeve heel goed. Inderdaad dragen academisch gevormde leraren bij

aan de kwaliteit van het onderwijs. Het lijkt mij goed om deze discussie te betrekken bij de kabinetsreacties op het rapport van de commissie-Rinnooy Kan. De heer Ten Hoeve heeft een punt, en dat is door de minister van Onderwijs ook nadrukkelijk genoteerd. Het onderwijs is inderdaad gebaat bij goede leraren, en daarin speelt scholing een belangrijke rol. In het verlengde daarvan heb ik zo-even al iets gezegd over onbevoegde leraren. Dat alles zal in samenhang bekeken moeten worden, en zal aan de orde moeten komen bij de reactie op het rapport van de commissie-Rinnooy Kan.

De heer **Schouw** (D66): De heer Werner heeft nog een opmerking gemaakt over het honoreren van het rapport Rinnooy Kan en het doorvertalen van het rapport naar andere sectoren. Kan de minister-president daarop eens reflecteren, en aangeven of die discussie wordt gevoerd in de boezem van het kabinet? Is dit misschien een blokkade voor het royaal honoreren van de problemen die de heer Rinnooy Kan signaleert?

Minister **Balkenende**: Het vraagstuk van het personeelstekort beperkt zich niet tot alleen de onderwijssector. Natuurlijk horen wij analyses dat soortgelijke ontwikkelingen dreigen voor verschillende andere sectoren, zoals de zorg. Daarbij speelt dan ook de concurrentie tussen bedrijfsleven en publieke sector een rol. De bevolking vergrijsd nu eenmaal, en wij weten ook dat er vanuit het bedrijfsleven sowieso een aanzuigende werking is als de economie goed blijft draaien. Wordt het in het bedrijfsleven wat minder, dan wordt vaak de publieke sector wat aantrekkelijker. Los van dat alles zal onder ogen gezien moeten worden hoe Nederland er voor staat. De heer Schouw heeft dan gelijk als hij zegt dat aspecten als de beloning niet geïsoleerd bekeken mogen worden. Om de ontwikkelingen het hoofd te bieden, is dus een meerzijdige aanpak noodzakelijk. Dat raakt aan de opleidingsniveaus, het naar Nederland halen van kenniswerkers, of het nieuwe zorgconcept. Kortom, het gaat om een breed vraagstuk dat iets zegt over wat Nederland te wachten staat. De demografische ontwikkeling en de vergrijzing raken ook aan het onderwijs, omdat ze leiden tot een uitstroom van leerkrachten. In de sfeer van zorg zijn door de vergrijzing meer handen aan het bed nodig. De vraag is hoe dat allemaal kan met een krappere wordende arbeidsmarkt. Al die complexe vragen lenen zich niet voor pasklare antwoorden op dit moment. Wij delen echter de problematiek, en de heer Schouw heeft gelijk als hij zegt dat dergelijke vragen niet geïsoleerd bekeken kunnen worden. Daarvoor is de materie veel te complex.

Een ander onderwerp betreft de ontwikkeling op de woningmarkt en het project Krachtwijk. Verschillende leden van de Kamer, de heren Werner, Yildirim, Rosenthal en Schouw, hebben hun zorgen geuit over de ontwikkeling op de woningmarkt en in het bijzonder over het gebrek aan doorstroming. Om deze echt op gang te brengen is er één middel: bouwen, bouwen,

bouwen. Daar zet het kabinet ook op in, met een accent op de stedelijke gebieden waar de woningtekorten het hoogst zijn en bij gevolg de doorstroming nog minder goed verloopt. Het beleid is erop gericht dat komende jaren maximaal uitvoering wordt gegeven aan de woningbouwafspraken die moeten leiden tot het bereiken van een beperkt woningtekort in stedelijke gebieden. Het terugbrengen van het tekort is een noodzakelijke voorwaarde voor het vergroten van doorstromingsmogelijkheden binnen de verschillende woningmarkten. Voor eind november zal de Tweede Kamer via de zogenaamde nieuwbouwbrief uitgebreid en integraal geïnformeerd worden over de voortgang van de woningproductie, de perspectieven daarvan gedurende de komende jaren alsmede over de verschillende acties die worden ondernomen om de woningproductie te stimuleren. Belangrijk in dezen is het onderhandelingsakkoord dat het kabinet op 17 september jongstleden met de corporatiesector heeft gesloten; de heren Werner en Schouw refereerden eraan. Dat akkoord bevat een stevige inzet van de corporatiesector voor de wijken en de nieuwbouwproductie. Inzet is dat de corporaties in de periode van 2007 tot en met 2010 circa 150.000 huur- en koopwoningen bouwen. Met die bouwproductie kan ruimte worden vrijgespeeld in de goedkopere delen van de woningvoorraad voor huishoudens die daarop zijn aangewezen. Ook worden huishoudens met lage inkomens geholpen bij het verwerven van een koopwoning, bijvoorbeeld via de BEW-plus-regeling, de regeling Bevordering Eigen Woningbezit, door middel van startersleningen die mede met behulp van het Rijk beschikbaar worden gesteld, en door kortingen en bijdragen van corporaties aan koopstarters.

De heer Holdijk vraagt wat het project Krachtwijken toevoegt aan de lokale initiatieven die reeds plaatsvinden. Het actieplan Krachtwijk is een extra stimulant en bestaat dus naast het vigerend beleid. De lopende projecten en initiatieven kunnen opgenomen worden in de wijkactieplannen en zo bijdragen aan de doelstellingen van het actieplan. Minister Vogelaar heeft gezegd veel belang te hechten aan burgerparticipatie en buurtinitiatieven in de gemeenten bij het opstellen van de wijkactieplannen, en ze dringt er bij de gemeenten op aan om aandacht te hebben voor die initiatieven. De investeringen van de corporaties in het kader van het onderhandelaarsakkoord met het kabinet, zullen geen aanleiding zijn om hun eigen bezit te verwaarlozen. Bovendien kunnen ze gebruik maken van een investeringsfonds. Verder blijven de afspraken die tussen gemeenten en corporaties zijn gemaakt, overeind. De wijkaanpak is een extra impuls naast het bestaande beleid.

Het is bekend dat het kabinet inzet op een krachtig klimaat- en energiebeleid en ook de doelstellingen zijn bekend, namelijk een reductie van de uitstoot van broeikasgassen van 30% in 2020 ten opzichte van 1990, een verbetering van de energie-efficiency van 2% per jaar en een aandeel hernieuwbare energie van 20% in 2020. Het kabinet heeft doelbewust voor deze drie hoofddoelstellingen gekozen. Alle drie zijn ze nodig

om van Nederland een van de meest efficiënte en schone energievoorzieningen van Europa te maken. Door naast CO₂-reductie ook in te zetten op duurzame energie en energie-efficiency worden sectoren geprikkeld om zelf aan de gang te gaan en wordt de innovatiekracht in Nederland gestimuleerd. Voor de vereiste omslag is ondernemerschap en durf nodig en de wil om resultaten te boeken. Trendbreuken realiseer je niet zo maar. Alle sectoren en maatschappelijke partijen moeten meedoen. Gelukkig is de motivatie om nu te handelen in de hele samenleving bijzonder groot en werken al veel partijen aan plannen en projecten.

De heer Noten heeft gevraagd of de ambities wel gerealiseerd kunnen worden op basis van afspraken met de betrokken sectoren. Het kabinet werkt hard aan het convenant waarin de afspraken worden vastgelegd en heeft er vertrouwen in dat dit voldoende sturend werkt. Het kabinet zet daarnaast nog andere beleidsinstrumenten in zoals marktprikkels, normering (denk aan energieverbruikseisen voor verlichting, apparaten en auto's), tijdelijke stimulering (bijvoorbeeld subsidies voor duurzame energie), innovatie en klimaat- en energiediplomatie.

Voor veel maatregelen hebben wij in Europa internationale afspraken nodig. Zoals ik bij de bespreking van het Europees Verdrag al heb gesteld, zal Nederland krachtig lobbyen. Ambitieuze emissieplafonds in het kader van post-Kyotoafspraken leiden tot harde instrumenten voor het realiseren van de klimaatdoelstellingen.

De oproep om alles via wetgeving afdwingbaar te maken, gaat voorbij aan de tijdsspanne die daarmee is gemoeid. Het kabinet wil zo snel mogelijk voortgang boeken en acht de weg van dialoog en afspraken zeer kansrijk. Wij zullen de resultaten uiteraard nauwlettend blijven volgen.

De heer Rosenthal heeft gevraagd hoe het kabinet het level playing field van het bedrijfsleven wil waarborgen als het tegelijkertijd extra milieumambities formuleert. Het kabinet houdt hiermee wel degelijk rekening in de onderhandelingen met het bedrijfsleven. In de visie van het kabinet is een positie in de voorhoede als energie-efficiënte economie ook voor het bedrijfsleven de beste garantie voor een concurrerende toekomst. Je merkt ook in de contacten dat hier geweldige kansen liggen.

De heer Rosenthal heeft kanttekeningen gemaakt bij schone kolencentrales. Het kabinet ziet CO₂-opslag als een belangrijke en kansrijke innovatie. Hoewel er nog veel moet worden onderzocht en ontwikkeld, is de potentie groot. Wereldwijd zullen er nog veel kolencentrales worden gebouwd. Daarom is het van groot belang dat wij voor deze centrales een goede en betaalbare wijze vinden om de CO₂ af te vangen en op te slaan. Nederland wil met zijn specialistische kennis van de ondergrond graag een voorhoederol spelen in deze ontwikkeling.

De heer **Rosenthal** (VVD): Er zit toch een merkwaardige lijn in de redenering van het kabinet op dit punt. Kernenergie wordt op sterk water gezet -- om even die misplaatste beeldspraak te gebruiken -- omdat wij met de afvalproblematiek zitten. Voor milieuvriendelijke kolencentrales geldt dat de afval- en opslagproblematiek door middel van een volslagen onbeproeft technologie moet worden opgelost. Waarom kan dit hier wel en niet bij kernenergie waarvoor de technologie al decennia lang wordt ontwikkeld en doorontwikkeld?

Minister **Balkenende**: Dit lijkt op een vraag naar de bekende weg. De uitstoot van een kerncentrale is geen probleem, maar het afval wel. Dat zegt de heer Rosenthal ook. Daar zijn wij nog niet uit en daarom is het kabinet zo terughoudend. De kolencentrales leveren CO₂-uitstoot en wij onderzoeken of die uitstoot kan worden opgevangen en ondergronds opgeslagen. Daar zijn mogelijkheden voor. De heer Rosenthal zegt dat die technologie nog niet bewezen is, maar ik wijs erop dat wij wel flinke slagen maken. Daarom worden de nieuwe centrales klaar gemaakt voor een ondergrondse opslag. Als wij in staat zijn om de CO₂ ondergronds op te slaan, wordt het een heel ander verhaal. Dan heb je inderdaad een schone kolencentrale. Dit zou voor de komende periode in ieder geval een oplossing bieden die van een andere orde is dan kernenergie met de bekende afvalproblematiek. Dit is het standpunt van de regering, maar dat wist de heer Rosenthal ook wel.

De heer **Rosenthal** (VVD): Ja, dat wist de heer Rosenthal ook wel, maar daarmee is het probleem dat ik schetste niet opgelost, namelijk dat er met twee maten wordt gemeten.

Minister **Balkenende**: Dat begrijp ik, maar ik heb een antwoord gegeven.

De heer Yildirim en de heer Koffeman hebben aandacht gevraagd voor de duurzaamheidsknelpunten die samenhangen met de intensieve veehouderij. De heer Yildirim pleit voor kleinschalige biologische boeren en de heer Koffeman heeft een uitvoerig pleidooi gehouden voor een transitie naar een plantaardige samenleving. Het kabinet staat voor een beleid dat bijdraagt aan een duurzame ontwikkeling van de landbouw. Duurzame ontwikkeling houdt rekening met de ontwikkeling van ecologische, sociale en economische aspecten. In de veehouderij moet ook rekening worden gehouden met de intrinsieke waarde van dieren.

De ontwikkelingsrichting van het beleid voor de veehouderij is duidelijk. Het welzijn van dieren moet worden verbeterd, de milieubelasting van bodem, grondwater en de lucht moet worden verminderd en de afstand waarover dieren worden vervoerd, moet korter worden. In dit kader heeft de minister van LNV afgelopen vrijdag de kabinetsvisie op de verbetering van het dierenwelzijn gepresenteerd.

De heer Koffeman verwees naar het onderzoek naar de milieu- en klimaateffecten van verschillende vervangingsstrategieën voor vlees.

Als uit dit onderzoek blijkt dat vervangingsstrategieën voor vlees bijdragen aan een transitieverandering naar plantaardige eiwitbronnen en daarbij aanmerkelijke positieve maatschappelijke effecten hebben, zal het kabinet nader overwegen of en, zo ja, op welke wijze het zo'n verandering kan stimuleren. Net als bij andere milieubelastende activiteiten geldt ook hier het beginsel: de vervuiler betaalt.

Het kabinet is positief gestemd over de ontwikkeling van de meer kleinschalige en biologische boeren. Deze ondernemers hebben nieuwe markten aangeboord, en met succes. De markt voor deze producten groeit gestaag. Bovendien combineren zij hun werkzaamheden vaak met de verkoop van streekproducten en een actieve voorlichtingsrol over het boerenbedrijf. Dit neemt niet weg dat wij ook een betrouwbare overheid zijn voor de bedrijven die binnen alle geldende nationale en internationale regels een intensieve veehouderij hebben ontwikkeld. Deze ondernemers hebben, vaak met liefde voor hun vak, geïnvesteerd in schaalvergroting. Een duurzame aanpak houdt ook rekening met deze belangen. De ambitie van het kabinet is dat de veehouderij in Nederland zich ontwikkelt in de richting van een in alle opzichten duurzame veehouderij met een breed draagvlak in de samenleving. Hiervoor is het nodig dat de veehouderij nieuwe en eigentijdse verbindingen legt met de samenleving, de fysieke omgeving, de markt en de consument. De minister van LNV zal hierop nog meer in detail ingaan tijdens de behandeling van de begroting van haar ministerie.

De heer **Koffeman** (PvdD): De minister-president verwijst naar een onderzoek naar vervangingsstrategieën. Ik wijs hem erop dat de beprijzing van autokilometers niet is gebonden aan vervangingsstrategieën. Er wordt niet eerst onderzocht in hoeverre de vervangingsstrategieën voor auto's efficiënt zijn om vervolgens te besluiten tot beprijzing van autokilometers. Hij zegt: autokilometers zijn vuil en dus beprijzen wij ze.

De minister-president weet dat de verkeer- en vervoeremissie van broeikasgassen wereldwijd 13% bedraagt en van de veehouderij 18%, dus aanzienlijk meer. Als vlees vervuult, en als het Landbouw Economisch Instituut zegt dat een kilo varkensvlees 21 cent aan maatschappelijke kosten oplevert die niet betaald worden door de consument en ook niet door de sector, dan moet de minister-president niet willen wachten op allerlei vervangingsstrategieën. Het heeft namelijk niets met vervanging te maken. Als "de vervuiler betaalt" consequent wordt toegepast, moet het kabinet de vervuiler laten betalen, los van welke vervangingsstrategie ook.

Minister **Balkenende**: Ik begrijp uw opmerking. Ik heb aangegeven hoe het kabinet hierin staat, wat de rol van onderzoek is en hoe dit proces verder gaat. Wij zullen hierover in dialoog blijven. Dat is belangrijk en winst voor het hele debat.

Verder zie ik ook veranderingen in de agrarische sector zelf. Er is al gesproken over de

intensieve veehouderij, maar in de tuinbouwsector zijn er ook vele veranderingen en nieuwe technologische manieren om schoon te produceren. Dat zijn fascinerende positieve ontwikkelingen. Maar we zijn er nog lang niet, daarin heeft u gelijk.

En wat de vergelijking met de autosector betreft, vind ik het een beetje gevaarlijk om zaken zomaar onder één noemer te brengen. Ook in de automobielsector zien we vele dingen gebeuren, komen zaken in een stroomversnelling: de discussie over motoren is anders dan een jaar geleden; soms zie je zelfs nieuwe vindingen binnen zes maanden.

Voor het overige heb ik het algemene kader aangegeven waarmee het kabinet deze kwestie benadert. Duurzaamheid staat het kabinet scherp op het netvlies. Bij de begrotingsbehandeling voor LNV zal dit thema worden hernomen.

De heer **Koffeman** (PvdD): Toch wil ik een reactie op mijn opmerkingen. De auto-industrie doet alles om het autoverkeer schoner te maken, maar dat weerhoudt u niet van het beprijzen van kilometers. U vindt het fijn dat ze hun best doen om auto's minder vuil te maken, maar nu zijn auto's vuil en nu gaat u ze beprijzen. U zegt ook dat de landbouw van alles doet om schoner te worden, maar die beprijst u niet; u spreekt met geen letter over de beprijzing van de veehouderij. U geeft geen antwoord op mijn vraag waarom u wilt wachten op allerlei ontwikkelingen en nu niet wilt beprijzen, terwijl ze nu vervuult.

Minister **Balkenende**: Ik vind dat we de zaken goed moeten definiëren. Ik heb gesproken over het principe van "de vervuiler betaalt". Puur vanwege dat principe doen wij wat met het belasten van vluchten. Dit speelt ook bij auto's. Ik heb gezegd waarom we de zuinigere auto's faciliteren en de vervuilende auto's zwaarder belasten. Bij het verkeer speelt verder nog de capaciteitsproblematiek. Ook al zijn auto's volledig schoon, dan nog is er dat capaciteitsprobleem: hoe zit het met het aantal auto's, hoe kun je komen tot een beter gebruik van de weg? Dat is iets anders dan die een-op-eenvergelijking die u net maakte.

De heer **Koffeman** (PvdD): Bij het autoverkeer spelen inderdaad andere problemen, maar dat is ook het geval bij de veehouderij: daar speelt niet alleen de vervuiling, maar bijvoorbeeld ook het dierenwelzijn. Ook in die zin lopen deze zaken dus volledig parallel. Als u de veehouderij beprijst, kunt u ook iets doen aan het dierenwelzijn. Niet alleen het autoverkeer levert dus andere problemen op en kan daardoor worden beprijsd, de veehouderij levert ook grote additionele problemen: zo wordt de kap van het tropisch regenwoud bijvoorbeeld ook veroorzaakt door onze veehouderij, spelen er ernstige dierenwelzijnsproblemen, kennen we ernstige mestproblemen door de import van grote hoeveelheden graan uit derdewereldlanden. Het ligt in die zin dus niet anders, en u geeft geen antwoord op mijn vraag waarom de ene vervuilende sector wel wordt beprijsd en de andere niet. Ik merk op dat u de veehouderij vooralsnog toch de hand boven het hoofd houdt.

Minister **Balkenende**: Ik heb aangegeven hoe het kabinet denkt over de veehouderij en de elementen die daarbij een rol spelen. Wij zijn het kennelijk niet eens.

De heer **Kox** (SP): Voorzitter. Ik vind het antwoord van de minister-president op de vragen van de heer Koffeman een beetje zuinig. Als je ervan uitgaat dat het voor de helft overdreven is, dan nog kunnen we heel grote resultaten boeken met de ombouw van de landbouw van vlees naar niet-vlees. Alle mensen kunnen dat doen: de heer Koffeman is al zijn hele leven vegetariër en ziet er geweldig goed uit! Ik vind dat het kabinet dit zou moeten oppakken. Alle mensen kunnen hier namelijk iets aan doen. Al Gore krijgt onder andere zijn Nobelprijs voor het aangeven wat alle mensen zouden kunnen doen.

Ik begrijp wel waarom het antwoord van de minister-president wat zuinig is, want veeteelt is voor ons een belangrijke economische sector. We zouden echter enorme resultaten kunnen boeken door de veeteelt iets terug te brengen. Ik zou willen dat de minister-president zei: Koffeman, we hebben u gehoord, dat is interessante taal, als we maar iets kunnen realiseren van de beloftes, zijn we een heel grote stap vooruit!

Minister **Balkenende**: De ambitie van het kabinet is dat de veehouderij zich ontwikkelt naar een in alle opzichten duurzame veehouderij. Daarmee is de richting geschetst, maar het zit hem in de maatvoering: wat zijn de effecten, hoe is het internationale patroon? Daar moeten we ook rekening mee houden. Wij lopen daar niet voor weg. Alles moet in goede samenhang worden gedaan. Ik heb de heer Koffeman goed begrepen, ik heb mijn visie uiteengezet, maar één ding staat vast: met dit debat is deze discussie niet beëindigd, maar allen onderstrepen we het belang van een duurzame ontwikkeling.

Ik ben hiermee gekomen aan het eind van hetgeen ik in eerste termijn naar voren wilde brengen, naast de zaken die reeds schriftelijk aan deze Kamer waren gemeld. Ik zie met belangstelling naar de inbreng van de Kamer in tweede termijn.

De vergadering wordt van 19.42 uur tot 20.30 uur geschorst.

*N

De heer **Rosenthal** (VVD): Voorzitter. Ik bedank de minister-president voor zijn uitvoerige beantwoording. Enkele van mijn vragen over de aftopping van de aftrek van pensioenpremies, het woningforfait en de armoedeval zijn niet beantwoord. Ik ga er echter van uit dat die punten bij de algemene financiële beschouwingen en het belastingplan nogmaals aan de orde zullen komen.

Het doet mijn fractie plezier dat in eerste termijn bleek dat de minister-president het maatschappelijk belang van de individuele ontplooiing koestert. Hij heeft hieraan liberale woorden gewijd in het debatje dat wij voerden over

het maatschappelijk midden. Hij bleek namelijk de liberale lijn van vrijwillige associatie van vrije mensen te bevestigen.

Minder blij is mijn fractie over het feit dat het kabinet zo sterk vasthoudt aan staatspaternalisme en bevoogding. Zo blijft het ondanks de beantwoording van de minister-president voor ons de vraag of solidariteit die opgelegd wordt met herverdelingsmaatregelen, de sociale cohesie bevordert. In het idee van individuele ontplooiing van mensen vinden burgers, hardwerkende Nederlanders en ondernemers de motivering die wij in de kabinetsplannen zo node missen.

Er was commotie over het thema bevoogding. Ik kom hier toch op terug en dan vooral op het elektronisch kinddossier, dat in de wandelgang het EKB heet. Nijvere handen hebben mij toegespeeld: de basisdataset jeugdgezondheidszorg, versie 2.0 van 3 mei 2007. Als wat hierin staat, voor alle kinderen geldt, zou ik zeggen: lees en huiver! Ik zal dit stuk niet teatraal aan de minister-president aanbieden, maar ik wil toch echt dat hij hieraan aandacht besteedt. Uit de dataset, die het elektronisch kinderdossier gaat bepalen, blijkt namelijk dat het met kinderen die te veel aandacht krijgen, niet goed gaat, maar ook dat het niet goed gaat met kinderen die te weinig aandacht krijgen! Een autoritaire opvoedingsstijl -- vader is streng, maar rechtvaardig -- zou verder een risicofactor voor onze Nederlandse jeugd zijn. Ik herinner mij dokter Spock uit de jaren zestig nog, een man die hele generaties heeft bedorven.

Als klap op de vuurpijl kan ik melden dat volgens de basisdataset ook het sociaal en politiek klimaat van ons land, als het niet stabiel genoeg is, onze jeugd kan bederven. Als dat het geval zou zijn, daag ik de minister-president uit om aan deze constatering in het beleid handen en voeten te geven! Het laatste wat ik hierover kwijt wil, betreft de bewaartermijn van het EKD. Dat dossier wordt tot iemands negentiende bijgehouden en wordt vervolgens -- het is echt waar -- nog vijftien jaar bewaard, zodat wij er 34 jaar met elkaar van kunnen genieten. Tot zover bevoogding en betutteling.

Van de minister-president hebben wij te horen gekregen wat er gebeurt als de economische groei onverhoopt tegenvalt. Dat punt is geen sine cure, omdat in de macro-economische verkenningen staat dat het omslagpunt nadert. Het is goed om te horen dat verdere belastingverhogingen dan niet in beeld zijn. Dank daarvoor.

Ik wil terugkomen op het onderscheid tussen aan de ene kant zogenaamde investeringen voor onderhoud en beheer en aan de andere kant echte investeringen of diepte-investeringen. De minister-president vindt dat je uitgaven voor onderwijs, zorg en mobiliteit in grote trekken kunt beschouwen als investeringen. Ik kijk daar toch echt anders tegenaan. In diepte-investeringen liggen in mijn optiek keuzes voor de toekomst besloten. Ik ben dan ook niet overtuigd door de investeringsagenda van het kabinet.

Dat geldt voor onderwijs, de energievoorziening en mobiliteit. Ik herhaal overigens nog maar eens dat de minister-president bij kolencentrales en kerncentrales toch echt met twee maten meet. Hij spreekt verder over de eerste fase van het plan-Nouwen, terwijl mijn fractie toch echt vindt dat het als één pakket moet worden gezien. Het gaat ten slotte niet aan om de fiscalisering van de auto stevig aan te zetten om daarmee de defiscalisering van de auto in de toekomst mogelijk te maken. Dat is niet motiverend voor de autorijders in Nederland.

De slotconclusie van mijn fractie is en blijft dat wij de kabinetsplannen alles bij elkaar niet motiverend vinden en geen aanzet vinden bevatten voor werkelijke economische groei vanuit de eigen kracht van burgers, hardwerkende Nederlanders en ondernemers in vooral het midden- en kleinbedrijf. De Staat, de overheid, het kabinet denkt en handelt te veel voor de burgers, de hardwerkende Nederlanders, ondernemers en investeerders. Wij vinden dat jammer. De gedrevenheid die de minister-president in eerste termijn toonde, leidt tot de volgende wens van mijn fractie: kabinet, durf meer ruimte te geven aan mensen en durf meer vertrouwen in mensen uit te stralen. Die durf ontbreekt in de inhoud en toon van de kabinetsplannen. Wij hopen dat het kabinet deze ontboezeming van de Eerste Kamerfractie van de VVD ter harte zal nemen.

*N

De heer **Werner** (CDA): Voorzitter. Ik bedank de minister-president voor de inspirerende en motiverende wijze waarop hij heeft getoond te staan voor het kabinetsbeleid. Het is goed om te zien hoe enthousiast hij het kabinetsbeleid uitdraagt.

De minister-president heeft toegezegd dat de nieuwe werkwijze, met pijlers en vakministers, wordt geëvalueerd. Aan de hand van die evaluatie kunnen wij in het voorjaar beoordelen of de nieuwe werkwijze meerwaarde heeft en als voorbeeld kan worden genomen voor toekomstige veranderingen. Ik ben het verder met hem eens dat het overhoopgooien van departementen een heel karwei is. Er is al veel gesproken over departementale herindelingen. Als deze werkwijze volstaat om gericht grotere maatschappelijke problemen in samenhang en over de departementen heen te behandelen, is dat prachtig. Ik zie dan ook met belangstelling uit naar de resultaten van die evaluatie.

De minister-president heeft heel duidelijke woorden gesproken over de participatieagenda. In mijn ogen is het onontbeerlijk om in dit kader de ontslagregels te versoepelen. Daarover kan men verschillend denken en dat hebben wij ook gemerkt in dit debat. Onze fractie is in elk geval van mening dat, willen wij de 80% participatie halen en willen wij de 200.000 mensen die moeilijk plaatsbaar zijn op de arbeidsmarkt aan een baan helpen, extra voorzorgen nodig zijn, zodat de werkgevers, met name in het midden- en kleinbedrijf er niet voor zullen terugschrikken om deze mensen in hun

bedrijf op te nemen. Dat zullen zij alleen doen als zij ook weten dat zij, als het allemaal niet goed verloopt, de desbetreffende persoon gemakkelijk kunnen doorschuiven naar een andere baan of betrokkene niet hoeven te handhaven in het bedrijf. De winstmarges zijn daar niet zo groot en het hangt dikwijls juist af van het goede samenstel van de mensen die er zitten of het bedrijf rendabel is. Voorshands zijn wij van mening dat, zoals de minister-president heeft uiteengezet, in de aanpak van het verhogen van de participatie een versoepeling van de ontslagregeling niet kan worden gemist. De minister-president heeft daarover een duidelijk standpunt ingenomen. Wij zullen het participatieplan dan ook daarop toetsen, evenals de daarin voorkomende versoepeling van de ontslagregeling.

Dan kom ik nu op twee andere kritische punten. Het gaat om belastingmaatregelen, met betrekking tot het eigenwoningforfait en de aftrekbaarheid van de pensioenpremie. Ik heb zeven à acht argumenten gegeven, die wij steekhoudend vinden, tegen het plan om de aftrekbaarheid van de pensioenpremie te beperken tot een bepaald bedrag. Ik zal ze hier herhalen. De grens is willekeurig vastgesteld. Wij hebben nu eenmaal als grondslag dat de belasting wordt geheven over pensioenen op het moment dat zij worden uitgekeerd en daarom kan de premie worden afgetrokken. Het levert uiteindelijk geen enkel belastingvoordeel op, maar alleen een verschuiving in de tijd. Wij innen iets eerder wat wij later niet meer krijgen. Dat later niet meer krijgen heeft het nadeel dat wij daardoor in de toekomst, wanneer wij de belastinggelden weer nodig hebben om onder andere de vergrijzing te kunnen financieren, deze gelden niet meer hebben omdat wij ze nu hebben opgesoupeerd. Het leidt tot willekeur en vormt een breuk in het beginsel dat aan de belastingheffing ten grondslag ligt. De maatregel is administratief bewerkelijk en weinig eenvoudig. Dat zijn acht in onze ogen steekhoudende argumenten om het niet te doen. Bovendien wordt er niemand in zijn inkomen geschaad: de belasting wordt verschoven in de tijd. Wat is nu eigenlijk de bedoeling van deze maatregel en waarom wordt deze genomen? Waarom moeten wij daarmee instemmen? Als de minister-president acht argumenten ten faveure van deze maatregel hiertegenover kan zetten, kunnen wij verder praten, maar voorshands zien wij het niet zitten.

Ook met betrekking tot het eigenwoningforfait heb ik zeven argumenten genoemd waarom wij de voorgestelde maatregel bezwaarlijk vinden. Wij gaan akkoord met het opheffen van de grens. Dat is voor ons geen probleem. De minister-president heeft gelijk dat er sprake is van een systeemfout; het voordeel houdt niet op bij een huis van 1,5 mln., maar bestaat ook daarboven. Wel hebben wij problemen met de progressie die erin zit; de 2,35% van de WOZ-waarde. De minister-president, met in zijn kielzog de minister van Financiën, rekende ons voor hoe hij aan die 2,35% komt. Opvallend is dat 52% van 2,35% 1,2% is. Dat komt precies overeen met het fictieve rendement over het vermogen in box 3. Wij

vermoeden dat de deur op een klein kiertje wordt gezet om de eigen woning als onderdeel te zien van box 3 en daarmee als onderdeel van het eigen vermogen te beschouwen. Wij vinden dat een uitermate grote wijziging in het beginsel dat aan de belastingheffing over de eigen woning ten grondslag wordt gelegd. Ook om die reden vinden wij deze maatregel geen geschikt instrument om inkomenspolitiek te bedrijven. De maatregel is voor ons dan ook niet nodig en wij zouden graag zien dat de minister-president nog eens goed uitlegt wat een en ander precies betekent. Eerlijk gezegd kan ik mij niet goed voorstellen dat in de notitie die de regering naar de Tweede Kamer zal sturen voor de behandeling van het belastingplan niet zal staan dat, gelet op de kritiek die er op deze maatregelen is, zij uit het belastingplan worden genomen en er nog even ruimte wordt geboden -- zij gaan toch pas in 2009 in -- om ze verder op hun merites te kunnen beoordelen en eventuele alternatieven te kunnen bespreken. Wij kunnen ons eigenlijk niet voorstellen dat dit niet in die notitie zou staan, maar wij wachten de notitie verder af. Het kabinet is echter vast gewaarschuwd dat onze fractie zeer kritisch staat tegenover deze maatregelen.

Ik ben blij met de toekomstgerichtheid die de minister-president aangaf in zijn kabinetsbeleid te willen inbouwen, en met name met de uitspraak die hij deed om deze kabinetsperiode nog met een afgeronde visie voor de lange termijn te komen met betrekking tot de AWBZ.

Wij zijn niet content met het antwoord van de minister-president wat betreft de afslanking van de overheid. Een en ander is in de begrotingen opgenomen. Dit betekent dat uitvoering voor ons niet gemakkelijk te beheersen is. Wij overwegen op dit punt een motie in te dienen, als de minister-president hier niet duidelijk wil zeggen dat geen van de ministers uitvoering zal geven aan de herziening van de adviesraden, zolang de daaronder berustende wetgeving niet de Kamer is gepasseerd.

Mijn laatste opmerking gaat over defensie. De minister-president heeft gezegd dat met de 250 mln. extra het ambitieniveau kan worden gerealiseerd. Ik ben erop attent gemaakt dat in de nota Wereldwijd dienstbaar een verkenning wordt aangekondigd in relatie tot het ambitieniveau en de beschikbare middelen. Ondanks de aanvankelijke geruststelling die de minister-president mij gaf, houd ik mijn oordeel aan totdat wij die verkenning hebben gekregen.

*N

De heer **Kox** (SP): Voorzitter. Wij hebben lang en interessant gedebatteerd met de minister-president over de koers, de richting en het doel van het schip van Staat. Daarvoor dank ik hem. Het was de moeite waard, maar stukje bij beetje hebben wij er zicht op gekregen waar dit kabinet op afkoerst en wat de doelen zijn. De conclusie die mijn fractie trekt is dat één ding duidelijk is: Balkenende is de baas. Hij is de schipper en de stuurman op de boot. Natuurlijk zijn de vicepremiers, de ministers Bos en Rouvoet, belangrijke passagiers. Zij mogen

geregeld in de stuurhut komen om eens te zien hoe het daar toegaat; maar van het roer blijven zij af; daar staat Balkenende aan. Ik vind dat vastgesteld mag worden dat hij daarvoor geprezen mag worden. Toen de minister-president tussendoor tegen bepaalde ministers even riep: een beetje respect voor de premier, dacht ik: hij heeft gelijk: een beetje respect voor de premier, want hij doet het toch maar weer: één, twee, drie, vier kabinetten-Balkenende worden door hem geleid. Hij is de baas. Hij neemt passagiers aan boord, maar het stuur houdt hij in handen.

Continuïteit van beleid, dat is waar dit kabinet voor staat, zo heeft de minister-president gezegd. Natuurlijk wil ik op dat moment graag in de hoofden van de vicepremiers kijken om te zien wat zij nu denken. Vinden zij dat nu ook? Maar ja, zij mogen hier niet spreken, maar gelukkig praten wij binnenkort in elk geval met de minister van Financiën over zijn visie op het beleid. Ik zie daar al erg naar uit.

Ik wil mij niet laatdunkend uitlaten over de passagiers-vicepremiers op de boot van Balkenende. Ik ben werkelijk blij met hun bijsturing. Op een aantal punten vind ik dat echt een stap vooruit. Ik heb dat gezegd in mijn eerste termijn en ik meen het ook. Omdat dit niet in Balkenende I, II en III zat, moet ik dat op het conto schrijven van de twee vicepremiers, tenzij het voortschrijdend inzicht bij de minister-president zo snel is gegaan dat hij heeft gezien dat de bijstellingen nodig waren. Tegen die twee vicepremiers wil ik graag vanaf de kant -- want daar moet de SP-fractie natuurlijk staan; wij mochten niet mee met de boot -- bij herhaling blijven roepen: een beetje naar links, een beetje naar rechts. Je weet nooit waar dat toe leidt.

Het is ons ook duidelijk geworden dat wij met deze stuurman op zijn boot niet onderweg naar morgen zijn. Wij blijven waar wij gisteren waren en waar wij vandaag ook zijn. Wij blijven van Capelle naar Krimpen gaan, heen en weer, heen en weer. Dat zal ook precies het spanningsveld opleveren met de samenleving, denk ik. Terwijl de premier ervan overtuigd is dat dit goed is -- dit beleid vindt hij een uitgebalanceerd beleid tussen de twee wallen, tussen Krimpen en Capelle -- maar de bevolking wil volgens mij op een aantal fronten echt ergens anders naar toe. De bevolking wil vooruit.

Ik denk dat de bevolking het op een aantal punten niet eens is met de koers van dit kabinet. Dat geldt bijvoorbeeld voor het varen op de koers van de Atlantische bondgenoten in internationale conflicten. Ik denk dat het verlangen onder de Nederlandse bevolking naar een vergelijk in Afghanistan snel zal toenemen en dat dit spanning zal opleveren met het kabinet. Hetzelfde geldt voor de houding van dit kabinet ten opzichte van Brussel. Ik voorzie daarin ook spanning met de bevolking. Ik voorzie spanning tussen de bevolking en de bemanning van de boot over de marktwerking in de zorg. Dat gaat echt niet goed komen, mijnheer de minister-president, en eigenlijk bent u toch ook wel zo betrouwbaar dat u dat zelf ook ziet? Ik hoop nog steeds dat er, als u

daadwerkelijk ziet waar het allemaal fout gaat, reparatiewerkzaamheden verricht zullen worden.

U volgt een vaste koers waar het de hypotheekrenteaftrek betreft: jullie mogen daar later over praten, maar ik doe er niets aan. Ik hoop toch dat er initiatieven kunnen komen vanuit de politiek, zowel op het gebied van de zorg als op het gebied van wonen. Wellicht kan zoiets vanuit deze Kamer geïnitieerd worden. Dat zou een bestuurlijke vernieuwing zijn die wij nog niet eerder hebben meegemaakt en ik wil daaraan graag de steun van mijn fractie toezeggen. Misschien moet deze Kamer soms als sleepboot dienen, om vastgelopen schuiten als de hypotheekrenteaftrek en de marktwerking in de zorg vlot te trekken.

Voorzitter. Ik zie in het antwoord van de minister-president ook ruimte. Ruimte als het gaat om het streefdoel, de armoede onder kinderen in ieder geval substantieel te verminderen in deze kabinetsperiode. Ik geef geen garanties, zegt de minister-president -- ik begrijp dat -- maar hij streeft er wel naar. Wij zullen daar elk jaar bij de begrotingsbehandeling op terugkomen en ik begrijp dat de minister-president er ook zelf verantwoording over wil afleggen hoe het gaat. Wij zijn het er immers over eens dat armoede onder kinderen toch wel een van de minst beschaafde elementen van onze samenleving is.

Ik hoor de minister-president in zijn antwoorden zeggen dat hij ook niet voelt voor "pay for failure" als wij het over Rijkman Groenink hebben. Dat vind ik positief. Hij stelt voor dat de raad van commissarissen zich gaat bezighouden met een plafond. Aan hem vraag ik of hij ook niet iets ziet in het koppelen, op een of andere manier, van de topsalarissen aan de cao-ontwikkelingen. Hij heeft het zelfs over beloningsontwikkelingen binnen de ondernemingen. Wat is dan logischer dan de cao?

Op het gebied van het ontslagrecht moeten wij het allemaal nog zien gebeuren. Toen dat onderwerp aan de orde kwam, zag ik minister Donner een briefje geven aan minister Bos, en die moest het doorgeven aan de premier. Ik weet niet of het aangekomen is. Ik weet ook niet of op dat briefje van Donner stond wat Bos wilde en of dat wel doorgekomen is. Ik ben erg benieuwd of wij het Museumplein moeten gaan reserveren om te demonstreren tegen het besluit van het kabinet of dat minister Donner het Museumplein gaat reserveren om alle voorstanders van een versoepeling van het ontslagrecht daarheen te halen. Wel durf ik te wedden dat het op onze demonstratie drukker wordt dan op de zijne, maar minister Donner is creatief genoeg om er toch iets leuks van te maken. Als hij het uiteindelijk verliest op het gebied van het ontslagrecht, dan moeten wij iets anders leuks voor hem zoeken. Jammer dat hij geen ambassadeur meer kan worden in Zwitserland, die post is al vergeven, maar er zullen best nog wel andere leuke plekken voor hem over zijn.

Ik heb nog een vraag aan de minister-president. Wil hij toch nog even ingaan op wat ik zei over de nieuwe gastarbeiders die wij uit Oost-Europa op ons af zien komen? Ik denk dat dit erg

slecht is voor de mensen die wij daar weghalen en ik denk dat het erg slecht is voor onze samenleving. Misschien kan hij daar iets over zeggen.

Ik eindig met Afghanistan. Ik ben wat dat betreft toch uitgedaagd door de minister-president. Ik lees u een passage voor uit de Volkskrant van 23 mei 2007: De Hoop Scheffer heeft de Afghaanse operatie bijna uitgeroepen als een lakmoesproef voor het bestaansrecht van het bondgenootschap. Het is voor de NAVO "out of area" of "out of business", luidt het gevleugelde woord op het NAVO-hoofdkwartier.

Ik lees voor de duidelijkheid ook nog voor uit een brief van de ministers van Defensie en Buitenlandse Zaken van 20 augustus 2004 over de ministerstop in Istanbul van de NAVO. Ik citeer: tijdens de top werd door alle deelnemende staatshoofden en regeringsleiders opgemerkt dat Afghanistan een lakmoesproef vormt voor de geloofwaardigheid van het bondgenootschap en dat de NAVO zich niet kan veroorloven hier te falen.

Voorzitter. Falen in Afghanistan betekent géén vrede sluiten, níét tot een vergelijk komen. Dát noem ik falen in Afghanistan. Doorvechten is daar niet de kunst, stoppen met vechten is de kunst en ik zou van harte willen vragen aan de minister-president om daar al het mogelijke aan te doen. Dat is in het belang van onze soldaten, dat is in het belang van onze burgers en het is vooral in het belang van de bewoners van Afghanistan.

*N

De heer **Noten** (PvdA): Voorzitter. Dank aan de minister-president voor de uitgebreide beantwoording en reacties. Op een aantal punten zijn wij het niet met elkaar eens, dat is wel gebleken tijdens de discussie. Maar het is toch altijd weer goed om dat van elkaar te weten en het moet ook kunnen.

Wij hebben geprobeerd om aan te geven dat wij aan de ene kant waardering hebben voor de investeringen die de regering doet als het gaat om participatie, als het gaat om arbeidsmarktbeleid, als het gaat om de zorg en daarmee ook om de robuustheid en de houdbaarheid van de verzorgingsstaat op langere termijn. Een aantal collega's heeft daar ook aan toegevoegd de problemen op de woonmarkt. De minister-president heeft aangegeven dat wat hem betreft, dat beleid vaststaat voor de komende vier jaar en dat het regeerakkoord daarin bepalend is. Verder heeft hij, in ieder geval specifiek met betrekking tot de hypotheekrente, gezegd dat hij geen verkeerd signaal wil afgeven, omdat dit zou leiden tot verwarring. Ik begrijp dat en ik respecteer dat ook. Dat is de positie van de regering en misschien is dat nog wel eens een verstandige positie ook. Dat neemt echter niet weg dat wij ons blijven afvragen of wij echt te maken hebben met een stabiele situatie voor de komende jaren. Die vraag stellen, is -- gezien de omvang van het vraagstuk en het probleem -- eigenlijk al voldoende om te zeggen: dan moet je ook gaan nadenken of daar een antwoord op te vinden is. Met name de driehoek arbeidsmarkt, woonmarkt en zorgmarkt en de

houdbaarheid van onze ideeën op langere termijn verdient wat ons betreft de komende tijd de nodige aandacht. Er is niets wat de Eerste Kamer weerhoudt om die aandacht zelf aan die onderwerpen te geven, dus ik kijk nu ook maar even de zaal in. Wij kunnen op dit onderwerp natuurlijk ook zelf initiatieven ontplooiën en nadenken. Wij kunnen zelfs zelf advies vragen.

De heer **Kox** (SP): Als collega Noten zo begint, dan trekt hij mijn aandacht. Hij keek ook naar ons allen. Hij zegt terecht dat niets ons tegenhoudt om dat te doen. Daar ben ik erg blij mee. Wij zijn per slot van rekening ook niet de knecht van het kabinet, maar de controleur van het kabinet. Wij hebben ook onze eigen verantwoordelijkheid. Maar mijnheer Noten, denkt u nog eens verder. Hoe gaan wij dat dan doen? U zegt dat deze Kamer onderzoek zou moeten gaan doen op het gebied van de zorgmarkt, de woonmarkt en de arbeidsmarkt.

De heer **Noten** (PvdA): En de participatiedoelstellingen.

De heer **Kox** (SP): Hoe gaan wij dat doen? Gaan wij daar een ad-hoccommissie voor instellen?

De heer **Noten** (PvdA): Nee. Daar wil ik graag met u over in gesprek, maar niet nu.

De heer **Kox** (SP): Dat lijkt mij toch wel fijn. Kijk, ik vind het goed als u iets op tafel gooit, maar een beetje doorwerken en doordenken op dat idee moet toch kunnen? U hebt dat zeker niet hier vandaag bedacht. Er zit best wat meer in dat hoofd. Laat ons een beetje meegenieten van de kant die u op wilt. Het is immers wel iets belangrijks. Als wij tot de conclusie kunnen komen dat deze Kamer ook zelfstandig op die terreinen advies kan uitbrengen, een mening kan vormen voor wanneer Balkenende V aan de bak moet gaan komen...

De heer **Noten** (PvdA): U gaat veel te ver. De Kamer kan een mening vragen. De heer Schuurman heeft een redelijk concreet voorstel neergelegd en daar zou ik over willen nadenken. Een voorstel om bijvoorbeeld -- ik weet niet meer hoe hij het noemde -- het idee van Bovenberg over te nemen en daar een commissie voor in te stellen. Dat is iets wat wij zelf kunnen doen.

Het punt dat ik probeer te maken is dat het onderwerp mij te belangrijk is om het de komende jaren onbenoemd en onbesproken te laten, maar het punt is mij ook te belangrijk om er een politiek spelletje van te maken. Wij weten immers dat wij, als wij dit soort onderwerpen gaan bespreken met elkaar, ook electoraal gezien op zeer gevoelige terreinen terecht komen. Dat is precies wat de minister-president aangeeft: je geeft signalen af naar de samenleving. Dat is een riskante aangelegenheid. Wat ik zeg is dat ik daar graag met u over wil praten en dat ik ook graag met u wil nadenken de komende tijd, met de Kamer in dit geval, over de vraag hoe wij daar verdere inzichten in kunnen ontwikkelen met elkaar. Vraag mij nu niet in een regeringsdebat om dat onderwerp

verder uit te werken. Het verdient echt meer aandacht.

De heer **Kox** (SP): Mag ik toch nog een keer aan de heer Noten vragen om in dit debat -- dit zijn algemene beschouwingen -- net iets meer te zeggen dan dit. Dit is iets eruit gooien en tegelijkertijd zeggen: dan weten wij weer niet waar wij komen. U bent echt genoeg getraind en gevormd om hier net iets concreter te worden dan dat u nu bent. Anders is het toch een beetje een loze belofte.

De heer **Noten** (PvdA): Ik heb een scherpe probleemstelling geformuleerd in mijn algemene beschouwingen. U hebt kopie van mijn inbreng, kijkt u op bladzijde 3. U hebt meegelezen. Daarin staat dat ik mij ernstige zorgen maak over het feit dat door schaarste op de arbeidsmarkt, met name in de semipublieke sector, de komende tijd een opwaartse druk op de lonen gaat ontstaan. Doordat wij te maken hebben met een minder stijgende arbeidsproductiviteit, met name in de semipublieke sectoren, mogen wij ervan uitgaan dat er de komende jaren een hogere collectievelastendruk gaat ontstaan. Wij onderschrijven de participatiedoelstellingen, maar realiseren ons dat ze ook zeer ambitieus zijn. Als wij niet oppassen, is dit een giftige cocktail. Dit is de probleemstelling die wij in zijn geheel met elkaar zullen moeten bestuderen. Dat gaan wij niet nu doen, mijnheer Kox, want dat is het ontkennen van het probleem; niet het benoemen, maar het ontkennen ervan. Het is te groot om met een paar grote pennenstreken even af te doen. Ik vind dat ik het daarmee geen recht doe. Ik doe hier een eerste voorstel en wellicht kunnen wij hiermee verder.

De heer **Rosenthal** (VVD): Aan wie adresseert u dit punt, mijnheer Noten?

De heer **Noten** (PvdA): Aan u, mijnheer Rosenthal.

De heer **Rosenthal** (VVD): U adresseert dit aan mij? Moeten wij gaan praten?

De heer **Noten** (PvdA): Wij moeten gaan praten en nadenken, mijnheer Rosenthal. Dat gaan wij samen doen, helemaal in de geest van het kabinet. Misschien gaan wij ook nog wel advies vragen, want het is verstandig om dat met regelmaat te doen. Wij hebben van de minister-president begrepen dat er geen ingrepen komen in het adviesstelsel zonder dat de Kamer is gehoord. Dat betekent wat ons betreft ook dat de ingeboekte bezuinigingen nog niet gerealiseerd worden. Ik zou het prettig vinden als de minister-president dit kan bevestigen. Immers, als ingeboekte bezuinigingen bij het adviesstelsel gerealiseerd worden, is het adviesstelsel een ander dan het was. Wij moeten dit netjes afhandelen. Ik ga ervan uit dat de toezegging dat voorlopig geen veranderingen zullen plaatsvinden, ook inhoudt dat ingeboekte bezuinigingen voorsnog niet gerealiseerd worden, totdat het onderwerp hier besproken is.

Ik was wat teleurgesteld over de schriftelijke reactie van de minister-president op de vragen over de Kieswet. Wij hebben gevraagd om nog eens goed na te denken over de vraag of de wijzigingen in de Kieswet in 1989 door staatssecretaris De Graaff-Nauta en de gevolgen daarvan in de praktijk zo bedoeld waren. Onze veronderstelling is dat die niet zo bedoeld waren. Sinds die wijzigingen is er een dynamiek ontstaan die niet was voorzien en ook nooit was gewild. Dat was onze vraag. Deze vraag houden wij overeind en in dit verband dienen wij een motie in. Ik wacht de reactie van de minister-president vol vertrouwen af.

*M

De **voorzitter**: Door de leden Noten, Rehwinkel, Kox, Schouw, Ten Hoeve, Schuurman, Thissen, Holdijk en Koffeman wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat op basis van artikel 53 van de Grondwet de leden van beide Kamers der Staten-Generaal worden gekozen op basis van evenredige vertegenwoordiging en deze verkiezingen worden gehouden bij geheime stemming;

overwegende dat beide grondwettelijke uitgangspunten voortdurende zorg verdienen;

overwegende dat, op verschillende plaatsen, verontrusting is uitgesproken over waarborg van het principe van evenredige vertegenwoordiging en geheime stemming bij verkiezing van de Eerste Kamer;

overwegende dat de regering ten aanzien van het aspect van lijstverbindingen bij verkiezingen voor de Eerste Kamer heeft toegezegd, de Kamer nader te informeren;

verzoekt de regering, de betekenis van de voorkeursdrempel bij verkiezingen voor de Eerste Kamer opnieuw te bezien en de Kamer hierover (eveneens) te informeren,

en gaat over tot de orde van de dag.

Zij krijgt A (31200).

**

*N

De heer **Thissen** (GroenLinks): Voorzitter. Ik had als thema van mijn bijdrage in eerste termijn de "zesjesmentaliteit" en ik moet helaas constateren dat de minister-president bewezen heeft dat hij hieraan ruim voldoet. Omdat ik de enige was die gisteren de tekst niet heeft ingeleverd, hebt u mij en mijn fractie eigenlijk beneden de maat beantwoord, minister-president. Wij staan voor een

levendig, spontaan debat en niet voor een voorgekookt debat waarvan het einde al voorspelbaar is doordat er gewoon gelezen en voorgelezen wordt. Helaas moet ik constateren dat u op al die punten, over de wederkerigheid tussen overheid en burger, over excelleren in het publieke domein als *conditio sine qua non* om burgers tot hun macht te laten komen, over de inburgering, over de Belastingdienst en over de uitvoering van wetten en regelgeving niet hebt gereageerd. De tekst hebt u inmiddels voor u en ik zou het prettig vinden als u te zijner tijd nog eens een antwoord gaf.

De **voorzitter**: Het woord is aan de heer De Boer van de fractie van de ChristenUnie. Hij vervangt de heer Schuurman die, helaas, wegens ziekte de Kamer tussentijds heeft moeten verlaten.

**

*N

De heer **De Boer** (ChristenUnie): Voorzitter. Hartelijk dank, minister-president, voor de beantwoording. Onze fractie is zeer content met de wijze waarop u dat gedaan hebt en met de inhoud. Onze fractie kan ook nadrukkelijk zeggen dat het beleid van dit kabinet onze hartelijke instemming heeft. Over enkele punten zou ik graag nog een korte opmerking willen maken. Wij hebben in onze bijdrage in eerste termijn gesproken over het Handvest Burgerschap. De minister-president heeft daarop gereageerd. Wij hebben de vraag gesteld wat het kabinet wil doen om het maatschappelijke debat over die belangrijke zaak te stimuleren. Kan daar nader op worden ingegaan? Mijn suggestie is om in dat antwoord het rapport van de Nationale Conventie mee te nemen.

Onze suggestie inzake de voorstellen van professor Bovenberg is door het kabinet niet overgenomen. Daar kunnen wij wel een heel lang verhaal over houden, maar dat doen wij niet. Dat het kabinet deze suggestie niet overneemt, wil niet zeggen dat de zaak niet aan de orde zal komen. Enkele andere woordvoerders hebben daar al over gesproken. Te zijner tijd zal het ongetwijfeld aan de orde komen. Regeren is immers vooruitzien, zelfs nog verder weg dan een regeerperiode.

De minister-president heeft gesproken over het klimaat van het onderwijs. Later heeft hij een aantal concrete maatregelen aangekondigd om de kwaliteit van het onderwijs te verbeteren. Dat is allemaal prachtig. Wij zullen de voorstellen afwachten. Er zijn echter twee zaken niet genoemd. De eerste is dat uit tientallen jaren onderzoek is gebleken dat de leertijd die leerlingen meemaken op school van grote invloed is op het leren lezen, schrijven, rekenen en het aanleren van andere vaardigheden die leerlingen en studenten moeten beheersen. De tweede betreft dat al jaar en dag bekend is dat het onderwijs wordt overladen met alles wat de maatschappij aan problemen tegenkomt. Die worden maar op het bordje van de school gelegd. Beide zaken moeten worden geregeld. Er moet nu eindelijk duidelijkheid komen over de vraag wat scholen wel en niet moeten doen

in de wettelijk opgedragen leertijd. Als daar niet voldoende aandacht voor is, kunnen wij de salarissen verhogen of het aantal zwakke scholen verminderen. Dat zal dan echter dweilen met de kraan open zijn.

Mijn fractie wil nadrukkelijk steun betuigen aan het standpunt van het kabinet over de positie van Hamas in relatie tot Israël. Het standpunt van het kabinet was klip en klaar. Het was helder, zeker ten opzichte van de enige democratische staat in het Midden-Oosten. Wij zijn er dankbaar voor dat het kabinet op deze wijze heeft gereageerd.

De strenge opmerking van de heer Werner over de adviescolleges en de aanvullende opmerkingen van de heer Noten ondersteunen wij gaarne.

*N

De heer **Holdijk** (SGP): Mevrouw de voorzitter. Onze fractie past dank aan de minister-president voor zijn reactie op onze bijdrage in eerste termijn. Ik heb er geen behoefte aan om in deze tweede termijn nieuwe vragen te stellen en ik zou deze bijdrage willen afsluiten met een enkele opmerking.

Ik heb het principe soevereiniteit in eigen kring aan de orde gesteld en ik heb daarbij als een eigen weergave daarvan het streven naar een staatsvrije sfeer voor de burger betrokken. De minister-president heeft gezegd dat het een exposé van drie kwartier zou vergen om hierop in te gaan. Ik acht hem daar zeker bekwaam toe, maar wij hebben daar nu geen tijd voor en dit debat leent zich ook niet voor een dergelijke uiteenzetting, denk ik. Ik wil toch nog even verduidelijken waarom ik dit principe nadrukkelijk aan de orde heb gesteld en waarom ik er niet alleen lippendienst aan heb betuigd. Het zal duidelijk zijn dat het ons voornamelijk ging om de sfeer, de kring van het gezin. Natuurlijk is onze fractie zich ervan bewust dat wij al sinds 1920 kindbeschermingswetten hebben die het optreden van de overheid "achter de voordeur" al sinds die tijd mogelijk maken, bij geconstateerde misstanden. Dat is dan ook ons probleem niet.

Wij constateren wel dat de kring van het gezin langzamerhand behalve door allerlei maatschappelijke invloeden ook door het optreden van de overheid bepaald wordt. Ik denk hierbij met name aan het Internationale Verdrag inzake de Rechten van het Kind. Hoe je hier ook over denkt, het staat vast dat de overheid in dit verband binnentreedt in de kring van het gezin. In die zin ben ik het ook wel met de minister-president eens dat behalve de maatschappelijke omgeving van het gezin ook de juridische situatie gewijzigd is. Maar dat is dan ook de reden geweest waarom wij indertijd met grote aarzeling tegen het ontwerp voor dit verdrag hebben gestemd.

Maar ook als wij ons nu tot het heden beperken, hebben wij reserves, en wel in verband met het kinddossier. Het maakt mij niet zoveel uit of het al dan niet elektronisch is, het gaat mij erom dat men op basis van risicofactoren voorspellingen tracht te doen voor de ontwikkeling van een kind. Ook hebben wij reserves bij opvoedingscursussen,

als de overheid zich niet met de grootste terughoudendheid zou opstellen bij het bepalen van de inhoud van die cursussen.

De heer **Kox** (SP): Voorzitter, ik ben niet geneigd om de heer Holdijk als eerste te interrumpen, want soms denk ik dat wij in verschillende werelden wonen, maar hij licht nu toe waarom zijn fractie met grote reserves heeft gereageerd op het ontwerp voor het Internationale Verdrag inzake de Rechten van het Kind en op een aantal voorstellen van de regering voor de bescherming van kinderen. Ik begrijp zijn reserves wel, maar hij zal toch ook begrijpen hoe groot het probleem op dit moment is. In de Raad van Europa, waarin ik namens deze Kamer zitting heb, is een grote campagne tegen kindermishandeling en tegen de handel in kinderen gaande. Kinderen zijn een product geworden, je kunt erin handelen. De heer Holdijk heeft toch ook affiniteit met de uitspraak in de Bijbel met de strekking "als je niet bent zoals de kinderen, kom je nooit in de hemel"? Als je aan kinderen komt, heb je dus waarschijnlijk ook geen recht op toegang tot de hemel. Is hij het er, ondanks zijn reserves tegenover bemoeienis van de Staat op dit vlak, niet mee eens dat wij toch wel een heel grote verantwoordelijkheid op onze schouders laden als wij niet zorgen voor de kinderen, voor de meest weerlozen onder ons? Dit moet toch ook in de kring van de SGP een punt van zorg zijn? Wij kunnen de ogen toch niet sluiten voor wat er allemaal gebeurt? Er sterven kinderen in dit land als gevolg van mishandeling, er worden veel kinderen verminkt door mishandeling. Hoe denkt hij hierover?

De heer **Holdijk** (SGP): Voorzitter, ik dank de heer Kox voor deze opmerking, maar ze vormt eigenlijk alleen maar een onderstreping van wat ik in het begin zei, namelijk dat wij de kinderbeschermingswetten uit 1920 onderschrijven. Maar daarbij gaat het om situaties waarin misstanden zijn geconstateerd. Bij het nieuwe regeringsbeleid hebben wij te maken met de vraag, hoe ver wij willen gaan met preventie. Er is in dit verband wel eens het beeld gebruikt -- ik wil het niet tot het mijne maken -- dat je niet de daken van alle huizen nat gaat houden, als je bang bent voor brand. Ik vind dit een gebrekkige vergelijking, maar ik wil hiermee wel aangeven dat er grenzen aan preventie zijn. Vandaar dat ik wees op risicofactoren waaraan voorspellende betekenissen wordt gehecht, dat vind ik griezelig. Dat geeft bij mij aanleiding tot reserve, niet de zorg voor kinderen die het risico lopen, mishandeld te worden of in hun ontwikkeling belemmerd te worden. Ik denk niet dat er daarover tussen ons verschil van mening bestaat.

Na de kennismaking met dit kabinet op 3 april naar aanleiding van de regeringsverklaring hebben wij vandaag nader kennis kunnen maken. En wat ons oordeel over het voorgenomen kabinetsbeleid ook moge zijn -- men zal begrepen hebben dat wij er ambivalent tegenover staan -- wij hopen dat het kabinet in de tijd die het gegund is, in elk geval blijf zal geven van de nodige politieke

stabiliteit, want met instabiliteit is niemand in dit land gediend.

*N

De heer **Schouw** (D66): Mevrouw de voorzitter. Ook ik dank de minister-president voor de beantwoording van de vele vragen. Wij hebben veel antwoorden gehad; ze waren niet allemaal even wenselijk, maar het waren wel antwoorden.

Ik ben het eens met de kritiek van de heer Thissen op de setting van deze dag. Wij moeten ervoor oppassen dat dit een soort voorleesdagje voor oudere volwassenen wordt. Het lijkt mij goed om hierover nog eens in het College van Senioren te praten, want als wij alleen maar oplezen wat wij allemaal al weten, lijkt mij dat niet echt een kwaliteitsimpuls voor het debat. Als je deze dag moest karakteriseren, zou je kunnen spreken van het debat van de welwillende intenties. Het kabinet heeft welwillend aangegeven waarin het wil investeren en wat er nog op de rol staat. Het heeft ook duidelijk gemaakt dat het eigenlijk niet wil hervormen. Stelsel- en systeeminnovatie is niet iets van dit kabinet. Er zijn ook welwillende intenties van de Kamer, er is veel aan bod gekomen en ik denk dat zowel de regeringsfracties als de andere fracties alles welwillend hebben aangehoord en zich afvragen hoe wij dit volgend jaar wat strakker zouden kunnen organiseren.

Er was voor mij een teleurstelling op het punt van de kwaliteit van de democratie, van het openbaar bestuur. De opmerkingen van de minister-president in reactie op mijn toch indringende betoog hierover galmen nog een beetje na. De minister van Justitie zal de democratie nog eens uitleggen aan de bevolking en de minister van BZK zal een huis van de democratie bouwen, maar wie onderhoudt nu de democratie? Ik moet helaas constateren dat daar toch weinig serieuze aandacht voor is. Wij lopen dan ook het risico van een hapsnap aanpak en dat de relatie tussen overheid en burger onvoldoende wordt doordacht.

Mijn derde en laatste opmerking betreft de sociaaleconomische thema's. Wij maken ons echt zorgen om de aanpak daarvan op de lange termijn. In de woorden van de heer Noten hebben wij te maken met een giftige cocktail van arbeidsmarkt-, woon- en zorgvraagstukken. In mijn eerste termijn heb ik daarvoor aandacht gevraagd en heb ik moeten constateren dat de minister-president er vrij onbeholpen bijstond toen hij het hierover had. Hij zei: ik heb nu eenmaal afgesproken dat wij dat niet mogen doordenken, dat wij op die punten niet mogen studeren. Daarover ligt dus alles vast. Over een paar jaar zal ik mij wel weer melden, maar ik ben het met de heer Noten eens dat dit deze Kamer niet mag overkomen en ik stel dan ook voor om het voorstel van de heer Noten in het eerstvolgende seniorenoverleg te bespreken. Wat mij betreft gaan wij de discussie aan op de manier zoals wij dat een paar jaar geleden hebben gedaan toen het ging over het ruimtelijk economisch beleid in dit land. De twee moties-Lemstra galmen nog steeds door in het rijksbeleid. Ik stel dus eenzelfde aanpak voor en ik hoop dat de andere fracties de heer Noten zullen

volgen, evenals mijn suggesties en aanvulling daarop.

Ik dank de voorzitter dat zij mij heeft toegestaan iets langer dan twee minuten te spreken.

De **voorzitter**: Dat was niet van harte, mijnheer Schouw.

**

*N

De heer **Koffeman** (PvdD): Voorzitter. Ik dank de minister-president voor de beantwoording in eerste termijn. De begeerte des vlezes is sterk, zo is bij die beantwoording gebleken. Er zijn veel uitvluchten te bedenken om niet per direct over te gaan tot het beprijzen van dierlijke producten. De Engelse regering heeft laten onderzoeken wat het resultaat zou zijn als de Britten allen zouden stoppen met vlees eten. De uitkomst was dat daarmee de volledige klimaatdoelstelling voor Groot-Brittannië bereikt zou kunnen worden. De Britten kunnen dan op vakantie blijven gaan naar de Canarische Eilanden. Zij hoeven hun auto niet meer weg te doen. Zij hoeven alleen maar te stoppen met vlees eten. Dat zorgt ervoor dat zij hun klimaatdoelstelling halen. Het maakt ze gezonder. Het maakt de eiwitproductie efficiënter en de ecologisch voetafdruk van de Britten fors kleiner. Is de minister-president bereid om in Nederland een soortgelijk onderzoek te laten uitvoeren c.q. het voorgenomen onderzoek naar de vervangingsstrategieën voor vlees met een dergelijk academisch model uit te breiden?

Het is jammer dat minister Verburg geen tijd heeft om de tweede termijn bij te wonen. Zij moet naar China. In het Agrarisch Dagblad las ik vandaag dat zij daar is om het Nederlandse kalfsvlees te promoten in de hoop dat veel Nederlandse kalfjes in Chinese magen terechtkomen, want er zijn veel Chinese magen. Enkele weken geleden serveerde de minister in de ministerraad melk van Campina en zat zij met Campinaklomp onder een koe om het dier te verlossen van haar moedermelk nu de kalfjes naar China gaan en geen melk meer nodig hebben. Een paar weken eerder opende de minister een showstal voor varkens die de suggestie moet wekken dat varkens in Nederland veel stro, licht en ruimte hebben, hetgeen niet het geval is. De afgelopen week liet zij bij de presentatie van de nota Dierenwelzijn, die dus ging over wat dieren met name niet zijn, weten dat het kabinet een deltaplan tegen overgewicht onder honden en katten gaat ontwikkelen, maar dat zij de nertsenfokkerij ongemoeid laat. De legbatterij mag ook gewoon blijven bestaan en de drukjacht mag terugkomen. Kortom, van dit kabinet hebben de dieren weinig te verwachten. Wil de minister-president niet een heel klein gebaar maken en toezeggen dat bij de door dit kabinet georganiseerde feestjes -- hij heeft er de afgelopen honderden dagen nogal wat georganiseerd -- geen bedreigde diersoorten meer geserveerd zullen worden? Ik denk aan paling. Ik denk ook aan

kabeljauw, die volgens het Wereld Natuur Fonds in zwaar weer verkeert. Misschien zou dat een goed voorbeeld zijn voor de Staten-Generaal waar heel veel bedreigde diersoorten op het menu staan. Het zou een kleine stap zijn, maar ten minste de goede wil van de minister-president tonen. En als hij dan ook nog iets concreets wil doen voor de transitie van dierlijke eiwitten naar plantaardige eiwitten, kan hij heel veel winnen in termen van efficiency, duurzaamheid, voedselverdeling, onze ecologische voetafdruk, dierenwelzijn, gezondheid en waterbeheer. Hare Majesteit heeft al besloten dat ten paleize woensdag niet langer gehaktdag zal zijn. Laten wij onze majesteit volgen. Er is veel mee te winnen.

*N

De heer **Ten Hoeve** (OSF): Voorzitter. Vanavond zijn heel veel onderwerpen aan de orde gekomen. De onderwerpen die ik in eerste termijn aan de orde stelde, bevonden zich in de marge. Daar was ik mij van bewust. Ik heb op mijn vragen van de minister-president voldoende antwoord gekregen, voor een deel mondeling, maar vooral schriftelijk. Daarvoor dank ik hem van harte. Over twee onderwerpen wil ik graag kort nog iets zeggen.

Het eerste betreft de greep in de kassen van de provincies, zoals collega Holdijk dat noemde. Hij had het ook even over dit onderwerp. Vindt de regering het echt redelijk dat de provincies naar hun vermogen extra gaan investeren in MIT en ILG? "Naar hun vermogen" betekent in dit geval dat provincies die weinig hebben ook weinig betalen en dat provincies die gespaard hebben en voorzichtig zijn geweest veel moeten bijdragen. Dat geeft een aantal provincies geen goed gevoel. Geeft het dat de regering wel?

Het tweede onderwerp betreft het onderwijs. Ik ben mij ervan bewust dat het algemene probleem van het onderwijs algemeen gezien wordt en algemeen als probleem erkend wordt. Ik heb echter geprobeerd aandacht te vragen voor een specifiek onderdeel: voor het feit dat het steeds gewoner wordt dat in de bovenbouw van het voorbereidend wetenschappelijk onderwijs vooral leraren les geven die zelf een lagere opleidingsroute hebben gevolgd. Dat lijkt mij geen gezonde situatie. De overheid zou zich daar uitdrukkelijk een mening over moeten vormen, want de onderwijswerkgevers ervaren dit nog niet echt als een ernstig probleem. Ik wil de regering dan ook vragen om bij haar meningsvorming dit aspect uitdrukkelijk te betrekken.

*N

De heer **Yildirim** (Fractie-Yildirim): Voorzitter. Ook wij danken de minister-president voor de beantwoording. Hij heeft al onze vragen beantwoord, los van de vraag of wij het wel of niet met elkaar eens zijn. Ik vind het jammer dat de vragen op het gebied van de ziektekostenverzekering en de beperking van de fiscale aftrekmogelijkheden voor chronisch zieken en gehandicapten in één adem zijn afgedaan. Dit

blijven voor ons twee hardnekkige maatregelen waartegen wij ons zullen blijven verzetten.

Ik wil verder nadrukkelijk aangeven dat het voornemen van invoering van wetgeving voor versoepeling van het ontslagrecht veel mensen zorgen baart. Ik denk in dit verband aan een hoogopgeleid persoon uit Turkije die nauwelijks aan werk kan komen. De werkgever kan straks op grond van zo'n wet ervoor zorgen dat die persoon altijd pech heeft. Die situatie moeten wij in Nederland niet krijgen. Dit mag dus niet op deze manier mogelijk worden gemaakt.

Dan kom ik op de ingediende motie. Wij zijn altijd voorstanders van voorstellen die democratisering aan de basis mogelijk maken. Wij vinden dat elk voorstel dat de kiezers tot hun recht wil laten komen zodat zij zonder last of ruggespraak kunnen stemmen, steun nodig heeft. Wij zullen die steun aan dit voorstel geven. Ik vind het jammer dat wij de motie niet vooraf hebben kunnen inzien, maar wij willen de motie medeondertekenen en indienen.

De **voorzitter**: Mijnheer Yildirim, u wilt een motie ondertekenen en indienen die al reeds is ondertekend en ingediend.

**

De heer **Yildirim** (Fractie-Yildirim): De motie is niet door ons ondertekend. Wij hebben de motie niet vooraf gezien. Wij willen de motie medeondertekenen.

De **voorzitter**: U kunt de motie wel ondersteunen. Als u dat wilt, kunt u bij de stemmingen laten blijken dat u het van harte eens bent met de motie.

**

De heer **Yildirim** (Fractie-Yildirim): Nu de motie formeel is ingediend, kunnen wij haar niet meer medeondertekenen. Wij zullen haar steunen.

Voorzitter. Jeugdzorg kost veel geld en er zijn veel instanties bij betrokken. De jeugdzorg heeft dat nodig. Feit blijft dat veel gezinnen steeds vaker meervoudige problemen hebben. Die gezinnen hebben zorg nodig. Wij menen dat het kabinet daarin consistent moet blijven investeren en op zoek moet gaan naar de beste methoden om de desbetreffende problemen op te vangen.

Wij vinden het van groot belang dat artikel 1 van de Grondwet overeind wordt gehouden. Dat dit artikel van de Grondwet daadwerkelijk wordt uitgevoerd in een land zoals Nederland, zal in het huis van de democratie moeten blijken. Wij vinden het daarom van groot belang dat dit artikel nadrukkelijk in het huis van de democratie wordt uitgewerkt.

De **voorzitter**: Wij zijn aan het eind gekomen van de tweede termijn van de Kamer. Er is voorzien in een schorsing van ongeveer een kwartier. Mij blijkt dat de minister-president zonder schorsing wil doorgaan, maar dat de Kamer een schorsing van ongeveer vijf minuten wenst. Aangezien de Kamer over haar eigen agenda gaat, stel ik voor, de vergadering vijf minuten te schorsen.

**

Daartoe wordt besloten.

De vergadering wordt vijf minuten geschorst.

*N

Minister **Balkenende**: Voorzitter. Ik zeg de leden van de Kamer hartelijk dank voor hun inbreng in tweede termijn. Daarin is teruggegrepen naar hetgeen door de geachte afgevaardigden naar voor is gebracht in eerste termijn. Het is een afronding van dit debat. Ik zal eerst ingaan op de opmerkingen van de verschillende sprekers. Ik heb toegezegd dat ik nog zal terugkomen op een enkel element uit de eerste termijn. Daarna zal ik mijn betoog afronden.

De heer Rosenthal heeft een algemene opmerking gemaakt over het proces. Over een aantal weken zullen de algemene financiële beschouwingen plaatsvinden. Dat betekent dat over diverse onderwerpen nog nader zal worden gesproken. Ik ben ingenomen met de gedachtewisseling van vandaag omdat deze op een aantal punten tot verheldering heeft geleid. Het is goed om te zien dat wij op het gebied van de individuele ontplooiing niet recht tegenover elkaar staan. Uiteindelijk gaat het om het benutten van menselijk talent. Ik was ook ingenomen met het debat over maatschappelijke organisaties, civil society. De heer Rosenthal zei dat ik liberale woorden sprak. Gelet op de aard van dit debat, zal ik het als een compliment opvatten, maar ik beleef het zelf iets anders. De essentie is dat organisaties voortspruiten uit maatschappelijk initiatief, uit wensen van mensen. Daarover zijn wij het eens. Vervolgens is het punt hoe de overheid daarop moet inspelen. Faciliteer je dat en hoe zijn de kaders? Dat is iets anders, maar het initiatief komt van de samenleving. Dat hebben wij onderstreept. Dat was een moment van eenheid van gevoelen.

Dat ligt wat minder voor de hand bij de term "staatspaternalisme". Ik vind het jammer dat de heer Rosenthal die term handhaaft. Ik prijs zijn consistentie, maar soms moet je de moed hebben om afstand te nemen van iets wat je hebt gezegd. Ik had grote waardering gehad voor het zetten van die stap.

De heer Rosenthal sprak ook over solidariteit. Als de Staat bepaalde elementen oplegt, zo vroeg hij, is er dan nog wel sprake van een sociale cohesie? In het gedachtegoed van de liberalen is in de jaren tachtig sterk gekozen voor het perspectief van het ministelsel. Daar werd verschillend over gedacht, maar zelfs als de Staat een ministelsel voorschrijft, is het een opgelegde solidariteit. Het liberalisme kiest voor het ministelsel om ervoor te zorgen dat er vloeren in de samenleving zijn. Erkend wordt dus dat het goed is om ervoor te zorgen dat mensen niet verkommeren. Zo'n element van solidariteit draagt wel bij aan sociale samenhang, ook al is het een ministelsel. Daar wordt verschillend over gedacht, maar ik wil de redenering van de heer Rosenthal op dit punt toch niet volgen.

De heer **Rosenthal** (VVD): Aangezien de minister-president zich op een bepaald punt liberaal toont, wil ik hem ter compensatie iets teruggeven. Met het ministelsel leggen wij een vloer in de samenleving. Wat dat betreft kan ik zonder meer met de minister-president meegaan. Sociale rechtvaardigheid is een van de kernbegrippen van het liberalisme. Maar wij zien vaak onbedoelde effecten van een herverdeling door de Staat. Dat hoor je ook voortdurend in de economische hoek. Dat moet je toch wel serieus nemen. Daarom zeggen wij: als je solidariteit als het ware oplegt, dan bevorder je daarmee op zichzelf de sociale cohesie in de samenleving niet. Anders en een beetje harder gezegd: je kunt mensen niet dwingen tot solidariteit.

Minister **Balkenende**: Dat is precies de reden waarom wij in dit land gelukkig bijvoorbeeld zoiets hebben als cao's en een pensioenstelsel waarin de rol van werkgevers en werknemers naar voren komt. Als solidariteit zou worden geïsurpeerd door de Staat, volg ik uw redenering wel. In de Nederlandse samenleving zorgen wij er nu juist voor dat de sociale samenhang op een andere manier invulling krijgt, namelijk door middel van dialoog, overleg en het spreiden van verantwoordelijkheden.

De heer **Kox** (SP): Ik zou de minister-president graag in de richting van mijnheer Rosenthal horen zeggen: "U hebt van de 30 jaar sinds 1977 25 jaar meegeredeerd. Daarin hebt u al deze dingen doorgezet. Ik ben blij dat ik nu eens de liberalen niet aan boord heb en dat ik het met de ChristenUnie en met de sociaaldemocraten kan proberen." Ik had graag gehoord dat u zei: "Het is voor mij nu wel even genoeg met het geklaag van de heer Rosenthal over solidariteit en sociale zekerheid. Het is goed dat de liberalen in de oppositie zitten." Dat vindt u ook van de SP. U bent zo vriendelijk in de richting van de VVD. Is Balkenende IV dan toch wel echt iets anders?

Minister **Balkenende**: Daar gaan wij weer.

De heer **Kox** (SP): Zoals ik heb gezegd, was dit voor mij de inzet van het debat. Ik wil weten wie u bent en waar u staat.

Minister **Balkenende**: Ik vind het altijd mooi als wij een debat in deze Kamer in goede harmonie kunnen afronden, terwijl wij toch de goede dingen tegen elkaar hebben gezegd en de meningsverschillen naar voren zijn gekomen. Ik kijk ook naar de heer Koffeman, om een voorbeeld te noemen. Het geldt eveneens voor de heer Thissen, die zijn waarneming heeft gegeven van dit debat.

De heer **Kox** (SP): In goede harmonie kan nooit betekenen dat u het met iedereen eens bent.

Minister **Balkenende**: Dat ben ik ook niet. Ik dacht dat dat vandaag wel gebleken is. Ik was op een bepaald moment vrij vriendelijk in uw richting,

zoals vaker gebeurt. In de sfeer van de verdelende gerechtigheid was het een goede zaak dat ook de heer Rosenthal zijn deel daarvan kreeg. Ik ben graag ook premier van alle senatoren.

De term "bevoogding" of "betutteling" komt steeds terug. Soms krijgt die een merkwaaardige invulling. Het is bijvoorbeeld goed om nog eens na te gaan waarom het bij het elektronisch kinddossier gaat. De heer Rosenthal weet dat wij ook nu al dossiers hebben van kinderen die met het consultatiebureau te maken hebben. Dat zijn er heel erg veel. Nu krijgen wij digitalisering van dit soort dossiers. Die heeft grote voordelen, omdat de kenbaarheid van kinderen daarmee is gediend. Datgene wat in de huidige papieren dossiers besloten ligt, wordt gedigitaliseerd. Daarbij moet men denken aan het werk van consultatiebureaus en de GGD. De duur is van 0 tot 19 jaar, maar dat is nu ook al zo. Ik vind dus niet dat wij dit moeten dramatiseren. Sterker, ik ben gelukkig met dit dossier.

Termen als "bevoogding" kom je ook op andere momenten tegen. Is onze zorg ten aanzien van alcoholmisbruik onder kinderen nu bevoogding of is dat kinderen beschermen? Is het voorkomen van een overmaat aan geweld op tv bevoogding of het voorkomen van ellende? Denk aan wat in de Verenigde Staten soms gebeurt. Hetzelfde geldt voor paddo's. Het verbaast mij wel eens dat datgene wat te maken heeft met volksgezondheid of bescherming van zwakkeren in de samenleving wordt afgedaan als bevoogding. Op dat punt verschillen wij dan van opvatting.

De heer **Thissen** (GroenLinks): Hoe voorkomt de minister-president nu dat straks in het elektronisch kinddossier weliswaar alle gegevens staan maar de instellingen nog net zoals nu onvoorstelbaar langs elkaar heen werken? Iedere keer verschijnt dan weer een rapport als er iets heel erg misgaat. De instellingen leggen allemaal een dakpan maar het dak is nooit regenvrij. De regen blijft erdoorheen gutschen. Iedereen wijst naar elkaar onder het motto: "ik heb mij gehouden aan het Handboek Soldaat", maar niemand voelt zich verantwoordelijk om de dakpannen over elkaar heen te leggen zodat de regen er niet meer doorheen komt. Met andere woorden: hoe gaat het elektronisch kinddossier werken zodat er een sense of urgency ontstaat, waardoor mensen doen waarvoor ze er zijn?

Minister **Balkenende**: De heer Thissen maakt een belangrijke opmerking. Hoe wordt informatie gebruikt en hoe kun je voorkomen dat instanties langs elkaar heen werken? Het is de bedoeling dat een voorstel zal worden gedaan om de problemen die reëel zijn en die de heer Thissen terecht schetst, tegen te gaan. Er komen dus voorstellen. Het lijkt mij heel goed als dit debat wordt hernomen wanneer de gedachtewisseling plaatsvindt met de minister voor Jeugd en Gezin. Het wezen van datgene waarmee wij nu bezig zijn - een elektronisch kinddossier, maar ook de Centra voor Jeugd en Gezin -- is immers juist om te voorkomen dat er langs elkaar heen wordt gewerkt. Ik vind dus dat de heer Thissen wijze woorden

heeft gesproken. Dat punt is ook bij de Operatie Jong nadrukkelijk aan de orde geweest: voorkomen dat kinderen het slachtoffer worden van het langs elkaar heen werken van instellingen.

De heer **Rosenthal** (VVD): De minister-president vindt dat wij het woord "bevoogdend" te gauw in de mond nemen. Het elektronisch kinddossier voor alle kinderen in Nederland is een voorbeeld van waar het hier om gaat. Ik zie een aantal preciseringen en specificaties en ik ben ervan overtuigd dat ook de minister-president, als hij daar echt naar kijkt, zal zeggen dat daarmee op een bepaalde manier bevoogdend naar de kinderen en de opvoedsituatie voor kinderen wordt gekeken. Laten wij het even concreet houden. Laten wij het punt van "autoritaire opvoeding" maar eens invullen. Dat wordt niet nader ingevuld, maar ik neem aan dat daarmee wordt bedoeld: autoritair tegenover democratisch opvoeden. Dat doet een beetje denken aan Bram de Swaan: bevelshuishouding of onderhandelingshuishouding in het gezin. Ik houd niet zo van een onderhandelingshuishouding in het gezin. Ik zou bijna zeggen: het had niet veel gescheeld of mijn eigen kinderen waren er door dr. Spock onderdoor gegaan. Kortom: wij weten waar het over gaat. Laten wij ook duidelijk aangeven dat deze hele samenleving op dit ogenblik aan dat probleem lijdt. Met andere woorden: "autoritaire opvoeding" is een betuttelende en bevoogdende mededeling dat zo'n opvoeding niet zou kunnen en dat daartegenover zou moeten worden gesteld dat alle kinderen in Nederland moeten worden opgevoed in een democratische huishouding -- lees: onderhandelingshuishouding -- in het gezin.

De heer **Noten** (PvdA): Ik maak bezwaar tegen deze inbreng. Voordat wij het weten, hebben wij hier een nieuw debat, namelijk over het EKD. Daar heb ik mij niet op voorbereid. Helaas weet ik daar veel van. Als u met mij een discussie wilt aangaan over wat wel of niet autoritair is, hoe dat zich verhoudt tot bijvoorbeeld het begrip "mishandeling en onderdrukking van kinderen" en wat de mogelijke effecten daarvan zijn, doe ik dat graag. Ik vind dit echter niet het moment om aan de hand van zo'n voorbeeld dat u tijdens de middagpauze eventjes is aangereikt, dit debat op die manier te gaan voeren. Daarmee doet u het onderwerp werkelijk geen recht.

Minister **Balkenende**: Ik begrijp de opmerking van de heer Rosenthal heel goed. Ik zal mij niet begeven in de opvoeding door de heer Rosenthal van zijn kinderen, want dat is een doorbreking van de soevereiniteit in eigen kring. Ik wil mij graag aan die soevereiniteit houden. In het debat in de Tweede Kamer is ons gevraagd -- dat heeft de minister ook toegezegd -- om nog eens heel goed te kijken naar de basisset aan data. Dat is één. Twee: er zal in deze Kamer nader worden gesproken over het idee. Drie: de ouders geven natuurlijk zelf invulling aan de opvoeding van hun kinderen. Wanneer is er dan sprake van betrokkenheid van de Staat? Als er achterstanden dreigen en als er probleemsituaties zijn. Dan moet

je ook kunnen ingrijpen. Dat is het wezen van waar wij het feitelijk over hebben. Dat is geen bevoogding, maar gewoon opkomen voor degenen die dat het hardst nodig hebben.

Ik ben blij dat wij van gedachten hebben kunnen wisselen over de vraag: als de economische ontwikkeling zou tegenvallen, wat zijn dan de financiële spelregels? Daar hoef ik niet nader in te gaan; ik heb dat uiteengezet.

Dan komt het punt van de hardwerkende Nederlander weer terug. Dat is een beetje "Rutte-jargon", om het zo maar even te noemen. De heer Rosenthal mist ambitie bij het kabinet. Die suggestie wil ik niet graag in stand houden. Ook de hardwerkende Nederlander heeft baat bij goede zorg, goed onderwijs, veiligheid, investering, bestrijding van de criminaliteit en noem maar op. Dit kabinet gebruikt de opbrengsten van de belasting op de milieuvervuiling en de consumptie, voor het verlagen van lasten op arbeid. Volgend jaar wordt de WW-premie voor werkenden verlaagd, en in 2009 verdwijnt die WW-premie geheel. Het kabinet doet veel aan het stimuleren van ondernemers. Dat varieert van het uitbreiden van allerlei innovatie-vouchers en het geven van loonkostensubsidie, tot het fors verminderen van de administratieve lasten. Uit de cijfers in de Miljoenennota blijkt dat juist degenen die betaald werk verrichten, er in koopkracht op vooruitgaan.

Deze maatregelen paart het kabinet aan een stevige inzet om een ondernemende en innovatieve houding te bevorderen; ik verwijs daarbij naar mijn betoog in Wageningen. Ik wijs er verder op dat een ondernemende en innovatieve economie een van de pijlers is van het kabinetsbeleid. Ik ben al ingegaan op de zesjescultuur, en ik wijs verder nog op de voortzetting van het Innovatieplatform en op het verruimen van faciliteiten voor ondernemers in met name het midden- en kleinbedrijf en de agrarische sector. In de troonrede is daar ook op gewezen. Zo kan ik nog talloze voorbeelden geven. In het beleidsprogramma zijn alle doelstellingen van deze pijler na te lezen. Ik wil hier graag gezegd hebben dat wij het niet reddend zonder een ondernemende en innovatieve mentaliteit. Dat heb ik volgens mij de laatste jaren al voortdurend benadrukt, en daar ga ik gewoon mee door. Ik beschouw de opmerking als een ondersteuning van onze inzet.

De heer Werner heeft gesproken over onderwerpen als de evaluatie van de werkwijze van het kabinet, de participatieagenda, het thema ontslagrecht en de opvatting van zijn fractie daarover. Hij heeft twee kritische opmerkingen gemaakt over het eigenwoningforfait en de aftopping van de pensioenpremies. Over het eigenwoningforfait is door de minister van Financiën een brief toegezegd aan de Tweede Kamer. Het lijkt mij een goede zaak als de Eerste Kamer die brief ook ontvangt, opdat daarover nader van gedachten kan worden gewisseld bij de algemene beschouwingen in de Eerste Kamer op 26 en 27 november.

Bij de pensioenpremies is wel degelijk sprake van financiële effecten op korte termijn. Op langere termijn zijn die effecten laag, maar dan

gaat het nog steeds om zo'n 60 mln. De achtergronden van de maatregel heb ik zo-even al aangegeven. Het lijkt mij goed dat wij daar nader over van gedachten wisselen, bijvoorbeeld bij de algemene financiële beschouwingen.

De heer Werner heeft zowel de aftopping van pensioenpremies als het beleid ten aanzien van de eigen woning aan de orde gesteld en enkele punten van kritiek op het systeem genoemd. Ik ben ingegaan op een aantal elementen daarvan, maar dat debat kan later worden voortgezet.

Ook over de AWBZ heeft de heer Werner het nodige naar voren gebracht. Ik begrijp zijn belangstelling voor de materie. Hij heeft nog eens onderstreept hoe belangrijk het is om oog te hebben voor de aspecten op lange termijn. Ik heb al gezegd dat wij het debat daarover graag willen voortzetten nadat het advies van de Sociaal-Economische Raad is uitgebracht en het kabinet daarover een standpunt heeft ingenomen.

De heer Werner heeft ook gesproken over het stelsel van adviesraden. Hij verzoekt het kabinet op het gebied van de hervorming van de rijksdienst geen onomkeerbare stappen te zetten bij de herinrichting van het adviesstelsel vóór de Eerste Kamer zich hierover heeft kunnen uitspreken. Ik begrijp dat signaal heel goed. De Nota rijksdienst is onlangs naar de Tweede Kamer en de Eerste Kamer verstuurd, en zal binnenkort in de Tweede Kamer worden besproken. Uiteraard kan de nota ook in deze Kamer worden besproken. De nota betreft het algemene beleid. Daarnaast worden, zoals ik al heb aangegeven, belangrijke onderdelen van de herinrichting van het adviesstelsel verwerkt in de begrotingen van de departementen waaronder de adviesraden ressorteren. Ook hierover zal het debat met de Eerste Kamer gevoerd worden. In samenhang is sprake van zowel een algemeen debat op basis van de nota, als een bespreking over begrotingshoofdstukken. In die zin is geen sprake van onomkeerbare stappen. Het voorstel doet in ieder geval recht aan de inbreng van de heer Werner, en de wijze waarop het kabinet hiermee wil omgaan. Ik hoop dat de heer Werner hiermee tevreden is.

De heer **Werner** (CDA): Mevrouw de voorzitter, ik wil dit toch nog aanscherpen. De behandeling in de Eerste Kamer is het sluitstuk van het parlementaire proces bij het vaststellen van wetgeving. Wij hebben in het verleden slechte ervaringen opgedaan met het feit dat wordt begonnen met de uitvoering van maatregelen waarvan de beleidsvoornemens in de begrotingen zijn verwerkt, nog vóór de onderliggende wetgeving die die maatregelen legitimeert, zijn parlementaire behandeling heeft doorlopen. Het mag niet zo zijn dat bewindslieden denken al na de begrotingsbehandeling tot actie over te kunnen gaan. Het spoort de bewindslieden daarom aan om snel met wetgeving te komen. Anderzijds vraagt hij of de minister-president zijn collega's in de ministerraad heel goed duidelijk wil maken dat zij nog geen onomkeerbare stappen mogen zetten op dit dossier zolang de onderliggende wetgeving de

Eerste Kamer nog niet is gepasseerd. Ik hoop dat er geen motie nodig om die toezegging te krijgen.

Minister **Balkenende**: Ik zeg de heer Werner toe dat de heer Rouvoet, die de komende kabinetsvergadering voorziet, het gevoel van de Eerste Kamer zal overbrengen en de spelregels zal aangeven, om te voorkomen dat er in deze Kamer problemen zouden kunnen ontstaan. Ik heb hiermee aangegeven dat de algemene discussie bij behandeling van de nota kan worden gevoerd, dat het onderwerp bij de verschillende begrotingshoofdstukken aan de orde kan komen, en dat ik het signaal heb begrepen.

De heer Kox heeft een belangwekkende beschouwing gegeven over de rol van de minister-president. Ik vond het een betoog om in te lijsten. Een lijst heb ik al gekregen, en mocht de afbeelding van dr. Colijn mij wat minder gaan bevallen, dan zal ik zorgen dat het betoog van de heer Kox over de rol van de minister-president daarin een plaats zal krijgen.

Ik was iets minder ingenomen met de beschouwing over de boottocht en het beeld dat daardoor is ontstaan over Capelle aan den IJssel en Krimpen aan den IJssel. Alsof het mij alleen daarom zou gaan. Ik geloof dat de heer Kox mij goed genoeg kent om te weten dat ik niet een premier wil zijn die alleen op de winkel past. Dan kun je beter iets anders gaan doen. Dit is de afgelopen jaren ook niet gebeurd. Wij zijn wel eens tegen de stroom ingegaan, maar in de overtuiging dat het nodig was om dingen te veranderen. Dit ging niet vanzelf. Als je alleen maar op en neer vaart, is dat misschien goed voor het woon-werkverkeer in zo'n gemeenschap, maar het zegt weinig over de ambitie die je zou moeten hebben. In die zin begrijp ik de beeldspraak zeer wel.

Als dit kabinet ergens voor staat, is het niet om de zaken te laten zoals ze zijn, maar om de rol te spelen van een actieve, constructieve internationale kracht. Dat hebben wij gedaan door samen met de heer Blair het thema klimaat op de Europese agenda te zetten. Dat hebben wij gedaan door actief te participeren tijdens de klimaatop vorige week. Dat doet de minister voor Ontwikkelingssamenwerking. Nederland doet het goed op dit terrein, maar ook op het terrein van de internationale economische contacten. Ik geef nu zo een paar voorbeelden. Wij kiezen voor een ondernemende innovatieve economie. Wij kiezen voor duurzaamheid. Wij moeten slagen maken en dan niet in de zin van een soort tegenstelling tussen economische werkelijkheid en duurzaamheid, maar juist door te kijken wat wij verder kunnen doen. De doelstellingen voor bijvoorbeeld de CO₂-reductie zijn essentieel. Het is een ambitieuze agenda. Wij kiezen voor sociale samenhang en dan heb je het over respect in de samenleving, arbeidsparticipatie en de verbetering van wijken. Dan hebben wij het over meer veiligheid in dit land. Dan willen wij dat de doelstelling van min 25% wordt bereikt. Dan hebben wij het over een overheid die een bondgenoot van de burger wil zijn.

Het hele kabinet is dus ambitieus en daarom zeg ik over het beeld Krimpen aan den IJssel/Capelle aan den IJssel: ach, laten wij iets anders bedenken. Daar moeten wij samen toch toe in staat zijn?

De heer **Kox** (SP): Iedere vergelijking gaat natuurlijk mank, maar ik vroeg in eerste termijn aan de minister-president wat er is veranderd ten opzichte van de eerste drie kabinetten-Balkenende en ik heb die vergeleken met een boot die heen en weer vaart met verschillende passagiers. Hij klinkt gedreven, vertelt wat hij allemaal wil en ik heb geen reden om eraan te twijfelen dat hij dat ook echt wil. Hij wil naar een beter Nederland. De vraag is alleen: waar ligt dat? De minister-president kapt nu de ketting en gaat ergens naar toe. Ik wil van hem weten welke koers dit kabinet kiest nu het niet heen en weer wil varen zoals de eerste drie kabinetten-Balkenende. De minister-president heeft ook gezegd dat hij kiest voor continuïteit. Er zitten nu twee andere partijen in de regering. Die hebben op z'n minst het idee dat zij mede de koers bepalen. Wat doet dit kabinet met sociaaldemocraten en christenunionisten anders dan het kabinet met liberalen? Als de minister-president daar nog iets over wil zeggen, kan mijn avond goed maken.

Minister **Balkenende**: Ik zal mij beperken tot de hoofdlijnen van het beleid. De afgelopen jaren stonden in het teken van hervormingen. Natuurlijk stoppen wij niet met die hervormingen, die maken deel uit van het bestaande beleid. De drie partijen hebben daarnaast aangegeven dat zij willen investeren in de kwaliteit van de samenleving. Daarom zijn er extra impulsen gegeven aan bijvoorbeeld het thema kwaliteit van leven in wijken. Ik sprak al over de extra internationale prestaties die wij willen leveren in relatie tot duurzaamheid. Wij hebben ervoor gekozen om extra werk te doen op het terrein van ontwikkelingssamenwerking, maar ook om dit dan wel te koppelen aan bijvoorbeeld het thema energie.

Wij kiezen voor een sociaal gehalte zonder weg te lopen voor hetgeen in de afgelopen jaren is gebeurd, want wij staan er nu beter voor dan in 2002. Die combinatie is essentieel. Het gaat om cohesie, sociale samenhang en gemeenschapsvorming. Dit is ook een bestuursstijl. Er wordt soms wat badinerend gedaan over de eerste honderd dagen, maar het was een oprechte poging van het kabinet om duidelijk te maken dat je geen beleid kunt maken in isolement. Ik heb de indruk dat dit ook door de SP werd gesteund, ook in de Tweede Kamer. Het is mijn vaste overtuiging dat wij als wij dingen willen realiseren in de sfeer van de zorg en onderwijs, dit alleen kunnen doen in samenspel met het veld. Ik heb al gezegd dat wij hebben geïnvesteerd in contacten met de VNG, het IPO, de corporaties en sociale partners. Het zijn moeilijke onderwerpen, maar wij lopen daar niet voor weg en dit zegt toch wel iets over de manier waarop wij met de zaken omgaan.

De heer Kox heeft nog gesproken over Afghanistan. Hij gebruikte het beeld: "NAVO out of area" of "out of business". Ik heb al gezegd dat de NAVO niet in Afghanistan is om te bewijzen dat er gevochten kan worden. Tegen die notie heb ik mij in eerste termijn verzet. De citaten waar de heer Kox naar verwijst, gaan vooral over de vraag of de NAVO in staat zal zijn zo'n gecompliceerde operatie met succes uit te voeren.

De heer Kox zei dat falen gelijk staat aan geen vrede sluiten. Die definitie van falen vind ik te beperkt. Minstens zo belangrijk is dat wij de bevolking van Afghanistan niet aan zijn lot kunnen overlaten. De Taliban mag de macht niet opnieuw overnemen. Het bondgenootschap is in Afghanistan om er stabiliteit te brengen en wederopbouw mogelijk te maken. Wij doen al het mogelijke om die missie tot een succes te maken.

De heer **Kox** (SP): De secretaris-generaal van de NAVO zei gisteren: wij zijn aan de winnende hand in Afghanistan. Nu hoorde ik hem de week daarvoor in Reykjavik weer iets heel anders zeggen, maar dat wisselt misschien. De vraag is: wat is nu winnen in Afghanistan? Als de minister-president mij zou vragen met wie ik nooit geen vrede zou willen sluiten, dan zou ik bijvoorbeeld de Taliban noemen. Het lijkt mij een akelige beweging, maar het vreselijke is dat je een vergelijk moet sluiten met degenen die je bevecht. Ik zie toch geen andere oplossing voor dat land dan op een of andere manier een vergelijk te zoeken in de islamitische Republiek van Afghanistan waar de doodstraf weer is ingevoerd. Zo'n vergelijk zal op de een of andere manier met die grote groepering moeten worden gesloten waar de Taliban zijn wortels in heeft. Het is geen buitenlandse macht; zij wonen daar. Daar maak ik mij zorgen over. Ik vind het vreselijk dat wij onze soldaten daar naartoe moeten sturen. Ik heb alle respect voor hen, ik vind dat zij daar goed uitgerust moeten zijn en ik vind het vreselijk als zij sterven in Afghanistan. Uiteindelijk moet onze inzet erop gericht zijn om een einde te maken aan dit conflict. Zonder die akelige club zal dat toch niet kunnen? Volgens mij ziet de president van Afghanistan dit ook. Waarom zegt dan de NAVO, zegt de heer De Hoop Scheffer: daar gaan wij niet over? Ik vind dit onbevredigend. Het zijn ook onze soldaten die daar vechten.

Minister **Balkenende**: De opmerking van de secretaris-generaal van de NAVO moet als volgt worden gezien. Hij maakte een analyse van het type geweld dat de Taliban toepast. Deze verlaat zich nu op zelfmoordacties, en dergelijke acties deden hem concluderen dat wij aan de winnende hand zijn. Je kunt daarmee onheil bewerkstelligen en mensen vermoorden, maar het is niet meer de geregisseerde militaire actie van ooit.

De heer **Kox** (SP): Dat zei George Bush ooit ook over Irak: als ze zichzelf opblazen, zijn ze aan het eind van hun Latijn. We weten nu dat dit het begin van het Latijn was. Als mensen zichzelf gaan inzetten als bom, is er geen enkele militaire

strategie meer. Nogmaals, militair winnen in Afghanistan kan eigenlijk niet; dat heb ik De Hoop Scheffer al in Reykjavik horen zeggen. Je moet dus tot een vergelijk komen.

Minister **Balkenende**: Hoe onze meningen ook verschillen, we zullen moeten zorgen voor veiligheid. In de regio waar Nederland zit, deed de Taliban een duidelijke poging om Chora in handen te krijgen. Dat is mislukt, maar dat ging niet vanzelf. Recent was er ook een aanval, gewoon om te uit te maken wie het daar voor het zeggen heeft. Daar speelt de militaire machtskwestie en je moet oppassen dat je die verliest; vandaar de regelmatige acties van de NAVO.

De veiligheid is nodig om ook al dat andere mogelijk te maken: er gebeurt veel in de sfeer van extra medische verzorging; kinderen, ook meisjes, gaan veel meer naar school; economische mogelijkheden worden geschapen. Op tal van terreinen is er dus vooruitgang. We zijn er nog lang niet, maar in de combinatie en samenhang van veiligheid, diplomatie en ontwikkelingsactiviteiten speelt de NAVO een grote rol.

De opmerkingen van president Karzai hadden niet te maken met de Taliban als zodanig, maar met degenen met wie je zaken zou kunnen doen. Er is nog geen enkel overleg geweest, want de eisen van de Taliban -- eerst alle buitenlandse troepen weg voordat ze gaan praten -- is onbestaanbaar. Als dat gebeurt, weten we allemaal dat niet president Karzai aan het langste eind trekt, maar de Taliban.

De heer **Kox** (SP): Karzai wilde met Mullah Omar praten, die wilde hij gaan opzoeken. Die man is echt een hele foute. Maar ik wil een antwoord op mijn vraag. De secretaris-generaal van de NAVO zegt dat Karzai gaat over de voorwaarden waaronder met de Taliban wordt gesproken. Als wij onze soldaten daar moeten inzetten om het land verder te helpen, moeten wij daarover meepraten. Ik weet namelijk niet zo goed of president Karzai alleen maar goede ideeën heeft; de herinvoering van de doodstraf lijkt mij bijvoorbeeld geen stap vooruit. Wat gaat Nederland doen? Vinden wij dat wij hierin een rol hebben, dus niet alleen verder moeten gaan met wat we doen, maar ook moeten meedenken over het oplossen van dit conflict?

Minister **Balkenende**: Natuurlijk bepaalt niet alleen president Karzai met wie er wordt gesproken. Er is heel veel overleg. Ik heb Karzai in de afgelopen periode twee keer ontmoet: in Kaboel en in New York. Toen hebben we het ook gehad over de kwaliteit van het bestuur, de governance; daarmee hebben we het over de inzet van politie en leger van Afghanistan, maar ook over de uitrol van ontwikkelingsprogramma's in de regio waar Nederland zit. Er zijn merkbare effecten, zoals een taskforce binnen de regering in Afghanistan die zich bezighoudt met Uruzgan. Met mijn voorbeelden geef ik aan dat er een dialoog is met de president van Afghanistan. In de gesprekken over de Taliban komt zeker de opportuniteit naar voren. Maar we

moeten oppassen met al te verregaande conclusies, want er heeft helemaal geen overleg plaatsgevonden. Waarom? Omdat de eisen van de Taliban onbestaanbaar zijn.

De heer Noten wees op een aantal thema's die aan de orde moeten worden gesteld. Sommige hebben te maken met deze kabinetsperiode, sommige mogelijk met andere. Hij sprak over de werking van de arbeidsmarkt, de ontwikkelingen in de zorg, de woningmarkt. Hij sprak over de verantwoordelijkheden van kabinet en Eerste Kamer, over het adviesstelsel en over hetgeen ik zei tegen de heer Werner. Hij diende ook een motie in over het kiesstelsel. In de schriftelijke beantwoording van de vragen van de Kamer in eerste termijn zegde ik al toe dat het kabinet zich wil beraden over de kwestie van de lijstverbinding en dat het kabinet de Kamer daarover nader zal informeren. Graag zeg ik de Kamer toe, dit onderzoek te verbreden naar de andere aspecten die in de motie van de heer Noten worden genoemd. In die zin kunnen wij deze motie onderschrijven. Wij weten wat ons te doen staat op basis van de inhoud van deze motie.

De heer **Noten** (PvdA): Dank hiervoor. Dit betekent dat wij de motie intrekken.

De **voorzitter**: Aangezien de motie-Noten c.s. (31200, A) is ingetrokken, maakt zij geen onderwerp van beraadslaging meer uit.
**

Minister **Balkenende**: Dat zou misschien kunnen leiden tot kortere stemmingen na afloop van dit debat!

Ik houd rekening met hetgeen de heer Thissen in het debat heeft gezegd. De overige zaken kunnen uiteraard in de komende tijd in debatten naar voren worden gebracht. Misschien moeten we nog eens goed nadenken over de inrichting van het debat, ook voor de volgende keer. Een dergelijke vraag zal hij echter ook aan zichzelf moeten stellen, want een en ander hangt samen met de regeling van de werkzaamheden van de Eerste Kamer.

De heer De Boer sprak over een aantal onderwerpen: de resultaten van de conventie, het grote belang van het onderwijs -- dat ik graag onderstreep -- de problematiek van het Midden-Oosten, het adviesstelsel. Over het handvest wil ik nog het volgende zeggen. Dit is uiteraard onderdeel van het maatschappelijk debat. Ik antwoordde al dat de ontwikkeling van zo'n handvest in samenspraak met de samenleving zal plaatsvinden. De kabinetsreactie op de voorstellen van de nationale conventie, met name ten aanzien van het vrijwilligerswerk, biedt gelegenheid om hier aandacht aan te geven. Wij zullen bezien hoe de notie van verantwoordelijk burgerschap hierin een plaats kan worden gegeven. Het is goed dat we over dit soort onderwerpen praten. Het gaat hierbij namelijk ook om de vraag, hoe mensen in het leven staan, hoe zij kunnen bijdragen aan de samenleving en hoe kan worden gewerkt aan een samenleving waarin voor iedereen plaats is.

De heer Holdijk had een helder betoog over de positie van het gezin in relatie tot ordeningsvisies. Verder refereerde hij aan hetgeen hij in eerste termijn naar voren had gebracht.

Voor de heer Schouw kom ik terug op de doorstroming, meer specifiek op het gegeven dat mensen met een hoog inkomen wonen in huizen met een lage huur. Het is lang niet altijd slecht wanneer mensen met hoge inkomens in dergelijke wijken wonen; vaak is namelijk het probleem geweest dat daar één bepaalde groep woonde. Mensen met hogere inkomens kunnen aldaar dus segregatie tegengaan en zorgen voor een gemêleerde sociale samenstelling. Tegen het feitelijk te goedkoop wonen bestaan de volgende instrumenten. Allereerst valt de huurtoeslag meer weg, naarmate het inkomen toeneemt. Ten tweede komt het neer op bouwen, bouwen, bouwen. In Rotterdam heb ik kunnen constateren dat de verkoop van woningen in bepaalde wijken ontegenzeggelijk leidt tot investeringen in die woningen en dus tot kwaliteitsverbetering. Ook die elementen kunnen een rol spelen. Maar er moet zeker gebouwd worden. Voor het overige verwijs ik kortheidshalve naar de antwoorden van minister Vogelaar op de vragen van het VVD-Tweede Kamerlid Van der Burg, ingediend op 11 juni, die te maken hebben met doorstroming.

De heer **Schouw** (D66): Ik ben het helemaal met u eens dat in die wijken ook wat duurdere woningen moeten staan, maar het probleem is dat mensen met een te hoog inkomen woningen vasthouden die eigenlijk zijn bedoeld voor mensen met een laag inkomen. Die doorstroming is problematisch, aan die prop moeten we wat doen. Het zou fijn zijn als u daar nog wat ideeën over had.

Minister **Balkenende**: Naarmate er meer aantrekkelijke woningen worden gebouwd, kiezen mensen ook voor die betere woningen. Als die mogelijkheden er in die omgeving niet zijn, houdt het op.

De heer **Thissen** (GroenLinks): De minister-president zegt mij toe dat in de debatten van de komende maanden zal worden ingegaan op de onderwerpen die ik naar voren heb gebracht. Dat is prachtig. Hij mag er ook op wijzen dat de Eerste Kamer over haar eigen regeling van werkzaamheden gaat. Ook dat is prachtig. Dit alles ontslaat hem echter niet van de plicht om naar mijn tekst te luisteren en mij te beantwoorden. Het mag daarbij toch zeker niets uitmaken dat hij mijn tekst niet een dag van tevoren heeft ontvangen? Dat hij mij beantwoordt, is toch zeker een kwestie intermenselijke verhoudingen en fatsoen in een parlementair debat? In de ene minuut die ik heb gebruikt voor mijn repliek, heb ik de minister-president daarop willen wijzen.

Minister **Balkenende**: Dat moet ik dan toch zeker impliciet hebben gedaan, want de punten die de heer Thissen naar voren heeft gebracht, zijn in mijn beantwoording aan de orde gekomen. Ik kan hem verder zeggen dat ik goed naar hem heb geluisterd.

De heer Schouw vindt dat het kabinet te weinig fundamenteel beleid voert voor het democratisch bestel en te weinig doet aan sociaal-economisch beleid. Ik ben dat niet met hem eens. Het kabinet maakt wel andere keuzes dan de fractie van D66. Het kabinet staat pal voor de representatieve democratie, nu en in de toekomst. Hoe onderhoud je de representatieve democratie op de langere termijn? Dat doe je door te werken aan burgerschap, waarden en normen, maatschappelijke organisaties en door jongeren te leren om actief te participeren in de maatschappij, bijvoorbeeld door middel van maatschappelijke stages.

Op het financieel-economisch terrein zet het kabinet in op arbeidsparticipatie en op een andere verhouding tussen lasten op consumptie en arbeid, op innovatie van de zorg en op kwaliteitsverhoging in het onderwijs. Dat zijn allemaal onderwerpen die van fundamenteel belang zijn voor de toekomst.

De heer Schouw heeft een opmerking gemaakt over de hypotheekrente en mijn uitstraling op dit punt. Ik heb alleen maar aangegeven hoe het coalitieakkoord tot stand is gekomen. Het ligt op mijn weg om dat akkoord te verdedigen. Vervolgens is het aan de Kamer om te bepalen hoe zij met deze onderwerpen omgaat. Als de heer Schouw mij uitnodigt voor een debat hierover, krijgt hij precies hetzelfde te horen, want ook van mij mag consistentie worden verwacht.

De heer Koffeman wees op de praktijk in Engeland. Hij vroeg verder geen bedreigde dieren op het menu te zetten bij rijks- en kabinetsbijekomsten. Het kabinet zet in op 100% duurzaam inkopen in 2011. Daarvoor worden per productgroep criteria geformuleerd. Dit aspect wordt als een onderdeel van de duurzame catering versneld aangepakt. Deze elementen laten zien dat wij dit punt serieus nemen.

De heer Ten Hoeve heeft gesproken over de manier waarop provincies kunnen meebetalen en met welke aspecten daarbij rekening moet worden gehouden. Er zijn reeds afspraken gemaakt voor het komende jaar. Voor de situatie in de jaren 2009 t/m 2011 moet het nog aan de orde komen en dan kan ook recht worden gedaan aan hetgeen hij naar voren heeft gebracht.

De heer **Ten Hoeve** (OSF): Ik hoopte dat de minister-president zou zeggen dat dit een eerlijke manier is om geld te mobiliseren of zou toegeven dat de huidige situatie geen voorbeeld van verdelende rechtvaardigheid is.

Minister **Balkenende**: Ik heb hierover ruggespraak gehouden met de staatssecretaris van BZK. Zij maakte een belangrijke opmerking, want zij zei dat hetgeen de heer Ten Hoeve heeft gezegd, niet onredelijk is. Dat is een buitengewoon vergaande opmerking! Ik denk dat hij die in zijn zak kan steken. Ik heb verder al gezegd dat het zijn beslag kan krijgen in de langetermijntoewijding. Het kabinet heeft dus goede nota genomen van zijn punt.

De heer Yildirim steunt de ingediende motie. Verder heeft hij gesproken over de

democratie en een aantal elementen belicht die in zijn eerste termijn ook al aan de orde zijn gekomen.

De heer **Rosenthal** (VVD): In tweede termijn heb ik aandacht gevraagd voor de investeringsagenda en het oordeel van mijn fractie dat daarin consumptieve bestedingen, onderhouds- en beheersuitgaven en diepte-investeringen door elkaar heen lopen. Ik heb ook een aantal domeinen van beleid genoemd, waar diepte-investeringen niet zijn omgezet in duidelijke keuzes voor de toekomst. Dat zijn onderwijs, energie en mobiliteit. Ik laat de concrete voorbeelden nu maar voor wat ze zijn, maar ik vraag de minister-president wel om na te gaan of het niet beter is voor de samenleving om dit onderscheid duidelijker naar voren te halen. Daardoor kun je burgers namelijk duidelijk maken welke diepte-investeringen zijn gekoppeld aan keuzes voor de toekomst. Verder heeft het natuurlijk ook te maken met de manier waarop je met de begrotingsregels omgaat.

Minister **Balkenende**: Ik heb goed geluisterd naar de heer Rosenthal. Wat hij nu zegt, sluit precies aan bij wat hij in eerste termijn naar voren heeft gebracht. Zijn opmerking raakt aan de financiële systematiek en uit een oogpunt van verdelende rechtvaardigheid is het goed dat wij vandaag niet alles bespreken. Bij de algemene financiële beschouwingen komt dit punt namelijk terug. Het is beter om dan in te gaan op de manier waarop je omgaat met definities van het begrip investering. Daar kan ook de vraag aan de orde komen met welke aspecten in modellen rekening moet worden gehouden. Tijdens de financiële beschouwingen in de Tweede Kamer heeft de minister van Financiën aangegeven hoe bepaalde zaken moeten worden gewogen. Dat was een interessant debat, want het raakte aan de vraag wat je wel en wat je niet meerekent. Dat debat kan in de Eerste Kamer worden gecontinueerd. De minister van Financiën zal dat in ieder geval graag doen.

Mevrouw de voorzitter. Aan het slot van deze algemene beschouwingen wil ik de leden van uw Kamer hartelijk bedanken voor hun inbreng, zowel in eerste als in tweede termijn. Wij hebben met elkaar gesproken over zaken die de toekomst van ons land raken. Het was een debat dat enigszins los stond van de dagelijkse krantenkoppen, zoals ook bij deze Kamer past. Het is goed om in debatten als dit met elkaar te spreken over wat wezenlijk is voor onze samenleving.

Ik heb vandaag bij u opnieuw de inspiratie geproefd die u put uit onze democratische waarden. Dankzij die waarden zijn wij in staat om in vrede met elkaar te leven en ons ten volle te ontplooiën. Vorige week was het de Week van de Democratie. Het is mooi om een week lang de schijnwerpers op de democratie te zetten. Wij weten allemaal dat het hoog houden van onze democratische rechtsstaat een voortdurende opdracht is voor ons allemaal, 52 weken per jaar. Democratie vergt voortdurend onderhoud; zij is nooit vanzelfsprekend. Zij vraagt de inbreng van alle Nederlanders. Met u voelt het

kabinet zich verantwoordelijk voor het versterken van het besef dat onze democratische rechtsstaat misschien wel het kostbaarste is wat wij hebben. Democratie kan niet zonder burgerschap. Ook dat thema houdt u en mij en het kabinet sterk bezig. Het zijn vaak de ijzingwekkende incidenten die de publiciteit halen en die aanleiding geven tot politieke debatten. Laten wij echter ook oog hebben voor de vele miljoenen mensen van goede wil, die dit land elke dag weer tot een mooi land maken. De mensen die de handen uit de mouwen steken. De mensen die zich verantwoordelijk opstellen en van betekenis willen zijn voor hun omgeving. Dat zijn de mensen die rugdekking verdienen vanuit de politiek.

Democratie betekent ook: vertrouwen hebben in mensen, en hun talenten de ruimte geven. Daaraan wil het kabinet, samen met u, met volle inzet blijven werken. Ik dank u wel.

(Geroffel op de bankjes)

De beraadslaging wordt gesloten.

De **voorzitter**: Ik dank de minister-president voor zijn reactie in tweede termijn. Het doet mij bijzonder veel deugd dat de regering dit debat als inspirerend heeft ervaren. Volgende keer zullen wij in het College van Senioren dit debat evalueren, zo hebben wij afgesproken. Wij doen dat niet omdat dit debat niet zinvol zou zijn geweest, maar omdat wij -- en dat is typerend voor de Eerste Kamer -- altijd streven naar hogere wijsheid.

Ik dank de minister-president en de overige leden van het kabinet voor hun aanwezigheid, hoewel dat eigenlijk niet hoeft, want als de Kamer dat wenst, moet de regering aanwezig zijn. Het was desalniettemin heel prettig. Ik wens allen nog een heel genoeijlijke avond.

**

Sluiting 22.35 uur.

!Besluiten en ingekomen stukken!

*N

Lijst van besluiten:

De Voorzitter heeft na overleg met het College van Senioren besloten om:

a. de plenaire behandeling van de volgende (wets)voorstellen te doen plaatsvinden op: 16 oktober 2007 (hamerstukken onder voorbehoud)

Wijziging van de Wegenverkeerswet 1994 in verband met de wenselijkheid de regeling van de APK-frequentie te flexibiliseren (30692);

Goedkeuring van de op 25 juni 2005 te Luxemburg totstandgekomen Overeenkomst tot wijziging van de Partnerschapsovereenkomst tussen de leden van de groep van Staten in Afrika, het Caribische gebied en de Stille Oceaan, enerzijds, en de Europese Gemeenschap en haar lidstaten,

anderzijds, ondertekend te Cotonou op 23 juni 2000 (Trb. 2005, 295), het op 10 april 2006 te Luxemburg totstandgekomen Intern Akkoord tussen de vertegenwoordigers van de regeringen van de lidstaten, in het kader van de Raad bijeen, houdende wijziging van het Intern Akkoord van 18 september 2000 inzake maatregelen en procedures voor de uitvoering van de ACS-EG-Partnerschapsovereenkomst (Trb. 2006, 106), alsmede het op 17 juli 2006 te Brussel totstandgekomen Intern Akkoord tussen de vertegenwoordigers van de regeringen van de lidstaten, in het kader van de Raad bijeen, betreffende de financiering van de steun van de Gemeenschap binnen het meerjarig financieel kader voor 2008-2013 voor de ACS-EG-Partnerschapsovereenkomst en de toewijzing van financiële bijstand ten behoeve van de Landen en Gebieden Overzee waarop de bepalingen van deel vier van het EG-Verdrag van toepassing zijn (Trb. 2006, 207) (30908);

Intrekking van de artikelen 15.24 tot en met 15.28 van de Wet milieubeheer met het oog op de opheffing van het Fonds Luchtverontreiniging en het treffen van enkele daarmee verbandhoudende voorzieningen (opheffing Fonds Luchtverontreiniging) (30998);

Wijziging van titel 5 van Boek 7 van het Burgerlijk Wetboek (31107);
16 oktober 2007 (hamerstuk)

Wijziging van de Wet op het voortgezet onderwijs onder meer in verband met enkele aanpassingen in de inrichtings- en examenvoorschriften met betrekking tot het voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs (30988);

b. het voorbereidend onderzoek van de volgende wetsvoorstellen door de vaste commissies voor Binnenlandse Zaken en de Hoge Colleges van Staat/Algemene Zaken en Huis der Koningin te doen plaatsvinden op 16 oktober 2007:

Wijziging van de Brandweerwet 1985 in verband met het verzekeren van de kwaliteit van brandweerpersoneel en de verbreding van de wettelijke taken van het Nederlands instituut fysieke veiligheid (30875);
Justitie

te doen plaatsvinden op 23 oktober 2007 (en plenair 6 november 2007):

Wijziging van de Zorgverzekeringswet en de Wet op de zorgtoeslag houdende vervanging van de no-claimteruggave door een verplicht eigen risico (31094);

Volksgezondheid, Welzijn en Sport
te doen plaatsvinden op 30 oktober 2007:

Wijziging van de Embryowet in verband met het schrappen van de termijn waarbinnen een voordracht moet worden gedaan voor een koninklijk besluit op grond waarvan artikel 24, onderdeel a, vervalt (31046);

Buitenlandse Zaken, Defensie en
Ontwikkelingssamenwerking

te doen plaatsvinden op 30 oktober 2007:

Regeling van de taken en bevoegdheden, alsmede het beheer en beleid van de Kustwacht voor de Nederlandse Antillen en Aruba (Rijkswet Kustwacht voor de Nederlandse Antillen en Aruba) (30531, R1810);

Justitie

te doen plaatsvinden op 20 november 2007:

Wijziging van boek 2 van het Burgerlijk Wetboek in verband met de implementatie van richtlijn nr. 2005/56/EG van het Europese Parlement en de Raad van de Europese Unie betreffende grensoverschrijdende fusies van kapitaalvennootschappen (PbEU L 310) (30929).

Lijst van ingekomen stukken, met de door de Voorzitter ter zake gedane voorstellen:

1. de volgende door de Tweede Kamer der Staten-Generaal aangenomen wetsvoorstellen:

Wijziging van de Zorgverzekeringswet en de Wet op de zorgtoeslag houdende vervanging van de no-claimteruggave door een verplicht eigen risico (31094);

Wijziging van de Wet op het financieel toezicht ter implementatie van richtlijn markten voor financiële instrumenten (Wet implementatie richtlijn markten voor financiële instrumenten) (31086).

Deze wetsvoorstellen zullen in handen worden gesteld van de desbetreffende commissies;

2. de volgende regeringsmissives:

een, van de minister van Buitenlandse Zaken, ten geleide van het op 28 maart 2007 te 's-Gravenhage totstandgekomen verdrag tussen het Koninkrijk der Nederlanden en de Republiek Slovenië inzake het wederzijds aanhouden van voorraden ruwe aardolie en/of aardolieproducten (Trb. 2007, 83), alsmede een toelichtende nota bij het verdrag (griffiennr. 139231);

een, van alsvoren, inzake uitnodiging workshop inzake nucleaire brandstofvoorziening (griffiennr. 139235);

een, van alsvoren, ten geleide van het werkprogramma 2008 van de Adviesraad Internationale Vraagstukken (griffiennr. 139210);

een, van alsvoren, inzake de goedkeuring van de volgende drie verdragen:

- de op 7/21 mei 2007 te Den Haag totstandgekomen notawisseling houdende een verdrag tussen het Koninkrijk der Nederlanden en de Verenigde Staten van Amerika inzake de status van militair en burgerpersoneel van de Amerikaanse Strijdkrachten tijdens militaire training en oefeningen op de Nederlandse Antillen en Aruba (Trb. 2007, 99),
- de op 7 juli 2005 te Londen totstandgekomen wijzigingen van de Bijlage bij het verdrag inzake het vergemakkelijken van het internationale verkeer ter zee (Trb. 2007, 21),

- de op 23 februari 2006 totstandgekomen wijzigingen van Bijlagen I en II bij het verdrag inzake de bescherming van trekkende wilde diersoorten (Trb. 2007, 136) (griffiennr. 139232);

een, van alsvoren, ten geleide van de op 4 februari 2005 te Genève totstandgekomen Wijziging van de op 14 november 1975 te Genève totstandgekomen Douaneovereenkomst inzake het internationale vervoer van goederen onder dekking van TIR-carnets (TIR-overeenkomst) (Trb. 2007, 94), alsmede een toelichtende nota bij deze verdragswijziging (griffiennr. 139233);

een, van de staatssecretaris voor Europese Zaken, ten geleide van een fiche die werd opgesteld door de werkgroep Beoordeling Nieuwe Commissievoorstellen inzake Beschikking Mobiele satellietdiensten (griffiennr. 139237);

een, van de minister van Justitie, inzake onderzoek betreffende mandaatregelingen openbaar ministerie (Wet OM-afdoening, Stb. 2006, 330) (griffiennr. 139224);

een, van de ministers van Justitie en van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, inzake kabinetsreactie Groenboek Bioparaatheid (griffiennr. 139246);

een, van de staatssecretaris van Justitie, ten geleide van het besluit betrouwbaarheid en vertrouwelijkheid elektronisch rolberichtenverkeer (griffiennr. 139208);

een, van de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, ten geleide van de Nota Vernieuwing Rijksdienst (griffiennr. 139159);

een, van de minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, ten geleide van de kabinetsreactie EU Groenboek Adaptie aan klimaatverandering (griffiennr. 138993.01);

een, van de minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, ten geleide van het Werkprogramma 2008 Gezondheidsraad/RGO (griffiennr. 139226);

een, van alsvoren, inzake beoordeling functioneren zorg-zbo's (griffiennr. 129368);

een, van alsvoren, inzake experiment epilepsie-DBC's Voorhang aanwijzing ex WMG (griffiennr. 138397.03).

De Voorzitter stelt voor, deze missives voor kennisgeving aan te nemen. De bijlagen zijn neergelegd op het Centraal Informatiepunt ter inzage voor de leden;

3. de volgende missives:

een, van de Algemene Rekenkamer, ten geleide van het rapport Detentie, behandeling en nazorg criminele jeugdigen (griffiennr. 139211);

een, van de Adviescommissie inrichting verkiezingsproces, ten geleide van het rapport van de Adviescommissie inrichting verkiezingsproces (griffiennr. 139212).

De Voorzitter stelt voor, deze missives voor kennisgeving aan te nemen. De bijlagen zijn

neergelegd op het Centraal Informatiepunt ter inzage voor de leden;

4. het volgende geschrift:

een adres van D.J.R. te Braak te Duiven, inzake een verzoek om een betalingsregeling (griffiennr. 139283).

Dit adres is in handen gesteld van de commissie voor de Verzoekschriften.

De Voorzitter stelt voor, dit geschrift voor kennisgeving aan te nemen.